

Ons Heem

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT - JG. 55 - Nr. 1 - januari 2001

ISSN = 1370-6489

Afgifftekantoor : Gooik

Ons Heem is een uitgave van het Verbond voor Heemkunde Kerkstraat 17 te 2970 's-Gravenwezel

Redactie:

Themacoördinatie: Henri Vannoppen
Redactiesecretaris: Jan Van den Bergh

Leden:

Marc Constandt
Patrick De Greef
Ward De Preter
Julien De Vuyst
Marit Gypen
Luc Van de Sijpe
Luc Van Eeckhoudt
Dominique Vanpée
Olivier Van Rode
Maurits Wynants

Verantwoordelijke uitgever:

Guy Ballet
Woestijnstraat 9
1755 Gooik

Drukkerij:

B.V.B.A. Drukkerij Depreter
Edingssteenweg 224
1755 Leerbeek

Bij de voorpagina:

Tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw schilderde Jean-Joseph Verhaghen het 'Kaartspel' met veel zin voor detail.

Personages, meubilair en gebruiksgoed geven een realistisch beeld van een spelend en drinkend gezelschap in de herberg.

Bierkruiken staan verspreid door de hele herberg.

Foto: Kaft "2000 jaar Leuven en Oost-Brabant" "Brouwers en drinkers"

Abonnementsvoorwaarden

Persoonlijk abonnement:	760 BEF	-	45 NLG
Aangesloten verenigingen:	760 BEF		
Archieven, bibliotheken, documentatiecentra, instellingen:	960 BEF	-	55 NLG
Steunend persoonlijk abonnement:	1.000 BEF		

Te storten op rekeningnummer: 068-2218590-33 (België).

Giften enkel op: 068-2218589-32.

Gelieve het eventueel stopzetten van een abonnement drie maanden voor het einde van het kalenderjaar schriftelijk mee te delen.

Ons Heem

Driemaandelijks heemkundig tijdschrift voor Vlaanderen

Redactie: Kerkstraat 17, 2970 's-Gravenwezel

Jaargang 55, nr. 1

ISSN = 1370-6489

Louwmaand / januari 2001

Brouwerijen

Inhoud

D. VANPEE, Ter Inleiding, Brouwerijen brouwen een brouwsel genaamd bier	1-3
H. VANNOPPEN, De brouwerijen Van Tilt te Leuven	4-14
H. VANNOPPEN, Een korte evolutie van de brouwerijgebouwen in Vlaanderen	15-18
J. DE VUYST, Een brouwerij voor elk dorp	19-26
P. DAELEMAN, Zwaar bier of ervaringen van een controleur buitendienst tijdens de Tweede Wereldoorlog	27-116

Brouwerijen brouwen een brouwsel genaamd bier

(1) Om er enkele in boekvorm te noemen: Marie-Anne Willems, *Optimo Bruno Grimebergensis: De geschiedenis van een abdij en haar bier*, in: Brussel, 1986, 62 p.; J.A. Emmens en H. Hallema, *Het bier en zijn brouwers: de geschiedenis van onze oudste volksdrank*, Amsterdam, 1968, 216 p. en Frank Becuwe met medewerking van Daniël Derickx, *Mouterij-brouwerij 'De Snoek'. Van een dorstlavend verleden naar een museale toekomst*, eauvoorde, 1990, 56 p. Daarnaast is er een groter aantal tijdschriftartikels: A. Buve, *Een geheime brouwerij in 1838*, in: *Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, jg. 56, p. 235; F. Claes, *Oude brouwerijen en herbergen in de dorpen rond Diest*, in: *Oost-Brabant*, jg. 19, nr. 1, 1982, p. 15-34; R. Correns, *Herberg en brouwerij 'De Swaen' te Wijnegem*, in: *Heemkundige Kring Jan Vlemminck*, jg. 9, nr. 4, 1975, p. 92-96; P. De Commer, *De brouwindustrie te Gent 1506-1622*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent. Nieuwe reeks*, 35, 1981, p. 81-114; J. Desmet, *L'évolution de la brasserie en Flandre belge et au Nord-est de la France*, in: *Le Lion de*

Enige tijd terug begonnen sommigen te spreken van de Vlaamse kust in plaats van de Belgische kust. Toch zijn er in dit land bij de Noordzee nog enige onderwerpen waar men meestal in zijn Belgische vorm naar verwijst: het Belgische vorstenhuis naast 'koning-voetbal' is daar een voorbeeld van. Daarnaast hebben wij tevens onze exportproducten zoals chocolade, pralines/bonbons, witloof, druiven, ... en in het buitenland vindt men naast de typische gerechten uit onze contreien, zoals mosselen of Vlaamse stoverij/'carbonade' met friet(en), enkele van de Belgische bieren, zowel in New York in een 'Belgische' tent, als bij 'Chez Léon' in Parijs, of in Japan, als in een Belgisch restaurant in Wenen. Bieren die men reeds al gedurende jaren kan drinken aan de Amstelgordel (Amsterdam), Marseille, ...

Het eerste nummer van het nieuwe millennium gaat over de voortbrengers van bier, namelijk de *brouwers en hun brouwerijen*. Er zijn over onze brouwerijen reeds enige studies in 'boekvorm' verschenen naast een groter aantal tijdschriftbijdragen of tijdschriften die specifiek geheel of gedeeltelijk het domein belichten. (1) Toch is er nog een groot deel van ons brouwerijverleden dat op ontsluiting wacht.

In dit nummer van *Ons Heem* behandelen de auteurs types van brouwerijgebouwen, de verwevenheid van de lokale politiek met een brouwerij, de wereld van de brouwerijen tijdens de Tweede Wereldoorlog in onze gebieden (de controles, het vinden van grondstoffen, de IXe ...), een casusstudie rond een specifieke brouwerij en het lied.

In een ander (thema)nummer van deze jaargang zullen we dieper ingaan op hetgeen de brouwers brouwen, namelijk bier. (2)

Dominique J.B. Vanpée
Boeretang 278 1/A
2400 Mol

Flandre, 5, 1933, p. 36-39; J.B. Dreesen, *Oostendse brouwerijen*, in: *De Plate*, 10, 1981, p. 75; M. J. Eyckens, *De brouwindustrie te Antwerpen in 1585-1700*, in: *Bijdragen tot de geschiedenis van het hertogdom Brabant*, jg. 16, nr. 1-2, 1973, p. 80-101; A. Franchoo, *Van brouwerijen, bierkerken en bieroliegen te Varsenare*, in: *Brugs Ommeland*, 11, 1971, p. 174-193; A. Franchoo, *Brouwerij 'De Anker' op Varsenare: brouwersfamilie D'Hoedt te Varsenare*, in: *Brugs Ommeland*, 15, 1975, p. 107; T.J. Gerits, *Abdijbier te Averbode (17de eeuw)*, in: *Ons Heem*, 24, 1970, p. 231-232; K. Hambrouck, *De kunst van de bierbrouwer*, in: *Volk aan den arbeid*, 2, 22, 1943, p. 4; Herdies, *Toen de herbergiers te Watermaal nog zelf hun bier brouwden*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 37, 1955, p. 380-382; J. Heungens, *Een bieroorlog, een bierkerk, een bierbrouwerij*, in: *Sodipa*, 22, 1974, p. 44-45; A. Lens, *De geschiedenis van het brouwersambacht*, in: *'t Land van Ryen*, 4, 1954, p. 97-113, p. 176-185; 1955, 5, p. 12-18; P. Lindemans, *Archief van de Brusselsche ambachten II: bier en brouwersambacht*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 28, 1945, p. 118-137; P. Lindemans, *Brouwerijen en brouwers van Oud-Brussel*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 40, 1957, p. 124-133, p. 339-343, p. 440-442; 1958, 41, p. 124-133, p. 465-468; 1959, 42, p. 68, p. 130, p. 171, p. 220, p. 290, p. 440; 1960, 43, p. 376; 1961, 44, p. 104, p. 433; 1962, 45, p. 50-59, p. 204-20; P. Lindemans, *Brouwerijen in 't Land van Assche in de 16de eeuw*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 20, 1937, p. 248-250; P. Lindemans, *Uit de oude memorieboeken van 1784: de brouwerij, prijzen en lonen, prijs van het bier*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 28, 1945, p. 140-141; P. Lindemans, *Zelfgebrouwen zieproviand in West-Brabant*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 48, 1965, p. 427-428; J. Martens, *De Hasseltse brouwerijverheid in de zestiende en zeventiende eeuw*, in: *Ons Heem*, 24, 1970, p. 216-221 (Deze schreef tevens J. Martens, *De brouwindustrie te Hasselt van 1484 tot 1684*, Verhandeling aangeboden tot het verkrijgen van de graad van licentiaat in de Moderne Geschiedenis, K.U.Leuven, 1969); G. Meeusen, *De brouwerij Ensensbeek te Essen*, in: *De Spycker*, jg. 20, nr. 1, p. 23-49; G. Meeusen, *De voormalige brouwerij van Agtmaal aan de grens*, in: *De Spycker*, jg. 19, nr. 2, 1959, p. 83-91; R.A.B., *Brouwerijen te Roesbrugge en herbergen op de Beverkalsijde*, in: *Ijzerbode*, jg. 6, nr. 2, 1976, p. 1-2; A. Remans, *Bierproces tussen de gemeente Genk en haar brouwers*, in: *Heidebloemke*, 22, 1962-1963, p. 175-179; A. Remans, *Bierproces tussen Genk en zijn brouwers*, in: *Heidebloemke*, 23, 1963-1964, p. 27-35; J. Roelstraete, *'Huysbrauwten' te Kortrijk in 1734*, in: *Vlaamse Stam*, jg. 16, nr. 5, 1970, p. 284-287; nr. 6, p. 360-365; nr. 7, p. 420-424; nr. 8, p. 481-485; H. Soly, *De brouwerijonderneming van Gilbert van Schoonbeke, 1552-1562*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 46, 1968, p. 338-392, p. 1167-1204; H. Soly, *De economische beteke-*

nis van de zuidnederlandsche brouwindustrie in de 16de eeuw: problematiek, in: *Handelingen van het colloquium over de economische geschiedenis van België: behandeling van de bronnen en problematiek*, Gent, 1973, p. 97-117; C. Theys, *De herbergen en brouwerijen*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 17, 1934, p. 219-228; C. Theys, *Over brouwerijen en herbergen te Huizingen*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 46, 1963, p. 223-229; C.T(heys), *Brouwerijen te Duisburg*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 35, 1952, p. 389; C.T(heys), *Brouwers te Elewijt en te Bijgaarden*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, 35, 1952, p. 389-390; M.J. van de Weghe, *Bier, brouwers en brouwerijen*, in: *Hallensia: notitiën, studiën, aantekeningen, bewijsstukken over de stad Halle*, 5, 1937, p. 7-25; E. van Even, *Brouwerijen te Leuven in de XVde eeuw*, in: *Vaderlandsch Museum*, 2, 1858, p. 299-300; A. Van Marcke, *Vrije brouwers te Menen in de 16de en 17de eeuw*, in: *Jaarboek van de heemkundige kring Dr. Rembry-Barth*, 1, 1972, p. 29-42; R. Van Uytven, *De Leuvense bierindustrie in de XVIIIde eeuw*, in: *Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlanden*, 16, 1961, p. 193-221; C. Vandeputte, *Brouwerijen en stokerijen te Zulte, Olsene en Machelen*, in: *Bijdragen tot de geschiedenis en de folklore van Zulte, herbergnummer*, 1983, p. 26-29; C. Vanderstraeten, *Het brouwersambacht van Hasselt*, in: *Limburg*, 28, 1948-1949, p. 66, p. 81 en p. 110; H. Vannoppen, *De evolutie van het Brabants bier en van de Brabantse brouwerijen en herbergen van de middeleeuwen tot de 20ste eeuw*, in: *Brabant*, nr. 3, 1983, p. 10-15; Dominique Vanpée, *Van een lokale brouwerij en bier te Neerijse. (Deel 1)*, in: *Huldenbergs heemblad*, jg. 19, nr. 4, 2000, p. 272-279; R. Verschave, *Van een oude brouwerij te Alveringem en andere wetenswaardigheden*, in: *Bachten de Kupe*, jg. 26, nr. 3, 1984, p. 57-73; V. Versteegen, *Van bierbrouwen te Lokeren in het begin van de XIXde eeuw*, in: *Ons Heem*, jg. 26, nr. 6, 1972, p. 252-253; C. Viane, *Het loket der koffiehuisen en brouwerijen*, in: *Brabantse Folklore*, 10, 1930-1931, p. 335 en E. Wijnant, *Abdijbier*, in: *Brabant*, nr. 3, 1983, p. 64-67.

(2) In dat nummer zullen we bepaalde bier-gerelateerde onderwerpen die we hier omwille van het thema niet konden opnemen, brengen (oorlogsbieren; welke Belgische bieren er anno 2000 in onze contreien op de markt waren en welke brouwers er toen actief waren; de gueuze; ...).

De brouwerijen Van Tilt te Leuven

(1) *Wekelyks Nieuws uyt Loven*, 23 januarius 1774, p. 54 (Bewaarplaats: Stadsarchief Leuven), R. Van Uytven, *De Leuvense bierindustrie in de 18de eeuw*, in: *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, deel XVI, nr. 3, 1961, p. 193-227.

(2) E. Van Even, *Louvain dans le passé et dans le présent*, Leuven, 1895, p. 188.

(3) H. Vannoppen, *Het brouwersgeslacht Van Tilt uit Midden-Brabant (Erps-Kwerps, Veltem-Beisem, Leuven, Holsbeek en Evere)*, in: *Vlaamse Stam*, 1987, p. 185-200, p. 251-262. De familie Vannoppen stamt in rechte lijn af van Aert Van Thielt: 1. Aert Van Tilt x Magdalena Michiels, 2. Willem Van Tilt x Maria Fobrets, 3. Josse Van Tilt x Jeanne Hollants, 4. Joannes Van Tilt x Elisabeth De Jager, 5. Guilielmus Van Tilt x Maria-Anna Panis, 6. Antonius Van Tilt x Maria-Anna Van Poeyer, 7. Engelbertus Van Tilt x Catharina Luyckx, 8. Catharina Van Tilt, 9. Felix Van Tilt x Louise Verheyden, 10. Emiel Van Tilt x Christina Anthoon, 11. Marie Van Tilt x August Vannoppen, 12. Henri Vannoppen (burgemeester van Kortenberg) x Greta Schroven, 13. Maurits-August Vannoppen.

Met dank aan Eduard Vanderloock uit Kessel-Lo, die het testament van Anna Catharina Van Tilt († Kessel-Lo 1830), weduwe van Petrus Vansina bezorgde, opgesteld te Leuven voor notaris Guilielmus Van Bockel op 1 juli 1829. Ze liet haar goederen aan de kinderen van haar overleden dochter Elisabeth Vansina en aan haar zoon Paulus Vansina, de vader van Joannes Vansina. Oud-burgemeester Alfred Vansina van Leuven stamt als volgt van Maria Van Tilt af: 1. Petrus Vansina x Anna-Maria Van Tilt 2. Paulus Vansina x Joanna Meulemans 3. Jan-Baptist Vansina x Elisabeth Vansina 4. Frans Vansina x Barbara Leona Geeraerts 5. Hector Vansina x Anna-Maria Van Mellaert 6. Alfred Vansina (burgemeester van Leuven) x Yvonne Groetaers. De familie Vansina bewoonde meer dan 200 jaar de hoeve, die nu overeenkomt met het huis nr. 6 in de Gemeentestraat te Kessel-Lo, zeker van 1725 tot 1930.

1. Leuven, de brouwersstad

De brouwerijsector was tijdens het *Ancien Regime* ambachtelijk georganiseerd. Er was te Leuven de Brouwersnatie. Ze telde slechts één ambacht namelijk het brouwersambacht, dat zowel brouwers-leveraars als brouwers-tappers omvatte. De brouwers kozen 4 dekens, 2 uit de leveraars en 2 uit de tappers. De tappers werden gewone herbergiers, die hun bier kochten bij de leveranciers. Dezen hadden het exportmonopolie en kregen in de 18de eeuw zelf bijna een brouwmonopolie (1).

In de 18de eeuw was Leuven bekend om twee bieren: *Peeterman*, een bruin bier, en *Leuvens*, een wit bier. In de 18de eeuw waren er in Leuven 42 brouwerijen, die bier uitvoerden naar Antwerpen, Brussel, Vlaanderen en Holland. In 1895 bleven er daarvan nog 10 over. In de 18de eeuw werd het meeste bier in de winter gebrouwen omdat het brouwsel dan minder verzuurde en omdat dan de nieuwe graanoogst op de markt kwam. Het graan werd duurder in de lente en de zomer. De brouwersgast die meester wou worden diende 2 leerjaren te werken bij een brouwerleverancier. Hij hoorde daar in te wonen. De meesters-zonen waren van deze 2 jaren vrijgesteld. Daardoor werd het brouwersambacht bijna erfelijk. Voorwaarden om meester-brouwer te worden waren de inschrijving in de poortersboeken van de stad en de installatie in een bestaande brouwerij. Het kon ook op een andere plaats, maar daarvoor was de toestemming van de stadsmagistraat nodig (2).

2. De familie Van Tilt uit Erps-Kwerps en Veltem

We behandelen hierbij een typische brouwersfamilie, die verscheidene brouwerijen beheerde: de familie Van Tilt. Deze familie heeft haar bakermat in Erps-Kwerps. De oudste stamvader Aert Van Thielt was gehuwd met Magdalena Michiels. In 1644 verdeelden hun kinderen hun goederen voor de schepenbank van Leuven. Aert Van Thielt bewoonde de *Aert Van Thieltstede* onder Kwerps. Deze lag op de hoek van de huidige Rechtstraat en Olmenhoekstraat. Hun zoon Willem Van Tilt vestigde zich te Veltem. Hij huwde Maria Fobrets. Hun zoon Jean Van Tilt werd de stamvader van de Veltemse, Leuvense en Holsbeekse tak. Jean Van Tilt, de derde generatie, huwde in 1682 Maria Tijssens. Hun zoon Guilielmus Van Tilt huwde in 1718 Anna Ackermans. Ze hadden in Veltem verschillende kinderen: Catharina en haar broers Antonius en Guilielmus, het drietal dat in de Leuvense brouwerijwereld terechtkwam, en Johannes, die de stamvader werd van de Veltemse takken:

-Vanderhulst-Van Tilt (via zijn dochter Elisabeth Van Tilt, gehuwd met Petrus Vanderhulst). De familie Vanderhulst leverde drie liberale burgemeesters aan Veltem-Beisem (Petrus-Nicolaas en zijn zonen Alexius en Jan-Frans) en één aan Meerbeek (dezelfde Alexius Vanderhulst, die naar Meerbeek verhuisd was).

-de tak 'Cosses' (via hun zoon Jacobus Van Tilt). Hiertoe behoorden de takken van 'Tone Cosses' (Antoon Van Tilt), 'Susse Cosses' (Fransiscus van Tilt) met op hun beurt de families van 'Nooter' en 'Roone', de familie Verdeyden-Van Tilt en de tak van 'Pies'. Ze waren meestal stichters en leden van de liberale fanfare *Sint-Laurentius* te Veltem-Beisem. Frans Van Tilt ('*Frans van Pies*') (1877-1949) was één van de beheerders van de brouwerij *Het Anker* te Veltem.

-de tak Clossé-Van Tilt (via zijn dochter Anna-Catharina Van Tilt, gehuwd met Nicolaas Clossé)

-de tak Vansina-Van Tilt (via zijn dochter Maria Van Tilt, gehuwd met Petrus Vansina te Kessel-Lo). Alfred Vansina, burgemeester van Leuven van 1977 tot 1994 stamt rechtstreeks af van dit echtpaar.

Er waren ook takken van de familie Van Tilt op de gehuchten Diestbrug, Olmenhoek en Lelieboomgaarden onder Erps-Kwerps. Ook in de Vissegatstraat en de Kloosterstraat (nu Dekenijstraat) te Erps-Kwerps vonden we families Van Tilt. Allen stamden af van Aert Van Thielt (3).

3. De brouwerij Breda te Leuven

Petrus Godefroid Davignon huwde Catharina Van Tilt uit Veltem. Hij was uit Bomal afkomstig. Davignon had de brouwersstiel geleerd bij Senior Grinnon in de brouwerij 'In den Hasenwind', die rechts in de Borchstraat te Leuven lag.

Petrus Muls was de eigenaar van deze brouwerij in 1725. Grinnon vonden we er in 1731. Zijn vroegere leergast Petrus Davignon was er brouwer in 1745 en behield 'In den Hasenwind' tot 1748. Later werd hij brouwer in de brouwerij 'Breda' in de Vaartstraat. Dit was één van de grootste Leuvense brouwerijen in de 18de eeuw. Davignon stierf te Leuven op 22 juni 1767.

Davignon gaat wat de brouwersactiviteit betreft terug tot 1745. Zijn schoonbroers Antonius en Guilielmus Van Tilt leerden de brouwersstiel in Leuven. Een andere schoonbroer Jan Van Tilt werd de stamvader van de Veltem-Beisemse tak Van Tilt. De vier kinderen Van Tilt hadden Guilielmus Van Tilt en Anna Ackermans als ouders. Anna Ackermans was de zuster van Joannes Ackermans, deken van de lakengilde te Leuven van 1743 tot 1750. Joannes Ackermans huwde Catharina Artois, de zuster van Sebastiaan Artois (1680-1726), brouwer in *De Horen* en de stichter van de brouwersdynastie *Artois* te Leuven. Het echtpaar Joannes Ackermans-Artois stierf kinderloos, Joannes als laatste in 1753. Hij liet het huis 'Groot Picardië' aan zijn nicht Catharina Van Tilt, gehuwd met brouwer Petrus Davignon. Het huis werd door de erfgename verkocht in 1761. Catharina Van Tilt was de bevoorrechte erfgenaam. Zij erfde zowel als haar broers de brouwers Antonius en Guilielmus Van Tilt en Joannes Van Tilt te Veltem elk 181 gulden. Het echtpaar Davignon-Van Tilt stierf kinderloos in 1792 en liet een aantal goederen aan de 4 kinderen van haar broer Joannes Van Tilt, gehuwd met Albertina-Anna Vandervorst te Veltem onder andere een huis met schuur te Veltem, dat in handen kwam van Jacobus Van Tilt-Goovaerts, en een bunder land onder Veltem, dat in handen kwam van Elisabeth Van Tilt, gehuwd met Petrus Vanderhulst. Deze twee goederen werden omschreven als een prelefaat, een gift bij voorbaat (4).

De afbeeldingen 'Brouwerijen en mouterijen Van Tilt gezusters N.V.' gaf de vermelding 'huis gesticht in 1745' (5). Misschien verwijst dit wel naar de brouwerij van Davignon-Van Tilt.

4. De brouwerij De Witte Leeuw (Le Lion Blanc) te Leuven

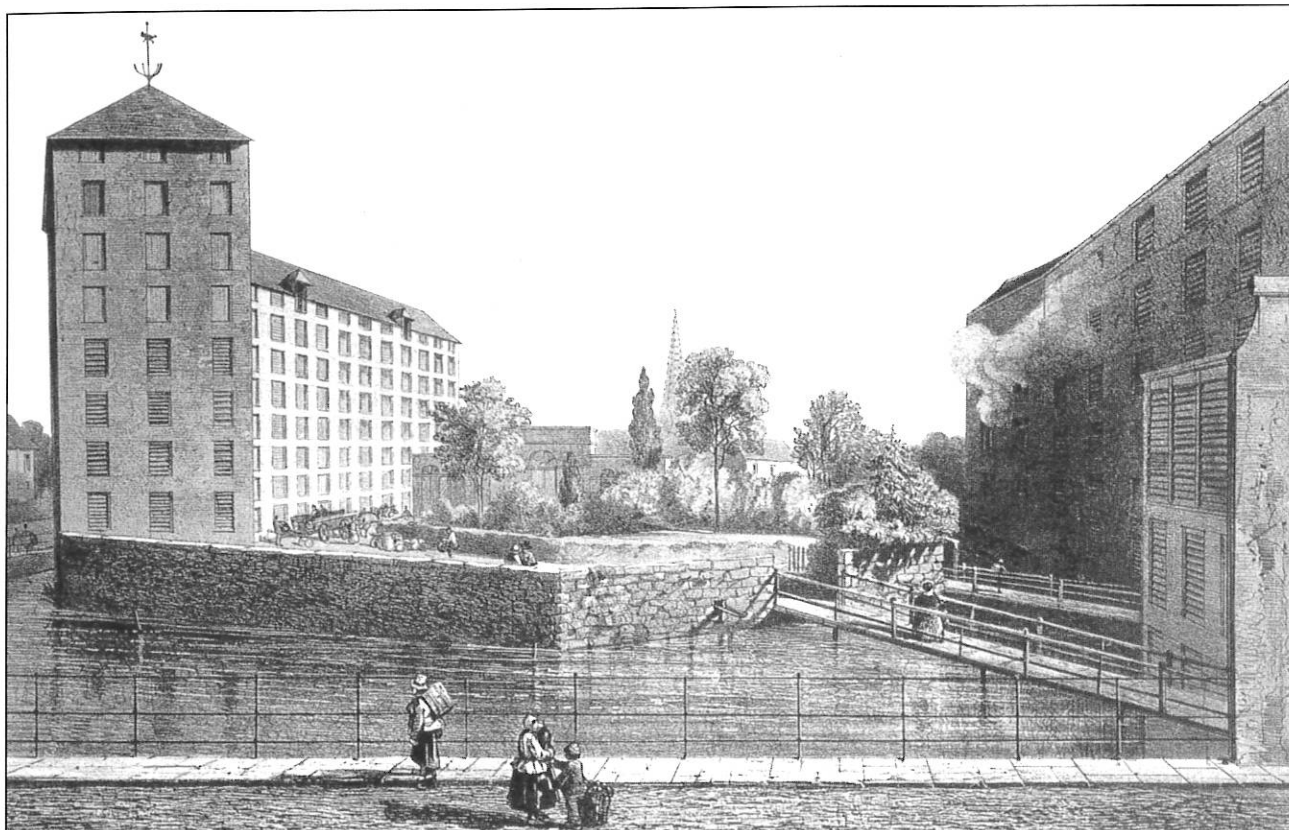
Guilielmus werd op 31 december 1752 opgenomen in het brouwersambacht van Leuven. Op 28 augustus 1752 was hij poorter van Leuven geworden. Hij had zijn leerjaren gedaan bij Monsieur Petrus Davignon van de brouwerij *Breda* (6). De brouwerij *De Witte Leeuw* lag tussen de Lei en de Halvestraat te Leuven. Guilielmus Van Tilt werd er brouwer. Hij huwde op 20 augustus 1752 Clara Vandenschrieck (1726-1800). Brouwer Guilielmus Van Tilt overleed op 30 augustus 1813 in de Franse periode. Hous schreef het volgende over zijn begrafenis: "Den 3 september 1813 is den lijkdienst gedaan van den heer Guill. Van Tilt die

(4) H. Vannoppen, *De geschiedenis van Veltem-Beisem, het dorp van Lodewijk van Velthem*, 1976, p. 265-266; M. Meulemans, *Oude Leuvense straten en huizen*, in: *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Leuven en Omgeving*, deel X, 1ste afl., 1970, p. 11-12; Stadsarchief Leuven, *Admissie in het brouwersambacht*, 28 mei 1733 (Petrus Davignon); Stadsarchief Leuven, *Schepenbank*, nr. 656, p. 145-147; Stadsarchief Leuven, *Schepenbank*, boek 8350, fol. 34 (akte van 22 mei 1761); De akte van verdeling van de goederen van Catharina Van Tilt werd opgesteld te Leuven door notaris P.G. Quirini op 16 april 1792. Met dank aan Eduard Vanderloock uit Kessel-Lo voor de bezorgde gegevens; R. Casteels, *800 jaar domein de Spoelberch te Wespelaar*, 1997, p. 203.

(5) Collectie Edward Vranckx Leuven.

(6) Stadsarchief Leuven, *Admissie in het brouwersambacht nr. 11589*, (Guilielmus Van Tilt).

den 30 augustus leest overleden is en tot Veltem begraven. Daer was een menichte van volck die ten offeren ging. Ick geloof niet dat hij eenen vijand in de stad hadden en het arme volck sal er veel aan verliezen, want hij was goed voor de armen. Hij was van Velthem gebortigh". Zijn grafsteen te Veltem was in het Nederlands opgesteld, wat erop wees dat de familie toen nog nederlandstalig was. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Antonius Guilielmus Van Tilt, die op 11 april 1791 meester van het brouwersambacht werd te Leuven. Hij zou voortaan *De Witte Leeuw* leiden. Hij huwde Catharina-Josephina De Rest uit Kontich. Deze laatste werd ook vermeld als koopvrouw in kant. Brouwer Antoine Guillaume Van Tilt overleed op 6 april 1817. Ondertussen was de familie reeds verfranst. Zijn bidprentje was opgesteld in de Franse taal (7).

1. De brouwerij *De Witte Leeuw* tussen de Lei en de Halvestraat te Leuven (Lithografie van Simonau en Toovey 19de eeuw)

5. De brouwerij De Rode Leeuw te Leuven

Guilielmus Van Tilt, die in 1754 brouwer werd, was ook de eigenaar van de brouwerij De Rode Leeuw. In de Mechelsestraat. Zijn oudste dochter Maria-Theresia Van Tilt (°1754) huwde François Van Weddingen uit Sint-Truiden. Hun dochter Claire-Thérèse Van Weddingen (°1785) huwde in 1805 advocaat Martinus de Vleeschouwer. Ze werden de nieuwe eigenaars van de brouwerij *De Rode Leeuw*. Met hen ging deze brouwerij ook failliet (8).

6. De brouwerij De Meermin te Leuven

De tweede broer Antonius Van Tilt (Veltem 1724 - Leuven 1780) waagde ook zijn kansen in de Leuvense brouwerijsector. Hij deed zijn leerjaren bij Franciscus Dauw in de brouwerij '*De Prins van Parma*'. Op 27 maart 1754 werd hij meesterbrouwer. In 1765 kocht Antonius Van Tilt de brouwerij '*De Meermin*', in het Frans '*La Sirène*' (9). Deze brouwerij was gevestigd in het *Refugiehuis* van de

(7) H. Vannoppen, *De geschiedenis van Veltem-Beisem*, p.261-263.

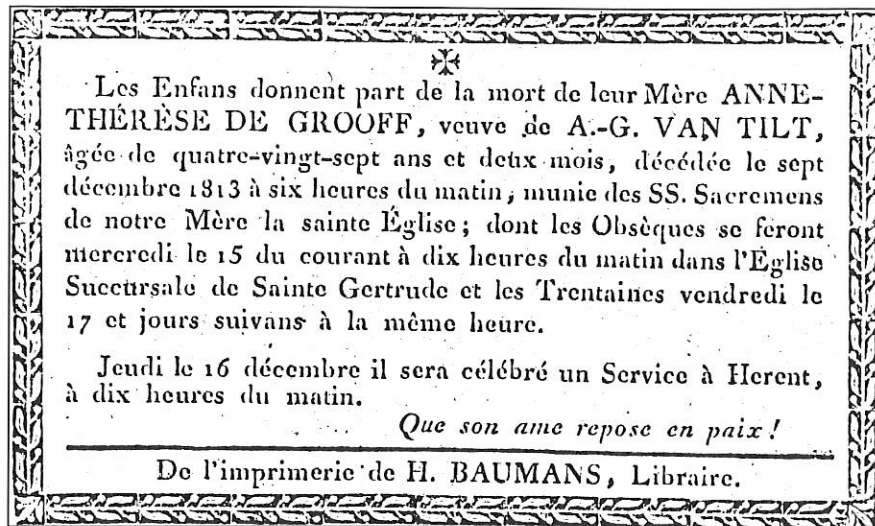
(8) H. Vannoppen, *o.c.*, p. 265.

(9) Stadsarchief Leuven, *Admissie in het brouwersambacht*, nr. 11.589 (Antonius Van Tilt).

Cisterciënzerinnenabdiij Vrouwenpark van Rotselaar in de Mechelsestraat te Leuven. Jan-Baptist van Rijmenant, gehuwd met Maria-Jacoba Cogels kocht dit Refugiéhuis en vormde het tussen 1717 en 1719 om tot brouwerij.

In de latere periode waren er twee brouwerijen met de respectievelijke namen 'La Sirene' en 'La Jeune Sirène'. Deze brouwerijen werden in de 19de eeuw samengesmolten tot 'Les deux Sirènes' (10).

Antonius Van Tilt (1720-1780) huwde Anna-Theresia De Groof (Antwerpen 1726 - Leuven 1813). De aankondiging van de begrafenis van de weduwe in 1813 was in het Frans opgesteld wat erop wees dat de familie toen al verfranst was. De familie werd bijgezet in de familiekel-der te Herent. Vijf kinderen van brouwer Antonius Van Tilt werden volwassen: Guillaume Anthoon (Leuven 1756 - Sint-Stevens-Woluwe 1820), die priester werd en pastoor van Sint-Stevens-Woluwe bij Zaventem; Matthias Van Tilt (Leuven 1757-1791), die advocaat werd; Joanna Maria Van Tilt, gehuwd met Martinus Noé, lid van de Regentieraad van Leuven van 1822 tot 1824; brouwer Jacques Emmanuel Van Tilt (Leuven 1764-1818); en de ongehuwde Maria-Catharina Van Tilt (Leuven 1766-1811) (11).

2. Bidprentje van Anne-Thérèse De Grooff († Leuven 7 december 1813), weduwe van brouwer Antonius Van Tilt (Collectie Francquet-Van Tilt)

Brouwer Jacques-Emmanuel Van Tilt nam *De Meermin* van zijn vader over. Hij huwde in 1797 Marie-Barbe Gilbert (Leuven 1767-1833), een dochter uit de hoge Leuvense burgerij. Hun portretten in empirestijl hangen in het kasteel Van Tilt te Holsbeek. Jacques-Emmanuel Van Tilt was van 1800 tot 1817 lid van de gemeenteraad van Leuven. Hij was ook lid van het *Bureel van Weldadigheid*. Hij had één zoon en vier dochters.

Zoon Louis-Joseph Van Tilt (Leuven 1802-1871) huwde zijn nicht Marie-Fanny-Françoise-Barbe Gilbert (Leuven 1812-1870). Haar grootvader langs moederszijde was brouwer Arnoldus Hambrouck. Louis-Joseph Van Tilt was in 1848 lid van de Leuvense vrijmetselaarsloge 'La Constance'. Hij was in Leuven een voor-aanstaand liberaal. Hij werd voorzitter van de handelsrechtbank van Leuven. Hij verbleef meestal te Holsbeek, waar hij de hoeve van Attenhoven had omgevormd tot een klein paviljoen. Hieruit groeide het kasteel Van Tilt te Holsbeek. De schilderijen van brouwer Louis Joseph Van Tilt en zijn echtgenote hangen op het kasteel van Holsbeek. Hij werd te Holsbeek begraven. Zijn zoon Charles Van Tilt was burgemeester van Holsbeek van 1870 tot 1881 en zijn kleinzoon Louis Van Tilt was dat van 1931 tot 1938.

De erfenis van Jacques-Emmanuel Van Tilt-Gilbert gaf aanleiding tot heel wat twisten. De zusters van brouwer Louis-Joseph Van Tilt gingen niet akkoord met het monopolie van hun broer wat betreft de eigendom van de brouwerij. In 1838 kwam er een akkoord voor 18 jaar, dus tot 1856. Alle kinderen zouden eigenaar blijven van de brouwerij, Louis Joseph Van Tilt zou het beheer waarnemen. In 1852 kwam hier een einde aan. De zusters zouden alleen het beheer waarnemen. De broer werd uit de brouwerij gezet.

(10) A. Meulemans, *Oude Leuvense straten en huizen*, in: *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Leuven en Omgeving*, deel X, 1970, p. 23-24 (De Merminne in de Mechelsestraat).

De brouwerij Van Tilt was vooral bekend om zijn indrukwekkende ontvangstruimten onder andere salons in empirestijl. Het waren parade-interieurs, waarin ook de bals van de burgerij georganiseerd werden.

7. Het universitair wapenschild van Mathias Van Tilt werd het familiewapenschild

Onder het *Ancien Regime* bestond het gebruik dat licentiaten, doctors en pri-mussen van de *Artes*, zich ter gelegenheid van hun promotie een wapenschild konden samenstellen en toe-eigenen. Studenten wiens familie nog geen wapenschild bezat maakte in er dikwijls gebruik van. Het universitair wapenschild was een eerder rechthoekig bord of schilderij al dan niet afgerond. Op dit universitair wapenschild vonden we het blazoen met devies, de naam van de laureaat en zijn geboorteplaats, de faculteit waarin hij de graad behaald had en de datum van zijn diplomering. Dit universitaire wapenschild werd megedragen in de stoet van zijn verblijf naar de academiezaal. Nadien ging het mee in de optocht van de academiezaal naar de St.-Pieterskerk waar een *Te Deum* volgde. Het wapenschild werd vervolgens boven de woonst van de student opgericht. Het werd in de familie bewaard als een kostbaar souvenir. Mathias Van Tilt (°Leuven, 12 augustus 1757 - 21 juni 1791) werd op 8 oktober 1781 licentiaat in beide rechten aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Hij kreeg dan ook een universitair wapen aangeboden. Roger Francquet beschreef dit als volgt: "*d'azur à un dauphin d'argent couronné d'or posé en bande, accompagné de deux éperons d'argent, la molette en bas; lambrequins d'argent et d'azur; cimier: le dauphin de l'écu, entre un vol d'azur et d'argent; devise: Strenue set prudenter*" (12).

(11) H. Vannoppen, *o.c.*, p. 266-267.

(12) R. Francquet en G. De Haveskercke, *Propos généalogiques autour des Goupy de Beauvolers*, in: *Le Parchemin*, n° 227 - 228, octobre-décembre 1983, p. 443-448. De beschrijving vindt men op p. 443 en het wapenschild op p. 445.

(13) H. Vannoppen, *o.c.*, p. 268-275; J. Dauwe, *Universitaire wapenschilden in het Leuven museum*, in: *Arca Lovaniensis*, deel 3, Jaarboek 1974, Vrienden Stedelijk Museum Leuven, p. 81-87.

3. Het wapenschild van Mathias Van Tilt, een academische wapen uit 1781. Dit wapenschild versierd de schoorsteenmantel van het kasteel Van Tilt te Holsbeek (Foto Rik Das)

Het wapenschild Van Tilt omvatte dus een zilveren dolfijn (of een zilveren vis?) gekroond met een gouden kroon op een blauwe achtergrond met in de linker benedenhoek (in de heraldische taal is dit rechter) en de rechter (in de heraldische taal is dit de linker) bovenhoek een zilveren spoor. Boven het schild stond een blauwe helm met gouden tralies en een rode achtergrond en met een rode halsband met goud omzoomd en een gouden penning aan. Boven de helm stond de wrong. Hierboven het helmteken, de gekroonde vis in een vlucht van azuur en zilver. De dekkleden zijn zilver en azuur. De wapenleuze *Strenue set Prudenter* betekent *sterk maar voorzichtig*.

Dat het hier om een universitair wapen gaat, wordt bevestigd door twee documenten: een artikel uit het '*Wekelijks Nieuws uit Loven*' van 14 oktober 1781 waarin vermeld werd dat Mathias Van Tilt tot de nieuwe licentiaten behoorde; een lofdicht en een lofgezag ter ere van de nieuwe licentiaat, bewaard in het familiearchief Van Tilt bij de heer Roger Francquet (13).

Mathias Van Tilt schreef zich in bij de kanselarij bij de *Soevereine Raad van Brabant* op 31 januari 1781. Hij stierf kinderloos en werd begraven te Herent. De familie Van Tilt nam zijn universitair wapen als wapenschild over. Zo vinden we het op het grafmonument Van Tilt tegen de muur van de kerk van Holsbeek en in het glasraam in de kerk van O.-L.-Vrouw van de Zavel te Brussel. Dit glasraam is opgedragen aan Koning Leopold III en

aan alle doden, gesneuveld voor België in Tweede Wereld Oorlog onder andere bij de broers Jacques en Emile Van Tilt, gefusilleerd als weerstander door de Duitsers in het concentratiekamp te Breendonk op 26 april 1944.

4. De grafmonumenten van de familie Van Tilt tegen de muur van de kerk van Holsbeek met het wapenschild Van Tilt (Collectie Franquet-Van Tilt)

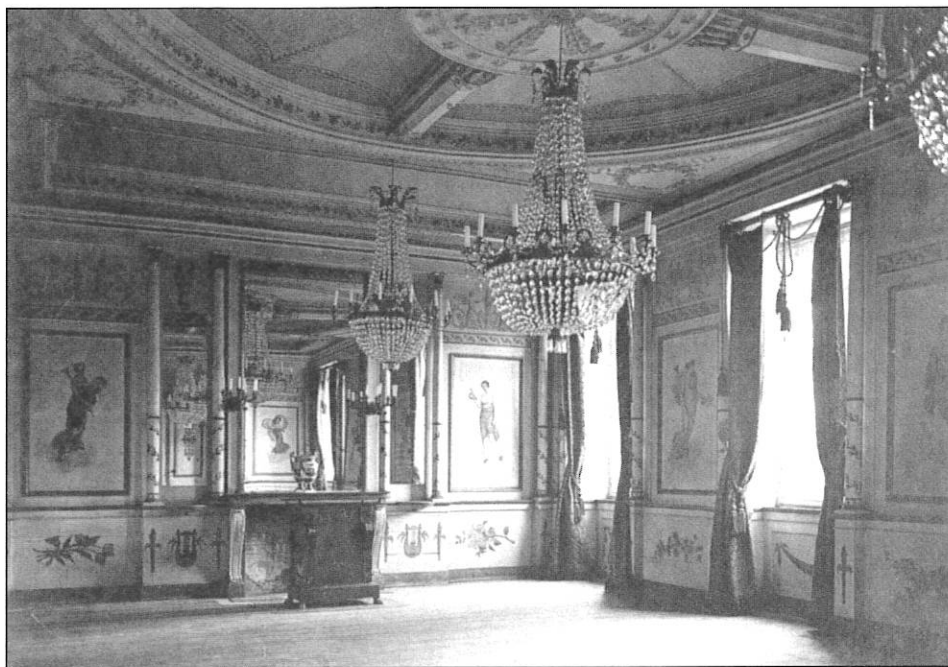
8. De brouwerij 'Van Tilt Soeurs'

Op 31 december 1856 werd de Constitutieacte van de brouwerij *Van Tilt Soeurs* opgesteld. De drie zusters Van Tilt, dochters van Jacques-Emmanuel Van Tilt-Gilbert, kregen de brouwerij '*Les Deux Sirènes*' in handen. In de danszaal van de brouwerij Van Tilt deden de zusters Van Tilt hun '*entrée dans le monde*'.

5. Een beeld van de brouwerij Van Tilt Soeurs rond 1930 (Familiearchief Van Tilt, Erps-Kwerps)

(14) J. Yernaux, *Les origines de la famille Grisar*, in: *Recueil de l'Office Généalogique et Héraldique*, deel XII, Brussel, 1963, p. 59-66; G. Gerard, *La famille Grisar d'Anvers*, in: *Recueil de l'Office Généalogique et Héraldique*, deel XII, Brussel, 1963, p. 67-102; L. Duerloo en P. Janssens, *Wapenboek van de Belgische adel van de 15e tot de 20e eeuw*, in: Del F-M, p. 231 (familie Grisar).
Etat présent de la noblesse belge, in: *Deel Goet-Gro*, 1989, p. 231 (Grisar).

6. Het salon in empirestijl van de brouwerij Van Tilt Soeurs (Collectie Franquet-Van Tilt)

De drie zusters waren Louise, Jeanne en Catharine Van Tilt. Louise Van Tilt (Leuven 1800 - Antwerpen 1865) huwde Charles Grisar (Nieveren in Nassau 1789 - Antwerpen 1863). Grisar was sedert 1818 'Courtier de Navires' of scheepsmakelaar te Antwerpen. Als vooraanstaand Antwerpse liberaal zetelde hij daar van 1836 tot 1856 in de gemeenteraad. De familie Grisar voerde het volgende wapenschild: *'van azuur met drie vissen van zilver, gevind van keel, paalsgewijs geplaatst, faasgewijs gerangschikt, elk overtopt met een zespuntige ster van goud* (14). William Grisar werd op 24 november 1954 door koning Boudewijn I in de adel opgenomen met de persoonlijke titel van ridder als algemeen schatbewaarder van het Nationaal Comité voor de volksraadpleging. Zijn wapenspreuk was *'Door wind en weer'*.

Jeanne Van Tilt (1800-1886) huwde Philippe-Jean De Jonghe, een jonge officier in het Nederlandse leger (Leuven 1801 - Podang (Biboé in Sumatra 1841).

Catharine Van Tilt (° 1806) huwde Corneille-Joseph Poulet (1799-1866), doctor in de rechten en liberaal schepen van de stad Leuven. De familie Poulet was een belangrijke Mechelse familie, die advocaten aan de *Grote Raad van Mechelen* en schepenen aan de stad Mechelen leverde. Ook de latere katholieke eerste minister Prosper Poulet, die in 1925 burggraaf werd, stamde uit dit geslacht. Het echtpaar werd begraven te Boortmeerbeek, waar de familie een buitengoed had, namelijk *Het Hof ter Weduwen* tussen de vaart en de steenweg. De familie had ook een herenhuis in de Beringstraat te Boortmeerbeek. Op het huidige kerkhof vinden we de monumentale grafzerk van de familie Poulet met het opschrift *'Sépulture de la famille des chevaliers Poulet de Houtain'*. Deze was overgebracht van het oude kerkhof naar het nieuwe. De familie Poulet droeg het volgende wapenschild : *"in rood, bezaaid met gouden leliën, een wassenaar van hetzelfde"*

7. Lithografie van Louise Van Tilt-Grisar, één van de drie zusters Van Tilt van de brouwerij. Deze lithografie van 1853 was het werk van Ch. Billoin (Collectie Vinel-Nyssens)

de metaal in het schildhart. Het schild gedekt met een zilveren helm van goud getralied en omboord, met halsband van hetzelfde metaal, met rood gevoerd en vastgehecht, wrong met helmdekkleden van goud en rood. Helmtteken : vijf struisveren, twee van goud en drie van rood". Wapenspreuk : 'Nec odio nec favore'. Koning Leopold II verhief Prosper Poulet in de adel op 19 december 1898. Het was dus ongetitelde adel of jonkheren. Koning Albert I verleende de titel van ridder aan jonkheer Arthur Poulet, zoon van jonkheer Prosper Poulet. Koning Albert gaf ook aan dezelfde man bij Koninklijk Besluit van 9 oktober 1929 de toelating om 'de Houtain' aan de naam Poulet toe te voegen (15).

Charles GRISAR
(1789-1863)

auteur de la Branche cadette d'Anvers

8. Charles Grisar, echtgenoot van Louise Van Tilt (Familiearchief Van Tilt Erps-Kwerps)

Catharine Van Tilt kreeg als erfdeel onder andere het pachthof van de Halvestraat te Veltem naast het klooster waar de liberale burgemeestersfamilie Vanderhulst woonde. De familie Vanderhulst stamde langs moederszijde af van de familie Van Tilt en behoorde ook tot de liberale opinie.

(15) H. Vannoppen, o.c., 1976, p. 134-137; J. Peeters en G. Wouters, *Grote financiële problemen voor een telg uit de in de 18de en 19de eeuw te Boortmeerbeek residende familie Poulet*, in: *Driemaandelijks tijdschrift heemkring Ravensteyn*, 1993, nr. 2, p. 75-89; Poulet, in: *Annuaire de la noblesse*, 1871, p. 217-231; 1896, p. 1884-1886; 1922, p. 287-288; 1927-28, p. 296-297 ; Sterfbericht C.J.F.X. Poulet, in: *Het Leuvensche Nieuws*, 24 mei 1866; *Nécrologie Joseph Poulet*, in: *Le Réveil*, 20 mei 1866; L. Duerloo en P. Janssens, *Wapenboek van de Belgische adel van de 15de tot de 20de eeuw*, in: *Deel N-Z*, p. 230-232; *Etat présent de la noblesse belge*, in: *Deel Pon-Pro*, 1996, p. 297-299 (Poulet de Houtain); H. Installe, *Patriciërs en ambachtslui in het stadsbestuur te Mechelen onder Maria-Theresia. De sociale status van burgemeesters en schepenen (1740-1780)*, 1982, p. 99-103.

9. Jeanne De Jonghe-Van Tilt, één van de drie zusters Van Tilt van de brouwerij (Collectie Vinel-Nyssens)

*Bewaart in uw hart het geheugen van uwen vriend,
en vergeet hem niet in uwe gebeden.*

BIDT VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
MIJNHEER
CORNELIUS-JOSEPHUS-FRANCISCUS-XAVERIUS
POULLET,
ADVOKAAT, SCHEPEN DER STAD LEUVEN,
VOORZITTER DES BESTUURRAADS VAN HET STICHT DER ARME
BLINDEN, OUD PLAATSERVANGEND
RECHTER BIJ DE RECHTBANK VAN EERSTEN AANLEG,
echtgenoot van
MEVROUW CATHARINA VAN TILT,
geboren te Leuven, den 3 december 1799,
en aldaar overleden, den 18 mei 1866, voorzitter van de
H.H. Sakramenten der stervenden.

*Hij was een deugdzaam man... Goed en zoetaardig,
geregeld in zijne zeden, aangenaam in zijne woorden...
Ook werd hij van een ieder bemind en zijne gedachtenis
is in zegen.*
*Mijne kinderen, nu zijt gij vol droefheid, maar ik zal
u wederzien en dan zal uw hart zich verheugen.*
JOAN. XVI, 22.
*Zoete Harten van Jesus en Maria, wees mijne toevlucht.
500 dagen aflaat.*

R. I. P.

Leuven. Drukkerij van C.-J. Fonteyn.

10. Bidprentje van de Leuvense schepen Cornelius-Josephus-Franciscus-Xaverius Poulet († Leuven 18 mei 1866), de echtgenoot van Catharina Van Tilt (Familiearchief Van Tilt Erps-Kwerps)

9. Brouwerij Van Tilt Soeurs werd in 1873 een N.V.

Een naamloze vennootschap beheerde voortaan de brouwerijen 'La Sirène' en 'Le Jeune Sirène'.

De aandelen bleven in de familie:

Tak 1: de familie Grisar-Van Tilt

-Albert en Alice Moll, kinderen van de Duitser August Moll en van Marie-Clémence Grisar (1826-1853) en dus de kleinkinderen van Louise Van Tilt.

-Louis Edward Grisar (1827-1908), zoon van Louise

-Frederic of Frits Grisar (1829-1909), zoon van Louise

-Charles Grisar (1831-1886), zoon van Louise

Louis Edward en Frits Grisar waren de grote bazen van de firma *Grisar et Marcily*.

Tak 2: Jeanne Van Tilt, weduwe De Jongh.

Tak 3: Catherine Van Tilt, weduwe Pouillet.

In 1898 telde de brouwerij reeds 22 aandeelhouders:

Tak Louise Van Tilt:

1. Frédéric Grisar, 'courtier de navires' te Antwerpen

2. Gabrielle Grisar (dochter van Edward Grisar) gehuwd met Maurice Gevers, 'raffineur' te Antwerpen

3. 4. en 5. Suzanne-Justine-Isabelle, Charles-Victor-Sidoine en Maxime-Louis-Gabriël Van Nieuwenhuyze, kinderen van Albert Van Nieuwenhuyse, advocaat te Antwerpen en van Bertha Marie Emilie Grisar (dochter van Edward Grisar)
6. Victor Grisar, handelaar te Antwerpen (zoon van Edward Grisar)
7. Léon Grisar, rentenier in Buenos-Aires (zoon van Edward Grisar)
8. Alice Moll (dochter van Marie-Clémence Grisar) en haar echtgenoot Albert Bruls, industrieel te Aken

Tak Jeanne Van Tilt:

9. Louise De Jongh (dochter van Jeanne Van Tilt), gehuwd met Edouard D'Anvers, luitenant-kolonel
10. Marie Stappaerts (dochter van Eulalie Adrienne-Jeanne De Jongh en kleindochter van Jeanne Van Tilt), gehuwd met Albert Nyssens, katholiek minister van arbeid en de vader van het algemeen meervoudig stemrecht in 1893
11. Berthe De Jongh (dochter van Jeanne Van Tilt) en haar echtgenoot J.E. Muller, majoor te Antwerpen
12. Eugénie De Jongh (dochter van Adrien De Jongh en kleindochter van Jeanne Van Tilt) te Antwerpen
13. Edouard De Jongh (zoon van Adrien De Jongh en kleinzoon van Jeanne Van Tilt), handelsbediende te Brussel
14. Guillaume De Jongh (zoon van Adrien De Jongh en kleinzoon van Jeanne Van Tilt), eigenaar te Hasselt

Tak Catharine Van Tilt:

15. Prosper Pouillet (zoon van Catharine Van Tilt), eigenaar te Antwerpen
16. Léonie Pouillet (dochter van Catharine Van Tilt), eigenaar te Leuven
17. Joséphine Snoeck, weduwe van Emile Pouillet (zoon van Catharine Van Tilt), rentenierster te Brussel
18. Octave Pouillet (zoon van Emile Pouillet en kleinzoon van Catharine Van Tilt), eigenaar te Brussel
19. Marie de Schietere de Lophem (dochter van Mathilde Pouillet en kleindochter van Catharine Van Tilt), eigenaar te Brugge
20. Fernand de Schietere de Lophem (dochter van Mathilde Pouillet en kleindochter van Catharine Van Tilt), eigenaar te Brugge
21. Paul de Schietere de Lophem (dochter van Mathilde Pouillet en kleindochter van Catharine Van Tilt), eigenaar te Brugge
22. Edmond de Schietere de Lophem (dochter van Mathilde Pouillet en kleindochter van Catharine Van Tilt), eigenaar te Brugge (16)

Zoals alle grote Leuvense brouwerijen had de brouwerij *Van Tilt Soeurs* een waardige drankgelegenheid voor het station van Leuven. Zo werkten ze ook mee aan de aanleg van het plein voor het station. De brouwerij *Van Tilt Soeurs* had daar 'La Sirène', een herinnering aan de eerste brouwerij.

10. Opgeslorpt door Stella Artois in het begin van de jaren 1950

Verschillende familieleden van de drie zusters Van Tilt volgden na de Eerste Wereldoorlog elkaar op als voorzitter van de raad van Beheer: de bekende reder Armand Grisar, Albert Vinel en Jean Vinel. Armand Grisar huwde barones Juliane de Heusch. Koning Leopold I verleende op 25 februari 1840 de titel van baron aan Adrien de Heusch. Deze titel was overdraagbaar op alle afstammelingen die de naam droegen. De familie de Heusch voerde als wapenschild: '*in goud, een schuin geplaatste rode pijl, met de punt omhoog*' (17).

Albert Vinel was een Elzasser, die met Jenny Nyssens (achterkleindochter van Jeanne Van Tilt) huwde en tenslotte hun zoon Jean Vinel. In 1954 kocht de brouwerij *Artois* de brouwerij *Van Tilt Soeurs* op. De brouwerij *Artois* grensde ook aan de brouwerij *Van Tilt Soeurs*.

(16) A. de Schietere de Lophem, *Histoire de la famille de Schietere*, in: *Tablettes des Flandres*, Recueil 9, Bruges, 1968, p. 400-402; L. Duerloo en P. Janssens, *Wapenboek van de Belgische adel van de 15de tot de 20ste eeuw*, in: *Deel N-H. Uitgave Gemeentekrediet*, p. 446-447; Thomas Louis de Schietere de Lophem werd opgenomen in de adelstand en in de Ridderschap van West-Vlaanderen door koning Willem I op 14 april 1816. Ze behoorden dus als jonkheren tot de ongetitelde adel. De zoon van de jonkheer van 1816 kreeg op 29 augustus 1824 de titel van ridder, die overging bij eerstgeboorterecht. *Etat présent de la noblesse belge*, 1998, p. 125 (de Schietere de Lophem).

(17) *Etat présent de la noblesse belge*, in: *Deel Hen-Hor*, 1990, p. 278 (de Heusch); L. Duerloo en P. Janssens, *Wapenboek van de Belgische adel van de 15de tot de 20ste eeuw*, in: *Deel F-M*, p. 343 (de Heusch).

De brouwerij *Van Tilt Soeurs* in het huis 'De Meermin' werd in twee opgedeeld: een gedeelte werd afgebroken en daar kwamen de opslagplaatsen van *Stella*. De woning bleef bewaard en werd bewoond door Jean Vinel.

Besluit

De brouwerijen Van Tilt te Leuven in de 18de eeuw sloten nog aan bij het ambachtswezen van het *Ancien Régime*. In de 19de eeuw sloot de *N.V. Brasseries et Malteries Van Tilt Soeurs* aan bij de eerste en tweede industriële revoluties. In 1930 behaalde de brouwerij volgens hun publiciteit een 'Grand Prix aux Expositions de Liège et Anvers'. De bieren waren toen modebieren als *Bock, Munich, Mars, Export, Helles, Bavière, Sterck en Stout*. Toch maakte de brouwerij vooral reclame met 'Spécialité de bières blanches et bières brunes'. De witte en bruine bieren waren reeds in de 18de eeuw, toen de brouwerijen *Van Tilt* in Leuven ontstonden, de succesbieren van de stad.

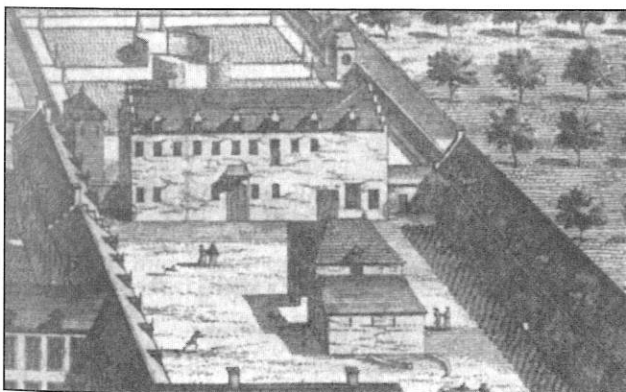
Zoals de meeste brouwerijen ging de brouwerij *Van Tilt-Soeurs* in het begin van de jaren '50 ook op in de schaalvergroting, die uitmondde in het Interbrew-imperium.

Dr. Henri Vannoppen
Leuvensesteenweg 839
3071 Erps-Kwerps

Een korte evolutie van de brouwerijgebouwen in Vlaanderen

1. Paanhuizen en kammen

In de 17de eeuw vinden we paanhuizen in Limburg en kammen in Brabant. In het Openluchtmuseum van Bokrijk vinden we het Paanhuis van Diepenbeek. Het was een banale brouwerij met een heerlijke band, die de dorpingen verplichtte daar hun bier te laten brouwen of te betrekken zodat de dorpsheer er zijn rechten kon op innen (1). De naam 'kamme' vinden we terug onder andere in de Kammestraat te Erps-Kwerps. Deze brouwerijen waren kleine gebouwen dikwijls vermeld als brouwerij ten eigen gerief. De herberg of het pachthof brouwde bier voor zijn klanten of voor de familie en het personeel. En dergelijke kamme vonden we in de 19de eeuw nog in de Kammestraat te Erps bij het pachthof Peeters. Het was de kam van Jan van Ransem. De abdij van Kortenberg had haar eigen 'camme' in de 17de eeuw. Een dergelijke kamme vinden we nog bij de mooi gerestaureerde hoeve het Rode Kruis te Nederokkerzeel.

2. De kamme van de abdij van Kortenberg in de 17de eeuw volgens de kaart van Sanderus

1. De brouwerij of het paanhuis van Diepenbeek (Limburg) (Copyright Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk)

2. Plattelandsbrouwerijen rond 1830 bekend door het kadaster

Het 'dossier d'expertise' van het kadaster gaf gedetailleerde beelden van plattelandsbrouwerijen. De brouwerij, eigendom van de familie Schuermans in het centrum van Kampenhout werd verhuurd met de woning. In 1833 omvatte

(1) J. Weyns, *Het Openluchtmuseum te Bokrijk. Gids voor de bezoeker. Vierde uitgave*, 1961, p. 10-12.

deze brouwerij 2 kuipen, 2 ketels met een inhoud van 10, 20 en 11,20 hectoliters en 1 koelbak. Dit was een brouwerij 1ste klasse met een netto-inkomen van 36 gulden. In Bertem had men in 1833 de brouwerij van herbergier Josephus Van Billoen. Het materiaal bestond uit 1 beslagkuip van 14 hl, 1 brouwketel van 16 hl, een tweede kuip als koelbak en een invatingskuip. Hij maakte klein bier voor knechten en werklieden bij de pachters en voor enkele geringe landbouwers. Het was alleen *Leuvens bier en Faro*. In de beslagkuip werd het mout vermengd met water. Met *fourchetten* of roerspanen werd het geheel geroerd om aanbranding te voorkomen. Het mengsel werd gefilterd in een stuikmand. Dit gebeurde verscheidene malen en het wort werd steeds dunner. Daarna begon het koken. Het wort werd samengevoegd met hop en werd gekookt in de brouwketel. Het afkoelen gebeurde in een open koelbak. Het gisten gebeurde in de gistkuip of geilkuip. In de kleinere brouwerijen was de gistkuip dezelfde kuip als de beslagkuip. De gisting gebeurde vaak op vaten. Het bier werd dan geklaard en op vaten getrokken. Tot daar de ambachtelijke brouwerij (2).

3. De stoombrouwerij St.-Laurentius of de brouwerij P. Roelants en Vandoren te Veltem (Collectie Cultuur-Historische Vereniging van Erps-Kwerps)

3. Stoombrouwerijen, eerst in de stad, later op het platteland

In de steden had men vanaf de eerste helft van de 19de eeuw de '*brasserie à vapeur*'. Op het einde van de 19de eeuw drong de industrialisatie van het brouwerijwezen ook door op het platteland. Dit was een gevolg van de landbouwcrisis van de jaren 1880. Vele landbouwers waagden hun kans in de industrie. Vanaf dan krijgt men grote industriële gebouwen, zoals men deze reeds in de steden kende bij de eerste industriële revolutie. Publiciteitsborden geven misschien wel een overdreven beeld van de grootte van de industriële brouwerij. Een voorbeeld hiervan is de publiciteit van de stoombrouwerij *St.-Laurentius* te Veltem-Beisem. Deze brouwerij werd opgericht in 1891 (3). De brouwerijen werkten eerst met stoommachines en daarna met elektriciteit. Ze pasten bij de tweede industriële revolutie. Roerwerken in de ketels en indirecte verwarming van de brouwkuipen met stoom en later met elektriciteit werd mogelijk.

(2) H. Vannoppen, *Brouwerij- en jeneverstokerijgeschiedenis in Midden-Brabant*, lentenummer 1993, p. 55-70.

(3) H. Vannoppen, *De geschiedenis van Veltem-Beisem, het dorp van Lodewijk van Velthem*, 1976, p. 351-358.

4. Commodo et incommodo's in de Belle Epoque

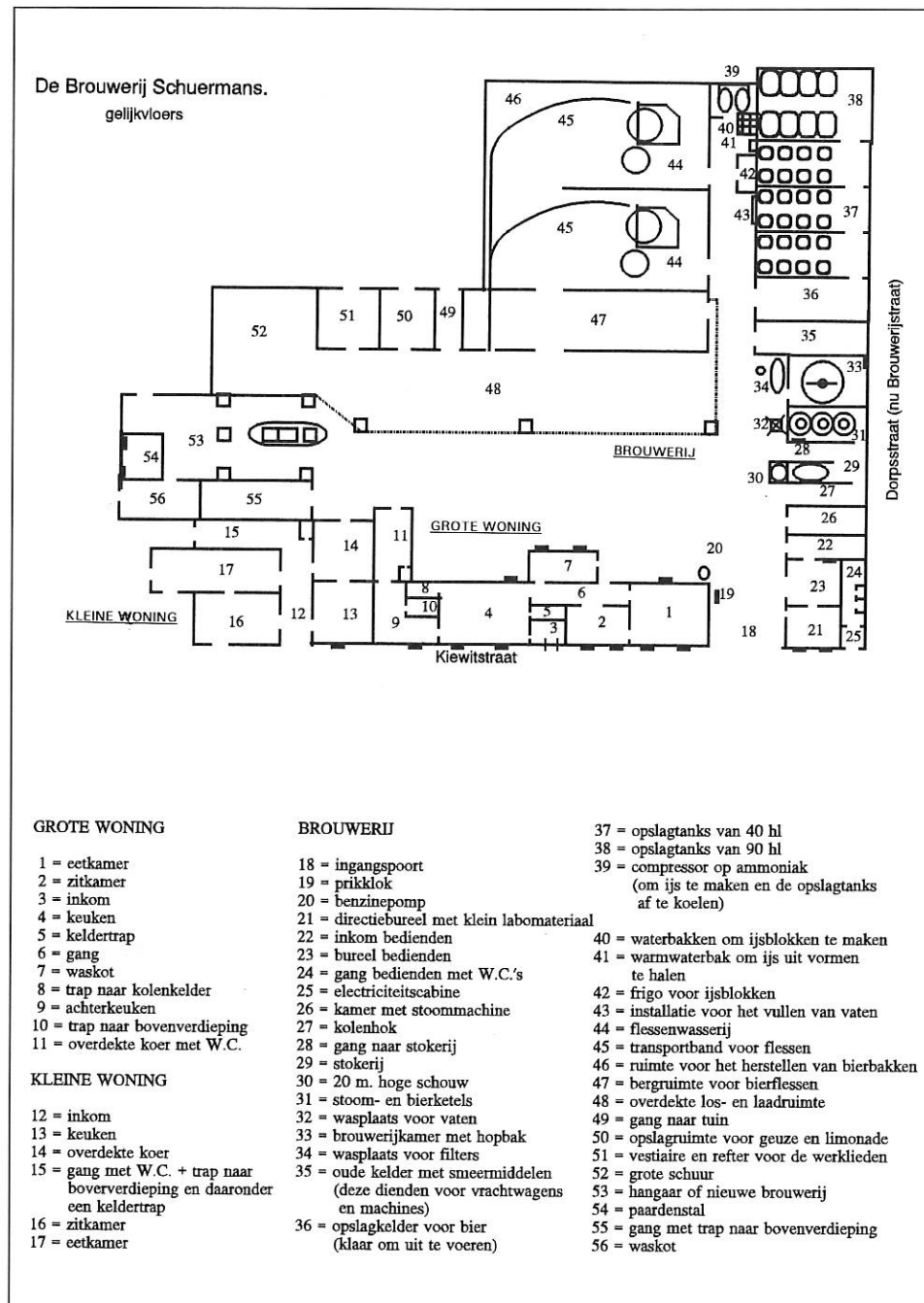
Commodo et incommodo's geven ons een degelijk beeld van het uitzicht van een brouwerij. Zo deed de brouwerij *Roelants-Van Doren* te Veltem in 1895 een aanvraag om een stoomketel en een stoomtuig te mogen plaatsen. Deze brouwerij was begonnen in de schuur van de hoeve. Het eerste bier werd gebrouwen in beestenketels. *Roelants-Van Doren* was bekend om zijn *Hopsbier*. De kleinere brouwerijen hadden een brouwzaal, een koeling en een afvulling in flessen of vaten. In de brouwzaal had het koken plaats. In de afvulling had men de flessenvulmachine (4).

(4) G. Van Roey en H. Vannoppen, *Kortenbergh, brouwerijgemeente. Evolutie van de brouwerijen en bieren in de huidige fusiegemeente Kortenbergh-Curtenbergh*, 1993-1994, nr. 3, p. 92-119.

(5) J. Schuermans, *Een dag in de brouwerij N.V. Schuermans te Kortenbergh-Curtenbergh*, 1997, nr. 3, p. 119-142.

5. De industriële brouwerijen tijdens het interbellum

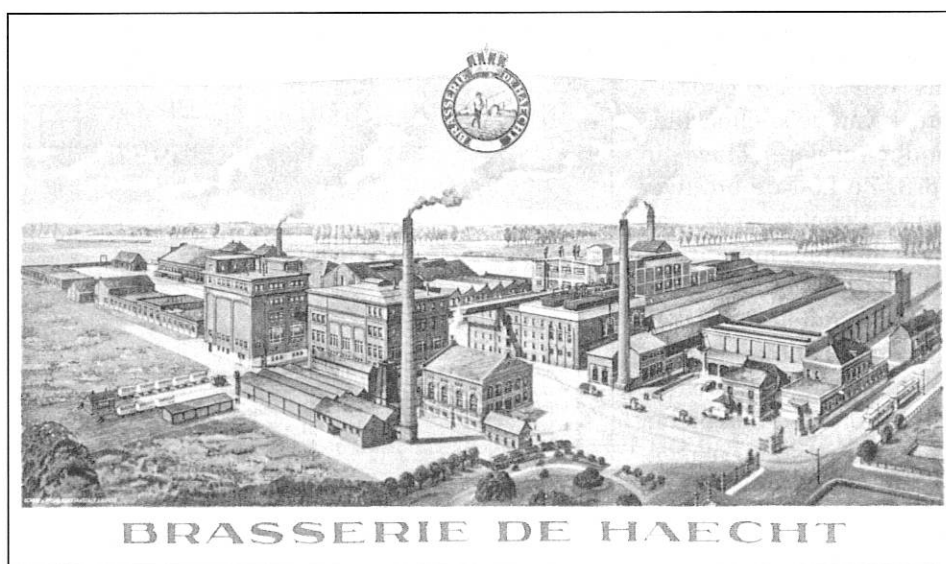
Een beeld van de brouwerij *N.V. Schuermans* te Kortenbergh kregen we aan de hand van het artikel van brouwerszoon Jacques Schuermans. De reconstructietekening van het gelijkvloers geeft reeds de ingewikkelde structuur van de brouwerij weer rond 1940. Het was toen duidelijk een industriële brouwerij (5). De brouwerij van *Haacht* was één van de modernste complexen in de jaren 1930. Een grote revolutie in de brouwerijgeschiedenis was de grote doorbraak van de koelmachine onder andere *Linde* in 1873. Zo kon de brouwer werken onafhankelijk van de buitentemperatuur. Tevoren was brouwen een winteractiviteit, omdat in de zomer het bier dikwijls bedierf. Met de koelmachine kon men ook bieren van lage gisting maken. *Artois* te Leuven deed dit rond 1862. De doorbraak van de bieren van lage gisting kwam er pas na Eerste Wereldoorlog, tijdens het interbellum. Baudelot ontwikkelde daarbij een koeler die toeliet de warme gort uit de brouwzaal sneller af te koelen. De open koelbakken verdwenen hiermee uit de brouwerij.

4. Plattegrond van de industriële brouwerij N.V. Schuermans te Kortenbergh (Collectie Cultuur-Historische Vereniging van Erps-Kwerps)

6. De schaalvergroting deed heel wat brouwerijen verdwijnen na Tweede Wereldoorlog

Heel wat brouwerijen verdwenen met de schaalvergroting in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. De 'Annuaire Benelux de la Brasserie' van 1967 gaf het volgende beeld voor de provincie Brabant. Men telde toen nog 76 brouwerijen: 47 in het arrondissement Brussel, 22 in het arrondissement Leuven en 7 in het arrondissement Nijvel. Voor wat het arrondissement Brussel (nu het arrondissement Halle-Vilvoorde en het Brussels Gewest) betrof, was er een duidelijk overwicht van de Brusselse agglomeratie (de 19 gemeenten) met 22 brouwerijen. Daarnaast telden Merchtem en Schepdaal elk vier brouwerijen. Eén brouwerij vond men in Asse, Bekkerzeel, Brussegem, Dworp, Gooik, Halle, Itterbeek, Kampenhout, Kobbegem, Opwijk, Overijse, Sint-Genesius-Rode, Sint-Ulriks-Kapelle, Steenhuffel, Vlezenbeek, Wambeek en Wolvertem. Men had zowel grote industriële brouwerijen zoals *Wielemans-Ceuppens* als plattelandsbrouwerijen zoals *De Troch* in Wambeek. In het arrondissement Leuven had men drie brouwerijen te Leuven, telkens twee te Aarschot, Diest, Betekom, Boortmeerbeek en Neerijse. Eén brouwerij vonden we te Eliksem, Herent, Hoegaarden, Lubbeek, Meerbeek, Rotselaar, Waanrode en Werchter. Hier had men ook industriële brouwerijen zoals *Stella* te Leuven als typische plattelandsbrouwerijen zoals *De Kroon* te Neerijse. In het arrondissement Nijvel had men zeven brouwerijen: telkens één te Archennes, te Bomal, te Braine-L'Alleud, te Cortil-Noirmont, te Mont-Saint-Guinert, te Quenast en te Tourinnes-la-Grosse. Deze laatste brouwerij was gevestigd in de vierkante hoeve La Franche-Comté. In de Waals-Brabantse steden waren in 1967 geen brouwerijen meer (6). In 1993 telde Midden-Brabant nog drie brouwerijen: de brouwerij van *Haacht* onder Boortmeerbeek, de brouwerij *De Biertoren* (verdwenen in 1993) te Kampenhout met de feestzaal *Den Ast* en de brouwerij *De Coster* te Neerijse. In 2000 kan men stellen dat de brouwerij van *Haacht* als laatste in Midden-Brabant overblijft.

5. De Brouwerij van Haacht rond 1930 (Collectie Gust Vandegoor, Haacht)

(6) *Annuaire Benelux de la Brasserie*. Brussel, 1967, p. 73-82. Met dank aan Gust Vandegoor uit Wespelaar voor de inzage van dit jaarboek.

Dr. Henri Vannoppen
Leuvensesteenweg 839
3071 Erps-Kwerps

Een brouwerij voor elk dorp

Aangezien de bierbereiding hoofdzakelijk een huishoudelijke bezigheid was, is men nog altijd op zoek naar de 'eerste brouwer'. Toch staat het vast dat 'bier' bij alle volkeren in de vroegste tijden al bekend was en in feite gedronken werd om epidemieën te voorkomen. Een andere zekerheid is dat de biercultuur deel uitmaakte van het leven in abdijen en kloosters waar het brouwproces en de kwaliteit stelselmatig verbeterd werden.

Reeds in de late middeleeuwen ontstonden in sommige gemeenten verenigingen van bierbrouwers wat er op wijst dat een brouwerij bijna altijd actief was en in sommige dorpen zelfs meer dan één. Wetenschappelijke en technische vooruitgang leidde tot de oprichting van brouwersscholen wat rond 1900 resulteerde in ruim vierduizend brouwerijen in ons land. Het was een economische tak die loonde want de brouwer was een man van aanzien in het dorp en door zijn rijkdom werd hij in de kring van notabelen opgenomen. De brouwershuizen, thans als industriële archeologie beschouwt, getuigen van de vroegere rijkdom van de uitbaters.

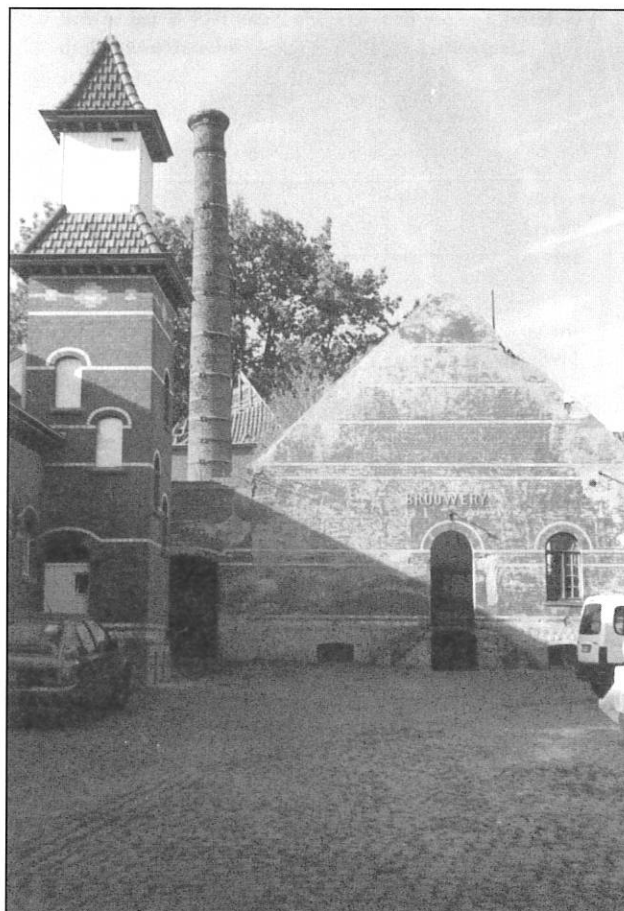
De brouwer leverde rechtstreeks aan elke 'estaminet' van het dorp, de enige ontspanningsplaats voor de volkswens, die zich alleen bier kon veroorloven. Op zondag zocht hij zijn vermaak in het bolspel, de vogelpik of het bakschieten. Tussendoor werd heel wat bier gedronken ten bate van de lokale brouwerij(en), die niettemin wegens de relatief beperkte productie kleinschalig werkte.

(1) A. Vanderstraeten: *Historisch onderzoek van de voormalige brouwerij in Zonnegem, Basiswerk voor het restauratiedossier*

Brouwerij Rubbens te Zonnegem

Als schoolvoorbeeld behandelen we hier een van de talloze bierbrouwerijen van een klein dorp. Ondanks dat Zonnegem, thans deelgemeente van Sint-Lievens-Houtem, slechts een paar honderd inwoners telt, was er gedurende bijna een eeuw een brouwerij actief. Ze werd uitgebaat door de familie Rubbens, die in de plaatselijke politiek vaak de burgemeester leverde.

Voor de historiek steunen we ons op de gegevens van het 'restauratiedossier' (1), ingeleid om de vroegere brouwerij als 'beschermd monument' op te nemen. Dank zij deze studie is het mogelijk om de geschiedenis te volgen van een brouwerij en het brouwproces. Zo stelt de auteur dat men in de jaren 1880 reeds op zeer kleinschalige manier op de toenmalige herenboerderij een ambachtelijke bierbrouwerij opstartte. Op het einde van de negentiende eeuw werd de boerderij grondig verbouwd waarschijnlijk met het oog op een industrialisatie van het brouwproces, ook al beperkte men zich tot bier van hoge gisting. Alles werd toen aangedreven door een centrale stoommachine, gestookt met steenkool, waarvan de verbrandingsgassen via de nog bestaande hoge schoorsteen afgevoerd werden. De brouwerij stond zelf in voor de eigen moutproductie wat een intensief arbeidsproces vereiste. Voor het verbrijzelen van de mout beschikte men over een plet- of schrootmolen en het water voor het brouwen werd uit de put op de binnenkoer met een basculepomp naar boven gepompt in een centraal

De gebouwen van de gewezen brouwerij Rubbens te zonnegem.

vat. Hierin gebeurde dan de samenstelling van het brouwsel waarvan de verschillende fasen om 'drinkbaar' bier te bekomen elkaar opvolgden.

De 'open gisting' gebeurde in grote vaten en de overlopende gist werd opgevangen in ronde gistkommen, daarna verpakt en verkocht als bakkergist. Het bier werd uit kleine eiken tonnen manueel afgetrokken in flessen, meestal met een beugel (een 'mechaniek') afgesloten. Ook het etiketteren gebeurde manueel en bij gebrek aan lijm gebruikte men biergist of een mengsel van bloem en water. De uitvoer naar de verschillende 'estaminetten' werd met paard en kar ondernomen, vandaar de gebouwen voor stallingen en koetshuis.

Dank zij de 'moderne' techniek werd het productiesysteem na 1930 grondig vernieuwd. Er werden nieuwe elektrisch gevoede machines geplaatst en het brouwsysteem veranderde met de mogelijkheid van een mechanische koeling. Zo kon men, in tegenstelling tot vroeger, ook in de zomer brouwen en bleef het ambacht niet beperkt tot seizoenarbeid. Daarbij werd men geholpen door de opkomst van het bier van lage gisting. In die periode werd de volledige koelinstallatie in de leegstaande eest ondergebracht en plaatste men een pomp op de nieuwe dertig meter diepe waterput voor het vullen van de pekelbakken. De productie van de ijsblokken en voor de ammoniakcompressor. Dit was ook de periode dat men overschakelde van bier op hoge naar bier op lage gisting.

De evolutie was ook merkbaar bij de brouwerij Rubbens van Zonnegem. De houten vaten verving men eerst door persvaten met stalen bodem en dan na de Tweede Wereldoorlog door aluminiumvaten. Na de uitvinding van de kroonkurk in 1920 verdwenen de flessen met beugel en werd het opkleefvignet automatisch aangebracht. De exclusieve bestellingen aan herbergen kon men uitbreiden naar een nieuwe afzetmarkt in de vorm van huis-aan-huislevering. De

Godvruchtig aandenken van

zaligen

Mynheer Pieter, Alfons RUBBENS

Echtgenoot van Mevrouw Odile DOOREMAN

Burgemeester der gemeente Zonnegem gedurende
28 jaren.

Geboren te Zonnegem den 8 November 1862 en aldaar
in den Heer ontslapen den 13 Mei 1928, versterkt
door de H. H. Sacramenten der stervenden.

FALIDE GEDACHTENIS

VAN MIJNHEER

CHARLES BENEDIKT RUBBENS,

1887 — 1928

vrachtwagen verving paard en kar en de verkoop van ijsblokken vormde een bijkomend -economisch- project.

De grond waarop thans nog de gebouwen staan van de vroegere brouwerij Rubbens, behoorde toe aan de abdij van Drongen. Het perceel kwam in eigendom van de oude Zonnegemse familie van Gyseghem. In 1861 huwde de uit Grimbergen afkomstige landbouwerszoon, Benedictus Rubbens, met Barbara Van Gyseghem en beiden betrokken de woning aan de Steenbergstraat. Eerst breidde het gezin het bestaande boerenhof uit tot een herenhoeve en na 1880 tot een ambachtelijke brouwerij. Na het overlijden van Benoit Rubbens in 1897, startte zijn zoon Alfons, met de gemechaniseerde brouwerij en verfraaide het gebouwencomplex. Bij zijn overlijden in 1928, nam Charles Rubbens de zaak in beheer maar ook hij stierf nog in hetzelfde jaar op 41-jarige ouderdom. Zijn echtgenote, Helena Van De Velde, leidde dan de brouwerij met de medewerking van haar broer Georges en gemeentesecretaris J. Van Dorpe. In 1947 werden de brouwerijactiviteiten geleid door haar zoon, Jozef Rubbens, die in 1970 het werkelijke brouwen stopzette. Van dan af beperkte men zich tot het 'uitzetten' (verdelen) van bier van andere brouwerijen dan Krüger en Van Roy. Tien jaar later eindigt ook deze activiteit en na het overlijden van H. Van De Velde in 1983 wordt de brouwerij verlaten.

Generaties lang heeft de familie Rubbens haar stempel gedrukt, niet alleen op het economisch leven maar ook op het lokaal politieke vlak. Benoit Rubbens, zelfs als inwijkeling, was burgemeester van Zonnegem van 1898 tot 1928. Hij werd wel opgevolgd door zijn zoon Charles, die echter in hetzelfde jaar overleed. Jozef Rubbens kwam echter aan het hoofd van de gemeente in 1947 tot de fusie in 1977.

Mijn levensdraad is afgesneden, zoo als deende door den wever, en de zon is voor mij ondergegaan, terwijl het nog dag was.

† ZALIGE GEDACHTENIS †
VAN MIJNHEER

Charles Benedikt Rubbens,
ECHTGENOOT VAN MEVROUW
HELENA VAN DE VELDE
GEMEENTERAADSLID

Lid van al de godvruchtige genootschappen,
geboren te Zonnegem den 1 October 1887 en aldaar
overleden den 23 September 1928,
versterkt door de H.H. Sacramenten der stervenden.

Wat is den bloei der jonge jaren
In eer en moed, ten toon gespreid?
Wat rang, gezag en vriendscharen?
'T is alles, alles nietigheid.

De dood als men ze niet verwachtte,
Snijdt ons den draad des levens af
En, alles wat ons tegenlachte,
Verdwijnt in treurnis aan het graf.

Gelukkig, hij die bij zijn streven
In wijsheid, vroomheid heeft geleefd
En vaarwel zegt aan 't brooze leven,
Terwijl zijn 'hoop, hier hooger zweeft.

Mijn gade, kinders, wilt niet weenen,
Magen, vrienden, waarom geschreid?
Mijn ziele vloog ten hemel henen,
Ik zie u wêer, na zoekren tijd.

Jesus, Maria, gij waart mijne liefde,
Weest nu mijnen toevlucht (300 d. aflat)

R. I. P.

Drukk. A. De Canck St-Lievens-Houthem

Gods aanbiddelijken wil is geschied, deze die wij liefhadden is niet meer, onderwerpen wij ons ootmoediglijk aan de schikkingen van den Allerhoogste.

†

De Heer had hem een edel hart geschonken, hij open de de hand voor de noodlijdenden en behoeftigen, steeds het woord van den Zaligmaker indachtig zijnde dat de linker hand niet wete wat de rechte doe.

De overledene was een man met rechtschapen inborst en open karakter, vijand van list, geveinsdheid en bedrog, eerlijk in handel en wandel, die hem naderden beminden hem, die hem gekend hebben bewezen zijn afsterven en geven getuigenis van zijne dienstvaardigheid.

Vaarwel, duurzame echtgenoot, lieve Kinderen, heb dank voor uwe goede zorgen, eens zijn wij weer vereenigd.

En Gij mijn duurzaam volk van Zonnegem die mij zoo nauw ter harte laagt, die ik steeds bemind en geëerbiedigd heb, vergeet uw burgemeester niet in uwe gebeden.

Vaarwel, in 't Hemelsch vaderland zien wij elkander weer.

Genadige Jezus geef zijne ziel de eeuwige rust.

Drukk. Tack, Gent.

De gebouwen werden in gemeenschap in 1996 aangekocht en momenteel bewoond door het gezin Daniël en Lut Boulanger-Nelissen. Ze worden gebruikt als atelier om er piano's te restaureren.

De brouwers waren wel gewaardeerd in hun onmiddellijke omgeving, vooral omdat de mannen financieel afhankelijk waren door de werkkansen die hen in de brouwerij geboden werden. Daarom stemden ze wel voor de brouwer ten tijde van de verkiezing ook al hielden zij er andere principes op na. Als de brouwer zich politiek geroepen voelde, konden de arbeiders hem zijn diensten niet weigeren. Toch is het verwonderlijk dat een rijke industrieel als Benoit Rubbens de lijst van de gebroeders Daens aanvulde. Uiteraard pleit dit voor zijn zorg om het lot van zijn werkvolk. Natuurlijk dreven zijn tegenstrevers de spot met de wijze waarop hij zijn kiescampagne voerde. Het artikel uit 'De Volkstem' van 2 juni 1912, is bovendien tekenend voor de polemiekvoering van die tijd en hier juist op een ogenblik dat eens te meer het katholiek onderwijs op de voorgrond geplaatst werd: *"De groene Rubbens van Zonnegem, die kandidaat is voor de daensisten alleenlijk om aan de volkeren van Europa, Amerika en Azië te toonen dat hij de rijkste mensch is van Zonnegem, dat hij kiesbaar is voor 't Senaat, kan niet slapen over al de lauweren geplakt door de katholieke propagandisten. Wat verzinde hij? Hij maakte een commissie, bestaande uit hem, groene heerschap, uit zijn betaalden penneknecht, een commiesken aan 30 centen per dag dat voor zijn heer en meester moet dansen en buigen als een weerhaan... en een dozijnarme kinderkes van negen tot twaalf jaren, kinderen van menschen die land in pacht hebben van den Czaar van Zonnegem en die door hunne ouders moeten geleverd worden als slachtoffer voor hunnen groenen heer en opperbaas. Arme schaapkens! arm bloed! zoo kwamen ze met groene strikken en groene vaantjes in de omliggende gemeenten... waar ze op een luiden schaterlach onthaald wierden, uitgejouwd door vrouwen, door de kinderen, door de moeders! Ze moesten van schaamte gaan lopen 's anderendaagsch was de groene propagandistenbond ziek van affront en beschaming. Het groene kind heeft een dag geleefd en de groene burgemeester heeft wederom eens overal den lach. Die arme sukkelaar van een Rubbens toch. Hij had glorie en victorie gedroomd, en 't is al affront, schaamte en beschaming dat hij ontmoet. Waarom blijft hij niet bij zijn duivenmelkers en koejongens van Zonnegem."*

Het lied als reclamemiddel

De wijze van het bierbrouwen is sterk veranderd en ook de manier om reclame te voeren voor het product wordt anders aangepakt. Tegenover een halve eeuw terug zijn de mogelijkheden uitgebreid en talrijke nieuwe vormen van reclame bereiken het individu. Jaren terug komt men voor een aankondiging terecht in dag- en weekbladen maar snuggere geesten gebruikten daarnaast het vliegend blad om hun waar aan de man te brengen.

Deze 'reclameliederen' leren ons ook dat niet alleen kleine familiebedrijven uit de brouwerijenwereld verdwenen zijn maar ook bierbrouwerijen die indertijd naam en faam bezaten. Zo was er in Aalst een brouwerij actief nog voor De Gheest of De Blicck, die later bekendheid verwierven. Brouwerij Van Der Schueren was een begrip in de regio van Aalst en kon leveren aan talrijke 'verplichte' cafés, die ze in eigendom had. Dit betekende tevens een vaste afzet van meerdere hectoliters. Na de Tweede Wereldoorlog verdween dit biermerk en de - meestal oude - herbergen werden verkocht. Nochtans had men niet nagelaten de soorten bieren aan te prijzen *'aan gansch de bevolking van Aalst en omliggende'*. De beheerders hadden daarbij een slogan ontworpen om de verkoop te stimuleren:

*t Is duur, 't geeft pijn en zuren
't Gezondheidsbier dat houd men vol
Der Brouwerij Van Der Schueren.*

Zangw.: Sluimert zacht

Geachte en beste vrienden
'k Moet U hier wat zeggen nu
't Is over 't brouwen van de bieren
Wie de beste zijn voor U
g'hebt toch wel al hooren noemen
Ja dien dierb'ren schoonen naam
'k Wil hem hier terstond nog noemen
Hij verdient de beste faam.

Refr.:

't Is den brouwer Van Der Schueren
Hoe zoet klinkt dien reine naam
Met al zijn goede bieren
En door niemand geëvenaard
Ja door vele jaren werken
Is hij nu alom bekend
Ja in 't Vlaand'rland en Walen
Is dat bier d'eer toegekend.

't Is geen grootheid of verbloemen
Neen ook geen heerschappij
Doch de kunst mag men wel roemen
Ja de kroon er voegen bij
Wie EXPORT of VLEIEGER heeft gedronken
Die wilt van geen ander meer
De naam en reinheid schenken U genoeg
Verheft met ons den zang nu allen mee.

Door het drinken dezer zuiv're waar
Kweekt gij geen zuur in uwe maag
U zijt kloek en opgebeurd
Het is toch zoo goed voor onze jeugd
Een woord aan onze brave ouderlingen
Onthoud U toch van den alcohol
Drink altijd bieren VAN DER SCHUEREN
Spoelt goed de keel en drinkt het buiksken vol.

Vooruit wij zijn op goede wegen
Met de banier der kunst in onze hand
Wat ook valle of moge bezwijken
De 'ZEEBERG' brouwerij blijft vast bestaan
Wij zingen dus tot eer en glorie
Dat men het hooren zal door gansch het land
Ons krachtige stem zal wederklinken
Ja zelfs tot in het verste buitenland.

Slot-Refr.:

Leve de bieren VAN DER SCHUEREN
Vivat! dat lekker bier
't Is zoo klaar en ook schuimend
Elk drinkt het met vreugde hier
Ja bij dagen en bij nachten
Blinkt het als een hemelster
't Versterkt het bloed en ook de maag
Het verdrijft ook leed en smart.

Ook de brouwerij Atlas onderging hetzelfde lot.

Nochtans produceerde men er een uitgebreid gamma als export, Sterk, Pilsen, Bock, Münich, Stout en Krak. Zelfs de in 1935 behaalde gouden medaille op de wereldtentoonstelling te Brussel konden het verdwijnen van het bedrijf niet voorkomen, noch de reclamevoering via het lied. Volgens de (on)geloofwaardig-

ge tekst bleek dit het enige bier dat geen 'naweeën' tot gevolg had bij overmatig gebruik. Integendeel, het was zelfs een beste remedie tegen allerhande kwalen.

Drinkt enkel Atlas

*Wie 's Zondags blij en welgezind
Zijn pintjes pakken gaat,
Die gaat dan met gebuur of vriend
Waar 'Atlas-Bieren' staat;
Want pakt ge daar een pint te veel
Geen pijn in kop of keel,
En 's Maandags is 't geen ach of wee
Maar zingt ge weltevree:*

Refr.:

*Drinkt enkel 'Atlas',
De Bieren 'Atlas'
Ze zijn veel fijner dan
menig franschen wijn
De Bieren 'Atlas',
Alleen den 'Atlas'
Bij vreugt of pijn
een 'Atlas' moet het zijn.*

*En hebt ge thuis als tafelbier
Ook 'Atlas' wel bekend,
Uw vrouwtje deelt dan uw plezier
En is met u content;
Ja is uw uur dan soms voorbij
Geen twist of kijverij
En drinkt ge soms eens van uw pree
Nog zingt uw vrouwtje mee.*

*Wie lijdt aan lever, maag en nier
En handelt naar mijn raad;
Drinkt enkel 't zuiver 'Atlasbier',
Komt vrij van alle kwaad.
Van man en vrouw tot 't kleinste kind
Wordt 'Atlasbier' bemind.
Wie 'Atlas' dronk die sterft er voor
En zingt met ons in koor.*

*Ons bier bestaat reeds twintig jaar
Wij zijn bekend als geen
Ons sterkte danken wij zoo waar
Aan 'Atlasbier' alleen,
Want iedereen zoo groot als klein
Drinkt 'Atlas' frisch en fijn
Geen drank versterkt er Wil en Spier
Als 't edel 'Atlasbier'. (2)*

De brouwer werd vooral om zijn rijkdom gerespecteerd, vaak door een gedeelte van de bevolking, die van hem afhankelijk was. Samen met de molenaar had hij huizen en gronden in eigendom zodat huurders, pachters en arbeiders naar hem moesten opkijken wegens hun verplichtingen op financieel vlak. Hun status hadden de brouwers bijna uitzonderlijk te danken aan hun rijkdom, die vaak als symbool gebruikt werd.

Zo blijkt het dat wanneer leurders bij gegoede boeren en burgers aanklopten om hun koopwaar aan de man te brengen, ze beweerden 'dat ze bij den brouwer en de mulder ook al verkocht hadden'. Dit was voor deze mensen een onbetaalde reclame, die meestal vruchten afwierp. Zijn beroep wordt ook in spreekwoorden en zegswijzen gebruikt, zoals bijvoorbeeld 'Waar de brouwer veel komt, moet

(2) Liedekerke, druk. Marcel Van de Gucht.

de bakker niet komen'. Dit betekent dat degene wie overmatig drinkt toch niet veel kan eten en dus geen brood nodig heeft.

Dan is er ook de vaststelling dat niet alle brouwers goed en smakelijk bier maken. Daar zijn er, die een flauw waterachtig biertje produceren en dan spreekt men al eens van *'schotelwater'* of slechter nog *'merriezeik'*, ofwel kan het zelfs nog te slecht zijn *'om in een ezel zijn oren te gieten'*. Deze soort brouwer is de naam niet waardig en ze worden geacht *'waterbedervers'* te zijn. Maar ondanks hun status is het respect niet onbeperkt en durft de bevolking reageren op zijn mislukt product: "Op het einde van de achttiende eeuw woonde te Dessel een brouwer, met name Van Hoof. Hij schijnt meer een *'waterbederver'* geweest te zijn, want hij werd bespot door de groflakenwevers, die er destijds in Dessel waren, in tegenstelling met de linnenwevers veel geld verdienden en een *'stijve'* pint dronken. Op brouwer Van Hoof hadden ze het volgende schimpliedje gedicht:

*Van Hoofken heeft ons bierken gebrouwen.
Waarom? Omdat we 't drinken zouwen.
't Is van water lank,
Hopdrank
En mouteloos
De vorschen die kwaken al om ter meest
Brouwer, geef ons ons water weer,
Of we slagen heel de brouwerij ter neer!" (3)*

Het grote aantal brouwerijen bewijst dat bierbrouwen zeer winstgevend was. Toch is het typerend dat soms in kleine dorpen één of zelfs meer bedrijven actief waren en in grotere geen enkele. Het hoogtepunt van de ambachtelijke bierbrouwerijen lag in de tweede helft van de negentiende eeuw maar tijdens de Eerste Wereldoorlog kenden ze een moeilijke periode. Er was een strenge controle van de bezetter en bij bevel nummer 270 van 24 april 1918 vroeg de 'Etappen-Kommandantur' te Aalst aan de gemeentebesturen inlichtingen omtrent de brouwerijen in verband met de productie. Na de oorlog verdwenen talrijke brouwerijtjes uit het bierlandschap.

Daarna waren er ook brouwerijen, die zich specialiseerden in het vervaardigen van frisdranken. In werkelijkheid beperkte deze activiteit zich tot 'brouwen' van limonade want andere soorten bestonden vrijwel nog niet en van een gamma als tegenwoordig was er zeker geen sprake. Wel waren er al verschillende merken en ook op dat vlak was een goede reclamecampagne niet nutteloos. Als we het lied mogen geloven was het merk 'Swan' de enige beste limonade. De promotie werd gemaakt door de *'Agent voor Antwerpen en Omliggende'*, Jan van Camp uit Borgerhout.

Alleman drinkt Swan

Wijze: Mag 'k eens drinken!

*Gelijk ge wel zult zien aan mijn postuur,
Ben ik ne kerel vol bloed en vuur,
Altijd zeer gezond gelijk 'ne visch
Ja ik weet niet wat dat ziek zijn is
Dat is in dezen tijd niet zoo raar
Met al die nieuw ziekten is 't niet waar
'k Zie het wel ge staåt er van verstomd
'k Zal U zeggen hoe dat het komt
en vertelt gij het dan maar voort
Als g'het van mij dan hebt gehoord.*

Refr.:

*Mark SWAN, dat is dan, remedie voor alle man
Lemonadje
't Geeft U vuur, echt en puur, en bijlange niet te duur*

(3) J. Cornelissen, in: *Eigen Volk*, 1930, blz; 207.

Lemonadje
Frisch en fijn, beter als wijn, ieder mag het, groot en klein
Luistert naar Jan
De besten drank is van Koning SWAN!

Gebeurt het wel dat g'op den bommel zijt
Zoo met uw vrienden dat is geen verwijt
En als g'er dan zoo een stuk of dertig pakt
Dat ge voelt dat er al iets zakt
Ge zijt dan zeker meestal van Uw stuk
Maar de SWAN is dan Uw geluk
Direkt present met een enkel flesch
En ge drinkt dan weer voor zes
Soms ook nog kans in eenen klop
Als dat er 'ne prijs zit in Uw stop.

Zijt ge getrouwd dan is het soms laguerre
Met vrouw en kinderen zijt ge'in de wêer
En grootendeels gaat dan ook heel Uw pree
Met dokters en apotekers mee
Maar dat is gedaan, die mannen zijn al kwaad
Dat er nu overal SWAN bestaat
Ze liggen er uit 't valt hun niet mee
Al die gasten moeten gone-away
Had Koning Pol de SWAN gekend
Leefde hij zeker nog de vent.

De SWAN die wordt het best gesoigneerd
Het is de eenigste gesteriliseerd
En niet alleen is het vast 'ne koningsdrank
Maar 't geeft U kans dat ge heel Uw leven lang
Verzekerd zijt voor vast 'ne frank of vier
Geheel Uw leven per dag is dat geen plezier
En voor elk fleschke dat ge drinkt uit
Vraagt den stop en ge krijgt een duit
Want bij ons thuis, is het niet pluis
Moeder de vrouw heeft altijd in huis.

Als ge den raad die 'k geef nu onthoudt
Dan ben ik zeker dat g'het u niet berouwt
Ge wordt dan vast 'nen beer gelijk als ik
Kloek en sterk, en gezond en dik
Een klein conditie is er toch nog bij
Altijd goed gezien dat z'u niet maken blij
Met zoo iets van een vreemd fabrikaat
SWAN is Belg, als g'het maar verstaat
Van 't zingen wordt mijn keel zoo droog
Maar 'k heb daar achter al iets in d'oog.

Julien De Vuyst
Ommegangstraat 81
9420 Mere

Zwaar Bier of ervaringen van een controleur buitendienst tijdens de tweede wereldoorlog

Inleiding

Tijdens de Tweede Wereldoorlog moeten de brouwers het ene na het andere bevoorradingsprobleem zien op te lossen om toch maar te kunnen blijven brouwen. (1) Het enige wat de gemiddelde bierdrinker hiervan merkt is dat zijn lievelingsdrank slapper is geworden dan het vooroorlogse tafelbier. Dit in overeenstemming met de verordeningen van de 'Corporatie'. Niet te verwonderen dat deze bierdrinker, zijn kroegbaas en dus ook zijn brouwer geneigd zijn zich te begeven op het illegale pad van het (te) zwaar bier. De IXde Hoofdgroepering van de Corporatie, die zich specifiek met brouwers en bier bezighoudt, laat dit natuurlijk niet zomaar gebeuren en stuurt inspecteurs op stap, zoals **Gustaaf De Four** uit Ninove.

Historische achtergrond

Met de bedoeling de brouwers zo lang mogelijk te laten voort brouwen met de schaarse grondstoffen die voorhanden zijn, stelt de IXde Hoofdgroepering maximumdichtheden vast voor het te verkopen bier. Aangezien vanaf een zeker moment dit maximum nog slechts 0,8° is, krijgt het oorlogsbier al snel de bijnaam 'zerohuit'. In het Nederlands (en ook wel eens in het Frans in het Brusselse) zal men het, net als tijdens de Eerste Wereldoorlog, ook over 'fluitjesbier' hebben. Deze bijnaam zou verwijzen naar het enige effect van dit slappe bier: het regelmatig bezoek aan het toilet, waar men een lichaamsdeel gebruikt dat in de volksmond ook wel eens fluit(je) wordt genoemd.

De IXde merkt al snel dat de verleiding bij de brouwers groot is om aan de vraag te voldoen. De vraag naar echt bier, in oorlogsomstandigheden dus naar "zwaar bier". De IXde die als corporatistische organisatie alle touwtjes strak in handen wil houden, neemt de overtredingen op de *Besluiten betreffende de maximum toegestane dichtheden* niet en bouwt een controle netwerk uit. Ze dreigt met en deelt boetes uit wanneer overreding niet helpt. 'Om zijn macht tot een werkelijkheid te maken en de uitvoeringen zijner beslissingen op te leggen, beschikt (de Hoofdgroepering) over twee wapenen:

1. de eigen controledienst;

2. het recht buitenrechtelijke sancties op te leggen gaande van een waarschuwing tot en boete van 10,000 frank; van de tijdelijke tot de definitieve sluiting van een bedrijf.' Aldus reeds het eerste nummer der 'Berichten' (het officiële orgaan van de IXde) van 26 april 1941. 'In de eerste helft van September 41 (...) werden door de Technische Afgevaardigden van de Kontrolendienst 61 onderzoeken ingesteld. (...) Onze afgevaardig-

Gustaaf Du Four (Januari 2000).

(1) Zie hierover meer elders in dit themanummer van *Ons Heem*.

den hebben (...) een sluikbrouwsel ontdekt: deze brouwerij werd onmiddellijk gesloten.' (november 1941)

N.L.V.C. - kist. Door de IXde Hoofdgroepering van de Nationale Landbouw en Voedings Corporatie werd dit soort kist met bijbehorende flessen in omloop gebracht, ter controle van de dichtheid der oorlogsbieren. (Verzameling Mout- en Brouwhuis De Snoek, Alveringem.)

'De Corporatie is geen gendarmerie, maar een gemeenschapstehuis voor U allen, waar gij U goed en tehuis moet voelen. Tegenover de organisatie uwer bedrijven kunt gij twee houdingen aannemen: sabotage of samenwerking, aannemen of afwijzen, vertrouwen schenken of weigeren. Het beteekent voor U bloei of verval.' Gendarmerie of niet, er worden door de IXde dus afgevaardigden aangesteld die direct afhangen van de Studiedienst en die belast zijn met het nagaan van de naleving der voorschriften. *'De monsters worden genomen om de oorspronkelijke dichtheid te controleren en toevertrouwd aan het centraal laboratorium der Hoofdgroepering. Om op een zelfde juiste basis te werken werd onder het toezicht van den Studiedienst (van de IXde Hoofdgroepering), door de H.H. Professoren L. Isebaert, J. Declerck, Ketelbant, O. Maes, R. Laneau, van de verschillende Brouwerij-Instituten van ons land, in commissie vergaderd, de ontledingmethode vastgesteld. Men vertrok van de methode, die vroeger opgesteld werd op aanvraag der brouwers.'* Een en ander resulteert in een aantal sancties en boetes variërend van enkele duizenden franken tot het sluiten van een brouwerij voor het aan de man brengen van te sterk bier (zie tabel). Dat iedereen zich niet aan de voorschriften houdt, blijkt verder uit deze verbolgen reactie in de 'Berichten' van 4 oktober 1941: *'Thans wordt in zekere streken bier in omloop gebracht dat hier beschamend, en elders uitdagend genoemd wordt: "Onbekend". Het duikt op, nu hier dan weer elders. In sommige streken wordt het bepaald regelmatig verkocht aan 10 fr de liter, aan 100 fr de bak van 24 1/4 liter-flesschen, aan tot 10 fr het glas in de herbergen. (2) Ontledingen bewijzen dat zijn samenstelling niet geheel betrouwbaar, en zijn kwaliteit evenmin aanbevelenswaardig is. (...) Anderzijds echter wordt deze onwettige handel iedere dag driester en gaat hij van langs om meer gepaard met (...) afzetterij. Ik bedoel onder meer dat aan kooplustige herbergiers het bier "onbekend", als lokaas wordt aangeboden en zij het slechts kunnen bekomen wanneer zij een ander bier, aan wettige densiteit medenemen. (...) De schuldige brouwer verschuilt zich achter de verkoper en deze achter de herbergier.'* Het gaat blijkbaar in de ogen van de IXde van kwaad naar erger en de controles van de afgevaardigden volstaan wellicht niet, want in de 'Berichten' van 22 januari 1943 vinden we een onverholen oproep aan de brouwers om hun confraters die zich niet houden aan de regels, te verklikken.

'De algemeene controle der brouwerij is toevertrouwd aan een dienst van 18 controleurs. Tijdens de jongste drie maanden werden 600 onderzoeken ingesteld en 83 dossiers niet

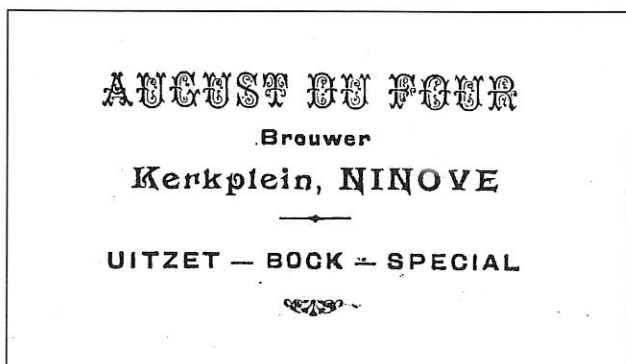
(2) In 1942 is de officiële prijs per liter 'Speciaal Bier' geleverd aan de herbergier 3,6 Fr., geconsumeerd door de klant in de herberg 9 Fr.

in regel bevonden; brouwkaarten werden geschorst tot een maximum van 6 maanden. (...) Voor de beteugeling moet men niet vervallen in het domein der ultramontanen. De corporatieve zending is vóór alles opvoedend. In dien zin geeft de Hoofdgroepering dikwijls aan de getroffen sancties het karakter eener minnelijke schikking.' Aldus de 'Berichten' van 15 mei 1943.

Dat het verder allemaal zo erg niet is probeert de IXde de brouwers wijs te maken door naar het buitenland te verwijzen. 'Wanneer de densiteit in andere landen niet hoger is dan bij ons, dan is de reglementeering daarentegen veel strenger. Buiten de beperking van de densiteit bij den verkoop, en niet bij de productie zoals dit elders het geval is, moet U met mij vaststellen, dat U uwe brouwerijen in alle vrijheid blijft besturen en uwe clientele blijft bedienen zoals U dat verkiest. Bij ons heeft men geen maximum productie vastgesteld, geen fabricatiereglementen, geen verkoopspercentages, geen ruil van clientele, geen gemeenschappelijke diensten (...) Het bier is nog één der zeldzame eetbare of niet-eetbare producten in België, die niet gerantsoeneerd werden. Er bestaat slechts één enkele centrale - die van het verbruik der grondstoffen - die opgelegd wordt door het gebrek aan bedoelde stoffen. Maar deze soepele en ruim opgevatte controle door middel van de brouwkaart, voorkwam elke rantsoeneering zoals die gekend is in andere landen, b.v. de beperking van den Hectolietier verkoop per herberg.' (3)

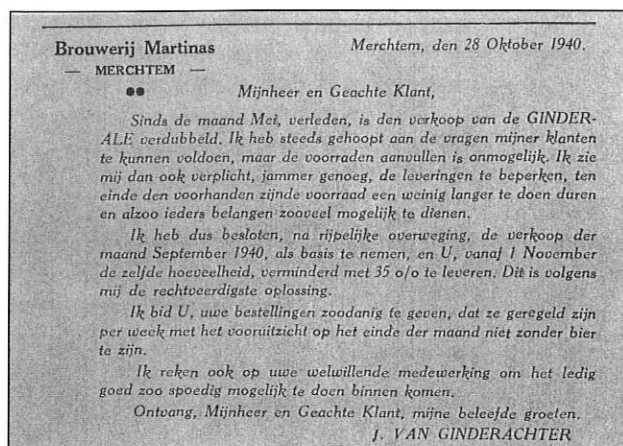
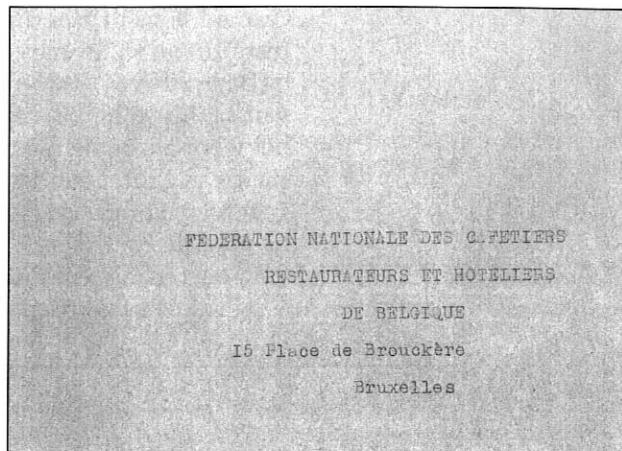
In Duitsland werden de brouwerijen in de periode 1939-1940 verzocht bier op de markt te brengen met een maximum alcoholgehalte van 0,5 %. (4) Vanaf november 1941 mogen ze nog alleen bier van 3,4° baling brouwen (ongeveer 1,4° Belgische graden). (5)

Getuigenis uit de praktijk: de ervaringen van Gustaaf DU FOUR, controleur buitendienst (6)

Briefhoofd brouwerij August Du Four, Ninove (1940). (Verzameling G. Du Four)

grootste, altijd geweest - en St Truiden. Stillekens aan kwamen er meer bij zoals Carlier, herinner ik mij. En dan waren er prijskampen. Prijskampen voor het meest te verkopen. Dus mijn vader ging in de cafés met zo nen tas en dan zei hij: "Madam proef ne keer. Maar het is slecht ze Madam." En we gaven dat gratis weg. In die beginperiode wou niemand dat drinken hè...."

Reeds in oktober 1940, informeert Brouwer J. Ginderachter zijn klanten over een beperking in de levering van GINDER-ALE omwille van de bevoorradingsproblemen. (Verzameling G. Du Four)

Gustaaf Du Four (°Ninove 8-8-1920) is de zoon van August Du Four brouwer aan het Kerkplein te Ninove. Vader Du Four is één van de eerste verdelers van Coca Cola in België. 'Mijn vader is daarmee begonnen in 1936. Coca Cola is gelanceerd op de Expositie van 1935 en in 1936 waren er drie die Coca Cola verkochten. Dat was mijn vader, Van den Ameele van Aalst - de

(3) Berichten, jg. 3, nr. 2, 9 januari 1943, p. 27.

(4) Berichten, jg. 3, nr. 3, 16 februari 1943, p. 43.

(5) B-748-961E, nr. 961-96-.

(6) Vraaggesprek met G. Du Four op maandag 3 januari 2000.

Gustaaf behaalt zijn diploma van brouwer-ingenieur aan het Hoger Technisch Instituut Sint-Lieven te Gent in 1942. In de vakantie 1941 had hij stage gelopen bij de brouwerij Roelants te Schaarbeek, een brouwerij met een storting in 1939 van 1.900.000 kg. (7) Na zijn diploma behaald te hebben, in 1942, gaat hij aan het werk als bediende bij de 'Gerstcommissie' van de IXde, die onder de leiding staat van Prof. Leon Isebaert uit Zwevezele, professor aan Sint-Lieven. In 1943 gaat hij over naar de *Controledienst van de IXde*, en meer specifiek de administratie voor de controleurs. Wanneer hij in september 1943 huwt, vraagt hij om buitendienst te mogen doen. 'Elke dag dat we in de provincie moesten werken kregen we 80 fr. voor een maaltijd, de andere dagen in Brussel gingen we eten in de Sarma met een ticket van 12 fr. We verdienden toen 1.900 fr. per maand. De lagere bedienden 900 fr. per maand. Eetmalen in de Sarma kostten 6 fr. of 8 fr volgens categorie.' Wonende te Dilbeek, wordt hij dus controleur voor de zone Brussel.

'In 1943 naar de *Controledienst: administratie voor de controleurs.*

Hoofd: Vloeberghs (Belgisch gezind)

Administratie: 2 dactylo's en 2 bedienden waarvan één communist

Chef controleur: Albert De Vos, Woumen, extreem nationalist

Als controleurs:

Antwerpen en Limburg: - De Preter, Antwerpen (ingenieur brouwer, school Leuven)

- Swartelé, Antwerpen (broer van Fons, Br. Alken)

Oost Vlaanderen:

- De Boets Albert, Knesselare (ingenieur brouwer Sint-Lieven)

- De Volder, Belsele, brouwerszoon (ingenieur brouwer, Sint-Lieven)

West Vlaanderen:

- Brys, Bredene, brouwerszoon

- Schelstraete Jozef, Nevele (ingenieur brouwer Sint-Lieven)

Wallonië:

- Jacques (ingenieur brouwer Leuven)

- Stevenart (ingenieur brouwer Leuven), zoon van brouwerij Stévenart Dinant

Brussel:

- Cameran (Frans sprekend)

- Dufour, Dilbeek

Controle mouterijen:

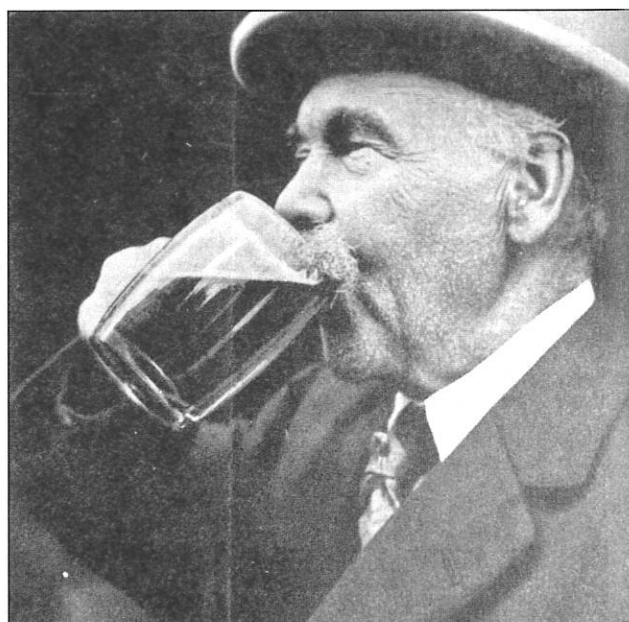
- Ravoet (oudere man) ingenieur Leuven

Controle geuzebrouwerijen: - Van Den Borgh Jozef, Brusselse bon vivant, Jef Lambiek genoemd.

(7) Storting = de hoeveelheid meelstoffen gestort in de beslagkuip

Zowel de man met de pet..... (Foto Siphon)

...als de heer met de hoed, hadden eigenlijk toch liever een glas zwaar bier. (Foto Siphon)

Naast de controle van de suikerstocks, worden stalen van bier genomen. Hiervoor brengt de IXde speciale flessen en kisten in omloop (zie foto). 'Soms moesten we aanwezig zijn bij analyses, bij betwisting door de brouwer. Deze analyses hadden plaats in het labo van de school van Brussel (door juffrouw Roskam).'

De jacht op zwaar bier

'Iedereen wist dat brouwerij CUYCKENS uit Lier te zwaar bier brouwde en verdeelde. Een truc was om Luxemburgs bier in te voeren (2°5) en als de tonnen leeg waren deze te hervoullen met eigen zwaar bier. Een andere truc was om vaten van andere brouwerijen te gebruiken. Cuyckens was één der brouwerijen die het zwaardere verboden bier verspreide onder de naam "Onbekend". Weten dat deze brouwerij te zwaar bier op de markt brengt, is niet voldoende om in te kunnen grijpen. De controleurs moeten de overtreders op heterdaad zien te betrappen. Een moeilijke, maar langs de andere kant toch weer niet zo'n onprettige opdracht. De controleurs gaan dus geregeld op (gericht) cafébezoek en bestellen systematisch zwaar bier. Als dat wordt geserveerd, zijn ze er nog niet, want de leverancier moet worden vastgesteld en op heterdaad betrapt, om hem in de kraag te kunnen vatten. Het is pas nadat G. Du Four en zijn collega besloten om 24 uur te waken, dat ze een levering - per boot - van Cuyckens kunnen onderscheppen. Op de een of andere manier wordt aan deze vastgestelde overtreding echter geen gevolg gegeven. Hoe het verhaal juist gaat weten we niet precies, maar er komt ergens een knappe dochter van de brouwer in voor

Etiket van het (legale) oorlogsbier van brouwerij Cuyckens.

ATLAS staat ook op de lijst van de verdachte brouwerijen wat zwaar bier betreft.' Rue Saint Denis was't, en die leidt naar Vorst, naar het gemeentehuis en daar

op de hoek was een zaak, Cavénord (?) Daar op den hoek was een café en daar bleven we al eens zitten, met twee, en ne keer wandelen en zo. Het was Schelstraete die bij mij was, die jongen was van Nevele. Hij en zijn broer zijn na de oorlog opgepakt voor Duitsgezind. Cavénord - bierhandel Rue Saint Denis - verkoopt zwaar bier afkomstig van Atlas en wij moesten die pakken. Nu, we gaan in die café, dagen aan een stuk en eens ne keer wandelen en zo. Maar Cavénord dat was een firma die meest gespecialiseerd was in vreemde bieren en die importeerde vroeger Tuborg e.d. Aan het hoofd stond een advocaat met zijn schoonbroer. De naam van den advocaat was ... Huygebaert en die had vijf kinderen. Dus dat

« Grootte Brouwerijen Atlas » naamlooze vennootschap, te Anderlecht

Balansrekening op 31 December 1938

Activa. — Te verwezenlijken en beschikbaar fr. 8.423.916,65; vastliggend fr. 17.447.449,20; orderrekening : statutaire bewaargevingen (pro memorie).
Totaal der Activa fr. 25.871.365,85.

Passiva. — Niet opvorderbaar fr. 15.339.217,70; opvorderbaar : Gedekt door zakelijke waarborgen fr. 5.231.582,57; zonder zakelijke waarborgen 2 millions 271.557,73; 600 pandschuldbrieven fr. 3.000.000; samen fr. 10.503.140,30; Winsten en verliezen, fr. 29.007,85; orderrekening : statutaire bewaargevers (pro memorie). Totaal der passiva fr. 25.871.365,85.

Winst en verliesrekening

Debet. — Financiële en beheerskosten fr. 2 miljoen 140.512,81; verschillende delgingen 1.355.740,04 fr.; batig saldo fr. 2.604,78. Samen fr. 3.498.857,63.

Crédit. — Bruto exploitatiewinst fr. 3.498.857,63.

Winstverdeling : Toekenning aan het wettelijk reservefonds, fr. 130,25; saldo opnieuw fr. 2.474,53; Samen fr 2,604,78

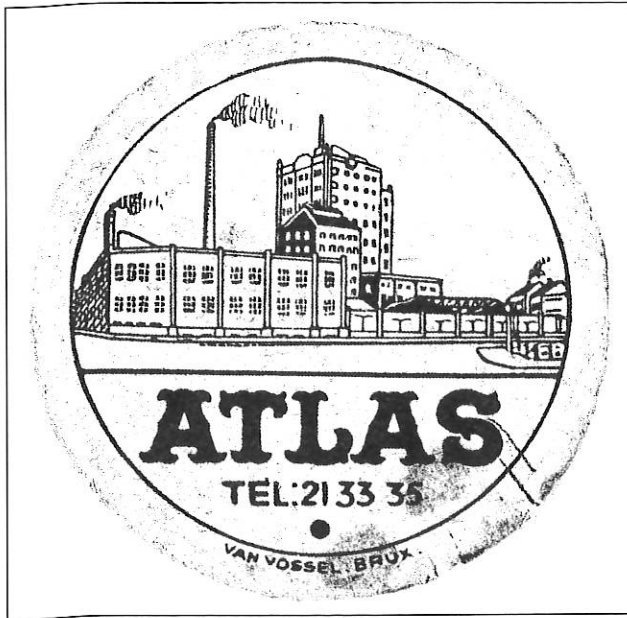
De beheerraad : Mevr Elodie Fiers, weduwe Fr. Schelfaut, eigenaarster, te Brussel, voorzitter; MM. Albert-Gh.-M. van Steenberge, ingenieur, Brussel, afgevaardigde beheerder, Félix Callebaut, handelaar te Aalst; Henri Derboven, licentiaat in handels- en financiële wetenschappen, te Schaerbeek; Paul van Steenberge, brouwer, te Ertvelde; Jan Indekeu, advocaat, te Tongeren, beheerders.

De Commissaris : M. Odilon de Vliegheer, deskundig rekenplichtige, 429, Merodestraat, te Vorst-Brussel.

(Moniteur du 30 mars 1939. Acte n° 3448.)

* * *

Balans brouwerij Atlas per 31 december 1938.

Bierviltje brouwerij Atlas.

was allemaal: chicke cafés in Brussel, Tuborg en zo. Op een zekere dag, wij wandelen daar onder de bomen en der komt daar nen type bij ons en die zegt: "Zijde gij controleurs?" Jawel, zeiden we. "Gaet ge mij pakken?" Maar dat was Cavénord niet hè. Dat was iemand anders. Juist tegenover Cavénord was een groot bedrijf en dat heette Groothuis en Groothuis was de aankoper van Sarma en ik herinner mij nog, dat was een professor van Leuven - nen hele bekende - die de vader was van die man die bij ons kwam en die in de Sarma zat en die zegt: "Komt ge voor ons te pakken?" En ik zeg: "Nee, gij hebt daar niks mee te zien." En die man zegt: "Kom ne keer mee naar mijne bureau." Hahaha, en we kregen elk ne kilo suiker. Ja dat was toen veel geld waard. Maar allée, we waren content. We hebben dan toch Atlas nog kunnen pakken daarachter. Maar hoe dat afgelopen is tweet ik niet meer.

Dat was dus "Zware bieren". Atlas was daar wel de specialist in en dan ook Cuyckens, zeker. Der waren er toch nog wel hier en daar zo, maar die deden dat niet zo in het groot. Ook het vervoer was niet meer zo gemakkelijk. Er was een zekere beperking. Vele wagens reden op gas.... Dat was zo toen binst den oorlog.'

Bijverdienste van de controleur

'Maar daar is nog een geschiedenis - enfin, daar zijn geschiedenissen zoveel als ge wilt - onder andere: Binst den oorlog ... Heel Ninove hier, misschien een dertigtal gewone mensen, particulieren, hadden allemaal rekker-machines gezet. Iedereen maakte dat in't zwart, in de kelder, overal. Dat was hier een furor, iedereen werkte daarin. Mijn vrouw, vóór dat we getrouwd waren, die sneed de caoutchouc en de caoutchouc werd opgekocht: oude banden van vliegers, van vrachtwagens, enz. en die deden niets anders dan snijden hè, den hele dag, die meiskes, want daar waren der ook veel slechte bij. En ik kocht den overschot dus, stukskes van zo groot. Dat betaalde ik zo 15 Fr. de kilo, grotere stukken, lappen waarvan ze geen rekken konden snijden, dat was dan 30 Fr. de kilo. Mijn schoonvader en mijn schoonbroer hadden geen werk, die moesten voor mij rondellen maken. Met twee emporte-pièces hè. Ik had twee emporte-pièces, maar geen geperfectioneerde, iemand die me dat gemaakt had. En de hele dag maakten die rondellen. Ik gaf hun 100 Fr., mijn afoal koste 40 Fr. tot 50 Fr. middenmaat zo hè en ik verkocht dat voor 300 Fr. in de brouwerijen. Want ze konden ne controleur dat niet refuseren hè. Maar, maar ! ! Daar is een gevolg op geweest. Ik ga dus naar 't leger. Ik moet dus iets vinden, die commerce bestond. Die commerce, ja: ne keer 20 kilo hier, ne keer 5 kilo daar en ne keer 10 kilo ginder. Ik had dan aan één van mijn schoonbroers gezegd: "Gij gaat dat verkopen." Als ik weer kwam had hij al mijn geld opgedaan. Was daar niks meer over. Ondertussen hebben mijn schoonvader ook waarschijnlijk en mijn schoonbroer ook geprofiteerd. Dat is de geschiedenis. Maar dan, in 1945 of 1946, dat weet ik niet meer, ik werkte in een brouwerij in Dworp. Om 7 uur beginnen we te werken daar, de politie staat daar hè, doen ze mij mee. Ik heb dan drie weken in Vorst gezeten. Van Steenbergen had zijn vrouw zodanig bedrogen dat zijn vrouw klacht in gediend had en ze hebben de zwarte boekhouding in beslag genomen en daar hebben ze mijne naam zien staan, onder andere. Niet mijn naam alleen hè. De naam van de mensen die de paarden geleverd hadden in 't zwart, enz. enz. En er is een proces geweest, enz. enz. Maar ik heb niets moeten betalen want madam, die hare man verraden had heeft mij alles terug betaald, alle kosten voor advocaat, enz. Maar nu weet ik wat het is drie weken in 't gevang zitten.'

Invoering van de leeggoedregeling.

'Mijn vader was dan in vergadering gegaan met al de brouwers hier van de streek, dat waren er 1 in Denderwindeke (waarschijnlijk Brasserie St. Pierre, De Witte-Van Overstraete), 3 in Meerbeke (waarschijnlijk: brouwerij De Engel, brouwerij Van Snick en brouwerij Concordia, Prové-De Gavre) en dan de bierhandelaars en zo en ze hadden gezegd ja (tegen de invoering van de waarborgregeling voor het leeggoed), maar hoe gaan we dat oplossen, want der was geen directie daarover. Wat moet ge doen, 't was niet zo simpel. De werkmán die gaat ne bak afleveren, 35 Fr. hèn, maar de week daarop geven ze hem ne bak terug. Is dat dezelfde bak of is het niet dezelfde bak, hèn. En dan hadden ze bonnetjes gemaakt en dan gaven ze iedere keer een bonnetje.'

De borgstelling werd flink bemoeilijkt door de houding van een deel van de klanten. *'In 1941 was het zo: " Als ik moe waarborg betalen dan moeten ze niet meer komen hèn. Dan ga ik bij een ander."* Zo simpel was het hèn.

Bij de bierhandelaars ondereen, bij de brouwers en de brouwers die zijden tegen de bierhandelaars, ja doe maar, ge moet geen waarborg betalen. Maar dat liep allemaal dooreen. Dat was tot en met een echte miserie.

Die diensten van de flessen (van de IXde) is maar in gank gekomen einde 1943 (als het toen al in gank was), maar officieel, die controleurs, die hadden niks met ons te zien. Dat waren andere controleurs. Maar dat was nen warboel, der was geen communicatie. Dat was echt een miserie.

Maar toen is er - een speciale anekdote nog - iets gebeurd. Der waren zeventien depositeurs in Brussel van BAF, brouwerij uit Couillet, brouwerij die 2,5 miljoen kg. deed. Die was geen echte brouwer, maar die deed goei zaken. Dat was bier dat bitter was nogal en die had dat aangepast aan de wet, 1,2 in die tijd. Ja, goed. 17 depositeurs en die zijden: "Wij betalen geen waarborg" en zij gaan, 17 man, naar Couillet naar de brouwerij. De baas daar heette met zijn familienaam François. Ze gaan binnen bij de baas. Die was zodanig autoritair, hij zegt (...): "Eén mag er binnen komen." Die mannen waren r-zend. Die zijn buiten gegaan. Eén is er geweest, maar die heeft niet gewonnen en ze zijn op café gegaan. Ze hebben daar beginnen zwaar bier drinken en die hebben besloten: fini met BAF en het wordt Ginder Ale. En dat is Ginder Ale naar omhoog, BAF is versleten, weggegaan. Wij hebben nog al het materiaal van BAF gekocht in de jaren '60 als ik nog in Opwijk was en die brouwerij is er dus moeten uitscheiden voor het leeggoed hèn.'

Brouwen in 't zwart

Tot besluit nog dit verhaal verteld door Gustaaf Du Four, over een brouwerij die door de omstandigheden zo goed als gedwongen was om tijdens de bezetting in het zwart te brouwen.

In 1938 'deed zich een scheuring voor bij de aandeelhouders der brouwerij Concordia te Geeraardsbergen. De familie Van der Haegen begint een nieuwe vennootschap, Dendria genaamd. In Onkerzele worden er nieuwe gebouwen opgetrokken en moderne machines aangekocht...' Doordat deze brouwerij Dendria pas beginnen brouwen was in 1938, heeft deze brouwerij geen (of een veel te kleine ?) referentie-storting op de lijsten van 1938, basis voor de moutverdelingen door de IXde. Met als resultaat dat deze brouwerij grotendeels in het zwart brouwde wat betekend met mout aan 40 Fr. de kilo, gekocht in 't zwart natuurlijk.....

Met dank aan Gustaaf voor de interessante gesprekken en de verstrekte gegevens.

TABEL
BOETES VOOR TE HOGE DENSITEIT (*) ()**

(DEEL I)

DATUM 'BERICHTEN'	OPGELEGDE STRAF	OPMERKING
7 februari 1942	Brouwerij gesloten en 90000 Fr. boete	ongeoorloofde densiteit / valse stockopgave
	Brouwkaart voor 3 maanden ingetrokken en 26000 Fr. boete	ongeoorloofde densiteit
28 februari 1942	2500 Fr.	3°38
	5000 Fr.	bier verkocht van 2°58
	5000 Fr. (3 x)	geuze van niet toegestane densiteit
	50000 Fr. 3 - 4°	
28 maart 1942	Zeer strenge vermaning + 200 Fr.	
	" " " + 250 Fr. (4 x)	
	" " " + 500 Fr. (2 x)	
	1500 Fr.	
	2000 Fr. (2 x)	
	3000 Fr.	
	5000 Fr.	

(*) Maximaal voorziene straf: 700000 Fr. en intrekking recht om beroep uit te oefenen.

(**) Bron: 'Berichten', IXde Hoofdgroepering.

TABEL
BOETES VOOR TE HOGE DENSITEIT
 (DEEL II)

DATUM 'BERICHTEN'	OPGELEGDE STRAF	OPMERKING
17 april 1943	100 Fr.	
	150 Fr.	
	250 Fr. (3 x)	
	500 Fr. (4 x)	
	1000 Fr. (2 x)	
	1500 Fr. (6 x)	
	2000 Fr. (2 x)	
	2500 Fr.	
	2994 Fr.	
	3000 Fr. (4 x)	
	5000 Fr. (6 x)	
	7500 Fr.	
	10000 Fr.	
	1 mei 194 (= overzicht voor de periode 1 januari - 30 april 1943) (°)	35000 Fr. (6 x)
7000 Fr.		
10000 Fr. (2 x)		
40000 Fr. (2 x)		
105000 Fr.		
15 mei 1943	500 Fr.	wegens te LAGE densiteit (°°)
22 mei 1943	250 Fr. (2 x)	
	500 Fr. (4 x)	
	1000 Fr.	
	1500 Fr.	
	2500 Fr. (3 x)	
	3000 Fr. (3 x)	
	4000 Fr.	
	5000 Fr. (2 x)	
	7500 Fr. (2 x)	
	10000 Fr.	

(°) Voor zover nog niet eerder vermeld, mogelijk onvolledig.

(°°) Dit zou dus om een geuze brouwerij kunnen gaan.

TABEL
BOETES VOOR TE HOGE DENSITEIT
(DEEL III)

DATUM 'BERICHTEN'	OPGELEGDE STRAF	OPMERKING
5 juni 1943	1000 Fr.	(2 x)
	1500 Fr.	
	2000 Fr.	
	5000 Fr.	(7 x)
	10000 Fr.	
20 november 1943	250 Fr.	(3 x)
	500 Fr.	(2 x)
	1000 Fr.	(6 x)
	1500 Fr.	
	2500 Fr.	(9 x)
	5000 Fr.	(3 x)
	7500 Fr.	(2 x)
	10000 Fr.	(2 x)
15 januari 1944 (refereert naar straffen uitge- sproken in 1943)	Brouwerij gesloten voor 6 maanden en 7500 Fr. boete	
	Brouwerij gesloten voor 2 maanden en 10000 Fr. boete	
	Brouwerij gesloten voor 6 maanden en 15000 Fr. boete	
	Brouwerij gesloten voor 6 maanden en 105000 Fr. boete (Definitieve sluiting limonade- fabriek en 40000 Fr. boete)	(onregelmatig gebruik grondstoffen)
	(Sluiting limonadefabriek voor 6 maanden en 11000 Fr. boete)	(onregelmatig gebruik grondstoffen)
8 april 1944 (sancties 1ste kwartaal 1944)	1) Brouwers:	
	500 Fr.	(2 x)
	3000 Fr.	
	5000 Fr.	
	10000 Fr.	(3 x)
	intrekking brouwkaart voor 1 maand	(1 x)
	2) Bierhandelaren:	
	500 Fr.	
	3000 Fr.	
	5000 Fr.	(3 x)
10000 Fr.	(2 x)	
3) Caféhouders:	250 Fr.	
	1000 Fr.	
	2000 Fr.	(4x)
	3000 Fr.	

Oorlog en . . . brouwen: de professionele problemen van de Belgische brouwers tijdens de Tweede Wereldoorlog

Inleiding 1

Reeds eerder verscheen in een nummer van *Heemspiegel* (8) een uitgebreide vragenlijst in verband met de Belgische brouwerijproblematiek tijdens de Tweede Wereldoorlog, met de dringende oproep aan heemkundigen, (amateur-) historici en andere geïnteresseerden om, nu het nog kan, de laatste ooggetuigen van deze bijzondere periode uit onze brouwerijgeschiedenis te gaan interviewen.

Wat volgt is het - eerder theoretisch - verhaal achter deze vragenlijst. Theoretisch in die zin, dat alleen geschreven bronnen werden geraadpleegd. Vandaar het verzoek tot het gaan ondervragen van onze brouwers zelf, ten einde dit theoretisch verhaal waar nodig te kunnen verfijnen of te corrigeren.

Aangezien de respons op deze oproep eerder matig was, wordt deze hierbij herhaald onder verwijzing naar het genoemde *Heemspiegel* nummer.

Inleiding 2

Zoals genoegzaam bekend is er tijdens de bezetting gebrek aan zowat alles. Niet vanzelfsprekend dus dat onze brouwers kunnen doorgaan met tonnen graan te verbrouwen. Waarom dit, binnen de grenzen van de mogelijkheden, toch kan is één van de hoofdthema's van deze bijdrage. Een ander thema is de relatie tussen de brouwers en de Belgische en Duitse overheden. Aangezien de problemen zich reeds aankondigden, ruim vóór de inval van de Duitsers en niet plotsklaps waren opgelost met de bevrijding, wordt grosso modo de periode 1938 -1947 behandeld, zij het met de nadruk op de bezettingsperiode zelf.

1. Voorgeschiedenis

Wanneer op 1 september 1939, Hitler Polen binnenvalt en Frankrijk en Groot-Brittannië twee dagen later Duitsland de oorlog verklaren, is de Tweede Wereldoorlog een feit. België en Nederland gaan over tot mobilisatie. Maandagavond 4 september 1939 houdt Koning Leopold III een radiotoespraak om de bevolking gerust te stellen: '*La sécurité du pays est assurée.*' Hoe ernstig de toestand in alle kringen van de bevolking wordt aanvoeld, wordt geïllustreerd door het feit dat het '*Kleine Brouwersblad*' de tekst van deze radiotoespraak afdrukt op de titelpagina van haar uitgave van 8 september 1939 (zie fig. 1). België dat, net als Nederland, bij een neutraliteitspolitiek zweert, koestert dan nog de illusie buiten de krijgsverrichtingen te kunnen blijven. Toch bevindt België zich dan, economisch gezien, eigenlijk reeds in een oorlogssituatie, aangezien het normale leven danig wordt ontwricht door een aantal factoren die rechtstreeks met de aan de gang zijnde oorlog te maken hebben, zoals de door Groot-Brittannië uitgeroepen continentale blokkade, de mobilisatie en de daarmee gepaard gaande opeisingen van voertuigen en dergelijke.

Vrijdag 10 mei 1940 wordt dan de volgende illusie aan flarden geschoten: Duitsland valt toch nog vrij onverwacht de Benelux binnen.

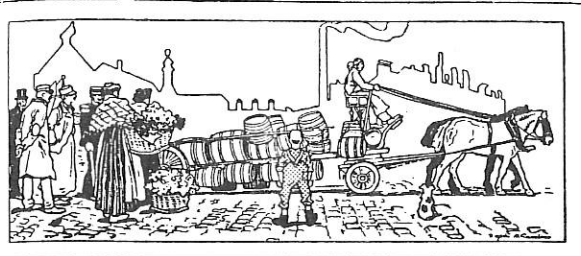
Het rantsoeneringsstelsel, dat reeds in 1939 was uitgewerkt, moet een eerlijke voedselverdeling waarborgen. De belangrijkste administratieve instelling is het *Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening*. Hieronder ressorteert de *Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (N.L.V.C.)*, in de volksmond de '*Corporatie*', die instaat voor de ordening van de voedingsmarkt. Deze marktordening draait echter eerder vierkant en de '*corporatie*' spuwt tonnen papier. Door de bemoeienissen van de '*Corporatie*' doet zich, ook meer specifiek voor de brouwers, een nieuwe situatie voor.

(8) *Heemspiegel*, jg. 20, nr. 2, p. 2-20.

Le Petit Journal du Brasseur

HEBDOMADAIRE, fondé en 1893 par George M. JOHNSON

Directeur ad intérim : H. SMEETS.

comprenant la suite :
du **JOURNAL DES BRASSEURS**,
fondé à Lille en 1856
par Puvrez Bourgeois;
de la **GAZETTE DU BRASSEUR**,
fondée par A. Frentz, en 1887;
et la **DISTILLERIE AGRICOLE**
fondée par le Dr Vanderstichele, en
1890.

47e ANNEE. — N° 2040.

BRUXELLES. VENDREDI 8 SEPTEMBRE 1939.

Un appel du Roi au Pays

Voici le texte de l'allocution du Roi radiodiffusée lundi soir, à l'I.N.R. :

Mes chers Compatriotes,

La guerre vient d'éclater à nos portes. Une période d'épreuves économiques, morales, humaines, s'ouvre pour la Belgique. Bien des foyers connaissent actuellement les émotions de la séparation. Parents, épouses, enfants, je veux vous dire que mes pensées sont auprès de vous.

La sécurité du pays est assurée.

Notre armée, forte et disciplinée, monte une garde vigilante aux frontières. Il n'est aucune de nos provinces, wallonnes ou flamandes, où nos soldats ne soient prêts à repousser une incursion quelconque sur notre territoire.

Le pays est approvisionné pour longtemps, rien ne justifie donc d'inquiétude à ce sujet.

La vie économique doit continuer dans toute la mesure du possible. Que chacun reste au travail et accomplisse sa tâche habituelle, en y donnant tous ses soins.

La position d'un pays neutre est difficile. Il est nécessairement l'objet de propagandes, de sollicitations en sens divers. Mais il doit rester lui-même, les yeux fixés sur ses destinées, et ne se laisser détourner de ses buts propres par aucune considération.

S'il a droit au respect de sa neutralité, il doit également s'imposer les devoirs inhérents à celle-ci.

Devoir de loyauté : Notre neutralité ayant été affirmée, doit être effective. La Belgique n'a jamais manqué à sa parole.

Devoir de tenue morale : L'exercice de la liberté sous toutes ses formes a toujours été pour les Belges un bien précieux. Mais en ces moments graves, où une parole, un acte, un écrit inconsidéré peut nuire aux intérêts du pays, je demande à chacun de s'imposer, dans l'expression de ses sentiments, la rigoureuse discipline qu'exige une stricte neutralité. L'ensemble de la Nation se doit, par une attitude digne et réfléchie, de seconder le gouvernement dans sa ferme détermination de maintenir le pays en dehors du conflit et de lui assurer la continuation de ses activités pacifiques.

Solidarité, courage civique, maîtrise de soi-même, telles sont les qualités qui s'imposent à chacun de nous.

Suivons l'exemple de nos soldats. Ils n'ont pas hésité devant leur devoir.

Que rien chez nous ne vienne affaiblir ni la force que présente notre armée, ni l'union dont elle est l'emblème patriotique.

Plus que jamais, une Belgique unie et forte est indispensable à notre sécurité. Elle a créé notre indépendance, elle l'a sauvée à l'heure du danger, elle nous assurera le maintien de la paix.

Dieu protégera la Belgique.

Om een indruk te geven van het belang van de Belgische brouwindustrie op de vooravond van de bezetting: met zijn productie van 14 miljoen hectoliter komt België op de vierde plaats in de wereld. Er moet hier wel eerlijkheidshalve bij vermeld worden dat het hier voor een flink deel om licht bier gaat.

Reeds voordat België bij de oorlog betrokken wordt, hebben de brouwers met allerlei moeilijkheden af te rekenen, zoals mobilisaties en opeisingen van onder andere voertuigen. *'In 1938 en 1939 werden de vrachtwagens en paarden opgeëist door het Belgisch leger voor de mobilisatie. De Duitsers namen de overgebleven wagens in 1940 mee.'* (9) Door de overhaaste en ongeregelde vlucht van het Belgische leger worden vele brouwerijvoertuigen op goed vallend uit achtergelaten.

Laten we, in vogelvlucht, de twee laatste vooroorlogse jaren bekijken door een brouwersbril, voornamelijk door de bril van de redactie van *'Het Kleine Brouwersblad'*.

Dit vakblad voor de Belgische brouwers is in die jaren nog (bijna) uitsluitend in het Frans en heet dus eigenlijk *'Le Petit Journal du Brasseur'* (PJB).

1938 (10)

In vrije vertaling lezen we: *'De crisis van de herfst 1937 heeft het verbruik voor 1937 nog doen dalen. Dat jaar was met zijn 14,3 miljoen hectoliter reeds onder het niveau van de voorgaande jaren. (...) Op 8 april heeft de regering de brouwerijproducten dan ook nog belast met nieuwe taksen. Terwijl van 1882 tot 1914 de accijnzen onveranderd bleven op 0,10 Fr. per Kg gedeclareerde grondstoffen, werd deze opgetrokken tot 2,60 Fr. op de genoemde datum. Bij dezelfde gelegenheid werd een progressief systeem ingevoerd: de rechten lopen op van 2 Fr. voor de eerste 40.000 Kg. tot 3 Fr. voor het gewicht boven 10 miljoen Kg.'* Tijdens het jaar 1937 was er nog een verdere stijging in de bierproductie te zien geweest, maar vanaf 1938 laat de crisis zich gevoelen wat zich weerspiegelt in een verminderde aangifte van grondstoffen aan de dienst der accijnzen. Voor de maand oktober betekent dit bijvoorbeeld een vermindering met 981 ton op een totaal van 17.237 ton (cijfers voor de BLEU, Belgisch-Luxemburgse Economische Unie), in vergelijking met dezelfde maand in 1937. In december wordt er zelfs 2,5 miljoen kg. minder verbruikt, mede door de inval van een abnormaal koude periode in de tweede helft van deze maand, die *'nous valut du 13 au 19 décembre l'opposition thermique la plus accentuée du siècle.'*

Met de toenemende concentratie in de voorgaande decennia was ook de kloof gegroeid - letterlijk en figuurlijk - tussen de grote en de kleinere brouwerijen. Het moet ons dus niet verwonderen dat vergelijkingen worden gemaakt. Zeker niet in crisisperiodes. *'De kleine en middelgrote brouwerijen hebben, in 't geheel minder gedeclareerd, maar in een verhouding die zeer vergelijkbaar is met deze voor de grote brouwerijen. Ze hebben dus goed weten stand houden'* (11).

Als oorzaken voor deze verminderde consumptie worden genoemd: de werkloosheid, *'particulièrement intense en certaines régions flamandes'*, slechte zakencijfers door het spookbeeld van de internationale conflicten en de *'"verontrustende"'* stijging van de kosten van levensonderhoud. Door de lage graanprijs dient de prijs van het bier, na de verhoging van de accijnzen, niet te worden opgetrokken. Dit voorkomt een mogelijke verdere daling van de consumptie.

1939

De brouwer heeft het over stortingen. Dan denkt hij niet aan geld, maar aan meelstoffen gestort in de brouwkuip. Als de brouwer denkt aan stortingen denkt hij aan de accijnzen, dus eigenlijk toch aan geld. Deze stortingen moeten immers aangegeven worden. Aan de hand van deze aangiften worden maandelijkse statistieken gemaakt, landelijk en per provincie. In tijden van crisis en onzekerheid is de brouwer, en niet alleen hij, geneigd uit deze statistieken - onder meer door vergelijking met eerdere jaren - de situatie te analyseren. We keken reeds even naar deze statistieken voor het jaar 1938, maar doen het nu wat systematischer

(9) *Gambrinus Magazine* (Trimestriële tijdschrift van de Gambrinusclub van België), 1993, nr. 2, p. 12.

(10) PJB, 1939, p. 1-3, 90-01, 229, 929.

(11) PJB, 1939, p. 91.

voor het jaar 1939 en laten af en toe de redactie van het 'Kleine Brouwersblad' aan het woord.

- Storting januari 1939: 15407 ton, 1632 ton meer dan in januari 1938. (Gezamenlijke cijfers voor België en Luxemburg). Ter verklaring van deze verbetering wordt verwezen naar de verminderde internationale spanning dank zij het *Verdrag van München* op 29 september 1938 getekend door Hitler en Chamberlain (12).

- Storting juni 1939: bedraagt 1 miljoen kilogram meer dan juni 1938. Het eerste halfjaar van 1938 had een achteruitgang vertoond van 4420 ton (13).

- Storting september 1939: 3537 ton. Deze eerste oorlogsmaand voor West-Europa vertoont een indrukwekkende teruggang, namelijk met 25 % tegenover september 1938 en dit was reeds een jaar waarin de resultaten negatief beïnvloed waren door de politieke crisis in Europa. *'Als we de cijfers voor september 1939 vergelijken met deze van de meer normale corresponderende maand van 1937 is de terugval zelfs 33 %. De hoofdschuldige is ongetwijfeld de regering, met haar ongelukkige maatregel in verband met de sluitingstijden van de cafés.'* Echter, *'sommige brouwerijen "ergens in België" profiteren van de permanente aanwezigheid van talrijke troepen.'* (14)

- Storting oktober 1939: totaal der aangiften voor deze tweede oorlogsmaand is 12194 ton wat meer dan 5 miljoen kilogram minder is dan de corresponderende maand van 1938. Het cijfer voor 1938 was echter abnormaal hoog geweest omdat *'beaucoup de brasseurs avaient réduit leur fabrication durant la chaude alerte internationale en septembre (1938) et s'étaient rattrapés en octobre, le danger était passé et l'armée ayant été remise sur pied de paix.'* (15)

Ondanks het geloof in de Belgische neutraliteitspolitiek wordt toch met het ergste rekening gehouden. Zo wordt er, met het oog op het *'gevaar van uit de lucht'*, aangeraden om alle brandbare materialen van zolder te halen en een laag zand of onbrandbare "dals" op de plankenvloer te leggen. In verband met dit mogelijk luchtgevaar wordt het de brouwerijen net als de andere industrieën verboden, door het Koninklijk Besluit van 19 september 1939, om de fabriekssirenes nog te gebruiken, tenzij voor het geven van luchtalarm. Het aangeven van het begin en einde van de werktijden met deze sirenes is dus niet meer toegestaan (16).

Een aantal brouwerijen voelt de dreigende oorlogstoestand nog concreter aan dan andere doordat er troepen bij hen zijn ingekwartierd. Dit is misschien wel goed voor de omzet, menig brouwer is daar echter niet gelukkig mee, getuige een brief van 20 november 1939 van de *'Association de la Petite et Moyenne Brasserie'* aan de minister van Landsverdediging waarin gewezen wordt op de infectiegevaaren voor het bier van de brouwers die troepen moeten inkwartieren. De minister wordt dan ook gevraagd om dit zoveel mogelijk te vermijden (17). Langs de andere kant zien de brouwers in deze gemobiliseerde troepen potentiële klanten. Een duwtje in de goeie richting kan nooit kwaad dus de hoger genoemde brouwersorganisatie schrijft ook een brief aan de Minister van Volksgezondheid Jaspar in december 1939, *'pour attirer son attention sur l'intérêt que présenteraient, à divers point de vue, des distributions de bières aux soldats. (...) Nous nous permettons de vous suggérer de vouloir bien examiner l'opportunité de voir distribuer un litre de petite bière par jour et par homme. Vous avez vous-même toujours combattu pour éliminer le danger des eaux contaminées et outre l'avantage que cette mesure comporterait pour la santé du soldat, le litre de bière journalier influencera grandement le moral et le bien-être de la troupe.'*

(12) PJB, 1939, p. 178.

(13) PJB, 1939, p. 602.

(14) PJB, 1939, p. 909-910.

(15) PJB, 1939, p. 978.

(16) PJB, 1939, p. 839,795.

(17) PJB, 1939, p. 960-961.

(18) PJB, 1939, p. 1012. In vertaling: *'De Franse soldaat krijgt wel zijn liter pinard, waarom zou de Belgische soldaat dan zijn liter bier niet krijgen?'*

Le soldat français reçoit bien son litre de pinard. Pourquoi le soldat belge ne recevrait-il pas son litre de bière?' (18)

Als gevolg van de verhoging van de accijnsrechten was er over 1938 een daling van de dichtheid der bieren merkbaar geweest en dit ondanks *'de steeds duidelijker wordende voorkeur van het publiek voor bieren met een flinke dichtheid, vooral van*

hoge gisting. (19) Naast deze "spontane" vermindering van de densiteit, is er het beroep dat de *Brouwersfederatie* doet op haar leden via haar rondschrijven van 8 september 1939, dus enkele dagen na het feitelijke begin van de Tweede Wereldoorlog. Om langer met de bestaande moutstocks te kunnen brouwen wordt de brouwers gevraagd vrijwillig de dichtheid van al hun bieren met 10% te verminderen. In december, bij het bespreken van de stortingen van oktober 1939, vraagt men zich af in hoeverre dit verzoek tot vrijwillige dichtheidsvermindering is opgevolgd en of dit voor een deel de verminderde storting van die maand tegenover dezelfde maand in 1938 kan verklaren: '*Il est (...) difficile de dire si tous les brasseurs ont bien appliqué à toutes leurs bières la diminution de 10 p.c. décidée par les organismes professionnels.*' Blijkbaar is iedereen in het brouwerswereldje het met deze oproep tot vermindering van de dichtheid niet eens, getuige de commentaren in het '*Kleine Brouwersblad*' begin november 1939. In het volgende citaat wordt kwaliteit gelijk gesteld aan dichtheid en wordt onrechtstreeks naar de Eerste Wereldoorlog verwezen. '*En abaissant la qualité, les brasseurs détruiraient le fruit précieux de vingt années de coûteuse propagande (...) Une diminution des densités est d'autant moins justifiée que l'approvisionnement en grains semble assez largement assuré*' (20)

In een communiqué aan haar leden van 21 september 1939 deelt de Federatie mee dat het ministerie van Financiën het gerucht tegenspreekt dat het gebruik van sacharine als kunstmatige zoetstof zal worden toegelaten, aangezien de bevoorrading in suiker niet in het geding is. (21) Wel verschijnen er artikels en worden lezingen gehouden over mogelijke vervangingsgrondstoffen, zoals maïs, rijst, suikers, tarwe, haver, rogge en aardappelen. Blijkbaar is de oorlog toch nog ver weg want dit zijn eigenlijk allemaal "luxe" vervangingsmiddelen. Herinneringen aan de ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog doen onder andere de vrees ontstaan dat weer '*centraal-brouwerijen*' zullen worden opgericht.

In april (of mei) 1939, worden de afgevaardigden van de *Federatie* door de minister van *Economische Zaken* uitgenodigd om het probleem van de bevoorrading der brouwerijen in geval van een eventuele mobilisatie, te onderzoeken. De problemen ontstaan door de gebrekkige voorbereiding van de mobilisatie van 1938, inspireerden de minister wellicht tot zijn initiatief. De leden van de *Federatie* worden in een circulaire van 6 mei 1939 op de hoogte gebracht. In essentie wordt de brouwers gevraagd (opgedragen) een stock van 6 maanden te houden of op te bouwen (22).

In september 1939 verschijnen in het *Staatsblad* een aantal wetsbesluiten om de zaken zo veel mogelijk onder controle te houden. Zo komt er een totaal exportverbod op graangewassen en afgeleide producten, dit om de bevoorrading van de bevolking te verzekeren en de prijsstijgingen te beperken. Verder mag geen tarwe meer gebruikt worden als veevoer. (23) Langs de andere kant hoeft van uit het buitenland ook niet al te veel goeds verwacht te worden. Eveneens in deze sombere maand september draagt de *Federatie* haar leden op af te stappen van een gewoonte, die misschien wel zo oud is als het brouwersvak zelf, maar net zo lang de brouwers kop- en andere problemen bezorgen. Aangezien ze zelf ook verplicht worden contant te betalen bij de aankoop van hun grondstoffen, wordt hen gevraagd ook geen krediet meer toe te staan aan hun klanten.

Al wordt er, ondanks de losgebarsten duikboten-oorlog redelijk nog wat gerst aangevoerd, de gebeurtenissen in Europa hebben er voor gezorgd dat er een flinke verschuiving heeft plaats gehad wat de plaatsen van herkomst betreft. '*Les provenances les plus appréciées ont disparu du marché. Les orges de Pologne, de Slavoqui et de Bohème-Moravie ne sont plus offertes; la Hollande et le Danemark ont fermé leurs frontières à l'exportation; en France il avait été conclu de nombreux contracts à la faveur du change mais l'embargo y avait été également décrété. Il vient d'être levé mais il paraît que les quantités libérées pour l'exportation seront très restreintes (...)* D'autre part-il est des provenances qui sont obtenables mais pour lesquelles, à de rares exceptions, les brasseurs ne montre pas beaucoup d'enthousiasme, soit que ces pro-

(19) PJB, 1939, p. 91.

(20) PJB, 1939, p. 758, 910 en 978.

(21) PJB, 1939, p. 795.

(22) PJB, 1939, p. 406-407.

(23) PJB, 1939, p. 763, 797.

venances leur conviennent moins, soit qu'ils en ignorent les caractéristiques (...) Les orges d' Australie et de Chili, surtout les premières, sont d'un prix très élevé et ne sont obtenable que sur des délais très éloignés. Elles sont toutefois de toute première qualité. (...) Les orges du Canada sont très peu connues en Belgique et les brasseurs s'en méfient avec raison. (...) Les escourgeons de Californie et de Chili sont aussi à des prix assez élevés mais encore abordable. Ils ne sont guère voulus par la brasserie de fermentation basse, celle-ci n'employant pas les escourgeons en temps normal. Les escourgeons du Maroc sont offerts à des prix très intéressants.' (24)

In een periode waarin schaarste zich aankondigt en de toekomst eerder slechter dan beter voorspelt, hoeft het ons niet te verwonderen dat de brouwindustrie haar belang voor het land en de bevolking onderstreept of misschien beter, in de verf zet. Een verhaal dat we nog meer gaan horen in de jaren na 1939. In vrije vertaling: *'België staat op de vierde plaats wat de bierproductie betreft, een plaats die des te belangrijker is als we rekening houden met de oppervlakte en het aantal inwoners. Terwijl de wereldproductie aan bier in normale tijden ongeveer 218 miljoen hectoliters bereikt, kan de hoeveelheid jaarlijks bij ons gefabriceerd geschat worden op 14 miljoen hectoliter, een cijfer iets hoger dan dat voor de Franse productie.'* Of, *'pour donner une idée de ce que représente semblable quantité, nous signalons que la fameuse écluse du Kruisschans à Anvers, qui peut recevoir quatre navires de mer à la fois, pourrait tout juste servir de récipient à ce milliard quatre cent millions de litres! Chaque citoyen belge consomme donc en moyenne 167 litres de bière.'* Er wordt wel eerlijkheidshalve bij verteld dat het hier om veel licht bier gaat. *'Situé entre l'Angleterre, pays de la fermentation haute, et l'Allemagne pays de la fermentation basse, la Belgique produit environ 50 p.c. de bière basse, 45 p.c. de bière haute et 5 p.c. d'un type unique au monde, le lambic, qui est de fermentation dite spontanée. A type et qualité égaux, les bières sont vendues en Belgique à un prix plus bas qu'à l'étranger. Si le public belge boit moins de bière qu'il y a 25 ans, il exige en revanche une qualité meilleure, ce en quoi on ne peut lui donner tort.'* Het belang van het bier wordt verder geïllustreerd met het feit dat er 4500 bierhandelaren en 104000 caféhouders zijn in het land. *'En vergeten we de Staat niet, voor wie de brouwnijverheid een echte goudmijn is, want ze brengt jaarlijks meer dan 700 miljoen aan belastingen op, waarvan bijna een half miljard alleen door de accijnsrechten.'* Deze citaten komen uit de radiotoespraak van P. van Cauwenberge, secretaris van de *Federatie van de Belgische Brouwerijen*, gehouden voor het INR op 14 oktober 1939. De secretaris eindigt zijn verkooppraatje met een bezorgde blik in de toekomst. Het is duidelijk wat de brouwers het meest zorgen baart. *'La consommation á flécci dans une sensible mesure (...) et le problème qui préoccupe le plus les brasseurs est celui de l'approvisionnement de leurs usines en matières premières et surtout en orges. Certes nos brasseurs possèdent un stock de bières et une provision de matières premières pour quelques mois, mais ceci ne concerne que l'avenir assez immédiat . . .'* Zoals we weten en nog verder zullen zien, maken de brouwers zich terecht zorgen. (25).

2. Het corporatistisch keurslijf in van de IXde Hoofdgroepering

Kort na de *'18-daagse veldtocht'* kan in de meeste gevallen weer gebrouwen worden. Na enkele maanden begint echter reeds de rantsoenering. Rijst en maïs kunnen niet meer worden ingevoerd. Niet te verwonderen dat de anders zo verdeelde brouwers het nodig achten hun meningsverschillen opzij te zetten en de gelederen te sluiten. *'De explosies van de laatste bommen waren in mei 1940 in ons land nauwelijks uitgestorven, toen de leidende brouwers, aangesloten bij de Federatie (...) of bij ASSBRA (...) met eenparigheid van stemmen beslisten zich te verenigen. Daartoe werd de Algemene Associatie van de Belgische Brouwers opgericht. De levensloop van deze Associatie was van korte duur, wat te verwachten was, want reeds op 30 augustus 1940 publiceerde het Staatsblad de oprichting van de N.L.V.C. Dit betekende, precies zoals in 1914, het einde van de vrije beroepsverenigingen.'* (26)

(24) PJB, 1939, p. 961-962.

Escourgeon = wintergerst.

(25) PJB, 1939, p. 865-867.

(26) J. Cels, *Het Brouwersgeslacht Maes 1880 - 1990*, in: *De Vlijt*, Antwerpen, 1990, p. 47.

Met de oorlog komt dus een nieuw regime over de brouwers. De *Nationale Landbouw en Voedings Corporatie* (N.L.V.C.) afhankelijk van het *Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening*, moet instaan voor de ordening van de landbouw ten einde de voedselvoorziening "veilig" te stellen en de productie, de verkoop en het verbruik te regelen. Voor de brouwers, als grootverbruikers van gerst, zijn dus de secretaris-generaal van het *Ministerie van Landbouw* Emiel De Winter en Piet Meuwissen voorzitter van de N.L.V.C. de belangrijkste hoofdrolspelers (zie Fig. 2 en 3). De belangrijkste bekommernis van De Winter is de eigen landbouwproductie op te drijven. In vergelijking met landen met een gunstiger voedingsbalans slaagt België zich dankzij deze inspanning nog vrij behoorlijk door de oorlog.

In de 'Berichten' (27), één van de spreekbuizen van de *Corporatie* wordt de onafhankelijkheid van de N.L.V.C. ten opzichte van de bezetter als volgt verdedigd:

'De oprichting van de Corporatie is een zuiver nationaal initiatief.

Haar bestaan en hare bevoegdheden zijn noch rechtstreeks noch zijdelings op een verordening van de bezettende overheid gebaseerd, maar uitsluitend op een besluit van den Secretaris-Generaal van het Ministerie van Landbouw- en Voedselvoorziening steunende op de wet van 10 Mei 1940, over de overdracht der bevoegdheden in oorlogstijd (...)

De N.L.V.C. werd opgericht door besluit van 27 Augustus 1940. Ze omvat alle op Belgisch grondgebied gevestigde bedrijven van productie, bewerking, verwerking en handel in landbouwproducten en voedingswaren.

Ze omsluit alle vrije en officiële groeperingen van producenten, fabrikanten, bewerkers, verwerkers, makelaars en handelaars in landbouwproducten en voedingswaren (...)

De taak van de Corporatie is de marktordening: daartoe beschikt zij over uitgebreide machten, omschreven in het "Belgisch Staatsblad" van 30 Augustus 1940 (...)

De machten aan de Voorzitter (van de Hoofdgroeperingen) toegekend zijn zeer uitgebreid. Hij kan verordeningen treffen om de produktie, de fabricatie, de be- en verwerking, het stockeren van produkten te regelen.

Hij mag zelfs bedrijven schorsen, verbieden, samensmelten, enz.'

Nationaal initiatief of niet, het is duidelijk dat de *Corporatie* bestaat en wordt opgericht met de zegen van de Duitsers.

De N.L.V.C. is onderverdeeld in *Hoofdgroeperingen* (zie Fig. 5), de "Openbare Rijksinstellingen", die fungeren als marktordenende organen. Hiervan gaat de IXde: 'Brouwerij - Stokerij - Wijnen, Ciders en Likeuren - Waters en Limonaden - Azijnfabrikatie' de brouwerwereld direct aan. Tot Voorzitter van deze IXde *Hoofdgroepering* (hierna kortweg de IXde genoemd) wordt in december 1940, Dr. Paul Cools benoemd, afkomstig van een "vermaarde brouwerij" (28) De IXde *Hoofdgroepering* omvat vier *Bedrijfsgroeperingen*: deze voor *Bier, Water, Azijn en Alcohol*. Hiervan interesseert ons uiteraard voornamelijk de eerst opgerichte *Bedrijfsgroepering 'Bier'*, die de brouwerij-industrie en de handel in bier voor haar rekening neemt, en die geleid wordt door Charles Van Breedam van de brouwerij 'Het Anker' te Mechelen. De *Bedrijfsgroepering*, een commissie van deskundigen die tot taak heeft de ordening van de markt van een product of waar, is op

E. Verhoeven, *Het minste Kwaad*, p. 17.

E. „ *Het minste Kwaad*, p. 17.

(27) Voor deze bijdrage werd uitgebreid geput uit de *Berichten der Gistings- en Dranknijverheid, Officieel Orgaan der IXde Hoofdgroepering van N.L.V.C.* (verder afgekort tot 'Berichten'). Deze verschijnen van 26 april 1941 tot 26 augustus 1944. Om de leesbaarheid niet in het gedrang te brengen, is niet steeds systematisch gerefereerd naar de betreffende passages in de *Berichten*. In dit geval betreft het jg. 1, nr. 7, 7 juni 1941, p. 78-79.

MONITEUR BELGE

des arrêtés ministériels et autres arrêtés
des Secrétaires généraux

Prix de l'abonnement : 1er semestre 1944.
Belgique : 6 mois, 100 francs; 3 mois, 60.
Union postale :
Sans service d'abonnement : 6 mois, 145 francs; 3 mois, 72,50.
Avec service d'abonnement : fixé par le pays destinataire.
Prix du numéro : 60 centimes la feuille; par la poste, le port et les
frais de recouvrement en sus.
Prix des annonces : 7 francs la ligne ordinaire.
Les abonnements doivent être souscrits et payés aux bureaux des postes.
Ils ne comprennent pas les annexes ni autres publications officielles.

N. 166.

BELGISCH STAATSBLAD

der ministerieele besluiten
en andere besluiten der Secretarissen-Generaal

Prijs van het abonnement : 1° semester 1944.
België : 6 maanden, 100 frank; 3 maanden, 60.
Postvereniging :
Zonder abonnementsdienst : 6 maanden, 145 frank; 3 maanden, 72,50.
Met abonnementsdienst : door het land van bestemming vastgesteld.
Prijs per nummer : 60 centimes het blad; met de post, de vrachtprijs
en de inruilingskosten erbij.
Prijs van de aankondigingen : 7 frank den gewonen regel.
De abonnementen worden genomen en betaald op de postkantoren. Zij
omvatten noch de bijlagen noch eender welke officieele uitgave.

14 JUN 1944.

14 JUNI 1944.

SOMMAIRE :

Ministère de l'Intérieur et de la Santé publique, Ministère des Finances, Ministère de l'Instruction publique, Ministère des Travaux publics, Ministère du Travail et de la Prévoyance sociale, Ministère de la Justice, Ministère de l'Agriculture et du Ravitaillement, Ministère des Affaires économiques, Ministère des Communications et Ministère des Colonies.

Arrêté fixant les mesures de protection à prendre contre les attaques aériennes dans les immeubles destinés à l'habitation et les établissements commerciaux et industriels, p. 2942.

Ministère de l'Intérieur et de la Santé publique, Ministère des Finances, Ministère des Travaux publics, Ministère de l'Agriculture et du Ravitaillement, Ministère des Affaires économiques, Ministère des Communications et Commissariat général à la Restauration du Pays.

Arrêté modifiant l'arrêté du 12 septembre 1940, concernant l'urbanisation de certaines communes en vue de la restauration du pays, p. 2949.

Ministère du Travail et de la Prévoyance sociale et Commissariat général à la Restauration du Pays.

Subside, p. 2950. — Régime de l'arrêté du 12 septembre 1940, p. 2950. — Allocation de subsides, p. 2952.

Ministère de la Justice et Ministère de l'Intérieur et de la Santé publique.

Commission d'Assistance publique. Aliénation. Prorogation de délai, p. 2952. — Fabriques d'église. Commission d'Assistance publique. Associations sans but lucratif. Legs, p. 2952.

Ministère de la Justice et Ministère des Finances.

Vicaires. Traitements, p. 2952.

Ministère de l'Agriculture et du Ravitaillement.

Bois communaux. Location. Carrière. Extension. Aliénation, p. 2953.

Ministère de l'Agriculture et du Ravitaillement et Commissariat aux Prix et aux Salaires.

Arrêté fixant les prix maxima des vins importés, p. 2953.

Ministère des Communications.

Personnel. Nomination, p. 2959.

Avis officiels. Publications légales:

Ministère de la Justice.

Loi du 11 germinal an XI. Publication, p. 2959.

Ministère des Finances.

Administration de la Trésorerie et de la Dette publique. Emprunt à lots 1922. Tirage du 10 juin 1944, p. 2960.

INHOUD :

Ministerie van Binnenlandsche Zaken en Volksgezondheid, Ministerie van Financiën, Ministerie van Openbaar Onderwijs, Ministerie van Openbare Werken, Ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg, Ministerie van Justitie, Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, Ministerie van Economische Zaken, Ministerie van Verkeerswezen en Ministerie van Koloniën.

Besluit tot vaststelling van de te treffen beschermingsmaatregelen tegen luchtaanvallen in de gebouwen bestemd tot huisvesting en in de handels- en nijverheidsinrichtingen, bl. 2942.

Ministerie van Binnenlandsche Zaken en Volksgezondheid, Ministerie van Financiën, Ministerie van Openbare Werken, Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, Ministerie van Economische Zaken, Ministerie van Verkeerswezen en Commissariaat-Generaal voor 's Lands Wederopbouw.

Besluit houdende wijziging van het besluit d.d. 12 September 1940, betreffende de stedebouwkundige ordening van bepaalde gemeenten met het oog op 's Lands wederopbouw, bl. 2949.

Ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg en Commissariaat-Generaal voor 's Lands Wederopbouw.

Toelage, bl. 2950. — Toepassing van het besluit van 12 September 1940, bl. 2950. — Toekenning van toelagen, bl. 2952.

Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandsche Zaken en Volksgezondheid.

Commissie van Openbaren Onderstand. Vervreemding. Verlenging van termijn, bl. 2952. — Kerkfabrieken. Commissie van Openbaren Onderstand. Vereenigingen zonder winstoogmerken. Legaten, bl. 2952.

Ministerie van Justitie en Ministerie van Financiën.

Onderpastoors. Wedden, bl. 2952.

Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening.

Gemeenteboschen. Verpachting. Zandgroeve. Uitbreiding. Vervreemding, bl. 2953.

Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening en Commissariaat voor Prijzen en Loonen.

Besluit houdende vaststelling van de maximumprijzen van ingevoerd wijn, bl. 2953.

Ministerie van Verkeerswezen.

Personeel. Benoeming, bl. 2959.

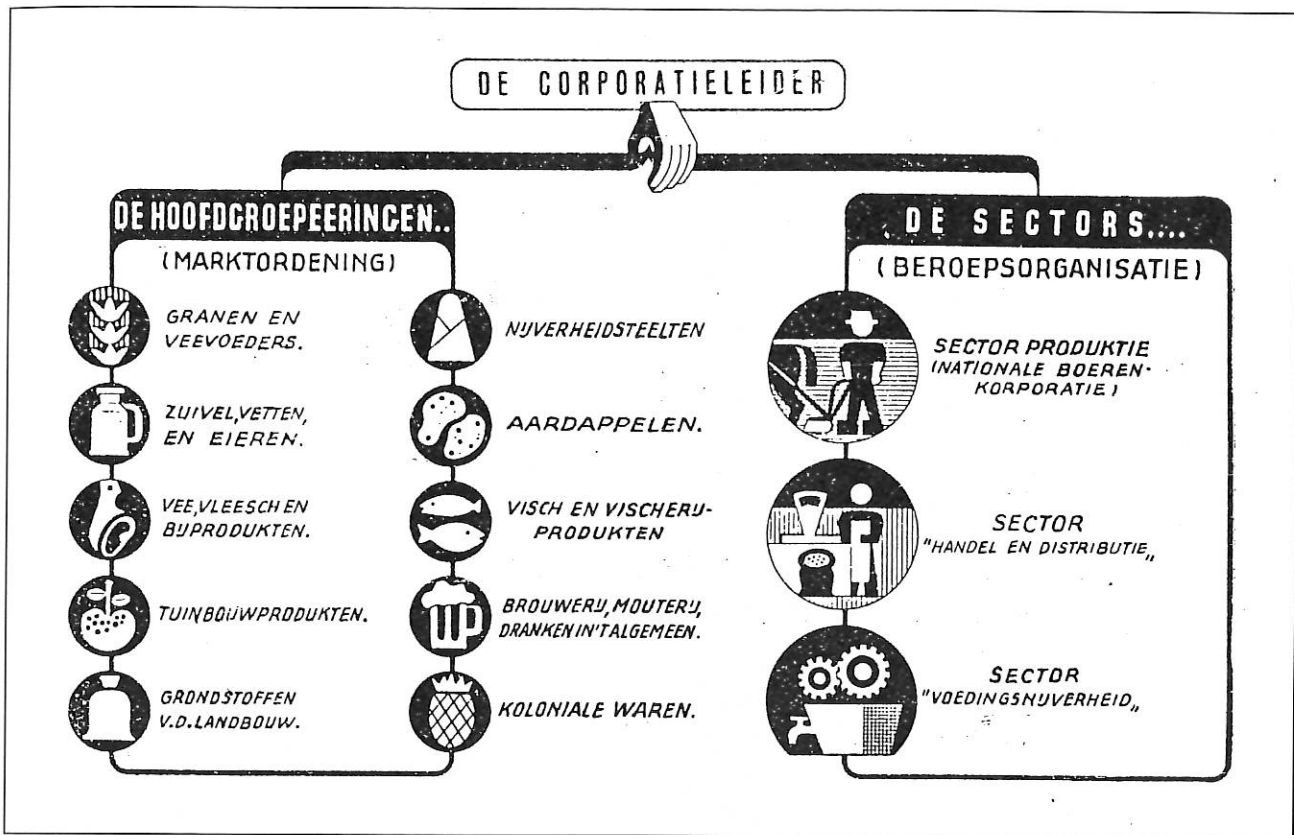
Officieele berichten. Wettelijke bekendmakingen.

Ministerie van Justitie.

Wet van 11 Germinal jaar XI. Bekendmaking, bl. 2959.

Ministerie van Financiën.

Bestuur der Thesaurie en Staatsschuld. Lotenleening 1922. Loting van 10 Juni 1944 bl. 2960

'Berichten'

haar beurt onderverdeeld in *Vakgroeperingen*. Dit zijn beroepsorganisaties die al de "onderhorigen" van een *Hoofdgroepering* die hetzelfde beroep uitoefenden verenigt, bijvoorbeeld de *Vakgroepering Herbergiers*. Met andere woorden, de *Hoofdgroepering* houdt zich enkel bezig met de marktordening van de producten, de vakgroepering met de beroepsbelangen van haar leden. De *Vakgroepering Brouwerij-Mouterij* is dus de voortzetting van de in 1940 opgerichte "precorporatieve" *Algemene Vereniging van Belgische Brouwerijen en Mouterijen*. Aan de IXde is verder nog een Studiedienst verbonden onder de leiding van Professor Ingenieur Leo Isebaert waarover verder meer, wanneer we het over de bevoorradingsproblemen zullen hebben. Tenslotte wordt er nog een aan de IXde gekoppelde *Voedingscentrale* opgericht. De *Voedingscentrales*, eveneens "Openbare Rijksinstellingen", hebben als taak bij te dragen tot de bevoorrading. Ze hebben dus een marktregelende taak: door aan- en verkopen in 't groot moeten zij ingrijpen wanneer het privaat initiatief te kort schiet. Directeur van de *Voedingscentrale van de IXde* is Henri Van Bauwel uit Schoten.

De N.L.V.C. neemt de bedrijvigheid over van twee parastatale organismen die vóór de oorlog reeds waren opgericht door de regering om in te grijpen op economisch vlak: de 'Nationale Zuiveldienst' (opgericht bij wet van 15 januari 1938) en de 'Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten' (wet van 27 december 1938).

Na de oprichting groeit de IXde snel uit tot een log administratief monster dat tonnen papier verwerkt in twee richtingen: 'In November 1940 had Mr. Cools slechts één brief in handen, die hem tot Voorzitter aanstelde van de IXde Hoofdgroepering van de N.L.V.C. Thans davert in het centrum van Brussel, Sinte

'Berichten'

(28) Al wordt in de *Berichten* de naam van deze brouwerij niet genoemd, voor insiders is het duidelijk dat hiermee de brouwerij van Alken wordt bedoeld.

'Berichten'

'Berichten'

Kathelijneplaats 18, in een wijd gebouw de bedrijvigheid van een honderdtal bedienden in bestendig contact met de zowat 7,000 aangeslotenen van de Groepeerings (...) De dagelijkse post brengt 400 · 500 brieven om te doorsnuffelen. De verzending van 1,000 brieven is gewoon, maar er zijn dagen dat 1,500 brieven de kantoren verlaten. Dagelijks worden een vijftigtal bezoekers ontvangen ...' Deze regels worden geschreven in de 'Berichten' van januari 1942. Naast P. Cools als Voorzitter, fungeert Ant. Van de Vorst als Directeur van de IXde (zie Fig. 10). Later, 'bij verordening van 20 januari 1943, van de leider der N.L.V.C., wordt R. De Saedeleer, met ingang van 1 januari 1943' tot deze functie benoemd. 'De Directeur voert de beslissingen van den voorzitter uit en beveelt alle daartoe noodige verrichtingen (...) Dat (...) doet (...) denken aan den Bestuursraad naast den administrateur-afgevaardigde, aan den Minister naast den Secretaris-Generaal.'

In de 'Berichten' van 1 januari 1944 lezen we: 'Om dringende plichten in zijn nijverheid teruggeroepen (een vermaarde brouwerij), zal onze Voorzitter, Mr. Paul Cools, de IXde Hoofdgroepeerings, die hij drie jaar te voren uit puinen heeft opgebouwd, verlaten (...)

Zoolang dit ontslag niet Officieel in het Staatsblad is verschenen en een opvolger niet is aangeduid, zal (...) de Heer R. De Saedeleer, Directeur, den Voorzitter vervangen.' Dit ontslag wordt officieel aangekondigd in het Staatsblad van 9 januari 1944, maar tot de benoeming van een nieuwe Voorzitter zal het echter niet meer komen. Dat een en ander zich achter de schermen heeft afgespeeld blijkt uit een aantal feiten. Zo dateert de ontslagbrief die Cools indiende reeds van 20 mei 1942. Hij wenste reeds 15 juni volledig ontlast te zijn. Een opvolger vinden én benoemen blijkt echter niet zo makkelijk. Kandidaten zijn er wel, zoals Van Breedam, die midden 1942 wordt voorgedragen door de Oost-Vlaamse brouwers en Prof. René Laneau die, net als een aantal andere kandidaten, schriftelijk verdacht worden gemaakt. Het duurt daarom nog een hele tijd eer Cools zich terug kan trekken om zich terug te gaan bezighouden met de brouwerij te Alken. (29)

(29) B-748-CM, rubriek *Ontslag Cools*, diverse stukken.

We hebben reeds bij herhaling uit de 'Berichten' geciteerd. Hoog tijd dus om op het oudste blad van de *Corporatie* nader in te gaan. Op 26 april 1941 verschijnt het eerste nummer van het corporatistisch tijdschrift van de *IXde* met als officiële titel: *'Berichten der Gistings- en Dranknijverheid, officieel orgaan der IXde Hoofdgroeping van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (Brouwerij - Mouterij - Stokerij - Wijnen, Ciders en Likeuren - Waters en Limonaden - Azijnfabrikatie)'*. Een zeer rijke bron aan informatie, voor de brouwers en andere 'onderhorigen' tijdens de duur van de bezetting en nadien evenzeer voor (amateur-)historici. Directeur is professor L. Isebaert. De Vlaamse redactie wordt geleid door ingenieur brouwer A. Ingels, de Franstalige door professor. R. Laneau. Het weekblad dat iedere zaterdag verschijnt, wordt kosteloos aan alle leden van de *IXde* toegestuurd. Iedere brouwer is 'd'office' lid. Voor niet leden kost een los nummer 5 Fr. en een jaarabonnement 160 Fr. Zelfs de N.L.V.C. zal op den duur de gevolgen van de papierschaarste ondervinden, zodat

'Berichten'

vanaf juni 1943 het tijdschrift slechts om de veertien dagen verschijnt met in de tussenliggende weken een kaftlose beperkte aflevering met alleen officiële mededelingen. Vanaf juni 1944 wordt afgestapt van de twee soorten afleveringen en worden de 'Berichten' pas echt een tweewekelijks blad. Eerder, vanaf mei 1942, werden de 'Berichten' reeds op een mindere kwaliteit papier gedrukt. Ook een gevolg van de papierschaarste is dat omstreeks die zelfde tijd *'de "Berichten" met de opdracht belast zijn aan onze leden mededelingen te doen, die hun op geen andere wijze (meer) zullen worden ter kennis gebracht.'* Vanaf juni 1942 geschiedt het verzenden van het tijdschrift per post.

'Berichten'

Maar laten we terug gaan naar het eerste nummer. Hierin gaat voorzitter Cools uitgebreid in op het hoe en waarom van de N.L.V.C., de *IXde* en de 'Berichten' zelf: *'De reglementeerende macht van de Hoofdgroeping volgt de producten in al de stadia die zij doormaken, vanaf de voortbrengst tot bij de verbruiker. Ik wil verduidelijken door een voorbeeld: het bier.'*

De markt kan geordend worden gedurende het gansch proces dat het bier doormaakt vanaf zijn 'wording' uit de grondstoffen tot zijn 'einde' in het glas van de verbruiker.

Dit proces loopt over:

1. de mouderij en de handel in hop: Voorschriften kunnen uitgevaardigd worden over de kwaliteiten waaraan gerst, mout en hop

BIERICHTIEN

DER
**GISTINGS-
EN**
DRANKNIJVERHEID

OFFICIEEL ORGAAN DER
IX^{de} HOOFDGROEPEERING
VAN DE NATIONALE
LANDBOUW- EN
VOEDINGSCORPORATIE

BROUWERIJ - MOUTERIJ - STOKERIJ - WIJNEN,
CIDERS EN LIKEUREN - WATERS EN
LIMONADEN - AZIJNFABRICATIE

WEEKBLAD

N° 1

26 APRIL 1941

DIRECTIE : PROFESSOR L. ISEBAERT
FRANSCHEREDACTIE : PROF. R. LANEAU
VLAAMSCHE REDACTIE : ING. BR. A. INGELS

moeten beantwoorden; keuringen kunnen uitgeschreven worden; de productie kan beperkt worden; aanwezige stocks kunnen opgenomen en verdeeld worden, enz.

2. de brouwerij: De Hoofdgroepering kan b.v. de aanwending van de stocks bepalen: de productie van zekere biertypen voorschrijven of verbieden; keuringen inrichten en verplichtend maken; maatregelen over hygiënische en technische vereisten invoeren; den afzet regelen, enz.

3. de handel: Zoowel de groothandel (voortverkooper) als kleinhandel (herbergier): Het behoort onder meer tot de bevoegdheid van de Hoofdgroepering: de verpakking en presentatie van de koopwaar te regelen; de voorwaarden te bepalen waaraan bier moet beantwoorden om onder een bepaalde naam verkocht te worden; technische vereisten te stellen aan de vertapping; inhoud van flesschen en glazen te bepalen en de uiterlijke kenteekenen hiervan aan te duiden; de vastlegging van het leeggoed voor te schrijven ten einde de verspilling ervan tekeer te gaan; straffen uit te spreken tegen bevooreraars van de sluikerbergen, enz.'

Over een corporatistisch keurslijf gesproken! Maar Cools gaat verder:

'Om zijn macht (van de IXde) tot een werkelijkheid te maken en de uitvoeringen zijner beslissingen op te leggen, beschikt hij over twee wapenen:

1. de eigen controledienst;

2. het recht buitengerechtelijke sancties op te leggen gaande van een waarschuwing tot een boete van 10.000 frank; van de tijdelijke tot de definitieve sluiting van een bedrijf.

(...)

Door corporatie toch, verstaan wij de samenbrenging met het doel orde te scheppen op de markt van al de personen betrokken bij de productie, de bewerking of de verhandeling van een bepaald product. (...) Uit het midden van elk dezer belanghebbenden worden de besten aangeduid om deel uit te maken van den Bijraad die den Voorzitter zal bijstaan. (...) Het reglementerend werk van den Voorzitter wordt trouwens voorbereid in de bedrijfsgroeperingen.' Het is Cools zelf die deze Bijraad voorzigt.

'Berichten'

3. De jacht op grondstoffen

'Rijst en maïs waren producten die ingevoerd moesten worden en die dus niet meer op de markt verschenen. De inlandse gerst ging voor het grootste deel naar de bezetter.' (30) In die omstandigheden is het dus niet overdreven te stellen dat onze brouwers en hun "leiders" zich moeten bekwamen in de jacht op grondstoffen.

Eind 1942 schrijft professor Laneau in de Berichten: "Dat is nu al vier jaar, dat de Belgische Brouwerij zich bezighoudt om zich aan te passen aan de noden van de oorlogsomstandigheden." Zoals we reeds aanstipten ondervond de Belgische industrie en dus ook de brouwnijverheid inderdaad de invloed van de oorlogsomstandigheden reeds voor de Duitse inval. Dit vooral door de continentale blokkade, door de Britten afgekondigd als reactie op de veroveringspolitiek van Hitler. Maar met de gebeurtenissen van mei 1940 en hun gevolgen worden de omstandigheden voor de brouwers wel heel precair. In een sfeer van schaarste aan alles en aan voedingsstoffen in het bijzonder, is het niet vanzelfsprekend dat de brouwerijen door kunnen gaan met het verbrouwen van tonnen graan (in 1938 nog een kleine 200.000 ton). Een artikel in 'De Gentenaar' van 22 november 1940 is illustratief voor deze onzekere toestand: 'Van de 210 brouwerijen in West-Vlaanderen, zijn er nog 17 bedrijvig in het arrondissement Oostende. Het zakencijfer in de brouwerijen is geslonken, maar het personeel is op een zelfde peil gebleven, alhoewel voor sommigen de werken ingekort werden. De grootste moeilijkheden zijn, het bekomen van granen (gerst), die in normale tijden uit Polen, Oost-Duitsland, Moravië en Hongarije kwamen. Het inlandsch graan wordt ter beschikking gesteld van de menselijke en dierlijke voeding, alhoewel sommigen inroepen dat het bier ook als een voedingswaar moet beschouwd worden.'

Inderdaad zal het bier als een soort voedingswaar worden beschouwd, aangezien op 6 januari 1941 het bier plots wordt gerantsoe-

INDIEN GIJ TE WEINIG ZEGELS

HEBT VOOR BROOD,

Vleesch, enz..., vergeet niet, dat gij u zonder «zegel» de 500 calorieën kunt aanschaffen, die in 200 gr. brood, 50 gr. boter, 1/2 kg. mager vleesch, 700 gr. melk, 6 eieren, 1/2 kg. aardappelen, 1 kg. appels, 1/2 kg. visch, 4 liters vleeschsoep, vervat zijn; het is voldoende het smakelijke en voedzame bier (1 liter = 500 calorieën) van de Brouwerij het ANKER van Mechelen, te drinken.

Voor inlichtingen en aan huisbezorging: telef. of schr. aan het depot te Antwerpen, 83, Sanderusstraat. Tel. 742.42. 35/25

(30) W. Patroons, *Bier*, in: *Standaard Uitgeverij*, Antwerpen, 1979, p.16.

CORPORATION NATIONALE
DE L'AGRICULTURE ET DE L'ALIMENTATION
BRASSERIE * MALTERIE
DISTILLERIE * BOISSONS EN GÉNÉRAL

IXe GROUPEMENT GÉNÉRAL. - TÉL.: 18.03.41 - 18.03.42
18.03.43 - 18.03.52

PLACE STE-CATHERINE, 18 - BRUXELLE

4 décembre 1941.

PRIÈRE DE RAPPELER DANS LA RÉPONSE LES RÉFÉRENCES CI-DESSOUS

RÉFÉRENCES: Répartition Mat.Prem.
Rn/MH. 288.B.

Messieurs,

Bon N°1163 - Malt.

Nous avons l'honneur de vous informer qu'en date du 6 novembre dernier, nous avons envoyé une autorisation d'approvisionnement en malt de 200 kilos, à la Brasserie de Biesmerée à Biesmerée.

Ce malt était à fournir par vos soins et l'enlèvement devait avoir lieu dans les quinze jours de la création du bon.

Comme nous n'avons pas encore reçu l'exemplaire bleu, qui doit être renvoyé à notre Groupement Général, après la fourniture, nous vous serions obligés de bien vouloir nous faire savoir si la quantité susmentionnée a effectivement été livrée.

Dans l'attente de vous lire à ce sujet, nous vous présentons, Messieurs, nos salutations distinguées.

Pour le Service:
"Répartition Matières Premières"

R. Hamegeux
Chef de Service.

*re lettre du 19 Nov
demandeur en P.S.
de vous il fallait l'expédier
nous n'as encore répondu*

Brasserie Léopold.S.A.
53, rue Vautier,
BRUXELLES.

Gambrinus Magazine, 4/99.

neerd en op gelijke voet gesteld met het brood. (31) Voor elke verkoop van bier wordt dus een tegenwaarde in broodzegels geëist, met het gevolg dat de verkoop tijdens de maanden januari en februari van dat jaar 'om zoo te zeggen nul was'. Deze zeer onpopulaire regeling wordt echter reeds in april 1941, na 72 dagen ingetrokken.

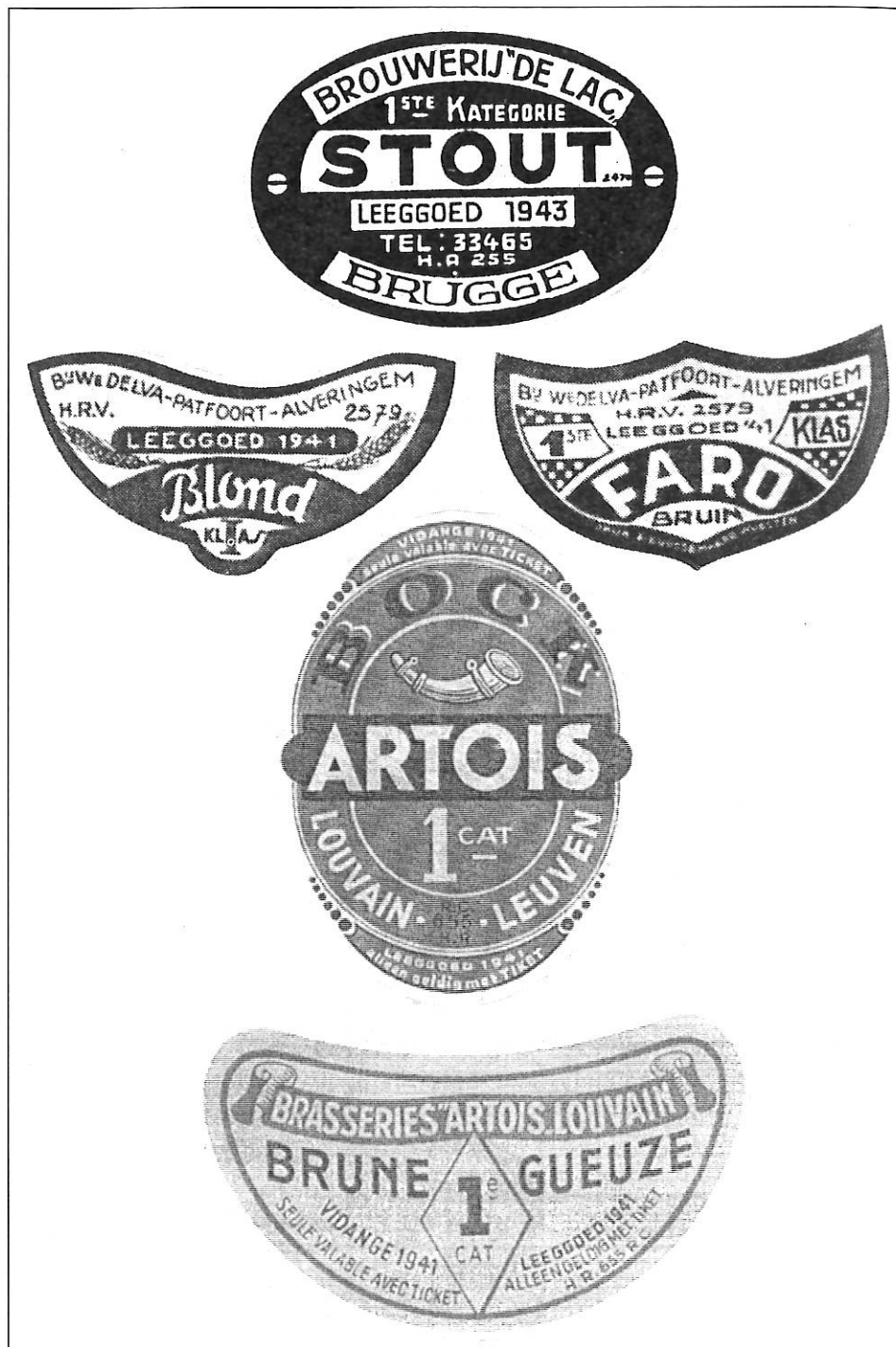
Uiteindelijk zal, via de regulerende werking van de N.L.V.C. en haar IXde, een soort twee sporenbeleid gevolgd worden, met als officiële betrachting alle of ten minste zoveel mogelijk brouwerijen door de oorlog te helpen. Het ene spoor is het beperken van de densiteit om grondstoffen te sparen, het andere spoor is het zoveel mogelijk stimuleren van de inlandse brouwerij productie gecombineerd met het gebruik van alternatieve grondstoffen. Aangezien verder, noch voor de bezetter noch voor de Belgische overheden, het creëren van extra werkloosheid door het sluiten van de talrijke brouwerijen wenselijk is, is het te begrijpen dat, ondanks de schaarste, hemel en aarde worden verzet om het bier te

laten stromen. De betrachting zoveel mogelijk bedrijven te laten voortbestaan is wel genuanceerd. "De enkeling moet door de organisatie geholpen worden, opdat zijn essentiële levensmogelijkheid verzekerd weze. In normale tijden worden de normale normen terug geldig: alleen technische bekwaamheid en technische inrichting zullen beslissen over het al of niet voortbestaan." In de 'Berichten' van 4 juli 1942 klinkt het, vrij triomfantelijk: "Wanneer alle brouwerijen nog in werking zijn, dan hebben zij dit te danken aan de leiders, aan de groeperingen van hun nijverheden en aan het werk van hun technici." Kijken we naar de statistieken die door de IXde in haar tijdschrift worden gepubliceerd (echter alleen in 1941), moeten we deze uitspraak toch met een korreltje zout nemen (zie tabel I). Ter vergelijking, midden de negentiende eeuw zouden er in België zowat 2900 brouwerijen geweest zijn. Een aantal dat nog toenam parallel aan 'den groei en den rijkdom der bevolking'. De cijfers in de tabel illustreren het hervatten van de activiteit na de 18-daagse veldtocht en de terugval in 1941, verder dat in de provincie Antwerpen het aantal stilgelegde brouwerijen relatief gering is.

3.1 Beperking van de bierdensiteit

De eerste pijler waar het beleid van de N.L.V.C. gestoeld is, is de (verplichte) beperking van de bierdensiteit, met de bedoeling de brouwers zo lang mogelijk te laten brouwen met de beschikbare stocks. Tabel II geeft een overzicht van de evolutie gedurende de oorlog van de toegestane maximum bierdensiteit voor de verschillende categorieën bier. Terwijl in het begin voor de sterkste categorie bier nog ongeveer het pils-niveau gehaald wordt (ongeveer 4°), zal later de vergelijking met tafelbier in het nadeel van de oorlogsbieren uitvallen. Vanaf 1 oktober 1940 wordt ook de naam *Export* verboden, een naam vaak verbonden aan de betere pils met hogere densiteit. Terwijl het besluit van 24 december 1940 inhoudt dat geen bier mag gebrouwen worden van een hogere densiteit dan aangegeven, mag volgens het besluit van 5 mei 1941 wel bier gebrouwen worden met een hogere densiteit dan volgens Tabel II aangegeven, zolang het vervoerde en te koop aangeboden bier wel met deze maximum densiteiten overeenkomt. Met andere woorden, de dichtheid is vrij in alle stadia die het aftrekken voorafgaan, behalve het vervoer, tenzij hier uitdruk-

kelijk toestemming voor bekomen wordt van de IXde, bijvoorbeeld voor het transport van de ene naar de andere vestiging van hetzelfde bedrijf. Bieren met een hogere dan toegestane dichtheid, maar gebrouwen vóór 24 juli 1940 mogen nog wel verkocht worden, weermits vergunning van de IXde. Indien we de 'Berichten' mogen geloven, gingen inderdaad heel wat brouwers de oorlog in met een flinke bierreserve. Een uitzonderingsregeling geldt voor de geuze-familie. Hier wordt een minimum dichtheid bepaald ter bescherming van dit toch bijzondere bier, bekomen door spontane gisting. Deze regeling laat zich echter voelen door een snelle uitputting van de stocks der geuze-brouwerijen. De bierleverancier is verplicht, volgens het besluit van 5 mei 1941, op zijn rekeningen en leveringsdocumenten de categorie van het geleverde bier te vermelden. Hetzelfde geldt voor de etiketten voor het bier van 1° categorie. Bier zon-

der etiket wordt dus beschouwd als zijnde van 2° categorie. Het niet correct vermelden van de categorie wordt strafbaar gesteld. Naast de term categorie vinden we op de oorlogsetiketten ook de aanduiding 'classe'. Het besluit van 15 december 1941 voorziet eveneens de mogelijkheid een 'speciaal bier' op de markt te brengen. Het enige verschil met het gewone bier van 1° categorie is, dat de consument voor dit bier meer moet betalen (20 Fr. per liter). *'De verhouding prijs/kwaliteit van het oorlogsbier was niet bevorderlijk voor de omzet. Dat was de reden waarom de IXde het op de markt brengen van een speciaal bier toestond. Maar dan wel op voorwaarde dat dat bier "iets" meer had dan het gewone bier van dezelfde brouwer: een mooier etiket of extra ingrediënten bijvoorbeeld. Zo zou Palm een twintig tal kruiden hebben toegevoegd.'* Aldus G. Du Four, die het kan weten, want hij was controleur zwaar bier voor de IXde. (32)

'De Corporatie is geen gendarmerie, maar een gemeenschapstehuis voor U allen, waar gij U goed en tehuis moet voelen. Tegenover de organisatie uwer bedrijven kunt gij twee houdingen aannemen: sabotage of samenwerking, aannemen of afwijzen, vertrouwen schenken of weigeren. Het beteekent voor U bloei of verval.' Gendarmerie of niet, er worden door de IXde afgevaardigden aangesteld die direct afhangen van de Studiedienst en die gelast zijn met het nagaan van de naleving der voorschriften. (33)

3.2 'De Schoone Kenia-gerst'

De tweede pijler van het beleid van de N.L.V.C. en dus de IXde, gericht op het aan het werk houden van zoveel mogelijk zo niet alle brouwerijen, is wat we het Kenia-project zouden kunnen noemen. België gaat de oorlog in met een negatieve voedselbalans. Dit geldt zeker ook in hoge mate voor de gerst, dé grondstof voor de brouwerij. Er werd in ons land inderdaad geen brouwgerst geteeld, wel wintergerst. Deze wintergerst is minder geschikt en dus minder gewild voor het brouwen.³⁴ Verder schommelde de kwaliteit ervan behoorlijk van jaar tot jaar.

'De brouwgerst heeft (bij ons, in tegenstelling tot in het buitenland) geen enkele collectieve propagandapoging opgewekt. De oorlog van 1939 trof de Belgische Brouwerij dus aan in volslagen wanorde, terwijl de geburen ruimschoots hun respectieve behoeften dekten en zich reeds ten koste van onze brouwerij begonnen rijk te maken. Indien we den herfst 1939 en den winter 1940 moeten karakteriseeren met de woorden wanorde en schaarsheid, wat moeten we dan niet zeggen van de periode, die op het begin van den oorlog volgde, tenzij eenvoudigweg dat ze tragisch was. Men merkte het al dadelijk door de belachelijke petieterigheid van het contingent inlandsche gerst dat verkregen werd ingevolge de herhaalde pogingen (...) en dat per slot van rekening wat meer dan duizend Ton bedroeg.' Het oorspronkelijk toegezegde contingent van 40000 ton was eerst verminderd tot 8000 ton. Hiervan kan dus uiteindelijk slechts ruim 1000 ton worden verdeeld 'omdat er in het land geen gerst genoeg was, om te voldoen aan behoeften die vitaler geoordeeld werden.' (35) De normale behoefte van de Belgische brouwerij-industrie in die dagen is ongeveer 200000 ton brouwgraan, dit is 16650 ton per maand! *'De IXde Hoofdgroepering stond dus, van haar ontstaan af, tegenover de brouwerij in een toestand zonder uitkomst, moest zij er niet in slagen ter plaatse een voldoende belangrijke gerstooogst te mobiliseeren om er een deel van te verkrijgen, dat haar moest toelaten haar nijverheid actief te houden (...). Men moet inderdaad weten, dat iedere invoer van grondstoffen bestemd voor de brouwerij en vooral gerst, uitgesloten is en dat men slechts den invoer in graansoorten mag voorzien voor twee bestemmingen: de bezaaiing en de broodbereiding.'*

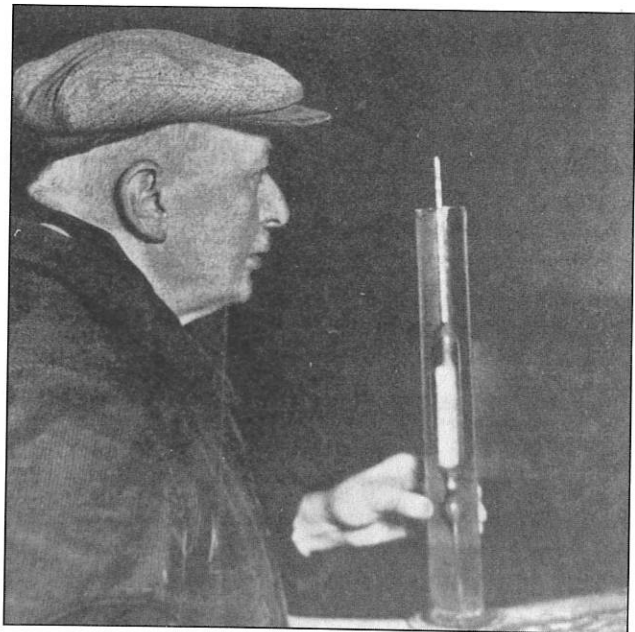

Foto Vergauwen.

(31) Belgisch Staatsblad van 7 januari 1941.

(32) Persoonlijke medeling G. Du Four, februari 2001.

(33) Zie hierover, elders in dit nummer, het relaas van G. Dufour.

(34) Wel is het zo dat wintergerst de filtratie bevordert.

(35) Berichten, jg. 3, nr. 2, 9 januari 1943, p. 29.

'Berichten'

Er wordt dus een intensieve aanmoedigingspolitiek gevoerd om de inlandse voedselproductie - het kweken van brouwgerst inclusief - op te drijven. Voor de brouwgerst wordt met hooggespannen verwachtingen uitgekeken naar de 'Kenia-gerst'. Dit brouwgerstras was ontwikkeld geworden door het Deense station ABED en werd bij het uitbreken van de oorlog reeds volop gekweekt in Nederland, voornamelijk in de Zeelandse polders. Kenia-gerst, een geselecteerde zomergerst, is een kortgestuikt maar stevig ras. Het levert beter maar korter en dus minder strooi op. De reden echter om de Kenia naar België te halen is haar hogere opbrengst. Zo zouden er in die jaren in Zeeland gemiddelde opbrengsten tussen de 4000 en 5000 kg per ha gehaald worden (4610 kg in 1939). Voor 1937 zou de gemiddelde opbrengst in België slechts 2800 kg gerst per ha geweest zijn. (36) In de 'Berichten' lezen we dan ook regelmatig lofzangen over deze 'schoone Kenia-gerst'. De stuwende kracht achter deze promotiecampagne is professor L. Isebaert van de studiedienst van de IXde (zie fig. 18).

De brouwers overtuigen van het belang van deze

kweek is niet moeilijk, maar het zijn zij niet die het kweken voor hun rekening nemen, dus moet 'de boer opgegaan worden' om de landbouwers te overtuigen om nu precies dit nieuwe brouwgerst uit te zaaien. Daarom krijgt de IXde toestemming om allerlei lokkertjes te bedenken om de boeren voor hun brouwerijker gespannen te krijgen, zoals premies voor gerst van extra kwaliteit, extra mout bedeling aan brouwers die landbouwers overtuigen over te stappen op de Kenia-kweek en de brouwgerstcontracten.

Laten we wat dieper ingaan op deze brouwgerstcontracten die vanaf begin 1943 gepropageerd worden. Deze contracten worden door de overgehaalde landbouwers afgesloten met de Voedselcentrale. 'Voor de eerste maal in onze landbouwgesechiedenis krijgt de verbreider van een gerstras, dat speciaal voor de behoeften onzer nijverheid geselecteerd werd, een rechtstreeksche aanmoediging van groote draagwijdte in den vorm van contracten, die met zoowel eerlijke als voordeelige clausulen de brouwerij met de landbouwers verbindt. De formule op zich is echter niet nieuw, vermits ze in ons land doorlopend gebruikt wordt voor de suikerbieten en vermits in het buitenland soortgelijke schikkingen voor de brouwgerst (premiesysteem) reeds bestonden, namelijk in Duitschland, Holland, Denemarken en Frankrijk. Die contracten zijn thans toevertrouwd aan de Federatie der Handelaars in Granen.' De praktische uitvoering van dit systeem gaat als volgt. 'De IXde Hoofdgroepering kent aan de landbouwers, die er zich toe verbinden die zaaigerst in bepaalde voorwaarden en volgens de gegeven inlichtingen uit te zaaien (ten minste 1/2 Ha), een premie toe voor het gebruik van deze zaaigerst. Deze premie zal 20 fr. (per 100 kg. geleverde gerst na de oogst) bedragen, dit wil zeggen het verschil tusschen den prijs der gewone en dezen der veredelde zaaigerst. (Eigenlijk 20 of 10 Fr., naargelang het uit Nederland ingevoerde of A.K.D. gekeurde [tweede nabouw of handels-zaaigoed] zaaigerst betreft.) De premie wordt echter slechts toegekend, wanneer de landbouwer er zich toe verbindt zijn partij gerst ter keuring aan te bieden. De partij wordt dan onderzocht door de technische gerstcommissie en zal, wanneer ze de vereischte kwaliteit bezit, bij den aankoop er van nog de gewone premie voor brouwgerst volgens de categorie A, B of C ontvangen.' (37) Het principe van de brouwgerstcontracten, beperkt tot 10000 ha. krijgt de toestemming van Secretaris-Generaal De Winter en geniet de steun van Leclercq, voorzitter van de I^o Hoofdgroepering (Granen). In oorlogsomstandigheden is echter niets verzekerd dus, 'daar het land een periode doormaakt, waarin het brood vóór alles gaat, hebben onze leiders zich het recht voorbehouden beslag te leggen op den Kenia-oogst in geval dit noodzakelijk zou blijken te zijn. Zelfs bij die mogelijkheid zou de brouwerij haar verbindingen nakomen en de som storten, welke vastgesteld werd door het contract, en die het onkostenoverschot is voor het uitzaaien van Zeelandsche Kenia.'

(36) *Berichten*, jg. 1, nr.17, 16/8/1941, p. 210-211.

(37) Categorie A 20 Fr., categorie B 15 Fr. en categorie C 10 Fr. per 100 kg.

CONTRACT - AANVRAAG VOOR BROUWGERST

Exemplaar bestemd
voor de Voedingscentrale
der IXe Hoofdgroepering.

Tusschen de twee ondergeteekende partijen:
de Voedingscentrale der IXe Hoofdgroepering « Brouwerij-Mouterij-Stokerij-Dranken in 't Algemeen » van de N. L. V. C.,
Zwaluwenstraat, 13a, te Brussel, ter eene zijde en

M..... Landbouwer, gehuisvest te ter andere zijde, is overeen-
gekomen wat volgt :

Ondergeteekende, ter andere zijde, verplicht er zich toe :

1^oHa.,a. (minimum 0.5 Ha.) te bezaaien met Keniazaaigerst van Hollandschen oorsprong.
2° aan ondergeteekende, ter eene zijde, de opbrengst van deze oppervlakte te leveren, volgens zijn leveringsverplichtingen voor-
zien door het Teeltplan 1942-43.

3° deze hoeveelheid te leveren door tusschenkomst van den erkenden graanhandelaar
gehuisvest te

4° vóór 1-11-43 door hoogervermeiden erkenden graanhandelaar aan de Technische Gerstcommissie, Ste-Kathelijneplein, 18, te
Brussel, een gemiddeld monster van 1 kg. van de partij in onderhavig contract bedoeld, te doen aanbieden.

5° de koopwaar te leveren vóór 1-12-43,
6° het toezicht op de kwaliteit van de productie te aanvaarden.

Ondergeteekende, ter eene zijde, verplicht er zich toe :

1° aan ondergeteekende, ter andere zijde, te betalen in den vorm van premie, bij wijze van schadeloosstelling, voor den hooger
prijs der zaaigerst van Hollandschen oorsprong, op het oogenblik der levering, een som van 20 fr. per 100 kg. geleverde gerst, zelfs
indien de gerst niet voor de Brouwerij aangekocht wordt. Deze premie zal evenwel 400 fr. per Ha. niet mogen overschrijden.

2° levering te nemen van de opbrengst bedoeld in deze overeenkomst, tegen den officieelen prijs, verhoogd met de premiën voorzien
voor de categorie waarin de partij gerangschikt is door de Technische Gerstcommissie, op voorwaarde dat de partij gerang-
schikt is in categorie A of B. Voor de partijen gerangschikt in categorie C, verplicht de Voedingscentrale der IXe Hoofd-
groepering zich enkel er levering van te nemen en de voorziene premie te betalen in de mate van de mogelijkheden van aan-
koop voortvloeiend uit het contingent gerst toegekend aan de Brouwerij. De voorziene premie bedraagt 20 fr. per 100 kg. voor
de partijen in klasse A. gerangschikt, 15 fr. voor klasse B. en 10 fr. voor klasse C.

Dubbel opgemaakt te den 1943.

Handteekening van den landbouwer,

N. L. V. C.
Voedingscentrale der IXe Hoofdgroepering
« Brouwerij-Mouterij-Stokerij-Dranken in 't algemeen »
Handteekening van den afgevaardigde.

Onderhavig contract, behoorlijk ingevuld en ondertekend door den landbouwer, wordt ingediend door den Heer

..... erkenden graanhandelaar, woonachtig te die als tus-
schenpersoon optreedt tusschen den landbouwer en de Voedingscentrale der IXe Hoofdgroepering, om de vereischte formaliteiten te
vervullen, en den landbouwer te helpen om zich het noodige zaaigoed aan te schaffen.

Indien de landbouwer vóór den 20n Maart de mogelijkheid niet ziet zich het vereischte zaaigoed aan te schaffen, zal hij de
Voedingscentrale per aangeteekend schrijven hiervan verwittigen. Indien de Voedingscentrale hem binnen de tien dagen geen zaaig-
graanhandelaar aanduidt, die hem het vereischte zaaigoed kan leveren, is het den landbouwer toegelaten het contract op te
zeggen.

Deze aanvraag tot contracteren voor de brouwergerst wordt als definitief contract beschouwd, vanaf het oogenblik dat de
landbouwer terug in het bezit komt van het contract tegengeteekend door de Voedingscentrale der IXe Hoofdgroepering.

Alle betwistingen nopens dit contract vallen onder de bevoegdheid van de Scheidsrechterlijke Commissie der N.L.V.C.

Ondergeteekende zaaigraanhandelaar, woonachtig te

bevestigt hierbij kg. uit Nederland geïmporteerde Keniazaaigerst geleverd te hebben aan den landbouwer

..... te

..... den 1943.

De handelaar in zaaigranen,

N. B. — Na levering ontvangen te hebben van het zaaigoed dient de producent deze onderste strook degelijk gedagteekend en onder-
teekend door den handelaar in zaaigoed, te sturen naar de Voedingscentrale der IXe Hoofdgroepering, Zwaluwenstraat, 13a,
te Brussel.

'Berichten'

Een extra voordeel voor de landbouwer bestaat er in dat direct na het afsluiten van het contract extra meststofbons worden toebedeeld.

Als we de 'Berichten' mogen geloven hebben al deze inspanningen resultaat, aangezien het brouwergerst-areaal met de jaren duidelijk toeneemt. In mei 1941 is het streefdoel van de IXde een oppervlakte van 10000 ha met Kenia gerst te bezaaien. Dit zou, rekening houdend met de gereguleerde fel verminderde dichtheid der bieren, de behoeften moeten dekken. Volgens haar eigen statistieken komt men voor 1941 aan 9000 ha, 'dank zij de werking van de Hoofdgroepering', uitgezaaide zomergerst waarvan 60% tot het ras Kenia behoort. 'Voor 1941 heeft onze Groepering op haar eigen risico en ofschoon ze niet bevoegd was in die zaak, Kenia zaaigerst uit Holland ingevoerd. Voor den zomer 1942 heeft de Centrale der V^o Hoofdgroepering samen met die van ons (...) er tienmaal zoveel van ingevoerd. (...) De wintergerst blijft op haar peil, doch de geselecteerde gerst daarentegen is bijna verdriedubbeld (...) Op dit oogenblik hebben wij zeer schoone resultaten bereikt, vermits het land staat voor 33000 ha. zomergerst bij den oogst van 1942, terwijl de totale bezaaide oppervlakte 51000 ha. bedroeg (...) In 1937 waren in België slechts 1500 ha zomergerst, in 1943 waren 56000 ha met zomergerst bezaaid.' West-Vlaanderen, wellicht als verlengde van Zeeland, staat in die tijden in ons land

aan de spits wat deze brouwerstcultuur betreft. *'Na drie jaren inspanningen mag het resultaat prachtig heeten: het land brengt van heden meer gerst voort dan noodig is om aan de behoeften der vooroorlogse brouwerij te voldoen.'* Als dat zo is, kan dat alleen maar betekenen dat een flink deel van deze gerst inderdaad op de eerste plaats voor de voedselvoorziening gebruikt wordt. Verder moeten we het enthousiasme van de IXde voor deze "schoone keniagerst" toch enigszins wat relativeren, want voor een aantal brouwers begint het "Kenia-tijdperk" pas na de oorlog. (38)

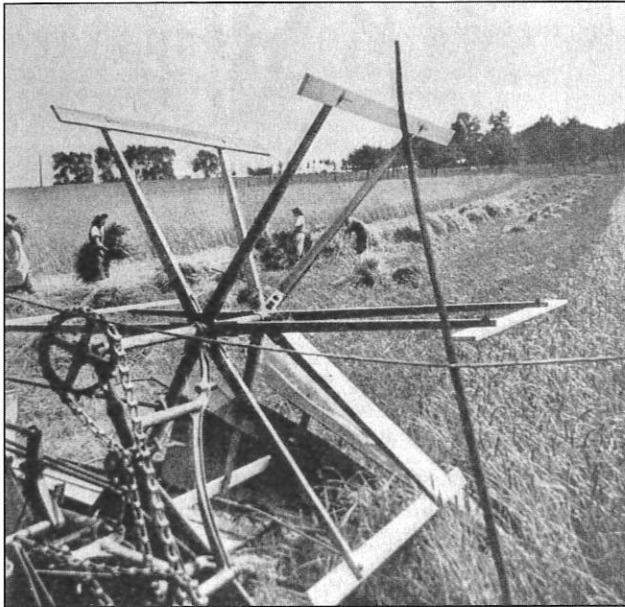

Foto Mansy.

3.3 De verdeling van de beschikbare mout

De brouwerstproductie is één zaak. De verdeling ervan, onder de vorm van mout, is een andere. Aangezien het hoofddoel van de IXde heet te zijn, het in leven houden van in principe alle brouwerijen - het corporatistische ideaal - dient de (eerder bescheiden) beschikbare moutvoorraad evenredig en eerlijk verdeelt te worden over alle brouwerijen. Dit is naar verhouding van hun verbruik of storting in het laatste "normale" jaar vóór de oorlog (1938), rekening houdend met de stocks waarmee ze de oorlog ingingen. Dit laatste kan vrijwillige of gedwongen overdracht van mout impliceren of zoals het eufemistisch wordt genoemd: het ter beschikking van de Voorzitter der IXde Hoofdgroepering houden. *'Als de oorlog zal geëindigd zijn, moeten allen, zooveel het mogelijk is, weer vertrekken in dezelfde verhoudingen als zij den oorlog zijn ingegaan.'*

Maar wat viel er te verdelen? *'In normale tijd verbruikt de brouwerij ± 200.000 Ton brouwgraan d.i. 16.650 ton per maand. Rekening houdend met de gewezen groote bierreserve en de heel sterk verminderde dichtheden, is haar huidige noodwendigheid geschat op ± 2000 Ton per maand. Het spreekt vanzelf dat dit een absoluut abnormaal cijfer is.'* De statistieken, bijgehouden door de IXde komen hiermee overeen: in juli 1941 werden 3216828 kg grondstoffen verbruikt, waarvan 1885841 kg mout en 927970 kg suiker en voor september wordt toestemming gegeven voor het verbruik van resp. 3659761 kg grondstoffen waarin begrepen 1988325 kg. mout, en 1148940 kg. suiker.

De totale (aangegeven) voorraad aan mout van alle brouwerijen samen bedraagt op 31 augustus 1941 20884 ton. (39)

Voor 1942 is het vertrekpunt dat iedere brouwerij het moet doen met een hoeveelheid mout gelijkstaand aan 12 % van de storting in 1938!

In 1943 wil men eveneens de verdeling uitvoeren op basis van de stortingen van 1938, *'terwijl toch een zekere speling gelaten wordt, die rekening houdt met de bijzondere gevallen.'*

Ondanks de eigenlijk belachelijk kleine hoeveelheden te verdelen mout, slaagt de voorzitter er toch in om nog wat achter de hand te houden: *'Op verzoek van den raad der Bedrijfsgroepering "Bier" heb ik een reservevoorraad aangelegd. Hij bestond uit 450 ton mout, die ik als volgt verantwoord: ik heb bij wijze van beloning 126 ton verdeeld onder 67 brouwerijen, die konden bewijzen, dat ze Keniagerst gezaaid hadden of hadden doen zaaien. Ik heb eveneens, steeds na ontvangst van het eensluitend bericht vanwege de Bedrijfsgroepering "Bier" 214 ton verdeeld onder 102 brouwerijen, die konden bewijzen, dat ze voor den oorlog in hoofdzaak bier van lichte densiteit brouwden.'* Deze laatste maatregel kan zonder meer fair worden genoemd. De bijzondere bedelingen hebben waarschijnlijk betrekking op het jaar 1942 (of op 1941 en 1942?). (40)

Maar laten we nu de verdeling zelf eens bekijken. Begin 1942 kondigt de IXde, met enige trots, de verdeling van de oogst 1941 aan. Uit haar reacties kunnen we

(38) P. Daeleman, *Wommelgans Oorlogsbier*, in: *Jaarboek 1999*, H.K. Wommelgen, p. 101.

(39) *Berichten*, jg. 1, nr. 23, 27/9/1941, p. 293-294.

(40) *Berichten*, jg. 3. nr. 2, 9/1/1943, p. 29.

opmaken dat ze zich flink ergert aan de negatieve geruchten die blijkbaar niet van de lucht zijn. Citeren we uit de brief van 27 juli 1942 van Cools aan de secretaris-generaal, dan kunnen we best het ontstaan van negatieve, zij het al of niet valse, berichten begrijpen: *'Als gerst heeft de Brouwerij enkel ontvangen:*

1940 800 ton

1941 8000 ton, wat in mout uitgerekend ongeveer 6.200 ton geeft

(...) in 1941, van de voorziene 8.000 ton (gerst) ontvangen wij 800 ton en voor 1942, werd het contingent van 17.500 ton tot 10.000 ton en nadien tot 8.000 ton verminderd.'

(41)

Oorspronkelijk zouden de brouwers het voor het hele jaar 1942 dus moeten doen met deze 10000 ton gerst en de bestaande stocks. Dit komt amper overeen met 15% van de stortingen in het laatste "normale" brouwjaar 1938. *'Met de huidige densiteit en met het gebruik van andere grondstoffen, volstaat dit ruimschoots om het jaar te voleinden.'* De brouwers wreven ongetwijfeld in hun handen. *'Gezien er echter geen mout afgenomen wordt van de bestaande stocks, werd er als volgt gehandeld: Voor iedere brouwerij wordt de hoeveelheid mout berekend, gelijkstaand aan 12% harer storting in 1938. Van deze hoeveelheid wordt haar voorraad in mout op een bepaalde datum (dit is 31 augustus 1941) afgetrokken. Het verschil geeft het kwantum aan waarop zij recht heeft bij de nieuwe verdeling. De brouwerijen die op deze datum 12% of meer dekking aan mout hadden, tegenover hunne storting van 1938, ontvangen dus niets, maar moeten ook geen mout afstaan. (...)*

We houden er niettemin aan U te doen opmerken, dat voorlopig slechts 85% van het aandeel van iedere brouwer zal verdeeld worden en dat voor die hoeveelheid de moutorders gegeven zijn aan de belanghebbende mouterijen. De overige 15% zullen naderhand worden toegekend. Dientengevolge verzoeken wij U goed te noteeren, dat die 85% U zullen moeten toelaten Uwe behoefte aan mout te dekken tot de 15den November 1942.' Het zal voor onze arme brouwers voor wat 1942 betreft, dus bij deze 85% blijven.

Voor 1943 zal een gelijkaardige verdeelmethode worden toegepast, zij het dat met eventuele stocks niet meer zal rekening gehouden worden, omdat *'wij gaarne deze vooruitziende of spaarzame nijveraars tegemoet komen (...)* Nochtans dient er opgemerkt te worden, dat alle stocks - waar ze zich ook bevinden - steeds meetellen om het globaal contingent der Belgische Brouwerij vast te stellen; dat bijgevolg onverbruikte stocks de geheelheid der Belgische Brouwerij benadeelen.' Dit betekent dat *'wie een stock van niet meer dan zes maanden voor zich heeft, toch zijn deel zal hebben in de verdeling: voor wie gedekt is voor meer dan zes maanden wordt steeds eenzelfde hoeveelheid, namelijk voor een gebruik van zes maanden vrijgesteld. (...)* De storting in 1938 zal in principe tot basis dienen voor de berekening van ieders aandeel. Bij die storting zal nochtans de suiker gevoegd worden, die voor de verzoeting gedurende hetzelfde referentiejaar verbruikt werd.' Rekening houdend met deze hoeveelheid suiker heeft de verdeling plaats op basis van de zogenoemde *'verbeterde storting in 1938. (...)* Buiten de quantiteit gerst, die op dit oogenblik opgeslagen zijn in de brouwerij, zal elke brouwer, die zijn verbruik niet voor zes maanden kan dekken, een quantiteit toegewezen krijgen, die overeenkomt met ongeveer 5% van zijn "verbeterde storting in 1938". Die 5% dekken het verbruik van één jaar.'!

In de loop van de maand januari 1944 heeft weer een verdeling van mout, op basis van 2% van de verbeterde storting van 1938, plaats en een derde volgt in april 1944 (1,5%). *'Zoodra voldoende mout beschikbaar is, zullen de noodige maatregelen genomen worden voor en vierde verdeling, zoodat alle brouwers in totaal vermoedelijk ongeveer 6% van hun "verbeterde storting" in mout zullen ontvangen voor dit jaar.'* Zoals reeds eerder gebeurde wordt meer beloofd dan gegeven: de vierde schijf (augustus 1944) bedraagt slechts 0,75.

Foto Vergauwen.

De Voedingscentrale van de IXde speelt in de verdeling van de mout een belangrijke of beter, een 'centrale' rol. *'De voedingscentrale die zich bij haar stichting in hoofdzaak bezig hield met den invoer en de verdeling der saccharine, heeft ondertussen haar activiteiten uitgebreid en sindsdien vele andere producten in behandeling genomen.'* De reden om de 'Centrale' te belasten met de aankoop van de toegekende hoeveelheid gerst lag in de slechte ervaring voor 1940. *'De droeve ervaring opgedaan in 1940, zal ons hierbij tot les strekken. Van de ongeveer 10.000 t. toen toegegaan, werden slechts 1.600 ton verdeeld. Daarom koopt thans de Centrale en verzekert aldus de bevoorradig.'*

3.4 Vervangingsgrondstoffen

Aangezien onze brouwers het met deze belachelijk kleine hoeveelheden mout moeten doen, wordt er vanzelfsprekend uitgekeken naar en geëxperimenteerd met vervangingsgrondstoffen ofte surrogaten. Hierbij krijgen de brouwers via de 'Berichten' ruime informatie en assistentie.

Héél simpel gesteld is brouwen het doen vergisten van een suikeroplossing, dus eveneens simpel gesteld komt alles wat suiker bevat of kan versuikerd worden (zoals in het geval van mout) in aanmerking als vervangingsgrondstof. Aangezien echter een aantal factoren een belangrijke rol speelt, zoals beschikbaarheid, prijs, het al of niet veroorzaken van een bijsmaak en dergelijke, is de keus eerder beperkt. *'Als vervangingsgrondstof vinden we in de buitenlandsche pers (de indruk bestaat dat in de 'Berichten' buitenlands meestal synoniem is voor Duits) enkel het gebruik van melkwei aangegeven.'* Voor België komt het er op neer dat er hoofdzakelijk beroep gedaan wordt op slechts één product, een vervangingsgrondstof die in het buitenland ongebruikt bleef, namelijk:

Bieten

Het was geleden van de Eerste Wereldoorlog dat nog bieten waren gebruikt bij het brouwen. De keuze van bieten dringt zich in zekere zin op, immers *'een brouwproef met rapen, bij voorbeeld, toonde onmiddellijk aan hoe gering de brouwwaarde is, vergeleken met bieten. Na de gisting blijft de raapsmaak behouden, terwijl de bietensmaak nauwelijks waarneembaar is in het gegiste bier.'* Dit lijkt ons wel een wat rooskleurige voorstelling van zaken aangezien de 'Berichten' bij herhaling waken geven om juist die bietensmaak zo veel mogelijk te reduceren. Officieel mogen alleen voederbieten gebruikt worden. In de praktijk echter worden ook suikerbieten verwerkt. Door hun hoger suikergehalte zijn deze uiteraard meer in trek bij de brouwers.

Het bewaren van bieten als zodanig is vrij moeilijk zodat hun directe gebruik beperkt blijft tot bepaalde tijdstippen van het jaar. Daarom dringt zich één of andere bewerkingsmethode op voor het omzetten van de verse bieten in een beter houdbaar en dus beter handelbaar product. *'Suikerbiet (sic.) als zodanig verdient verkozen te worden boven een gedroogd product, waar het gebruik zulks toelaat.'* In oorlogsomstandigheden is dit des te meer waar als men rekening houdt met de schaarste aan alles, dus ook aan brandstof voor het drogen.

Waarschijnlijk tot in de loop van 1941 worden de bieten omgezet tot bietenmeel, nadien komt men tot het inzicht dat er geen gegronde reden is om tot vermalen over te gaan. Integendeel, het fijne meel bemoeilijkte de filtratie van het bier. (42) Aangezien de mouters over de geschikte inrichtingen beschikken en zij tevens, wegens de sterk verminderde hoeveelheden gerst die ter vermomting aangeboden worden, om werk zitten te springen, zijn zij het die op de eerste plaats in aanmerking komen om de bieten voor de brouwers te conditioneren. De in stukjes gesneden bieten ('cossetten') worden op de eest gedroogd aan betrekkelijk hoge temperatuur. Hierbij treedt een lichte karamelisering op en dientengevolge een verdonkering van kleur. *'...wanneer de wortels in de droogkamer gebracht onmiddellijk na de afsnijding zich kleuren in zwart-achtig grijs ...'* Vandaar wellicht dat we in brouwrecepten van die tijd kunnen lezen 'grijzen beet'. In de beginperiode worden deze gedroogde snijdsels dan nog tot meel fijn gemalen. Een extra

(42) Om dezelfde reden heeft men het mout ook steeds eerder gebrokem dan gemalen.

nadeel van het meel is dat het extreem hygroscoopisch is: door dat zeer sterk waterbindend vermogen is een juiste dosering erg moeilijk. Heel belangrijk bij het vervaardigen van het bietenmeel of de gedroogde schijfjes is de reiniging vooraf van de bieten. Dit was- sen dient *'beter nog dan in de suikerfabriek'* te geschieden omwille van de aanwezigheid van ongewenste micro-organismen, die zeer verspreid op wortelplan- ten voorkomen, zoals *'Leuconostoc mesenteroides'* (deze zou het bier troebel kunnen maken) en mycoderma- gisten. Het niet reinigen van de bieten vóór het dro- gen *'biedt voor den mouter zekere voordeelen: het spaart tijd, personeel en apparaten en men verhoogt soms het ren- dement met meer dan 10 %.* (...) *Men moet bekennen, dat deze praktijk niet altijd de rampzalige gevolgen heeft die men er van verwacht.'* Ze komt echter wel *'tot uiting (...)* in de vorm van een zand- laag in de ketel.'

Daar ook reeds in normale omstandigheden naast mout of andere zetmeelhou- dende stoffen, suikers worden toegevoegd ter verhoging van het alcoholgehal- te, is de biet dus in zekere zin een surrogaat voor zowel het mout als de suikers. *'In 't begin van 1942 was een zekere achteruitgang in het gebruik (van bieten) vast te stellen, te wijten aan het feit, dat de brouwer beter bevoorrad werd in suiker. Wanneer rond begin 1943, het suikercontingent verminderde, kwam de brouwer terug tot de biet als het enige redmiddel voor zijn bedrijf. (...) Het verbruik van grondstoffen in 1941 bestond voor 3/4 uit zetmeelhoudende stoffen tegen 1/4 suiker. In 1942 was het 3/5 meel tegen 2/5 suiker. De storting bedroeg het zesde van de vóóroorlogsche en de verkoop was de helft teruggebracht. In 1943 (eerste vier maanden) zijn de verhoudingen 52% zet- meelstoffen, 28% bieten en 20% suikers.'* (43)

Tot zover beschouwingen over de biet als vervangingsgrondstof als zodanig. Laten we dan nu eindelijk eens gaan brouwen met die bieten. Lezers met een sterke aversie voor scheikunde kunnen we aanraden de volgende pagina's over te slaan.

'De uitslagen, die de brouwers bekomen bij het gebruik van bieten, zijn zeer uiteenlo- pend, de eenen beweren dat zij de volmondigheid geeft, den gistoogst verhoogt, de gistingskracht vermeerderd; anderen klagen over een gecolmateerde filtreerkuip of onmo- gelijk te klaren bieren. Het is echter mogelijk uitstekende uitslagen te bekomen, maar daarom mag men slechts gepaste grondstoffen gebruiken en een goed bestudeerde en streng aangepaste werkwijze aanwenden.' Aldus ingenieur M. Loncin in de *'Berichten'* van 24 januari 1942. Het mag niet uit het oog worden verloren dat *'de variëteit der gebruikte bieten een uiterst grooten invloed heeft op de bekomen uitslagen. (...) Als het gehalte aan droge stof verhoogt (dus in feite de kwaliteit van de biet), ver- hoogt eveneens het suikergehalte, verlaagt het gehalte aan pectische stoffen en vermin- dert het percentage aan aschbestanddeelen in sterke mate. (...) Moesten de brouwers sui- kerbieten gebruikt hebben, dan zouden ze een brouwsel hebben kunnen verwezenlijken met bijna uitsluitend bieten, zoals er onlangs op gewezen werd door een brouwer die zich in zulk geval bevond.'* Dit is natuurlijk een extreem geval. Echter *'met 20 en zelfs 30% extract uit suikerbiet is nog een goed normaal bier te verkrijgen.'* In dit laatste geval moet onder de term "suikerbiet" wellicht verstaan worden die bieten die verondersteld worden courant gebruikt te worden bij het brouwen, dus in prin- cipe niét de suikerbiet, maar wel de halfsuikerbiet of zelfs de voederbiet. Deze verschrijving in de *'Berichten'* is evenwel bijzonder interessant, aangezien er naar het schijnt heel wat suikerbieten in de brouwketels terecht kwamen.

'Men moet echter geen enkel verband gaan zoeken tusschen brouwen van mout en dit van bieten. In het eerste geval moet men inderdaad overgaan tot enzymatische degrada- ties, die welbepaalde temperaturen vereischen.' Met andere woorden, het zetmeel van het mout moet versuikerd worden door werking van de tijdens het mouten geactiveerde enzymen, namelijk de diastasen. In de bieten is suiker als zodanig aanwezig en oplosbaar en is er dus geen enzymatische hydrolyse meer nodig.

Brouwers!!!

Gebruikt NORIT

Volgens het gepatenteerde Noritprocédé, Belgisch Octrooi No. 436.286
Algemeene verbetering van den smaak, vooral indien moutsurrogaten worden ver- werkt. - Aantrekkelijke kleur van het bier. Verhoogde duurzaamheid.

N.V. NORIT-VEREENIGING VERKOOP CENTRALE, AMSTERDAM C.
Generaalvertegenwoordiging voor België:
Clément Morraye, Ing. N.V., Lange Violettestraat 47. - Gent

'Berichten'

(43) *Berichten*, jg.3, nr. 20, 15/5/1943, p. 245.

'Daaruit volgt dat de beetwortel niet moet gebrouwd worden. Groot was dan ook mijn verwondering dat (...) de brouwers haar kost wat kost in de beslagkuip willen.' Bijgevolg is het onnodig 'op bepaalde temperaturen te blijven, zooals in het geval van versuikering van het mout. Dit houdt noodzakelijk in, dat het onmogelijk is den eindvergistingsgraad en de volmondigheid van het bier te wijzigen door verandering van procédé of brouwtemperatuur. (...) De keuze der brouwvoorwaarden (met bieten) wordt geleid door andere factoren. De eerste voorwaarde voor het brouwen van bieten is ze niet te vermengen gedurende de versuikering van het mout.' Dit is zeker waar bij gebruik van meer dan 15% bieten. 'De bietenpulp bezit inderdaad een zeer sterke adsorptie-neiging voor moutdiastasen. (...) Daarenboven is de vertraagde werking op de versuikering meer afgeteekend met bieten die op hooge temperatuur zijn afgeëest (...).

Omgekeerd van wat men a priori had kunnen gelooven, is de begrenzingsfactor of eerder de hoofdmoeilijkheid ontmoet bij het bieten gebruik, niet de smaak geweest (dien men gemakkelijk kan verzwakken...), maar wel de technische moeilijkheden bij deze fabricatie. Brengen we even in herinnering de opslorplingsactie van den bietendraf op de diastasen van het mout. (...) Men kan trouwens die nadeeleu vermijden door de storting der bieten na volledige versuikering.' Het probleem van dit negatieve effect der bieten op de diastasen wordt niet vanaf het begin onderkend: 'We ontsnapten nochtans, buiten ons weten, aan deze moeilijkheden, daar we te zeer ingenomen om den bietengeur te vermijden aan de brouwerijen hadden aanbevolen: 1) de bieten afzonderlijk sterk te laten koken; 2) de kokende bietenmaisich slechts bij te voegen vóór de filtratie om het contact van de pulp met het brouwsel tot een minimum te herleiden.'

De volgende stap in het brouwproces, na het 'brouwen' in engere zin (het extraheren van de vergistbare suikers), is het filtreren van het al dan niet bietenextract bevattende wort. De bedoeling van deze filtratie is het afscheiden van het niet oplosbare gedeelte der grondstoffen (de draf) alvorens het wort naar de kookketel wordt gebracht. Of ten minste 'moeten ze hun draf afzetten vóór het wort den kookketel verlaat. (...) Merken we (...) op, dat de pulp der biet een essentiële cellulose-natuur en een tamelijk complexe constitutie heeft. Het is het onoplosbaar gedeelte der biet, dat den draf vormt na het brouwen. (...) De filtrering van het beslag is bemoeilijkt wegens de gelatineuse bouw van den bietendraf.'

Na het filtreren komt het koken. 'Chabot heeft (...) aangetoond, dat zekere sporenvormende bacteriën (*Leuconostocs*) niet geheel vernietigd zijn door de koking van het wort gedurende 30 minuten.' Het gaat hier dus om de micro-organismen die van nature aanwezig zijn op wortelplanten. In normale omstandigheden zal een brouwer heel wat langer koken dan een half uur. In oorlogsomstandigheden - om in het energieverbruik te besparen - kan de verleiding echter groot zijn om de kookduur te beperken. In het geval van bietenbier houdt dit dus zekere risico's in. Tijdens en na het koken wordt er gehopt. 'Zijn de bieten hoog afgeëest, dit wil zeggen zuur, dan is de noodige dosis hop natuurlijk veel belangrijker met hetzelfde bitterheidsvermogen.'

Vóór het wort kan ingegist worden met de zetgist (bier is gegist wort) dient het gekookte wort zo snel mogelijk afgekoeld te worden. Dit is ook het geval bij "normaal" wort. Men wil immers de kans op infectie met ongewenste micro-organismen zo klein mogelijk houden. 'Na de afkoeling zijn de wortten dikwijls nogal troebel, en zulks des te meer als de gebruikte bieten minder suikerhoudend zijn. (...) Het bietenmeel is rijker aan aminozuren dan mout, rijk aan phosphaten en andere minerale bestanddeelen, welke de wijziging van de reactie tijdens de hoofdgisting hinderen. Een hoog verbruik van bietenmeel dringt dan ook de verbetering van de pH op door middel van minerale zuren of melkzuur.'

Na de afkoeling is de wort dus klaar voor de gisting. In het geval van onze oorlogsbieren heeft de biet het voordeel voedingsstoffen aan de gist toe te voegen, namelijk eiwitstoffen en fosfaten. 'De suiker is een oud bekende in de bovengisting (...) Nochtans heeft de verhouding opgelegd door den oorlog, den brouwer soms verplicht de 70% suiker met betrekking tot de geheele storting te overtreffen. In die overdadige gevallen ontaard de gist niettegenstaande de brouwer zich inspant haar werk te vergemakkelijken door haar enkel invertsuiker voor te zetten. Dan stelt men sterk den gunstigen invloed vast der stikstof en der ash aangebracht door de bieten, de moutkiemen en de hop, op voorwaarde dat men genoeg gekookt heeft.' Samenvattend: 'In 't algemeen kun-

nen we vaststellen, dat de minerale samenstelling der biet buitengewoon gunstig is voor de gist', hoewel in het geval van donkere bieten de producten der door de warmte vernietigde suikers, de gisting sterk tegen houden en de "oogst" verminderen. Laten we het brouwproces even voor wat het is en concentreren we ons nu eerst op een bijkomende (potentiële) moeilijkheid die de bieten-brouwers dienen te overwinnen, namelijk het probleem van de bietengeur en -smaak. 'De bieten-smaak (is) gelocaliseerd (...) in het buitenste gedeelte van den wortel (...) Hieruit volgt dus, dat het meel van een gepelde biet veel neutraler zal zijn van smaak.' Het wegnemen van het buitenste gedeelte van de biet wordt echter beschouwd als een luxe die niet iedereen zich kan veroorloven (materiaal verlies). 'Een afeesting bij hoge temperatuur bij het gebruik van fijne schijfjes draagt sterk bij tot de uitschakeling van den onaangename smaak en geur. (...) De smaak en de geur zijn steeds veel meer uitgesproken met de half-suikerbieten dan met de suikerbieten (...) In het afgewerkte bier met de tegenwoordige densiteit verdwijnen geur en smaak nochtans volledig. Er blijft slechts een licht zoutachtigen, bittere smaak, die veel sterker is bij half-suikerbieten dan bij suikerbieten. (...) Ook deze smaak is niet te vrezin in licht bier. Slechts bij zware bieren, waarin men een hoge dosis biet zou gebruiken, zou hij onaangenaam werken. (...) Lang koken in den ketel (draagt), althans volgens vaststellingen van het meerendeel der brouwers die met bieten werken, sterk bij tot de uitschakeling van den onaangename smaak en vooral geur der bieten.'

Andere middelen ter vermindering van de bietengeur en -smaak, vermeld in de 'Berichten' zijn:

- bewerken van de bieten met SO₂, 's nachts vóór het brouwen;
- gebruik van actieve kool tijdens het brouwen (wordt weerhouden door de draf, zonder waardeverlies van het draf als veevoer)
- gebruik van overjarige hop ('delicaat en gevaarlijk middel').

Het bietenbier vraagt niet alleen speciale aandacht voor wat het voorkomen van de bietengeur en -smaak betreft, ook de extra kleuring van het wort en het bier dient in de gaten gehouden te worden: 'In 't algemeen kunnen we zeggen, dat de oorspronkelijke kleuring van het bietenwort moet toegeschreven worden aan de melanoidinen, die op den eest gevormd worden (werking der invertsuiker op de stikstof). (...) Ze (de bietenbloem) bevat veel stikstofhoudende bestanddeelen, van zeer verscheidene samenstelling, namelijk veel aminozuren, waaronder de betaine (...) die een zeer alkalisch aminozuur is. Dit verklaart waarom bietenwort gemakkelijk kleurt en carameli-seert. (...) Het gebruik van actieve kool doet de kleur gevoelig dalen, waardoor deze laatste, aan bieren uit mout bereid, kan vergeleken worden. Actieve kool geeft ook heldere bieren. (...) Ook de vergisting brengt altijd een vermindering van kleur bij.'

Een ander bijkomend aspect van bietenbier is de schuimvorming. 'Het schuim van het bietenbier is in 't algemeen veel beter dan dat van moutbier. Zulks is toe te schrijven aan het feit, dat de bieten droog 0.5% saponine bevatten, die in het wort grootendeels oplost (...). Het bietenbier (schuimt) minder (...) dan het wort waarvan het voortkomt; dit is te wijten aan de gedeeltelijke uitschakeling van de saponine door de gisting. De pectine wordt zowat voor 30% geëlimineerd.'

Nemen we nu terug de draad van het verhaal op, namelijk de opeenvolgende stappen in het brouwproces, dan kunnen we eigenlijk nu pas, nadat de gisting heeft plaats gehad (omzetting door de gistcellen van de vergistbare suikers in alcohol en CO₂-gas) spreken van bietenbier. Dit jonge bier moet nog klaren, een zekere tijd gelagerd en gefilterd worden, alvorens het in het glas van de verbruiker kan geschonken worden.

'In bier uit zuiver mout doet zich gedurende de bewaring een klaring voor, die ongeveer gelijk verloopt op de verschillende hoogten der tank; voor de bietenbieren daarentegen gebeurt de klaring zeer geleidelijk en het bier kan klaar zijn aan de oppervlakte en troebel op halve hoogte.'

'Men zou het eerste oogenblik denken dat de bewaring van bietenbier te wenschen overlaat. Inderdaad dat bier is rijk aan stikstof. Zoals Chabot het heeft vermeld, bevat het gewoonlijk betacoccus. Ten slotte beschermt hun vrij lage densiteit slechts zwakjes tegen infecties en hergisting. Welnu in werkelijkheid is de bewaring uitstekend (...) en waaraan is dit toe te schrijven? In de allereerste plaats is de pH van bietenbier in 't algemeen lager dan dat van zuiver moutbier (...). Daaruit vloeit een aanzienlijke verbetering voort

(...) wat het weerstandsvermogen betreft tegen melkzuurinfecties. Een tweede factor zit hem in de oxydoreducerende eigenschappen van het bietenbier, dat (...) essentieel verschillend is van het moutbier.'

De mout was op de bon, de biet - in het begin althans - niet. In september 1941 wordt de vrees uitgesproken dat: *'Wij (niet) denken (...), dat de markt van de halfsuikerbiet en van het bietenmeel vrij zal blijven bij de komende bietenkampanje. Van nu af zijn onderhandelingen aangeknoopt met de VIe Hoofdgroepering om aan de Brouwerij een vast contingent toe te kennen, ten einde het tekort aan mout te kunnen aanvullen.'* In februari 1943 heet het echter: *'Geen enkel contingent halfsuiker- of voederbieten van den inlandsche oogst werd tot op heden voorbehouden aan de bevoorrading der Brouwerij. Uit de onderhandelingen (...) blijkt dat de brouwers toelating hebben bietoverschotten te koopen bij de uitbaters. Men moet daardoor verstaan de quantiteiten, waarover de landbouwers vrij mogen beschikken, nadat ze aan hun leveringsplichten voldaan hebben ingevolge het besluit van 1 Oktober 1942. De verplichting is ten andere tegenwoordig teruggebracht tot 50% voor de voortbrengers, die aan de verplichte verdeling zullen voldaan hebben ingevolge het besluit van 1 Oktober 1942. Herinneren we er nochtans aan, dat het transport van die bieten moet gedekt zijn door een toelating voor levering en vervoer, afgeleverd door het Gemeentebestuur van den zetel der uitbating van den voortbrenger.'* Dat de landbouwers zich niet zonder meer schikken naar dit soort verordeningen van de 'Corporatie' zal wel weinigen verwonderen. Er *'wordt aan de landbouwers de gelegenheid geboden de sancties te vermijden die voorzien worden voor het niet leveren in 1942 (van de voeder en halfsuikerbieten). Deze sancties zullen niet getroffen worden wanneer dit jaar het saldo geleverd wordt van de verplichtingen vastgesteld voor 1942, op basis van 6,000 kg. per Ha.'*

Suiker

Suiker als zodanig kan niet als een surrogaat worden aangemerkt, aangezien in normale omstandigheden de brouwers deze grondstof gebruiken ter verhoging van de alcoholopbrengst tijdens de gisting. Dit wekt natuurlijk de interesse van de jongens van de accijnzen op. Daarom moet deze suiker bewaard in een speciaal "suikermagazijn". In oorlogsomstandigheden worden relatief belangrijkere hoeveelheden suiker gebruikt ter compensatie van het gebrek aan dé grondstof voor bier, het mout. In die zin kan suiker dan toch weer wel als een *ersatz* product worden beschouwd.

Tijdens de bezetting zijn er de, door de IXde georkestreerde, verdelingen der suikercontingenten. Zo worden voor de periode van 15 oktober 1940 tot 14 oktober 1941, 13.000 ton suiker verdeeld over de brouwerijen. Het verdeelingsjaar voor de suiker loopt van 1 oktober tot 30 september. *'Voor het jaar 1941-42 mogen wij zeggen, dat het beoedigend verliep (...). Wat (...) de 'Brouwerij' betreft, (...) het oorspronkelijk contingent werd per maandelijksche schijf verdeeld onder de onderhoorigen. Het verbruik van suiker verschilt van brouwerij tot brouwerij naar gelang de aanwezigheid van een al of niet grooten stock aan mout. De tendens is echter overal naar een stijgend verbruik en waar einde 1941 het suikerverbruik slechts 23 t.h. van de in totaal verwerkte grondstoffen bedroeg, is dit verbruik tot 40 t.h. gestegen (...). Einde Juni waren ongeveer de 3/4 van het contingent suiker der brouwerij verdeeld, toen de Hoofdgroepering het bericht ontving, dat het contingent met bijna 1/4 verminderd werd (...). Er bleef dus slechts één oplossing over: namelijk bij de brouwerijen, wier stock groter is dan de behoefte der twee maanden Augustus en September, de noodige hoeveelheid afnemen om de andere toe te laten voort te werken tot aan de nieuwe suikercampagne.'* *'Uit inlichtingen uit goede bron blijkt, dat de suikercontingenten, toegekend aan de dranknijverheden voor de campagne 1942-1943, niet alleen kleiner zullen zijn dan die der vorige periode, maar dat ze ook in de eerste toekomst zekere beperkingen zullen ondergaan. Dat feit (...) vindt zijn oorzaak in een minder rijken suikeroogst. Wij waarschuwen bijgevolg onze onderhoorigen, dat ze de bons, die hun gezonden werden voor de contingenten voor Oktober, November en December, niet mogen beschouwen als beantwoordend aan hun 'maandelijksche' bevoorrading. Wij geven hun den raad de suiker met groote spaarzaamheid te verbruiken. (...) Anderzijds is het ons van overheidswege niet geoorloofd stocks te laten vormen. Geen enkel bedrijf mag meer voorraad in bezit hebben dan het verbruik in één maand.'* Begin 1943 belooft niet veel goeds. *'Het contingent*

suiker is ongelukkig sterk verminderd. Die vermindering treft de voedingsindustrie in haar geheel, misschien nog gevoeliger dan ons. (...) De verdeling zal plaats vinden op basis van de "verbeterde storting in 1938" plus vier maal de suiker gebruikt voor de verzoeting. Elke brouwerij zal 2% ontoangen van het aldus bekomen cijfer voor een periode die gaat van 1 Oktober 1942 tot 1 Oktober 1943. Van dit contingent zal de suiker afgetrokken worden die men reeds ontoing voor de maanden Oktober, November en December 1942. Het verschil zal verdeeld worden over 9 maandelijksche contingenten.'

(44)

Ondanks het feit dat de bevoorrading in suiker moeizaam verloopt, stelt men een verhoging vast van het suikergebruik met het verloop van de oorlogsjaren. 'In Oktober 1940 was de verhouding van de gebruikte suiker zowat 1/20 van de hoeveelheid gebruikte grondstoffen. In 1941 was die verhouding 1/4; in 1942, 1/3.'

Suikers - Siropen

Kunsthoning

DEVOLDER

voor Brouwers

Limonaden

Likeuren

Fantasie - Siropen

Voeding enz...

**SUIKERFABRIEKEN
MAURITS DEVOLDER**

14-22, Vanden Boogaerdenstraat
BRUSSEL - ZEEHAVEN
Spreekdraad : 26.98.73 (2 Lijnen)

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER : WILLEM MÊLIS, 50, NIEUWSTRAAT, BRUSSEL.
IMIFI, 47 HOPSTRAAT, BRUSSEL. - HANDELSREGISTER BRUSSEL : 2271.
IN BELGIÊ gedrukt.

Verzoetingsstoffen

Verzoetingsstoffen vervangen suiker. Bij het brouwen worden (de meeste soorten) suikers echter vergist en verdwijnen als zodanig. Kunstmatige verzoetingsstoffen zullen dus de suikers vervangen in zoverre deze laatste in het bier aanwezig blijven en invloed hebben op de verzoeting.

Reeds lang kende men in de brouwerijwereld het gebruik van "natuurlijke", van suikers afgeleide verzoetingsmiddelen. Wel bekend in dit verband is het extract van zoethout, ook "glycyrrhizine" genoemd. *'Les brasseurs américains (...) importent de Belgique des quantités importantes de cette glycyrrhizine.'* Dit was in de jaren dertig. *'Le sucre d'édulcoration a toujours été utilisé par la Brasserie Belge. Spécialement pour les bières Lambic, Faro, Diest, Audenaerde, les bières de tables de toute espèce. Les bières typique belges étaient en général édulcorées; elles demandent cette édulcoration pour être vendables.'* Deze bedenkingen hebben betrekkingen op de situatie van voor de bezetting. (45) Als nadelen van het gebruik van zoethout-extracten kunnen genoemd worden, het kleuren van het bier en het aroma van deze producten dat ongewenst is voor lichte bieren van lage gisting.

Tijdens de bezetting zal men zijn toevlucht nemen tot synthetische zoetmiddelen. *'Op dit gebied is veel veranderd: men gebruikt op dit oogenblik producten, die vroeger ten strengste verboden waren. Om welke reden was men zoo streng op het gebruik van verzoetingsstoffen? Ze bezitten geen enkele voedende waarde, dat is alles. (...) In 1879 ontdekte Fahlberg (...) te Baltimore (...) een stof (die saccharine werd genoemd) met een verzoetings-vermogen, dat honderden malen hooger was dan dat van suiker. (...) Haar gebruik werd (...) ten slotte in de brouwerij ingeleid. (...) Daar het gebruik van dit product het suikerverbruik een leelijken slag toebracht en dus ook aan de fiscale inkomsten en daar anderzijds de voedingswaarde nul was, verboden besluitwetten weldra het gebruik er van voor de voedingsindustrieën. (...) De oorlog, hoofdproducent van de 'ersatz'-producten en in het bijzonder 1914-'18, bracht een tekort aan suiker mede. De saccharine werd daardoor in 1916 opnieuw toegelaten in Duitschland voor (...) limonaden (...). Na den oorlog bleef die gewoonte bestaan, maar de voortbrengst en de verkoop van saccharine werden gereglementeerd en het gebruik er van voorbehouden voor limonade en andere dranken zonder alcohol, de zwakke bovengistingsbieren, de voedingswaren voor suikerzieken en sommige genotsmiddelen.*

Tegenwoordig bezit de saccharine dus, ook in België, groote en kleine poortjes ... en vooral kleine, terwijl ze in 1939 nog geen burgerrechten verworven had. (...)

In de brouwerij wordt de saccharine gebruikt om door haar zoeten smaak te verbergen, wat het bier aan hardheid en scherpte heeft. Geloof niet, dat de saccharine volmondigheid geeft aan een bier dat die kwaliteit niet heeft. Zij kan ten hoogste den schijn geven, wat reeds zeer schoon is in dezen tijd. In sommige andere zachte en donkere bieren vervoangen de verzoetings-stoffen eenvoudig de suiker. Maar niet alleen de saccharine bezit een hoog verzoetingsvermogen. Ook de dulcine, in 1883 ontdekt (...) alhoewel ze en zwakker verzoetingsvermogen heeft. (...)

Uit physiologisch oogpunt gezien is de saccharine volledig schadeloos, ze gaat uit het organisme zooals ze er in gekomen is (...) (186). De dulcine bij gewone concentratie heeft eveneens geen invloed op het organisme. (...) In sommige gevallen nochtans (...) kan ze zekere physiologische werkingen veroorzaken. Het is aan te raden er geen misbruik van te maken en er geen hoeveelheden hooger dan 0.3 gr per liter of per kg. verzoete stof van te gebruiken (...) De slechte smaken worden waarschijnlijk aangebracht door een overdreven gebruik van de gezegde verzoetingsproducten. (...)

Reeds hooger (werd) vermeld dat de zoetstoffen in sommige bieren de suiker kunnen vervangen (voor het oogenblik wel te verstaan). In de meeste gevallen zullen het zachte, donkere bieren zijn. (...) De brouwer moet proeven doen om tot een product te komen, dat de karakteristieke smaak-eigenschappen vertoont van zijn producten.'

Reeds in het eerste nummer melden de 'Berichten', duidelijk met enige trots: 'Zij (de 'Centrale') voerde de "Saccharine" in en kon tot de verdeling overgaan in den korst mogelijken tijd, gezien de moeilijke omstandigheden...' en in januari 1943: 'Ofschoon de Centrale de saccharine niet meer invoert noch verdeelt, houdt ze zich actief bezig met de bevoorrading in dat product en is met succes tusschenbeide gekomen om de hoeveelheden te verhoogen, die ter beschikking der dranknijverheden werden gesteld. Op dit oogenblik heeft ze eveneens de verdeling van dulcine ter studie genomen. (...) De sacchari-

(45) PJB, 1939, p. 528-530, 729.

ne mag door besluit van 22 Juli (1941) van het Staatsblad vrij in den handel verkocht worden.'

De IXde heeft dus een vinger in de pap wat de verdeling betreft. 'Deze verdeling (van saccharine) werd door ons streng gecontroleerd en gebeurde op de basis, die vastgesteld werd door het besluit dat het gebruik van saccharine toelaat (Besluit van 25 Februari 1941) 0,25 gr. per 100 kg. maandelijksche hoeveelheid meelgrondstoffen gebezigd tijdens het vierde kwartaal van 1940. We hebben enkele zeer zeldzame en zeer kleine uitzonderingen gemaakt voor de gewesten, waar het zeer gesuikerd bier erg gevraagd is. (...) Wat de saccharine betreft, zijn we verzekerd voor een verdeling in December en in Januari, die voor het laatste kwartaal 1942 geldt. Mits het verkrijgen van een nieuw contingent toluol en permangenaat koesteren we de grootste hoop om in Berlijn onze contingenten voor het volgend trimester te bekomen.'

Zoals voor zoveel grondstoffen wordt de situatie moeilijker naarmate de oorlog voortschrijdt, zodat men begin 1943 de brouwers moet melden: 'Wij brengen ter kennis van de belanghebbenden, dat er tijdelijk geen saccharine zal ingevoerd worden. Daarom zal de verdeling van saccharine voor het oogenblik stopgezet worden. De hoofdgroepering en de belanghebbende bedrijfsgroeperingen hebben alle noodige voorzorgen genomen en reeds de noodige stappen gedaan, opdat in 1943 toch een contingent saccharine zou kunnen verdeeld worden.'

3.5 Hop

Het lijkt er enigszins op dat hop de enige uitzondering is op de regel dat de brouwers gebrek hebben aan alles. Zeker in het begin van de oorlog is deze essentiële grondstof voor de bierproductie nog ruim voorhanden. Het feit dat de brouwers geen mededingers hebben wat het gebruik van de hop betreft zal hier wel niet vreemd aan zijn, evenmin als het feit dat België een eigen inlandse productie heeft. Een inlandse productie die echter vrij snel aan het afbrokkelen was sinds het einde van vorige eeuw. De 'Berichten' van 21 augustus 1943 geven wat dit betreft de volgende cijfers:

JAAR	OPPERVLAKTE	JAAR	OPPERVLAKTE
	2,968 Ha.	1938	742 Ha.
1880	4,185 Ha.	1939	805 Ha.
1910	2,047 Ha.	1941 (*)	536 Ha.
1920	1,418 Ha.	1942 (*)	506 Ha.
1930	1,030 Ha.		

(*) Cijfers van de N.L.V.C. (de andere van het Ministerie van Landbouw)

'Indien de oppervlakte merklijk verminderd is, moet men anderzijds noteeren, dat het rendement verbeterd is.' Als redenen voor deze achteruitgang worden genoemd: speculatie en mindere kwaliteit der Belgische hop door tekort aan homogeniteit der variëteiten, onvoldoende strijd tegen parasieten, gebrekkige droging, mengsels en aanwezigheid van korrels (= zaad ?).

Vóór de oorlog, of beter vóór de bezetting, had men het reeds gehad over het "hopprobleem". Vele brouwers verkozen de buitenlandse hop boven de inlandse omwille van de kwaliteit. Maar de beroemde hopproducenten in Midden-Europa werden één voor één slachtoffer van de Duitse expansiedrift, met alle gevolgen van dien voor de aanvoer voor onze Belgische brouwers. 'L'Annexion de la région des Sudètes (september 1938) a porté la superficie du Reich (wat hopvelden betreft) à 15.466 hectares.' Voor België bedroeg de oppervlakte aan hopvelden (Aalst, Assche, Poperingen) in 1938 ongeveer 850 ha. 'Avant les événements

de septembre, il y avait à Saaz 29 firmes "juives" et 45 firmes "ariennes". On y estime que les firmes juives effectuaient environ les 2/3 des affaires tant à l'exportation qu'à l'intérieur. A Auscha, il y avait 5 firmes "juives" et 3 firmes "ariennes". Les firmes juives avaient entre leurs mains la presque totalité des affaires houblonnières. (...) La ligne de démarcation entre les régions occupées par les armées allemande et russe, place les trois principales régions houblonnières de la Pologne sous l'occupation russe (Wolhynie, Lublin, Galicie) (46) (...)

Toutes les plantations de la région houblonnière de l'ancienne Autriche (Mühlviertel) devront être supprimées. Les planteurs toucheront une indemnité de 3.000 marks à l'hectare. Dans les régions de l'ancienne Allemagne environ 250 hectares houblonnières (...) devront être supprimés. (...) Dans le Hallertau (...) un avis aux planteurs rappelle qu'aucune plantation ne pourra dorénavant dépasser la superficie allouée. La prime de 10 Mk. Par elle supprimé ne sera plus payée, si l'arrachage n'est pas effectué avant le 1 janvier prochain (1940). Il est dorénavant interdit de détruire les tiges du houblon. Celles-ci doivent être rassemblées et livrées aux prix de 1Mk. 75 le quintal, (...) les feuilles et les branches latérales doivent être enlevées. Les tiges seront utilisées à la fabrication de textiles.' (47) Dit joodse overwicht in de hophandel was evenzeer in België merkbaar.

Toch werden inspanningen gedaan om de inlandse hop te verbeteren, zodat men in 1939 redelijk optimistisch was mede doordat in België dat jaar in vergelijking met 1938 150 tot 200 ton meer zou zijn geproduceerd. Komen we terug tot de bezettingsjaren, dan blijkt dat in het jaar 1943 zich weer een vermindering van ongeveer 10% van het teelt-oppervlak ten opzichte van het jaar voordien voordeed. Ter vergelijking: eind jaren zeventig bedraagt het Belgische areaal ongeveer 800 ha.

Uiteraard speelt ook voor de hopenaangelegenheden de N.L.V.C. weer een centrale rol en zijn er in de 'Berichten' geregeld mededelingen te vinden hieromtrent. 'Daar het oogstcontingent 60 t.h. was van het oogstcijfer 1939 hebben de landbouwers slechts de beste hop te koop gesteld. Daarom is de kwaliteit van den oogst (1941) beter dan de vorige jaren.' Dat er geen gebrek aan hop is blijkt onder meer uit het volgende. 'Op het einde van de campagne 1941-1942, heeft de Centrale het saldo der onverkochte Belgische hop opgekocht. Die hop werd uitgevoerd tegen den officiëlen prijs. (...) Over den invoer van buitenlandsch hop, zijn we nog niet zeker, noch wat den prijs, noch wat de hoeveelheid betreft. Anderzijds bestond er een groote belangstelling vanwege het buitenland voor de Belgische Hop. Tegenover het gevaar, dat de Belgische Brouwerij niet in de gelegenheid zou zijn een voldoende bevoorrading in hop te verzekeren, heb ik (= voorzitter Cools) bekomen dat geen uitvoer zou plaats hebben zoolang de nationale nijverheid, in casu de Belgische Brouwerij, niet in de gelegenheid zou gesteld zijn zich te bevoorraden. Het is het verlangen van de Hoofdgroepering, dat de Belgische Brouwers zich in groote mate zouden voorzien van Belgische Hop.(...) Planters en handelaars hebben er haast bij gevonden, want de prijzen waren loonend.'

Ook tijdens de bezetting spant men zich in om tot een kwaliteitsverbetering te komen: 'VEBO biedt (...) de gelegenheid (...) de leveringen van hop 1943 te doen vergezellen van een certificaat waarbij - na looding der betrokken partij - herkomst met naam van planter, variëteit en jaartal worden gewaarborgd.' Anderzijds beklagt de IXde - de "huis-hoofdgroepering der brouwers" - er zich over dat 'dit product dat uitsluitend dient tot de bereiding van bier niet tot de bevoegdheid onzer Hoofdgroepering behoort.' De bevoegde hoofdgroepering is namelijk deze van 'Suiker en Nijverheidsteelten'. In het 'Staatsblad' van 28 januari 1943 verschijnt een verordening (nr.1/44) van deze 'Hoofdgroepering' ter regulering van de hopteelt. In een aantal artikels wordt bepaald dat 'elk natuurlijk of rechtspersoon die hop teelt, hop droogt, hop perst en voor den verkoop voorbereidt of handel drijft in hop, (...) houder (moet) zijn van een vergunning daartoe afgeleverd door de Hoofdgroepering "Suiker en Nijverheidsteelten"', verder hoe een en ander bij het kweken, drogen, enz. in zijn werk moet gaan, ongetwijfeld om tot beter en variëteit-zuiverder materiaal te komen. Zo wordt men onder andere verplicht mannelijke planten uit te roeien en balen gesterpe hop te etiketteren. In tegenstelling met Groot-Brittannië, wenst men in Europa uitsluitend niet bevruchte vrouwelijke hopen te gebruiken voor het hoppen van bier. Eveneens met het oog op kwaliteitsverbetering wordt verder een 'Technische Hopcommissie' opgericht.

(46) PJB, 1939, p. 305, 306, 809.

(47) PJB, 1939, p. 83, 989.

De hoofdfunctie van de hop, of eigenlijk juist de hopbellen (de onbevruichte vrouwelijke bloeiwijzen van deze van herkomst inheemse plant dus) is het op smaak brengen van het bier. Verder draagt hop bij aan de goede conservering van het bier. In oorlogsomstandigheden zal de rol van de hop alleen maar belangrijker worden, aangezien een meer geraffineerd gebruik ervan, één van de middeltjes zal blijken te zijn, door de brouwers toegepast, om hun uiterst slappe oorlogsbier toch nog een enigszins volle smaak te geven.

3.6 De (zet-)gist

In normale omstandigheden gebruikt de brouwer een deel van de gist voortkomend van een eerder brouwsel (van hemzelf of van een andere brouwerij) om de gisting van zijn nieuw brouwsel in gang te 'zetten'. Aangezien de aard en de kwaliteit van dit zetgist belangrijk is in de zin dat het invloed zal hebben op de kwaliteit (smaak) van het nieuwe bier, wordt niet gelijk welke gistopbrengst van een eerder brouwsel hiertoe geschikt bevonden. Niet zo geschikt lijkt de gist afkomstig van de slappe oorlogsbieren. Er dringen zich dus bijzondere maatregelen op om dit essentieel probleem op te lossen.

Volgens een mededeling in de 'Berichten' van juni 1941 *'heeft de IXe Hoofdgroeping ernstige pogingen gedaan om zetgist van Nederlandsche Brouwerijen te bekomen. Het betreft hier zetgist, zowel van boven- als van ondergisting. Ons streven werd zoojuist tot en goed einde gebracht en de brouwers die er belang in stelen gelieven zich kenbaar te maken aan onze "Voedingscentrale", 63, Diksmuidelaan, Brussel. (...) De Voedingscentrale onzer Hoofdgroeping deed een eerste bestelling van zetgist in Holland.'*

In verband met de gisting van oorlogsbieren *'is het groote vraagstuk: een voldoende ontwikkeling van de gist te bekomen. In de bieren van 0.8° bekomt men over het algemeen geen voldoende gist om het volgend brouwsel in te gisten. Op het oogenblik dat men begon deze bieren te vervaardigen, hebben wij gepoogd daarin te verhelpen met fosfaten, ammoniakzouten en moutkiemen bij het brouwsel te voegen: dit heeft geen uitslag opgeleverd, omdat de bieren vervaardigd waren met zuiver mout; er was vooral in die gist, een tekort aan suiker. Op dit oogenblik is de toestand veranderd: men gebruikt meer en meer suiker en men bekomt thans veel betere opbrengsten met 5% moutkiemen bij de stortingen te voegen. Men weet dat de moutkiemen, buiten de eigenlijke voedingsstoffen, ook bijfactoren leveren die noodig zijn voor de gist, n.l. het "Bios". Indien men over geen moutkiemen beschikt kan men het moutbios bekomen, door in het bier gist te laten koken, want dit slorpt het bios op dat zij noodig heeft, maar vernietigt het niet. Dus kan men hieraan verhelpen door de onzuivere gist in den kookketel te koken.'*

Moutkiemen, rijk aan oplosbare en niet coaguleerbare stikstofhoudende stoffen, kunnen dus uitkomst bieden. Maar wie verdeelt die moutkiemen? Juist, de IXde natuurlijk. *'De IXe Hoofdgroeping gaat thans over tot de verdeling der moutkiemen van de moutcampagne 1941-1942. Deze moutkiemen zullen uitsluitend gebruikt worden bij het brouwen, wat de gisting van het wort en de gistvoortbrengst aanzienlijk zal verbeteren. Het gebruik van dit product zal er grootelijks toe bijdragen de ontaarding van de brouwerijgist tegen te gaan, die gedurende den vorige winter zoo dikwijls ernstige moeilijkheden veroorzaakte voor de bevoorrading in gist van de brouwerij. Gezien het beschikbare kwantum beperkt is, hebben alleen brouwers die regelmatig tamelijke groote hoeveelheden gist leveren aan hunne confraters-brouwers een bon ontvangen voor een zeker contingent moutkiemen.'* Een gelijkaardige aankondiging vinden we in de 'Berichten' van 17 april 1943 (moutcampagne 1942-1943) en van 26 februari 1944 (moutcampagne 1943-1944).

Ter verduidelijking, moutkiemen zijn een bijproduct van het moutproces. Mouten is immers hoofdzakelijk het doen kiemen van graankorrels. Het resultaat is onder meer het vormen van beginnende kiemplantjes op de graankorrels. De brouwer wil mout zonder deze kiemplantjes, dus worden ze verwijderd in de mouterij. In normale omstandigheden is dit afvalproduct hoogstens goed om als veevoer gebruikt te worden. In oorlogsomstandigheden kan het blijkbaar in de sector zelf nuttig aangewend worden.

3.7 Draf en andere afvalproducten (48)

Zoals bij ieder ander industrieel proces komen ook bij het brouwen afvalstromen vrij. Het belangrijkste en meeste bekende bijproduct van bier is natuurlijk draf (of bostel). Aangezien bij het 'maischen' slechts een fractie van het oorspronkelijke gewicht der graankorrels wordt uitgelooft houdt men een hoeveelheid materiaal over vergelijkbaar in gewicht met de oorspronkelijke storting. Het vastgehouden water verhoogt het gewicht nog. Deze draf is steeds een gewild veevoer geweest bij de boeren-buren van de brouwer. Meestal op een vaste dag in de week stonden zij met hun drafkar onder het drafgat, langs waar het draf rechtstreeks van de brouwzaal in de kar kon worden gestort. Dit was waar zolang de brouwer zelf niet boerde. In het verleden was dat echter wel vaak het geval, zeker op het platteland. Tijdens de oorlog speelt de draf een bijzondere rol als voer voor de paarden waarmee de brouwer zijn bierwagens trekt.

Net voor de bezetting produceren de brouwers een 60000 ton (droge) draf met een gezamenlijke waarde van 30 miljoen frank. De officiële prijs voor 100 kg draf bedraagt 25 Fr. voor de verbruikers en 21 Fr. voor de voortverkopers. (49) Het feit dat de brouwers tijdens de oorlog echter slechts 'fluitjesbier' kunnen voortbrengen weerspiegelt zich in de hoeveelheid en de voedingswaarde van dit oorlogsdraf.

'De brouwerij kan practisch 33 % teruggeven van hetgene ze van den landbouw krijgt. Deze afvalproducten bestaan uit hoogwaardige kracht-voeders, draf van het mout, draf van de hop, trub, dit alles zeer rijk aan eiwitstoffen.' Uiteraard dat dit in oorlogsomstandigheden nog meer wordt naar waarde geschat. *'Sedert verschillende maanden hebben het meerendeel der brouwerijen een deel van hun moutstortingen door op den eest gedroogde bietensnijdsels of meel vervangen. Door dit gebruik van bieten werd aan den landbouwer onvermijdelijk een deel van het voeder, dat feitelijk voor zijn veestapel bestemd was, ontnomen. Nochtans worden deze bieten hem gedeeltelijk teruggeschonken onder vorm van draf waarvan de voedingswaarde niet te versmaden is. (...) De opneming van bietenmeel in de storting, verandert natuurlijk de samenstelling en bijgevolg ook de voedingswaarde van den draf. Het meel of de gedroogde bietensnijdsels laten na het brouwen een gelatineuse massa met een groot watergehalte'* achter dat zeer moeilijk te drogen is in gewone apparatuur. In concreto: terwijl "normale" draf een watergehalte van ongeveer 75% heeft zal een brouwsel uitgaande van 40% bieten een watergehalte aan de draf geven van ongeveer 84%. Anders gezegd: *'Op 100 kg. storting geven de 60 kg. mout ongeveer 72 kg. draf; de 40 kg. bieten: 85 kg.; de 100 kg. geven dus ongeveer 157 kg. draf.'* (50)

Over het gebruik van moutkiemen ter bevordering van de gisting hadden we het reeds eerder en over het gebruik van Belgische draf om de magen van de bezettingstroepen te vullen hebben we het later. Om het onderwerp afvalproducten te besluiten, vermelden we nog kort dat in het allerlaatste nummer van de 'Berichten' (26 augustus 1944) aandacht wordt gevraagd voor de milieuaspecten rond het afvalwater van brouwerijen en mouterijen. In het betreffende artikel worden de (theoretische) mogelijkheden besproken om dit afvalwater te verwerken. Interessant is om te vernemen dat, aangezien de hygiëne in de brouwerij heel belangrijk is, 3 tot 7 maal het volume van het geproduceerde bier aan water wordt gebruikt voor het spoelen, wassen, enz.

4. Enkele prijzen

Als intermezzo volgen hier enkele prijzen. In 1939 schommelt de prijs voor een overnachting in een hotel zowat tussen 35 en 175 Fr. De bruto maandwedde voor een bediende in privé-dienst in 1941 bedraagt ongeveer 100 Fr. De prijs van een huishoudbrood van 1 kg. in 1942-43 is officieel 2,5 Fr., maar op de zwarte markt wordt tot 37,5 Fr. betaald. De prijs van een krant varieert van 0,60 tot 1 Fr.

(48) Meer over draf in één van de volgende nummers van *Ons Heem*.

(49) *PJB*, 1939, p. 795, 866.

(50) *Berichten*, jg.1, nr. 32, 29 november 1941, p. 418-419.

Meer specifiek wat ons onderwerp betreft, vonden we volgende officiële prijzen vermeld in de 'Berichten':

Mout (1942): maximumprijs, af mouterij, taksen niet inbegrepen, geladen op wagen, wagon of schip, volgens kwaliteit, variërend van 404 tot 419 Fr. de 100 kg. voor wintergerst en van 430 tot 446 Fr. voor zomergerst.

Bieten: In 1942: maximumverkoopprijs gedroogde voeder- en halfsuikerbieten, af droogovens, verpakking te borgen, taks niet inbegrepen, geladen op vrachtwagen, wagon of schip de 100 kilogram: 265 Fr.; gedroogde en gemalen voeder- en halfsuikerbieten: 275 frank.

In 1943 zijn deze officiële prijzen gestegen tot resp. 410 en 420 Fr.

Verzoetingsmiddelen: De officiële maximumprijs die de firma Ed. Roels-Simoens uit Antwerpen mag aanrekenen, bedraagt voor dulcine (met een verzoetingsgraad van 250 maal die van suiker) 425.- Fr. het kg en voor saccharine in kristallen, (met een verzoetingsgraad van 450 maal die van suiker) 474.- Fr. het kg.

Afvalproducten:

- Moutkiemen: 126 fr. per 100 kg.

- Natte brouwerijdrif met minstens 20% droge stof: 23 Fr. per 100 kg., vertrek brouwerij. Vanaf 2 april 1943 wordt dat 25 Fr.

5. De Brouwkaart

Hoe de 'Corporatie' de brouwers - en niet alleen hen - bestookt met allerlei pape-rassen zullen we verder nog bespreken. Eén punt in dit verband moeten we echter hier absoluut reeds vermelden. Het is immers duidelijk dat, wanneer de N.L.V.C. allerlei voorschriften, besluiten, verordeningen, enz. op de brouwers afvuurt, ze ook op de een of andere manier wil controleren of de brouwers zich hier wel aan houden. Essentieel in ons verhaal is daarom hét middel dat de N.L.V.C. tot dit doel in het leven roept: de **BROUWKAART** (besluit verschenen in het 'Belgisch Staatsblad' van 9 mei 1941) (zie fig. 24). Kort samengevat zouden we kunnen zeggen: zonder brouwkaart geen grondstoffen, geen brouwtoela-ting.

'Tot op 1 Juni 1941 is het brouwen aan geen enkele formaliteit onderworpen. Het brouwen is dus vrij binnen de beperking vastgelegd door het besluit van 24 December 1940 betreffende de maximum-dichtheid der bieren.

Het is slechts vanaf 1 Juni 1941, dat men om te mogen brouwen, in het bezit moet zijn van een brouwkaart, alsook voor het te werk stellen der grondstoffen.

De corporatie zal in het begin van iedere maand aan ieder brouwer een aanvraag voor het bekomen van een brouwkaart zenden.

Tot het bekomen van een brouwkaart moet men:

1° Het formulier volledig invullen.

2° Er voor zorgen, dat het ingevulde formulier vóór den 20-sten van ieder maand in het bezit weze van de Corporatie (...).

3° Er voor zorgen, dat de vervallen brouwkaart ons teruggestuurd wordt vóór den 10den der maand na haar vervalddag. (...)

Eenmaal in het bezit van de brouwkaart, welke de hoeveelheid en de soorten grondstoffen aangeeft, die de brouwer mag te werk stellen, mag de brouwer deze grondstoffen verwerken, zooals hij verkiest. Hij mag deze hoeveelheden in verscheidene malen brouwen. Hij is niet verplicht al de toegestane hoeveelheden te brouwen, indien er zich bijvoorbeeld een ongeluk voordoet aan zijn machines of in geval van verkoop met nadeel. Ieder maal de brouwer wenscht te brouwen, moet hij aan de ontvanger der douanen en accijnzen de brouwkaart voorleggen met ampliatie van verklaring tot brouwen. De ontvanger der accijnzen zal op de keerzijde van de brouwkaart, en in de daartoe bestemde kolommen, de hoeveelheid grondstoffen noteeren, welke opgegeven werden voor iedere ampliatie. De brouwer zal de keerzijde van de brouwkaart vervolledigen door opgave in de betreffende kolommen van de grondstoffen, welke hij werkelijk verbruikt heeft. De brouwkaart wijzigt geenszins het vroegere systeem, doch zij beperkt alleenlijk het gebruik der grondstoffen tot het bedrag op de brouwkaart aangeduid. (...)

Referentienummer I62 B.	Naam van de Brouwerij : <u>Brouwerij STUCKENS.</u> Adres : <u>J, Gentschesteeweg,</u> <u>ASSCHE./Brab.</u>	ONTWERP NATIONALE LANDBOUW- EN VOEDINGSCORPORATIE IX ^e Maandverspreiding BROUWERIJ, MOUTERIJ, STOKERIJ DRANKEN IN 'T ALGEMEEN SINTE-KATHELIJNEPLEIN, 18, BRUSSEL											
<div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block; margin-bottom: 5px;"> Het is niet toegestaan de inhoud van dit document te verspreiden of openbaar te maken. VERBODEN </div> <h2 style="margin: 0;">BROUWKAART</h2> <p style="margin: 0;">Maand <u>AUGUSTUS-SEPTEMBER</u> 19<u>41</u>.</p>		Vak bestemd- voor den dienst Verificatie: Inschrijving Lijst 3 B K											
Bovenvermelde brouwerij is gemachtigd gedurende de aangeduide maand volgende grondstoffen te verwerken :													
ZETMEELHOUDENDE STOFFEN EN ANDERE GRONDSTOFFEN HIERMEDE GELIJKGESTELD A. Mout TOTAAL A B. 1) Rijst en bijproducten 2) Mais en bijproducten 3) Verschillende graangewassen met aanduiding van soort : a _____ b _____ c _____ Gedroogde bieten (of 10 maal dit gewicht in ruwe bieten) b _____ 4) Andere grond- stoffen met aan- duiding van soort c _____ d _____ e _____ TOTAAL B C. SUIKERSPECIEN 100 % droogextract (inbegrepen de suikerspeciën- te gebruiken in tanks, fonders of bewaarvaten of voor de verzoeting van het bier, melkzuur en kleursel). TOTAAL C TOTAAL A, B en C	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%;">IN CIJFERS</th> <th style="width: 50%;">IN LETTERS</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">350 K^g 350</td> <td style="text-align: center;">DRIE HONDERD VIJFTIG KILO.</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">100 K^g 100</td> <td style="text-align: center;">VIER HONDERD KILO.</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">100 K^g 100</td> <td style="text-align: center;">VIER HONDERD KILO.</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">100 K^g</td> <td style="text-align: center;">HONDERD KILO.</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">350 K^g 350</td> <td style="text-align: center;">DRIE HONDERD VIJFTIG KILO.</td> </tr> </tbody> </table>	IN CIJFERS	IN LETTERS	350 K ^g 350	DRIE HONDERD VIJFTIG KILO.	100 K ^g 100	VIER HONDERD KILO.	100 K ^g 100	VIER HONDERD KILO.	100 K ^g	HONDERD KILO.	350 K ^g 350	DRIE HONDERD VIJFTIG KILO.
IN CIJFERS	IN LETTERS												
350 K ^g 350	DRIE HONDERD VIJFTIG KILO.												
100 K ^g 100	VIER HONDERD KILO.												
100 K ^g 100	VIER HONDERD KILO.												
100 K ^g	HONDERD KILO.												
350 K ^g 350	DRIE HONDERD VIJFTIG KILO.												
Kaart niet geldig zonder stempel N. B. — Iedere vervalsching van de brouwkaart zal gestraft worden overeenkomstig artikelen 196 en 197 van het Strafwetboek.		De Voorzitter, a.i. Brussel, <div style="text-align: right; font-size: 1.2em;"> <i>[Handwritten Signature]</i> </div> den 26/7/1944.											
58148 — Druk. Pover, Brussel.		Zie loversijde a. n. N° 12179041 - 1.000											

Verzameling G. Du Four, Ninove.

Dat het de IXde menens is met haar dreigementen tegen overtreders moge blijken uit het feit dat in november 1941 een brouwerij onmiddellijk wordt gesloten, nadat de technische afgevaardigden er een sluikbrouwsel ontdekt hebben. Sinds begin juni 1941 kent de Belgische brouwerijwereld dus een regime (de brouwkaart) dat ook in voege was geweest gedurende de Eerste Wereldoorlog. De 'Berichten' verduidelijken het gebruik: 'Op de voorzijde van het eerste document komen de stortingen en de maandelijkse bewegingen voor, volgens de vroeger ingewonnen inlichtingen; daarin zijn begrepen, de voorraden en hoeveelheden die men de volgende maand denkt te zullen gebruiken, alsook de hoeveelheden die toegestaan werden. Op de keerzijde staan de hoeveelheden verkochte bieren en de nog in voorraad zijnde bieren, afzonderlijk voor iedere categorie.'

'In de maand Juni (1941) werden 828 brouwkaarten afgeleverd. De toegestane hoeveelheid te verwerken grondstof bedroeg 2 miljoen 820,015 kg.'

'Voor de maand Juli (1941) werden 824 brouwkaarten afgeleverd. De toegestane hoeveelheid grondstoffen bedraagt: 4.048.316,44 Kg., waaronder 2.222.199,5 Kg. mout.'

'Voor de maand Augustus (1941) werden 836 Brouwkaarten aangevraagd voor een

totaal beloop van 4.110.793,35 Kgr. grondstoffen. De 836 aangevraagde Brouwkaarten werden toegestaan met een verbruik van 4.080.382 Kgr. grondstoffen, waarvan 2.226.851 Kgr. mout.' (51)

Belgische brouwers zouden geen Belgische brouwers zijn, moesten ze niet proberen de brouwkaart "soepel" te gebruiken. Het begrip hiervoor vanwege de IXde is natuurlijk eerder beperkt. Immers, voor haar heeft dit instrument maar één functie: een betere en sluitende controle verzekeren. 'Brouwerijen die gerst zouden aankopen op ongeoorloofde wijze, zullen ten strengste gestraft worden. Zij zullen hun recht op de brouwkaart alsmede deelname in iedere toekenning van grondstoffen verliezen. (...) Het komt nog voor dat Brouwers meer grondstoffen in werking stellen dan die welke op de Brouwkaart toegelaten zijn. Ook werd vastgesteld dat bij sommige de vermindering van grondstoffen, zoals deze blijkt uit de maandelijkse aangifte der stocks, niet overeenstemt met de volgens de Brouwkaart verbruikte grondstoffen. Aan verschillende onderhoorigen werd hierover uitleg gevraagd. Moest het blijken dat de gegeven uitleg onvoldoende is, dan zullen de Brouwkaarten van de betrokken leden geschorst worden voor één of twee maanden.'

'Sommige brouwerijen gebruiken hoeveelheden grondstoffen, die de kwantiteiten overtreffen, die toegestaan zijn door de brouwkaart. Daar deze wijze van handelen verboden wordt door het besluit van 5 Mei 1941, dat de brouwkaart instelt, heb ik besloten aan die brouwerijen een boete op te leggen naar verhouding van de kwantiteit gebezigde grondstoffen, die zonder toelating verbruikt werden. De maatstaf van die boete werd als volgt vastgesteld:

Fr. 1.- het kg. voor de hoeveelheden welke de toegestane kwantiteiten met 5% van deze te boven gaan;

Fr. 2.- het kg. 5 · 10% ;

Fr. 3.- het kg. 10 · 20%

In het geval dat ze de toegestane te verbruiken kwantiteiten met meer dan 15 % te boven gaan, zal hun in het vervolg de brouwkaart worden ontnomen.' (augustus 1942)

Tegen het einde van de oorlog, wanneer onder meer door de bombardementen van de geallieerden op stations en andere strategisch belangrijke plaatsen, de postbedeling niet meer ten volle verzekerd kan worden, 'heeft de Voorzitter der Hoofdgroepering besloten, met het oog op de huidige moeilijkheden aan de brouwers een brouwkaart toe te kennen geldig voor twee maanden, hetzij Juni en Juli 1944.' Hetzelfde zal gebeuren voor de maanden augustus en september. Deze brouwkaart is tevens de laatste...., of toch niet?

6. Het oorlogsbier

We hebben het uitgebreid gehad over de moeilijkheden die onze brouwers moeten overwinnen om hun 'zero-huit' te kunnen brouwen en we zullen verder nog meer van hun problemen bespreken. Het in de volksmond veel gebruikte 'zero-huit' verwijst natuurlijk naar de maximum toegestane densiteit van 0,8°.

Laten we nu echter eerst dit oorlogsbiertje en de fabricatie ervan eens wat nader beschouwen. Een trotse brouwer kan wel beweren dat "zijn bier zijn bier blijft" maar eigenlijk is dit nonsens natuurlijk, want het oorlogsbier was een 'licht bier met een densiteit die nog zwakker is dan deze van het vooroorlogsche tafelbier'. Maar ja een brouwer zal steeds zijn product verdedigen, al is het maar uit eigen financieel belang, bijvoorbeeld tegen de strijders tegen het alcoholisme. 'De alcohol en de sterke bieren zijn vergif! U kent allen deze bekenden krijgskreet van alle geheel onthouders-vereeningen, die grotendeels samengesteld worden door zieken, neurastheniekers, levensmoede en schijnheilige mensen, enz., in een woord van mensen, die niet zoals wij liefhebbers zijn van meerdere glazen goed getapt bier van een hoger s.g. als 0°8. (...) Het staatsblad van 7 Januari 1941 verklaarde: "Iedere verkoop van bier in vaten, flesschen of glazen moet geschieden tegen afgave van een zegel Nr. 1, dit wil zeggen van een broodzegel." Het bier is dus geen vergif meer, maar brood! De geheelonthouders zijn dus voor alle tijden verslagen.' Aldus een overdenking in de 'Berichten'.

(51) In mei 1940 waren er in België ruim 900 brouwerijen actief.

6.1 Verdunningen en versnijdingen

In de loop van de oorlog heeft men verschillende wegen bewandeld om, uitgaande van sterkere bieren, aan de reglementering in verband met de maximum densiteit van het bier te voldoen. Deze wegen lopen over het verdunnen met water of hopwater en het versnijden van bieren van verschillende sterkte. Het is slechts met het voortschrijden van de bezetting en na het verwerven van de nodige ervaring, dat men enigszins tot een min of meer "ideale" methode komt. Deze zoektocht wordt verwoord in een artikel van professor R. Laneau in de 'Berichten' van april 1943. *'Door den dwang der omstandigheden was de belgische brouwerij herhaaldelijk verplicht voorraden zwaar bier (voorraden van vóór de oorlog) om te zetten in lage densiteit. Tot dat doel bleek ongekookt water beslist in gebreke: men vreesde infecties en den rauwen watersmaak. Men meende beter te doen brouwsels van gehopt water te bereiden, die in menig geval ten andere geen kwade uitslagen opleverden. Weldra echter deden zich links en rechts troebelingen voor, want de brouwsels, die tijdens de afkoeling sterk verlucht waren, brachten in het afgewerkte bier en hoge dosis zuurstof, die de gist niet kon in beslag nemen vóór het aftrekken. Meer nog de looistoffen losten overvloedig op in het kokend water, evenals de zware metaalzouten en namelijk het koper der anticryptogamische besproeiingen. Geen enkele breuk in den kookketel weerhield die producten, die van zo'n grooten invloed zijn op de stabiliteit. Wat de nuttige hopelementen betreft, deze losten nogal slecht op en de zwakke extractie samen met de noodzakelijkheid brandstof te sparen deden zoowat overal de idee prijsgeven om zijn toevlucht te nemen tot brouwsels van gehopt water.(...) Prof. de Clerck merkte zeer terecht op, dat bij gebrek aan een behoorlijke breuk het wort met abnormaal veel ijzer en looistof beladen bleef. Om de breuk te begunstigen, gezien de lage verhouding en de minderwaardigheid van het mout in de meeste stortingen, was het logisch te brouwen met zeker een dubbele densiteit en dat bier vervolgens te versnijden met zeer licht bier. Het gewenschte oogenblik voor het versnijden is het hoogtepunt der gisting, doch het zou eveneens bij het overlaten kunnen gebeuren. Weldra bracht de schaarste aan brandstoffen nieuwe argumenten aan ten gunste van het brouwen bij hoge densiteit, maar tevens dook het dringend belang op om zoo moogelijk de brouwsels te versnijden met ongekookt water, veeleer dan met licht bier dat óók kolen vergt. Het ongekookt water van onze streken is dikwijls beladen met ijzer en carbonaten in natuurlijken toestand en de brouwer ducht de infecties, die het water kan aanbrengen. De correctie van het water met kalk scheen een uitstekende remedie voor dien toestand (...) en laat tegelijkertijd de ontijzering toe, de ontharding en de bacteriologische uitzuivering. (...) De correctie met kalk heeft veel aanhangers gevonden en dit wijst op een vooruitgang, dien de oorlog heeft helpen verbreiden. (...) Wanneer men versnijdt met water tijdens de gisting, is het aan te bevelen, de temperatuur met die van het bier precies te harmoniëren. (...) Het is eveneens aan te raden het water te brengen op de overeenstemmenden pH van het bier door correctie door middel van een bij voorkeur organisch zuur zooals melk-, citroen-, wijnsteenzuur, enz. ...'*

De term "breuk" is reeds meerdere malen gevallen. Hiermee bedoelt de brouwer het verschijnen in de kokende wort van uitgevlokt materiaal dat later mee wordt afgefilterd.

6.2 Houdbaarheid, troebels en andere problemen

'Wanneer men de fabricageboekjes doorloopt (...) dan is men geneigd te besluiten dat de hoofdbezorgdheid van den brouwer vooral gaat naar de helderheid van het bier. Het publiek wantrouwt instinctmatig het troebel bier.' Deze wetenschap zet de brouwers soms aan tot overmatig gebruik van de filters, met gevolg het wegnemen van de volmondigheid van hun bier. Met de komst van de oorlogsbieren en hun 'troebels' vrezden de brouwers dan ook het ergste voor hun omzet. Voor een aantal soorten, zoals het Witbier van Hoegaarden, de (toen nog beschikbare) Peterman en de Lambiek en Faro maakte datzelfde publiek toen en nu graag een uitzondering.

'Vroeger ging men over tot de klaring van het bier, wanneer de natuurlijke klaring te wensgen overliet. De klaring was gesteund op een injectie van een albumine-oplossing, die door het vormen van een net, de gisten en deeltjes die de troebel vormen, meesleurt. De klaring gelukte in een handomdraai. Tegenwoordig neemt men nog in Engeland, het land van de pinten en kannen, dikwijls er genoeg mede het bier te klaren door middel van een injectiespuitje in den kelder van den klant. De klaring was noodgedwongen grillig en men begrijpt dan ook de belangstelling, welke de toepassing van den filter in de brouwerij door Enzinger voor zestig jaar (1879) veroorzaakte. De Enzingerfilter was zeer doeltreffend, doch ook zeer broos. De uitvinder zette dan een kaderfilter met platen op punt, waaruit de tegenwoordige filter met schelpen groeide. Het filtreerend element is de speciaal behandelde katoenmassa, waaraan dikwijls amiant (asbest) wordt toegevoegd. In Europa zijn de filters horizontaal, terwijl in Amerika de voorkeur wordt gegeven aan de verticale packfilters. Over het algemeen is de filtrering dubbel, het bier gaat aldus tweemaal door de massa. Bij iedere doorgang door den filter wordt het bier 'glanzender', maar het verliest daarbij van zijn volmondigheid, aroma en smaak.' (52)

'Onze huidige (oorlogs-) bieren (bezitten) zeer weinig houdbaarheid (...). Hier beleefden we echter een aangename verrassing, namelijk aangaande de bacteriologische troebels. De sarcinen en staaftjes zijn volledig verdwenen, zoodanig dat er zelfs geen gekeerde monsters bier gevonden werden voor de microbiologische demonstraties in het laboratorium. De microben houden dus niet van onze lichte bieren ... des te beter!

De gisten, zelfs in gewone tijden de meest gevaarlijke wilde gisten, ontwikkelen zich niet wanneer men het bier bij voorbaat volledig laat vergisten. Maar wanneer er een weinig suiker en lucht aanwezig is, ontwikkelen ze zeer snel, ten gevolge van de lichtheid van het bier.

De physico-chemische troebels leveren echter de grootste moeilijkheden op, voor wat de houdbaarheid betreft. Wij zagen reeds dat licht bier geen goed colloïdaal evenwicht bezit; ook wordt het troebel bij den minsten tegenslag; sporen van ijzer, een weinig zuurstof kunnen reeds volstaan om het in weinige dagen troebel te maken. (...) We moeten echter vermelden dat de huidige kleurstoffen veel meer ijzer bevatten dan vóór den oorlog (...) t.t.z. een gemiddelde van 10 maal meer. (...) Tegen de colloïdale troebels moet men des te beter zijn voorzorgen nemen, daar een troebel bier niet alleen minder smaak heeft, maar daar een bier des te onderheviger is aan deze troebels naarmate het lichter is. (...) Bestuderen we nu enkele troebels van colloïdale oorsprong, die meer nog dan biologische troebels karakteristiek zijn voor de oorlogsbieren. Een welgekende troebel is die, veroorzaakt door het verdunnen der bieren met gehopt water. Wanneer men hop in water doet koken, dan worden er veel looistoffen opgelost en zeer weinig harsen. (...) In elk geval zal het, wanneer sterke hopdosisen gebruikt worden en vooral bij het rauw hoppen, geraadzaam zijn, een deel der looistof uit te trekken, door vooraf een eenvoudige drenking te doen in water bij 40 · 50° C. gedurende ongeveer een dertigtal minuten.

Van de metaaltroebels is deze, veroorzaakt door het ijzer, onder de huidige omstandigheden de meest voorkomende. Men zou zelfs kunnen zeggen, dat het ijzer de vijand N° 2 is voor het oorlogsbier. De lucht is, zooals we verder zullen zien, de vijand N° 1. De oorzaken van het invoeren van het ijzer in het bier zijn talrijk. Van de grondstoffen zijn het water, de kleurstoffen en de bieten het gevaarlijkst. (...) Het ijzer kan ook van het materiaal voortkomen. (...) Wat het ijzer zoo storend maakt, is dat het op twee verschillende manieren kan werken: 1° door rechtstreekschen neerslag van een deel der eiwitstoffen van het bier; 2° door catalyse. (...)

Het ijzer (is) een der metalen (...), die het meest actief de oxidatie catalyseeren (...). De koude troebel b.v. wordt afgeteekend begunstigd door de oxidatie. (...) Een der meest hinderlijke verschijnselen door de catalytische weking van het ijzer uitgelokt, is voorzeker de bruinwording van het schuim.'

In verband met de problemen teweeg gebracht door de oxidatie 'zal men beproeven het reductievermogen van het bier te verbeteren. Er bestaan daartoe verschillende middelen. Het gebruik van grondstoffen, die rijk zijn aan melanoïdinen, is er een van. Men zal dus de sterkst mogelijke dosis gecarameliseerd mout gebruiken of mout van gebrande bieten. (...) Een goede dosis caramel-mout zal trouwens, buiten de verbetering van het reductievermogen, een vollere smaak aan het bier verlenen, een smaak die volmondiger is en in sommige gevallen ontvankelijk is om ernstig de colloïdale stabiliteit te verbeteren. (...)

(52) Berichten, jg. 2, nr. 48, 28 november 1942, p. 621.

De abnormale samenstelling van zwak wort, de slechte moutverhouding en de sterke hopping, noodig voor het verhoogen van den smaak, veroorzaken dikwijls looistoftroebels, daar de breuk van zulk wort zeer gering is. Het kwaad deed zich vooral gevoelen, wanneer de fabricagenoodzakelijkheden de brouwers noodzaakten gehopt water te bereiden voor het versnijden van het zwaar bier (...)

In het tegenwoordige bier van abnormale samenstelling blijft er genoeg ijzer om de oxidatietroebels te bevorderen en men moet de oplettendheid verdubbelen om de verluchting te voorkomen bij het aftrekken.'

Samenvattend zou dus kunnen gesteld worden dat 'de grootste oorzaak der troebels in de tegenwoordige bieren meer dan ooit toe te schrijven is aan de zuurstof, die nu eens gecatalyseerd wordt door het ijzer (gebrek aan voldoende breuk), dan weer in verbinding met looistoffen en nog in andere gevallen gebruikt om de gistvoortplanting te doen heropleven.'

6.3 De illusie der volmondigheid

Om aan de zwakke oorlogsbierjes toch nog wat smaak te geven, of met een mooi woord wat volmondigheid, of anders gezegd, om aan deze waterige aftreksels toch de illusie van (het vooroorlogse) bier te geven, dienen de brouwers aan de ene kant een aantal factoren strikt in de gaten te houden en aan de andere kant een aantal trucs uit te halen. Hiertoe worden ze systematisch van wenken voorzien door de 'Berichten'. Deze aanwijzingen kunnen worden samengevat als volgt: *'Juist aangepast brouwwater, aromatische mout, een goede dosis zachte hop vormen, samen met saccharine en een juist koolzuurgehalte, de belangrijkste middelen en hulpmiddelen om een degelijke fabricatie van bieren met laag stamwort te verkrijgen.'* (mei 1941).

Om verder de smaak van het bier nog te verbeteren of te camoufleren voegt men middelen toe zoals gentiaan, kamille, coreanderzaad en citroen- of sinaasappelschillen.

'De betrachting van een maximum volmondigheid, heeft het toevoegen van suiker aan het afgetwerkte bier weer in eer gesteld. (...)

De dulcine geeft in samenstelling met saccharine een suikerend vermogen, dat grooter is dan dit voorzien door de eenvoudige rekenkundige verhouding, wat een belangrijke besparing betekent.'

Dit 'fluitjesbier' wordt best niet te lang gelagerd, ook al maakt het extra toegevoegde koolzuur het langer houdbaar.

Een aspect der oorlogsbieren dat zeker de aandacht verdient is de kleur. *'Door de lage dichtheid der huidige bieren worden de brouwers verplicht hun bieren te kleuren. Sommigen behandelen hun bier na de gisting, ofwel in de tank ofwel in het vat. Deze praktijk is noodzakelijk als de uitzet van donkere bieren zoo klein is dat men niet anders handelen kan; ze is echter onder alle oogpunten af te keuren. Voor alles is het een behandeling die voor gevolg heeft: de aseptie van het bier in gevaar te brengen. In sommige gevallen brengt men daarenboven stoffen aan die goed vergistbaar zijn en de houdbaarheid verminderen of vernietigen. Het is dus aan te raden niet het bier maar het wort te kleuren, ten allerlaatste in den kookketel.'* In de 'Berichten' wordt verder geponeerd dat *'het mout dat door verbranding een donkere kleur krijgt, (...) het eenige fatsoenlijke middel (is) om wort te kleuren (...)* Het bruinzwarte kleurmout kleurt het schuim van het bier niet, in tegenstelling met caramelmout of suikerkleursel.'

'De vervaardiging van licht bier heeft den brouwer onverwachts voor het vraagstuk van de kleuring van het bier geplaatst. Terwijl men alle nodige voorzorgen moest nemen, om aan het zwaar bier een lichte, bleekgele kleur te geven, moet men thans, spijs hun groote verdunning, dezelfde kleur als vroeger behouden daar de verbruiker zich inbeeldt dat de kwaliteit en de sterkte van het bier in nauw verband staan met de kleur.'

Hoe paradoxaal het ook mag klinken, de brouwers hebben er belang bij het alcoholgehalte van hun brouwsels te verminderen. Dit laat zich aldus verklaren: *'De schaarste van mout en ruwe granen laat de voortbrengst van bieren van lage dichtheid*

licht onder oogen nemen (...) Het mindere extractgehalte van het wort heeft voor gevolg een minder alcoholgehalte in het voortgebrachte bier. Doch in werkelijkheid is dit alcohol-percentages in verhouding hooger. De afbouw of splitsing van den zetmeelkorrel wordt verder doorgedreven naarmate men in meer verdund midden werkt. (...)

De voortbrengst van bieren van lage densiteit vraagt een meer verdunde omslag, men brengt meer maltose voort en het bier, dat eruit voortkomt, vertoont in verhouding meer alcohol dan een bier van hooge densiteit. Dit verklaart het feit dat bij het drinken van bieren van lage densiteit, de verbruiker onmiddellijk het gevoel heeft 'ledig', of plat bier zonder volmondigheid, te drinken. Het gaat er dus om bieren te vervaardigen van lage densiteit, doch waarvan men het alcoholgehalte zal verminderen.'

In het ophouden van de schijn van het oorlogsbier speelt ook de keuze tussen hoge en lage gisting een rol. Meer hierover in het volgende onderdeel.

6.4 Boven - versus ondergistingbieren

Ter verduidelijking: een typisch ondergistingbier is de welbekende pils, typische bovengistingbieren zijn de trapisten- en abdijbieren.

'Vóór de verwickelingen (oorlogssituatie in Europa) had de Belgische brouwerij geijverd voor de ondergisting en was tot een soort evenwicht gekomen, waarbij de bieren van onder- en bovengisting elkander compenseerden. (...) Herinneren we er enkel aan, dat de bovengisting, die fel afnam rond 1930, opnieuw een grooten sprong voorwaarts deed sedert de brouwers begrepen hadden, dat de kwaliteit een kwestie van leven of dood was (...) (omwille van) de sterke daling der densiteit, waarvan het gemiddelde slechts het derde is van wat het vóór den oorlog was. (...) De bovengisting laat uit dit oogpunt een groote lenigheid toe en volgens oude vaststellingen geeft ze bij gelijke densiteit een beter voorkomen dan de ondergisting. De productie van bovengistingbieren nam dus fel toe, zoowel in den vorm van locale bieren als van fantaisiebieren.'

In de 'Berichten' van juni 1943 gaat professor R. Laneau verder in op het 'belangrijke succes der bovengistingbieren tijdens dezen oorlog. De bovengisting is welbekend voor den schijn van densiteit die ze kan geven aan de lichte bieren en die uit alle oogpunten hooger staat dan die der ondergisting. (...) De bovengist biedt inderdaad een opvallend gamma van variëteiten die zeer geschikt zijn, om den toestand te beheerschen in het armste mout en die slechts zeer zelden teekens van erge vermoeienis vertoonen. (...) De twee factoren ten gunste van de bovengisting zouden op zich zelf reeds voldoende zijn om de nieuwe overwinning te verklaren die ze sedert het begin van dezen oorlog behaalden. Er zijn nochtans nog veel andere, zoals bvb. de noodzakelijkheid om aan de bieren zooveel mogelijk smaak en aroma te geven, de noodzakelijkheid om den overdadigen invloed der bieten te verbergen. (...) De Braumeister van den grooten oorlog zegden het in den loop der tijden steeds zoo graag opnieuw, dat hun ondergistingbieren van 1918 nauwelijks meer waren dan gehopt water dat met koolzuurgas gesatureerd werd: "Hopfenwasser mit CO₂". Inderdaad zijn het hoppen en de oververzadiging practisch de eenige redmiddelen die ter beschikking staan van de ondergisting om zoo goed mogelijk te verhelpen aan het gebrek aan densiteit. Bij de bovengisting daarentegen laten het gebruik van speciaal mout, aromaten, azijn, kleurstoffen, ruwe hop, verschillende gistingmethoden, versnijdingen, concentraten, verzoetingsstoffen, enz. toe een zeer uitgebreide keuze van smaken, parfums en kleuren te maken. (...) Ten slotte heeft het probleem der helderheid nooit opgehouden de ondergistingbrouwers te kwellen meer dan die der bovengisting, want het publiek laat wel licht troebele bovengistingbieren toe terwijl het een ongeschonden helderheid vereischt voor de ondergistingbieren. (...) Een der voornaamste bezorgdheden van die fabricatiephase der lichte bieren is het hoppen. De hopping der bovengistingbieren vertoont zich in een heel ander aspect dan dit der ondergistingbieren, daar deze laatste in de hop enkel de aromatische bitterheid zoeken, terwijl de eerste, naargelang het type alle bronnen der hop zullen uitbaten vanaf de overjaarsche die vooral looistoffen geeft en een weinig aromatische bitterheid tot de frissche hop, die men hetzij warm op het laatste oogenblik gebruikt, hetzij in kelder om er vooraf het parfum en zeer weinig harsen uit te halen (...) Het is door zekere details dat de bovengistingbieren zich onderscheiden in een groote verscheidenheid van typen met ver-

schillende smaak, parfum en kleuring, wat vooral thans nodig is om de belangstelling bij de clientele op te wekken en om de zwakke densiteit te verbergen. De aromaten komen in groote getale voor: Koreander, curacao, paradijskorrels, (...) die gewoonlijk gebruikt worden in maaisel in den kookketel. Het caramelmout, de gecarameliseerde bieten en de kleurstropen beïnvloeden de volmondigheid en de aantrekkelijke kleur van het bier. De verzoeting door middel van saccharinestroop of invertsuiker, de verzoeting door saccharine, dulcine, glycyrrhizine of saxine zijn zoovele middelen om de volmondigheid te verbeteren, terwijl ze, wanneer men het verlangt, een min of meer uitgesproken zoeten smaak aan het bier geven. De bescheiden toevoeging van gewoon zout werkt in dezelfde zin volgens practijken die reeds zeer oud zijn. Ten slotte heeft het toevoegen van azijn, zuur bier, lambiek of extract van noordkrieken een groot succes gekend.'

'De huidige oorlog zal er (...) veel toe bijgedragen hebben om aan het bovengistingsbier de eervolle plaats terug te geven die het verdient te behouden (...) Men zou er zich niet voor moeten om verwonderen, dat de bovengistingsbieren na den oorlog de helft van 's lands verbruik voor zich zouden houden, zoo niet meer.' Aldus dezelfde professor Laneau in januari 1944. Het blijkt dat, nu we het een nieuwe eeuw begonnen zijn, we gerust kunnen stellen dat deze voorspelling (gedeeltelijk) is uitgekomen.

6.5 Enkele cijfers in verband met de (oorlogs-)bieren

In 1938 werden in ons land 14240000 hectoliter gebrouwen. Volgens de aangiften der brouwers mogen de productie en het verbruik in 1941 geschat worden als volgt:

	Geproduceerde Hl.	Verkochte Hl.
Juni	464240	619418
Juli	653738	736686
Augustus	510915	579735

'In vreedestijd kon de maandelijksche bierconsumptie geschat worden op minstens 1.000.000 hectoliters.'

In 1942 zouden er 71170 cafés geweest zijn in België. De consumptie zou 175 liter bier per jaar per persoon bedraagt hebben.

Wat de prijs van het bier betreft blijven *'de leiders van de IXde Hoofdgroepering (...) in nauw contact met het Commissariaat voor Prijzen en Loonen, teneinde klaar te zien in het besluit aangaande het berekenen van den maximumprijs der bieren (...). De richtlijnen uitgaande van de Hoofdgroepering streven er naar om de vaststelling van minimum-prijzen te bekomen, ten einde de concurrentie bij middel van lage prijzen - principieel dat in tegenstrijd is met den geest der Corporatie, - doelmatig te kunnen bestrijden.'* In de *'Besluiten van het Commissariaat'* is echter steeds alleen sprake van maximumprijzen.

Vanaf oktober 1942 (53) gelden volgende maximumprijzen van het bier aan verbruiker in hotels, restaurants, koffiehuzen en alle andere drankgelegenheden:

* Bier in vaten:

	Glas 1/2 l.	Glas 1/3 l.	Glas 1/4 l.	Andere inhoud per liter
"Speciaal bier" 1° categorie.	4.50	3.-	2.25	9.-
Bier van 1° categorie.	4.-	2.75	2.-	8.25
Bier van 2° categorie.	3.-	2.-	1.50	6.-

(53) Besluit van 1 oktober 1942, verschenen in het Staatsblad nr. 276, van 3 oktober 1942. Het Staatsblad uitgegeven te Brussel door het Comité van de secretarissen-generaal wel te verstaan, niet het Staatsblad uitgegeven te Londen door de regering in ballingschap.

* Flessenbier:

	1/2 l. fles.	1/3 l. fles.	1/4 l. fles.
"Speciaal bier" 1° categorie.	4.75	3.25	2.50
Bier van 1° categorie.	4.25	3.-	2.25
Bier van 2° categorie.	3.25	2.25	1.75

Deze prijzen worden door nieuwe besluiten van 1944 ongemoeid gelaten. Om dit deel over bierprijzen als zodanig te besluiten, geven we ter vergelijking wat vooroorlogse prijzen, gevonden in 'Het Nieuws van de Dag' van zaterdag 1 oktober 1938:

'Gemiddelde kleinhandelsprijzen op 15 September 1938:

	Het Rijk	Brabant	(...)	Brussel
Gewoon brood, kilogram	1,91	2,00		2,10
Aardappelen, kilogram	0,58	0,58		
0,59				
Inlandsche boerenboter, kilogram	23,11	23,91		22,89
(...)				
Santos-koffie, kilogram	19,02	19,13		19,60
(...)				
Tafelbier in flesschen, kilogram	1,07	1,10		1,48
(...)				
Steenkolen grof en gruis, 1000 kilogram	280,39	291,89		326,25'

Direct verband houdend met de prijs van het bier zijn de accijnsrechten. Bij herhaling ventileren de 'Berichten' het ongenoegen van de brouwers in verband met de hen opgelegde accijnzen en andere lasten.

'Een tabel leert ons dat de accijnsrechten van fr. 0.10 per aangegeven kg 't zij fr. 0.40 per hectograad in 1914 gestegen zijn tot fr. 60.80 per hectograad in Januari 1941, 't zij een verhooging van 152 maal de oorspronkelijk taks. Het gemiddeld bedrag der accijnsrechten bedraagt thans progressief met de storting van 12 frank tot fr. 16.68. Daarbij komt nog de overdrachtstaks die in 1921 1 % bedroeg, in 1941 9 %, geïnd op de totale hoeveelheid gestorte grondstoffen, hetgeen neerkomt op fr. 19.60 voor bier 1°. Voegen we er nog de openingstaks, de taks op dienstpersioneel, terrassen, muziekkaparraten, enz. aan toe. (...)

Een tabel toont ons de diversiteit aan, van de winst per kilogram grondstof voor een aantal brouwerijen deze winsten gaan van enkele centiem tot fr. 2.24 .' (januari 1942) 'De overdrachtstaks is 32 maal hoger dan in 1921. Daarbij komen nog de taks op de suiker voor verzoeting, de openingstaks, de aanplakkings- en dan nog verscheidene overdrachtstaksen op de vele grondstoffen, die in de brouwerij nodig zijn, verder de gemeentelijke bijdragen, de bijdragen aan de IXe Hoofdgroeping der N.L.V.C. en nog andere meer.' (januari 1943)

Ook in 'Het Nieuws van de Dag' van 1 augustus 1942 staan enige interessante gegevens met betrekking op de bieraccijns. De hoeveelheden grondstoffen die in 1938 worden aangegeven (190 miljoen kg.) brengen de staat 435 miljoen accijnsrechten op. 'Bij dit bedrag moet nog de overdrachtstaks op het bier gerekend worden, zijnde ongeveer 36 miljoen frank. (...) Gedurende het eerste trimester van verleden jaar bedroegen de accijnsrechten 88 millioen frank; gedurende het tweede trimester 125 miljoen 800 duizend frank (...) De voor deze nijverheid gebruikte grondstoffen zijn (...) gedaald (...) in 1940 op 127 miljoen kgr.'

7. De jacht op materialen en benodigdheden

NIETTEGENSTAANDE ALLES :

Moortgat's Bieren
blijven
Moortgat's Bieren

Depot Brussel : 9, Karel Bogaertstraat

BROUWERIJ MOORTGAT, Breendonk

19592

Wat we vertelden in verband met de bevoorradingsproblemen voor de grondstoffen nodig voor het brouwen als zodanig, is maar de helft van het verhaal. Immers met grondstoffen alleen maakt en verkoopt men geen bier. De brouwers moeten dus ook het hoofd bieden aan gelijkaardige bevoorradingsproblemen voor alle andere broodnodige materialen en benodigdheden, zoals brandstoffen, flessen, etiketten, kroonkurken, bakken, cement, hout, rubber, stopverf, naaidraad, ...

Vanuit het standpunt van de brouwer én de consument springt vooral het probleem van het leeggoed eruit. De oorlog is om zo te zeggen de moeder van het statiegeld, al klopt dit ook weer niet helemaal. In de loop der tijd was het aandeel van het flessenbier steeds belangrijker geworden ten nadele van het bier op vat. Het gebrek aan "tapkunst" van de zich soms snel opvolgende 'staminéebazen' was hier niet vreemd aan. Hierbij keken de brouwers niet op een (leeg) flesje. Er werd geen "leeggoed" of statiegeld gerekend. Het leeggoed van de concurrentie werd ofwel gewoon mee gebruikt ofwel op de een of andere manier uit de circulatie genomen. In sommige brouwerijen werden de flessen van de andere brouwers in

de grond gestopt. Dit laatste tot groot genoegen overigens van latere verzamelaars! Ook de consument had de neiging om de bierflessen voor alles en nog wat te gebruiken, gaande van opslaan van andere vloeistoffen tot het afboorden van tuintjes.

Deze wegwerpmentaliteit, nog voor het wegwerptijdperk, wrekt zich natuurlijk in tijden van schaarste. De IXde zal dan ook alles doen om zo veel mogelijk flessen in roulatie te houden. Sleutelwoorden in de door haar hiertoe gevoerde politiek zijn: borgstelling, afstandsnummers, triercentra en ... boetes.

Na eerst ingegaan te zijn op de borgstelling, komen we verder terug op de problemen in verband met andere materialen en benodigdheden. Aangezien echter de triercentra ouder zijn dan het systeem van de eigenlijke borgstelling zullen we eerst wat vertellen over deze.

7.1 Triercentra

Zoals reeds aangestipt is één van de hoekstenen van de leeggoedpolitiek van de IXde de oprichting van de triercentra. Zeker met de erfenis uit het verleden wat de praktijken van de brouwers betreft, is dit wel noodzakelijk.

Triercentra zijn echter geen uitvinding van de IXde. Immers '*dans différentes régions du pays, il existe en ce moment (1939) des centres ou dépôts de triage pour les bouteilles vides qui groupent les bouteilles de provenances diverses et où les brasseurs et marchands de bières peuvent moyennant certaines conditions récupérer leur bien.*' In de provincie Antwerpen had men toen reeds 10 triercentra. (54)

Ook toen, vóór de oorlog, gingen er stemmen op om dit systeem van triercentra te veralgemenen, onder het moto '*la question du respect du matériel bouteilles et*

'Berichten'

bacs d'autrui'. Sommigen vragen zich echter af of deze trieercentra, opgericht door de beroepsverenigingen van brouwers en bierhandelaren, wel in overeenstemming zijn met de (letter van de) wet. Ongetwijfeld wordt er gedomd op art. 2g van het Koninklijk Besluit (55) van 23 december 1934 'tot bescherming van de voortbrengers, handelaars en verbruikers tegen zekere handelwijzen strekkende tot het verdraaien van de normale voorwaarden der mededinging.' Dit art. 2g. betreft het verbod op het gebruik van (verpakkings-)materiaal van mededingers.⁵⁵ Het resultaat is een soms zeer bitsige woordenstrijd in de gespecialiseerde vakpers. (56)

In de loop van 1939 worden onder meer nog trieercentra opgericht in Namen en Aarlen. (57)

Tijdens de bezetting is het dus de IXde de het voor het zeggen heeft en de spelregels bepaalt. 'De vergoeding voor het teruggenomen materiaal in de trieercentra is vastgesteld op: fr. 0.30 per flesch en fr. 1.50 per bak en zal betaald worden op het ogenblik van het ophalen van het materieel (...) Dit is om de kosten te dekken, die op het depot rusten en ook om de administratieve kosten te dekken van de Provinciale Comit es voor Flesschen.(...)

Deze depots zijn nochtans geen innovaties in den werkelijken zijn van het woord: ze werden reeds vroeger opgericht, nu eens op privaat, dan weer op semi-officieel initiatief der belanghebbende industrieën, ingevolge het Besluit van 23 December 1934 betreffende het misbruik van andermans materieel. Zoo werden bv. in de groote centra der Waalsche gewesten, met hun uitgebreiden handel in bier in flesschen, de oprichting van trieer-centra noodzakelijk gemaakt. De ondervindingrijkheid van deze instellingen bewees groote diensten bij het opstellen van de huidige depots (...)

V or het van kracht worden van het Besluit betreffende de borgstelling van het materieel (bakken en flesschen), werd dit op groote schaal onrechtmatig teruggehouden ten nadeele van de rechtmatige eigenaars. Naast de algemeene nalatigheid bestond er nog het toeëigenen van de flesschen voor een zekeren handel, het achterhouden voor huishoudelijke behoeften voor het inleggen van groenten, voor het vergieten van producten, die verkocht worden in geborgsteld leeggoed. (...) Men mag dus aannemen, dat het aantal achtergehouden flesschen in de miljoenen beloopt. De mobilisatie 1939-1940 en de oorlog hebben het materieel van brouwerijen en limonadefabrieken verspreid tot in de meest onverwachte plaatsen en op soms buitengewone afstanden. De legers hebben het op hun wegen verspreid in hoeven, bosschen en grachten. (...) Tenslotte vinden de gemeentelijke Wegenisdiensten in de vuilnisbakken duizenden flesschen.'

7.2 De borgstelling

Reeds jaren v or de oorlog was er tweestrijd, in verband met het wel of niet invoeren van de borgstelling. Dit reflecteerde zich bijvoorbeeld in de polimieken in 'Het Kleine Brouwersblad' van 1939. In dit vakblad werden heel wat artikels en ingezonden stukken over dit onderwerp gepubliceerd, sommige geschreven met een vlijmscherpe pen. Hieruit blijkt onder meer dat 'les petits Brasseurs unis' voor een verplichte borgstelling waren. (58)

'Le contenant valant davantage que le contenu. Pour que la vente des bières en bouteilles devienne lucrative il a en effet suffi de remplacer la cautionnement des vidanges - source constante de discussions avec la clientèle - par une légère ristourne payée au camionneur-livreur, pour chaque bouteille vide reprise dans la clientèle (...) En effet l'amortissement des bouteilles, à paiement différé généralement appliqué, est de cinq centimes par remplissage! Pour être totalement amortie la bouteille doit donc, en moyenne, accomplir vingt fois le cycle "lavage-soutirage-livraison-consommation-reprise"; ce qui revient à dire que la bouteille est totalement amortie en moins d'un an. (...) Ce serait donc une grave erreur de vouloir revenir au cautionnement des vidanges par la clientèle, et même d'essayer de rendre ce cautionnement obligatoire (...) On ferait un grand pas en arrière...' (59) Dit zijn opmerkingen van de heer Mosselmans, verkoopsdirect-

'Berichten'

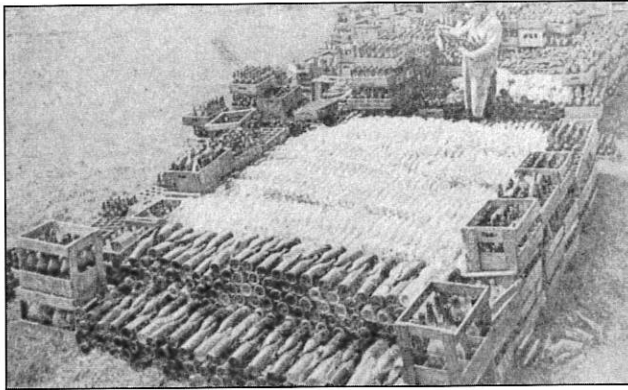
(55) Belgisch Staatsblad, 30 december 1934, p. 6851-6852.

(56) PJB, 1939, p. 167, 192, 231, 236, 254, 279.

(57) PJB, 1939, p. 675, 722.

(58) PJB, 1939, p. 301.

(59) PJB, 1939, p. 870-872.

'Berichten'

teur en medewerker van het 'Kleine Brouwersblad'. Hierop komt natuurlijk reactie, zo bijvoorbeeld van de 'Beroepsvereniging der Brouwers Handelaars in Flesschenbieren' van het Antwerpse die in het artikel van Mosselmans juist argumenten ziet voor de borgstelling. De polimiek tussen beide gaat nog een poosje door, niet steeds even vriendelijk.

Eens de bezetting en de IXde een feit wordt de koe bij de horens gevat en wordt de borgstelling verplicht en gereguleerd: 'Sedert lang zagen de Brouwers, de Water- en Limonadefabrikanten uit naar een besluit, dat hen zou beschermen tegen het onherstelbaar verlies van hun leeggoed. Flesschen en bakken, die dikwijls een grooter waarde hebben dan de koopwaar die ze inhouden, gaan in

overgrote mate verloren, zonder dat hun eigenaar op effectieve wijze kan tusschenkomen. Het verlies is niet alleen geldelijk zeer groot, maar kan daarenboven materieel niet meer hersteld worden, gezien de moeilijke herbevoorrading in leeggoed. De gansche handel in dranken loopt dus gevaar stil te vallen. Hierin wil het besluit van 25 November 1941 (Belgische Staatsblad d.d. 30 Nov. 1941, blz. 7829) een verandering brengen (...) Onze hoofdgroeping waaraan door het besluit bijzondere macht werd toegekend, zal waakzaam en streng de hand houden aan een integrale toepassing. (...)

Wij onderscheiden in het besluit twee groote principes:

1. De verplichte teruggave van het flesschen-leeggoed.
2. Het verbod bedoeld leeggoed in bezit te hebben of er handel in te drijven (...)

Om de leverancier tegen de niet-teruggave van leeggoed te beschermen, moet de koper het leeggoed bij aankoop betalen volgens het tarief dat weldra zal bekend gemaakt worden (...)

Geen brouwer, water- of limonadefabrikant, geen voortverkooper of verdeeler dezer producten mag nog in het bezit zijn van verpakkingsstukken toebehoorende aan een mededinger (...)

Niemand mag handel drijven in verpakkingsstukken, die gediend hebben voor den handel van de in het besluit bedoelde dranken. (...) Er is trouwens een termijn voorzien om aan alle eigenaars van leeggoed toe te laten, terug in het bezit te komen van hun eigendom (...) Noteeren wij alleen, dat de eigenaar het leeggoed moet terughalen en dat bij zijn weigering de Voorzitter der Hoofdgroeping een andere bestemming aan dit niet teruggehaalde leeggoed mag geven. (...)

De belangrijkste bepaling wordt getroffen ten opzichte van den verbruiker. Deze laatste moet per eenheid van verpakkingsstuk een som, vastgesteld volgens een barema, betalen. Deze som is het pand van den leverancier van de verpakkingsstukken (...)

Gemakkelijkshalve zullen we het inpandgeven van het leeggoed laten beginnen op 1 Januari (1942). (...) Al het leeggoed: flesschen, kisten, bakken die vanaf dien dag geleverd worden, zullen een bijzonder merk dragen, hetzij een speciaal etiket met de vermelding 'LEEGGOED 1941' of 'LEEGGOED + het bedrag van het pand van het voorwerp'. Deze vermeldingen mogen op het gewone etiket aangebracht worden, dat b.v. het fabrieksmerk en andere vermeldingen draagt. Een speciaal etiket is dus niet nodig. (...)

LET OP: Het in omloopzijnde en dus niet gemerkte leeggoed, moet gratis teruggeven worden. (...)

Niet alleen het gebruiken van het materiaal van een ander voortbrenger of verdeeler, maar ZELFS HET HOUDEN ERVAN WORDT VERBODEN (...)

Voor degenen die bij het verschijnen van het besluit vreemde verpakkingsstukken in hun bezit hebben, wordt een termijn van drie maanden voorzien. Practisch zullen die verwisselingen en teruggave plaats grijpen door de trieercentra, op te richten in de verschillende provincies. De belanghebbenden brengen er de vreemde verpakkingsstukken naar toe en nemen hun eigen terug. Een kleine vergoeding kan voorzien worden bij de teruggave. Om deze vergoeding te bekomen moet men zich richten tot den voorzitter van de

'Berichten'

Hoofdgroepering 'Brouwerij...'

In februari worden dan de bedragen van de borgstelling bekend gemaakt. 'De zoolang verwachte wetgeving op (...) gebied (der borgstelling) begint duidelijken vorm aan te nemen en zal definitief van toepassing worden op 1 Februari e.k. (1942) daar het op dien dag is dat het barema der in pand te stellen bijdragen, vastgesteld door het Commissariaat voor Prijzen en Loonen, op voorstel van onze Hoofdgroepering, van kracht zal worden.' In de praktijk betekent dit dus dat de borgstelling pas van kracht wordt op 1 februari 1942 in plaats van 1 januari. (60)

'Barema der Borgstellingen:

a) Voor flesschen van:

1/4 l. - 1/3 l.	Fr. 1.-
1/2 l.	Fr. 1.50
3/4 l. - 1 l.	Fr. 2.-

b) Voor de hevels van:

1/2 l.	Fr. 5.-
3/4 - 1 l.	Fr. 10.-

c) Voor bakken en kisten

Fr. 11.-

(60) Belgisch Staatsblad van 11 januari 1942.

VIDANGES 1941 Pr.
 Cautionnement remboursé moyennant remise en bon état du matériel portant étiquette INTACTE
2
 Brasserie BOONE & Ce, S.A., Lessines, Tél. 323

Leeggoed
FLESCH 1 fr.
 A. DHONDT - VERMEERSCH N.V.
 Tel. 2234.87 Gent H. R. 8135

Brouwerij Bayard
Leeg goed
1941
 DENDERMONDE

De flesschen voorzien van mechanische of vijsstoppen worden teruggenomen tegen de helft der waarde vastgesteld in a), wanneer bij de terugname die stoppen ontbreken. (...) Sancties: De inbreuken op deze schikkingen worden gestraft met een gevangenzetting van 15 dagen tot 3 jaar en een boete van 100 tot 100000 fr. of eene dezer straffen. De verbeurdverklaring der goederen kan uitgesproken worden. Buitendien, kan in zekere gevallen, overgegaan worden tot het sluiten van het bedrijf van den overtreder, voor en zeker tijdperk.'

Af en toe dreigen is, in de ogen van de IXde, toch nodig: 'De borgstelling sabotage is een officieelen steun weigeren, nadat men er dringend om gevraagd heeft. Het is een gevaarlijk spel, onderschat er de draagwijdte niet van. Luistert niet naar de vossen,

die het niet-toepassen van het Besluit op de borgstelling preken. Eens zult U ze terugvinden, verward in hun eigen kwaadwilligheid.' (januari 1942) Het systeem der borgstelling blijkt inderdaad niet het gewenste resultaat op te leveren: 'Onze lezers zullen onlangs in de dagbladpers de volgende mededeeling hebben opgemerkt, overgemaakt door de zorgen van den dienst voor Pers en Propaganda van de N.L.V.C.:

Het is opvallend hoeveel flesschen den laatsten tijd verdwijnen. Het inleggen van groenten en vruchten is hieraan niet vreemd. (...)

Ongelukkig wijst de praktijk uit dat, niettegenstaande de voor de borgstelling geëischte som regelmatig betaald wordt, het materieel toch niet aan de eigenaars wordt teruggegeven.'

Het is duidelijk dat de borgstelling de steun van de Duitsers heeft. Sterker nog deze regeling gaat hen eigenlijk niet ver genoeg: 'Hij (dit is Dr. Tünger van de Militärverwaltung) is de meening toegedaan, dat een algemeene regeling ter zake zich opdringt, doch hij aanvaardt dat het voorgelegde ontwerp mits een paar wijzigingen, doorgaat om reden van het dringend karakter der regeling in de bier- en waternijverheid en -handel.' (61) (september 1941)

Al kan men uitgaan van de stelling dat de borgstelling een goede zaak lijkt te zijn voor alle partijen, toch worden in de korte bestaansgeschiedenis van de IXde talrijke boetes uitgeschreven voor het niet toepassen van de regels. In de 'Berichten' van maart 1942 volgt een eerste lijst van 21 'Sancties voor het niet toepassen van het besluit van 25 November 1941 betreffende de verplichte borgstelling van het leeggoed.' Van de gestrafte firma's en hun vestigingsplaats worden alleen de beginletters gegeven. In de periode maart '42 tot juni '44 worden in totaal - afgaande op de 'Berichten' - 1318 boetes uitgeschreven voor een totaal bedrag van ruim een miljoen frank, 1005510 Fr. om precies te zijn. Deze boetes variëren van 50 tot 10000 Fr. Wat de hoogte van de boetes precies bepaalt wordt niet vermeld. Eenmaal wordt naast het geven van een geldelijke boete ook de brouwkaart ingetrokken, in twee andere gevallen gebeurt dit voor de duur van één maand. (62)

(61) B-748-961E, Brief van 16 september 1941 van F. Van den Abeele (juridisch adviseur) aan Dr. Karel Cauwelaert, Inspecteur-Generaal bij het Ministerie van Economische Zaken.

(62) Voor een volledige lijst van de uitgeschreven boetes voor het niet toepassen van de verplichte borgstelling, zie *Jaarboek 1997*, H.K. Wommelgem, p. 189-192.

7.3 Nieuwe flessen

Een andere manier om het tekort aan flessen op te vangen is natuurlijk de productie van nieuwe. Maar hoe natuurlijk is dit in oorlogsomstandigheden?

In een brief van 23 juni 1941 richt Cools zich tot de 'Militärverwaltung'. 'Un accord serait intervenu entre les producteurs allemands et belges et ces derniers auraient souscrit à un engagement de fournir en Allemagne les pourcentages suivantes de leur production:

15%	lorsque	3	fours	sont	allumés
30%	"	4	"	"	"
40%	"	5	"	"	"

Comme actuellement 6 fours sont au travail, l'industrie belge fournit pour l'instant en Allemagne minimum 40 % de sa production nationale en bouteilles.' Cools vraagt verbod op verdere uitvoer van deze glasproducten. (63) Een week later stuurt hij weer een brief, aan Majoor Braun, 'Oberkriegsverwaltungsrat' van de 'Ernaehrungs & Landwirtschaftsgruppe III', die kantoor houdt in de Koningsstraat 145a in de hoofdstad. Blijkbaar is de situatie nog slechter dan Cools de week voordien dacht. 'Suivant les renseignements, digne de foi, que nous ont été fournis, 6 fours sont actuellement en travail et la fabrication belge serait livrée à concurrence d'environ 60 % à des firmes en Allemagne. Si l'on veut tenir compte que pour les trois premiers mois 1941 les comman-

des de la clientèle belge se sont élevées à environ 10.450.000 bouteilles, vous constaterez avec nous que les verreries sont dans l'impossibilité de faire face à ces commandes. Il y aurait donc lieu, de toute urgence, de prendre les mesures d'interdiction d'exportation qui s'imposent à la circonstance, jusqu'à ce que les commandes indispensables à l'approvisionnement régulier de notre population aient été exécutées.' (64) De geraadpleegde bronnen geven nergens enige indicatie dat dit verzoek op enigerlei wijze wordt ingewilligd.

7.4 Vaten contra flessen

'Berichten'

Zijdelings verband houdend met het "flessenprobleem" is, wat we de strijd tussen vaten en flessen zouden kunnen noemen. Een voor een buitenstaander niet voor de hand liggende factor in deze tweestrijd is het tappen, of eerder het slecht tappen. Door allerlei redenen, zoals het snel wisselen van cafébazen of -eigenaars, gebeurt het tappen in hun cafés niet zoals het hoort, naar de mening der brouwers. Dit heeft tot gevolg dat het bier slecht presenteert, hetgeen uiteraard geen publiciteit is voor de brouwer en zijn bier. Het delicate oorlogsbier vermindert dit probleem niet, integendeel. Vandaar dat meer en meer naar het flessenbier wordt gegrepen omdat daarmee bij het schenken minder mis kon gaan. De 'Berichten' wijden dan ook meerdere bijdragen aan het onderwerp 'flesschen tegen vaten'.

'We leven in een periode, die wonderwel gelijkt op het drankverbod in de Verenigde Staten. Wanneer het drankverbod een einde nam, bemerkten onze Amerikaansche confraters dat de herbergiers niet meer behoorlijk een vat bier konden aftappen. Door den gevoeligen achteruitgang van het bier in vaten, ten voordeele van het flesschenbier bestaat er gevaar, dat dit definitief zoo zou blijven.'

Maar laten we terugkeren naar de periode net voor de wereldbrand. Toen reeds mocht het flessenbier zich in een toenemende populariteit verheugen. *'La vente en fûts fléchit, la vente en bouteille progresse (...)* Le perfectionnement des installations de nettoyage, de soutirage et de bouchage, qui va de pair avec le développement des transports routiers tend a provoquer, la suppression des anciens petits ateliers de soutirage où la bière était souvent (...) abîmée avant d'être livrée aux consommateurs, devenus, eux de plus en plus difficiles.' (65)

Ook de reeds eerder genoemde Mr. Mosselmans had hier in 1939 een duidelijke mening over. *'Il est indubitable (...) qu'un avenir gros d'heureuses conséquences est réservé aux bières en bouteilles, particulièrement à celles de fermentation basse; à condition évidemment qu'elles soient de bonne conservation. (...) De puis plusieurs lustres déjà les bières en bouteilles bénéficient d'une vogue sans cesse croissante. (...) Au fur et à mesure que s'améliore le standing de vie de la population, et notamment celui de la classe ouvrière, la vente des bières en bouteilles doit progresser, et ce au détriment de la vente du bières en fûts. (...) L'avènement de la télévision par exemple, marquera un nouveau recul de la vente de bières en fûts. Et puis même chez les cafétiers le débit des bières en bouteilles est en progression régulière, surtout dans les petits cafés de campagne. (...) Enfin (...) il existe déjà actuellement chez nous, plusieurs brasseries florissantes et de belle capacité, dont toute la production est exclusivement vendue en bouteilles, soutirées à la brasserie même.'* (66)

Zoals reeds eerder gesteld, geeft de "kwaliteit" van het oorlogsbier de situatie voor het flessenbier een duw in dezelfde richting. Toch wordt vooral gewezen op het belang van het goed tappen. *'Wanneer men de zorg voor de aanbieding in de jongste jaren vergelijkt met de zorgeloosheid van vroeger, moet men erkennen, dat een onmetelijke vooruitgang gedaan werd vooral op gebied van den bieroverkoop, nu de brou-*

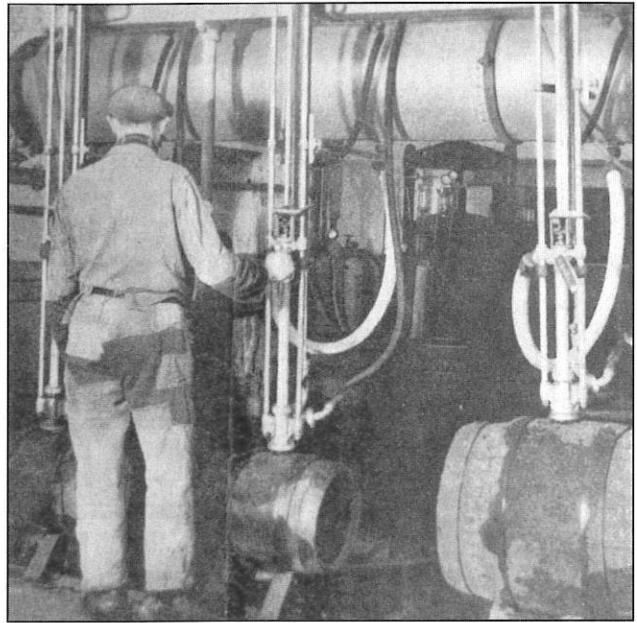
(63) B-748-961E, brief van 23 juni 1941 van Cools aan de Militärverwaltung.

(64) B-748-961E, brief van 30 juni 1941.

(65) PJB, 1939, p. 91.

(66) PJB, 1939, p. 870

wers, strijdensmoe, meer en meer hun toevlucht nemen tot de goed gepresenteerde flesch, vermits de tusschenpersonen, handelaars en café-houders zich niet voor het vraagstuk schijnen te interesseeren. De aanzienlijke uitbreiding van den verkoop van bier op flesschen schijnt bij ons als een erg geval, omdat de stabiliteitseischen zich tot die rappe evolutie niet opdringen. (...) De brouwers (hebben) verkozen (...) de onberekenbare consequenties van den flesschenverkoop op zich te nemen eerder dan zich te wagen aan wat beroepsopleiding der caféhouders en bierverkoopers. (...) Ieder weet bij ondervinding, dat in Duitschland het bier doorgaans veel beter van het vat getapt wordt dan hier. Wanneer men de redenen daarvoor naderbij beschouwt vindt men in den grond den rechtstreekschen of onrechtstreekschen invloed van den brouwer, niet door meer geperfectioneerde installaties doch door meer opleiding. Wij weten, dat in België het aantal toevallige caféhouders veel aanzienlijker is en te taak er slechts zoveel lastiger door wordt.' (februari 1944)

'Toen de huidige oorlog uitbrak, verkochten sommige brouwerijen reeds meer bier in flesschen dan in vaten en gemiddeld liet alles voorzien dat eene aan het andere gelijkwaardig zou worden. De oorlog, die het verbruik van bier in een nieuwe crisis van ruime afmetingen gestort heeft, is de argumenten tegen het te traag debiet in vaten komen versterken, daar dit laatste tot overmaat van zeer lage densiteit is.'

Maar 'HET VAT HEEFT ZIJN LAATSTE WOORD NOG NIET GEZEGD. (...) Het houten vat in zijn huidige formule was niet meer geadopteerd in de nieuw uitgeruste brouwerijen uit sommige streken in het buitenland, waar ofwel het metalen vat, langs den buitenkant met houten duigen of een ander isolerend materiaal gedubbeld, verkozen wordt, ofwel het metalen vat als zoodanig. De metalen vaten bieden op de houten een overgrootte superioriteit voor al wat de steriliseering, het onderhoud en de waterdichtheid aangaat. De keus van het metaal ging naar het onroestbare, in prijsconcurrentie met aluminium en het beschermd staal. In de vooroorlogsche jaren werden de prijsverschillen met de houten vaten langsom kleiner en men kan het tijdperk voorzien, waarin de onvergelykbare voordeelen van de eene het op den kostprijs van de andere zou halen, waarbij men nog de voortdurende onkosten moest toerekenen, wat uitgesloten is voor het metaal. (...)

Men weet inderdaad, dat behoorlijk vergist bier, goed gefiltreerd en afgetrokken veilig tegen zuurstof opmerkenswaardig onverschillig blijft voor de normale variaties der temperatuur. Voegen wij er trouwens aan toe dat het minder gewicht en hinder der metalen vaten andere carrosserieën kunnen mogelijk maken voor de voertuigen.'

7.5 Etiketten en Verpakking

Aan alles is er tekort dus op alles moet bezuinigd worden, ook op het papier voor de etiketten. 'Daar het maandelijksch contingent papier, dat te onzer beschikking gesteld wordt van maand tot maand vermindert, raden wij het onze onderhoorigen bijzonder aan, het formaat der etiketten, die zij op de flesschen plakken, te verkleinen, ten einde ons niet te verplichten de maatregelen te treffen door den toestand gevegd. Wij zijn genoodzaakt voortaan alleen nog papier toe te kennen voor één etiket per flesch en zullen nog slechts 200 gram papier van 55 gr. den vierkante meter toestaan voor 1,000 etiketten. Dit vertegenwoordigt een etiket van 36.3 cm².' ('Berichten' van februari 1943) En het gaat duidelijk van kwaad naar erger. 'Wij brengen ter kennis der onderhoorigen, dat de Papiercentrale ons medegedeeld heeft, dat ze geen contingent papier voor etiketten voor de maanden Januari en Februari 1944 heeft kunnen vrijgeven. De aanvragen die ons voor die maanden toekwamen, zullen in de mate van het mogelijke, uitgevoerd worden in den loop der maand Maart, voor zoover op dat oogenblik een

VIDANGES 1941 Fr. 2
 Cautionnement remboursé moyennant remise en bon état du matériel portant étiquette INTACTE
 Brasserie BOONE & Ce, S.A., Lessines, Tél. 323

Leeggoed
FLESCH 1 fr.
 A. DHONDT - VERMEERSCH N.V.
 Tel. 2234.87 Gent H. R. 8135

Brouwerij Bayard
Leeg goed
1941
 DENDERMONDE

contingent ter beschikking wordt gesteld.'

Voor sommigen is de schaarste blijkbaar minder nijpend dan voor anderen. 'Het Ministerie van Economische zaken deelt ons mede, dat sommige onzer onderhoorigen hun flesschen ontwikkelen met zijdepapier. Het deelt ons in hoofdzaak mede, dat dit voorkomt bij zekere brouwers der Aalst-streek, evenals bij sommige likoristen, die aldus cognac en likeuren in die aanbieding verkoopen. Die luxe-verpakking beantwoordt niet aan de huidige beperkingen, is daarenboven verboden door het besluit van 13 December 1943 (Staatsblad van 19 December 1943) en stelt overtreders bloot aan de in dat besluit voorziene sancties. Wij hopen dat die eenvoudige terechtwijzing zal volstaan.'

**CAUTIONNEMENT
DES EFFETS D'EMBALLAGE**

Arrêté du 25 Novembre 1941.

CASIER CAUTIONNÉ 11 FRs.

Cautionnement remboursé moyennant remise en
BON ETAT du matériel portant étiquette INTACTE.

B^{RIE} BOONE & C^O, S.A. LESSINES - Tél. 323

'Berichten'

7.6 Kroonkurken en andere sluitingen

Kroonkurken worden gemaakt van een in oorlogstijd gegeerd materiaal: plaat-ijzer. Dus...een groot probleem voor brouwers en bottelaars te meer. Het gevolg is een resem mededelingen, raadgevingen, besluiten, enz. in de 'Berichten'.

'De capsules vertind lood of ander niet-ijzerhoudend metaal zullen met ingang van 1 Maart 1942 niet meer mogen gefabriceerd worden dan met gebruikte capsules die aan de fabriek afgeleverd werden.'

'VRAAGT UWE KROONKURKEN TERUG! Wij dringen er bij onze industrieën, die de kroonstoppen benuttigen, levendig op aan de gebruikte stoppen terug te eischen. Er gebeuren inderdaad te hunnen nadeele practijken, die er op uit zijn den prijs der gebruikte kroonstoppen tot op woekertarief op te drijven. Door de terugbezorging der kroonstoppen te eischen zullen de belanghebbende nijverheden zich beveiligen tegen een zwaren handel, waarvan zij de voornaamste slachtoffers zijn.' ('Berichten' april 1942)

'Vanaf de aanstaande maand Augustus (1942) zal de verdeling der kroonstoppen aan de brouwerijen en aan de drinkwaternijverheden uitsluitend door onze Groepeeringsbeuren. Die verdeling zal plaats hebben onder de brouwers, water- en limonadefabrikanten en bierhandelaars, die zelf de aftrekking op flesschen doen en die zich vóór den 10den Mei 1940 rechtstreeks bevoorraden bij de fabrikanten van kroonstoppen. (...) De maandelijksche bon voor kroonstoppen zal uitsluitend geleverd worden op formeel verzoek der belanghebbenden. (...) Het contingent van iederen fabrikant zal vastgesteld worden op basis van het gemiddelde der kroonstoppen, die hij gebruikt heeft in 1938-1939.'

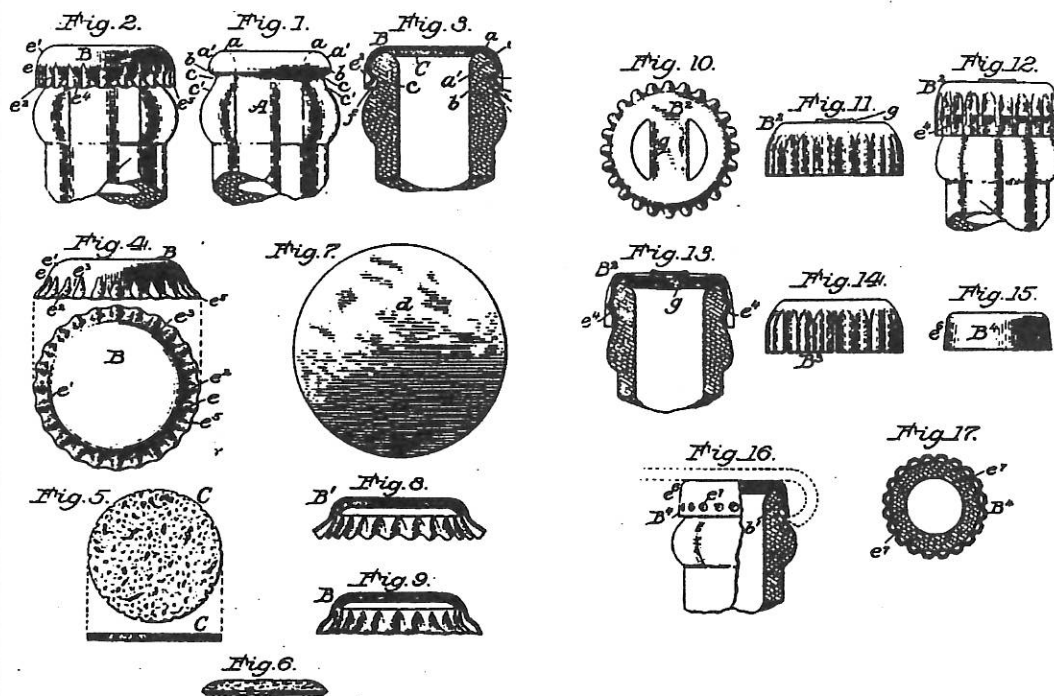
'De brouwers of limonadefabrikanten, die flesschen met kroonstoppen moeten leveren aan de Wehrmacht, zullen een regelmatig bestelbon van de Dienststelle moeten vragen, die het Feldpostnummer draagt en behoorlijk afgestempeld en onderteekend is door den verantwoordelijken officier of onder-officier. Er zal daarenboven nog een duplicaat van dien bestelbon geveerd worden (eveneens onderteekend en afgestempeld) dat aan den fabrikant van kroonstoppen zal overgemaakt worden. Deze kunnen inderdaad in ruil hiervoor de grondstoffenbons bekomen, die beantwoorden aan de geleverde stoppen. (...) De kroonstoppen en mechanische stoppen worden zeldzaam en moeilijk te vervangen (...) Men moet bijgevolg den verkoop van bieren in vaten zoo ver mogelijk doordrijven en de clientele er van op de hoogstellen, dat men, gezien de schaarste aan sluitingsmiddelen, zijn toevlucht moet nemen tot flesschen van grooteren inhoud, namelijk de 3/4 en de literflesschen in vervanging van de 1/3 en 1/4 flesschen. (...)

Sedert het begin van dit jaar (1942) heeft het vraagstuk der kroonkurken zich op een bijzonder gevoelige wijze gesteld. (...) Iedereen weet, dat voor de eerste drie maanden van dit jaar dit contingent (blik) was vastgesteld ongeveer op 41 t.h. van het verbruik in 1939. In den loop van de maand april nochtans werd het percentage blik, toegestaan aan de verschillende fabrikanten van kurken, tot op de helft gebracht, hetzij ongeveer 20 t.h. Gelukkig is het peil, na verschillende gedane voetstappen, opnieuw op 31 t.h. kunnen

WILLIAM PAINTER IN BALTIMORE (STAAT MARYLAND, V. ST. A.).

Flaschenverschluß.

Patentirt im Deutschen Reiche vom 2. Februar 1892 ab.

Zu der Patentschrift

N° 68350.

'Berichten'

gebracht worden voor de maanden Mei en Juni. Tenslotte, te beginnen van 1 Augustus a.s., zal er een nieuwe vermindering van 10 t.h. toegepast worden. Wij moeten nochtans onmiddellijk doen opmerken (...) dat de leveringen in grondstoffen niet regelmatig geschieden en op dit oogenblik bestaat er reeds merkkelijk achterstel. (...) Dit achterstel bedraagt nu reeds vijf maanden en (...) is het onmogelijk te voorzien, op welke wijze dit achterstel zal worden ingeloopt. (...)

Het inzamelen van gebruikte capsules (...) is nog maar een gedeeltelijke oplossing, daar de geredresseerde kroonkurken niet volmaakt zijn en dan ook moeilijkheden bij het gebruik tot gevolg hebben. (...)

Voor dit eerste punt (kurk) heeft men (...) 'ersatz' gevonden: karton voorzien van een bedekking (...) (waarvan) de bevoorrading op een zeer onregelmatige (...) wijze geschiedt, daar de grondstof uit het buitenland moet komen en de beschikbare hoeveelheden heel gering zijn. (...)

Toegekende minima: Ten einde de verpakkings- en transportmoeilijkheden te vermijden, zullen de bons, uitgegeven door onze Hoofdgroeping, niet lager zijn dan 1,000 capsules.' ('Berichten' december 1942)

De 'Voedingscentrale' van de IXde houdt zich, anders dan haar naam in eerste instantie zou doen vermoeden, ook bezig met 'het aankopen van verschillende partijen kurkschijven, die we eerlang in België mogen verwachten. Ze voert onderhandelingen met verschillende landen met het oog op den invoer van grondstoffen bestemd voor de fabricatie van stoppen. De Centrale heeft eveneens kroonstoppen gekocht, waarvan de levering echter nog niet gedaan is. (...)

We herinneren er de belanghebbenden aan, dat de aanvragen voor bevoorrading in kroonstoppen ons moeten toekomen vóór den 20e van elke maand, voor de verdeling der daarop volgende maand, en dat ze moeten voorzien zijn van een vergoedingszegel van 19 fr.' ('Berichten' februari 1943)

CROWN CORK COMPANY (Belguim)

SOCIÉTÉ ANONYME. — CAPITAL : 10.000.000 de francs

149, chaussée de Merxem

MERXEM-ANVERS

Les meilleurs

BOUCHONS-COURONNE

unis et décorés :
avec liège naturel et
aggloméré « NEPRO »
avec liège et pastille étain, et
aluminium. — Présentation
parfaite. — Calibrage rigou-
reux. — Etanchéité absolue.

BOUCHONS avec timbre fiscal dans les plus courts délais

Téléphones : 536.76 - 536.77 - 536.78 - 512.42

B. Dodden, *Le nouvel Annuaire Pratique de la Brasserie Belge*, 1933.

Wij moeten tot onze spijt mededeelen, dat de brouwers, limonade-fabrikanten en bierhandelaars, die refertes hebben bij onderstaande fabrikanten, dit wil zeggen die er zich bevoorraden hebben in 1938-1939, niet kunnen genieten van de verdeling van kroonstoppen voor de maand April, daar de contingenten plaatijzer, die ter beschikking gesteld werden van die fabrikanten zoo klein zijn, dat ze zelfs geen 10 % van de basiscijfers 1938-39 bereiken. Het geldt de volgende firma's: Crown Cork Company (Belgium), te Merksem; General Crown Cork Company, te Deurne-Zuid; Antwerp Crown Cork Company, te Kontich. De hoeveelheid te verdeelen kroonstoppen zal overgedragen worden en de hoeveelheden der maand Mei komen aanvullen. (...)

Wij herinneren er nog aan, dat het contingent kroonstoppen slechts toegekend wordt op bijzondere aanvraag van de belanghebbende. Deze moet ons verwittegen per speciaal formulier, voorzien van een vergoedingszegel van 10 frank. ('Berichten' april 1943)

Wij vestigen de aandacht van hen, die kroonstoppen gebruiken, op de mogelijkheid tot bevoorradiging die tegenwoordig bestaat door het leveren van ijzerschroot. Het is inder-

CROWN CORK COMPANY S. A.

(BELGIUM)

MERKSEMSCHESTEENWEG, 149

MERKSEM

ANTWERPEN

TELEFOON

536.76 - 536.77 - 536.78 - 512.42

TELEGRAM

BELCROWN - ANTWERPEN

CORK - ANTWERPEN

SATURATEURS-ANTWERPEN

*specialist van
de kroonstop*

B. Dodden, *Le nouvel Annuaire Pratique de la Brasserie Belge*, 1933.

daad voldoende de nieuwe bons voor ijzerhoudende metalen, bons die verkregen worden in ruil voor dat ijzerschroot, te bestemmen voor de fabricatie van kroonstoppen.' ('Berichten' mei 1943)

In februari 1944 krijgen de 'onderhoorigen' te horen dat 'ingevolge de nieuwe onder-richtingen van de IJzercentrale (...) tot nader order geen enkele toekenning van plaatijzer op het contingent zal worden toegestaan'.

Een en ander betekent dus dat de brouwerijen zich in een paradoxale toestand bevinden: ondanks alle moeilijkheden slagen zij er in bier te produceren, maar ze hebben geen kroonkurken om hun bierflessen te stoppen. 'Wat dat betreft leverden beugelflessen een betere oplossing, de rubberen afsluitingen konden gemaakt worden uit afgedankte auto- en vliegtuigbanden - totdat ook die grondstoffen niet meer voor handen waren.' (67)

7.7 Energie en tractie

Grondstoffen en materialen die direct met het eindproduct te maken hebben, volstaan niet om bier te produceren en op de markt te brengen. Voor die productie en het marktklaar maken zijn er ook energie, tractie en een aantal bijkomende materialen nodig. Het is een eentonig liedje, maar ook hier kent de brouwer zijn bevoorradingsbeperkingen en moeilijkheden. Hier volgt een selectie citaten uit de 'Berichten'. De datum tussen haakjes slaat op de verschijningsdatum van de betreffende nummers.

Steenkool

Voor kolen en cokes geldt als algemene regel dat de contingenten maandelijks en niet jaarlijks worden vastgesteld en dat het verboden is om stocks te vormen. (januari 1943)

'Het enkwest over kolen heeft uitgewezen dat de behoeften zeer verschillend zijn van brouwerij tot brouwerij, de eene kan een Hl. bier voortbrengen met een behoefte van 10 kg. per Hl., terwijl een andere de 30 kg. benadert of zelfs overschrijdt. Buiten het feit dat moet rekening gehouden worden met het al of niet bestaan eener flesserij of het voortbrengen van eigen drijfkracht, bewijzen deze cijfers dat grote besparingen mogelijk zijn.' (november 1941)

'De vastgestelde contingenten voor de maand Augustus (1941) zijn onvoldoende. De leiders hebben zich in verbinding gesteld met den Heer Boulet, Directeur van den Centralen Kolendienst, om een vermeerderd contingent te bekomen voor de maand September en volgende. Meer dan ooit is het in deze omstandigheden noodig met juistheid de vragenlijst die onlangs aan onze Leden gestuurd werd te antwoorden, ten einde een grondig onderzoek te kunnen laten gebeuren over de behoeften aan kolen voor de verschillende nijverheden die van onze Groepeerij afhangen.' (juni 1941)

'Wij vernemen dat het mogelijk zal zijn, alle bons der maand September (1941) te honoreeren. De bedrijven, die hun bons nog niet konden omzetten, worden verzocht deze terug te zenden om de omzetting te ontvangen in November. Men verzoekt ons ook bij deze gelegenheid het Besluit van 15 Juni in herinnering te brengen. Dit besluit zegt, dat het aan bedrijven verboden is zich onmiddellijk aan de mijn te bevoorraden, maar dat de bestellingen moeten gedaan worden door tusschenkomst van de kolengrossiers. Het is aan de mijnen toegelaten, kleine kwantiteiten kolen af te leveren aan de omwonenden, deze moeten hun levering contant betalen en door eigen middelen afnemen.' Dat voor de maand september alle bons kunnen worden "gehonoreerd" is mede te danken aan het onderhoud dat Van der Vorst heeft namens de IXde met Dr. Michielsen, attaché bij Leemans in augustus 1941, om het contingent toegekend aan de brouwers verhoogd te krijgen. (68)

Om een idee te geven van hoeveelheden: het contingent kolen aan de brouwers toegekend bedraagt voor oktober 1941, 6860 ton. In september was nog 7800 ton voorgespiegeld.

'Zooals onze omzendbrieven het hebben meedegedeeld (...) hebben wij thans toelating bekomen deelbons uit te reiken, dit wil zeggen dat wij bons mogen geven van minder dan

(67) W. Patroons, *Bier*, op. cit., p 17.

(68) B-748-961E, Verslag van 23 augustus 1941, van dit onderhoud.

10 ton.' (oktober 1941)

Eind oktober 1941 richt Cools zich per brief tot 'President Reeder' met het verzoek terug te komen op de beslissing om voor de maand november geen contingent kolen ter beschikking te stellen aan de dranknijverheid. In zijn brief tracht hij het belang van deze industrietak aan te geven door het noemen van het aantal werknemers, enz. (69) Aangezien we geen enkele aanwijzing vonden van het tegen-deel lijkt het dat dit een vergeefse poging was.

'Tot onze groote spijt is het ons onmogelijk kolenbons op te zenden naar de onderhoorigen der IXe Hoofdgroepering voor de loopende maand, daar ons geen enkel contingent is toegewezen. We hebben alle reden om te gelooven, dat ons een kolencontingent zal worden toegekend voor de maand Juni (1942), wat ons in staat zal stellen de gewone verdeling van brandstof te hernemen.' (mei 1942)

Tenslotte vinden we in de 'Berichten' van april 1943 nog een uitgebreide vertaling van een artikel uit 'Tageszeitung für Brauerei'. Hierin worden talrijke wenken gegeven voor het besparen op kolen tijdens de verschillende fasen van het brouwproces. Gelijkaardige wenken voor het besparen bij de stoomopwekking worden gegeven in april 1944.

Bruinkool

'De Centrale dienst voor de verdeling van grondstoffen der Corporatie deelt ons mede, dat volgens ontvangen berichten uitgaande van de Kolencentrale, te beginnen met deze maand (oktober 1942) de bruinkolenbriketten gerantsoeneerd zijn. De gewone verbruikers houders van deelbons 'Ambachten', rechtgevend op kolen (geen cokesbons) kunnen zich in bruinkolen-briketten bevoorraden, tegen afgifte dezer bons bij hun gewone leverancier en dit naar verhouding van 130 kg. briketten tegen 100 kg. kolen.' (oktober 1942)

In de 'Berichten' van juli 1943 lezen we dan weer: *'De verkoop van die brandstof (bruinkool) is vrij en de prijs er van werd door het Commissariaat voor Prijzen en Loonen vastgesteld op 506 frank voor de industrie.'*

Mazout, olie en dergelijke

'Mazout:

- 1) *Onze onderhoorigen moeten zich richten tot de burgemeester hunner gemeente; ze zullen slechts mazout kunnen bekomen zoo ze een getuigschrift van electricien-constructeur kunnen voorleggen, dat bevestigt, dat hun installatie niet zoodanig kan omgevormd worden, dat ze niet electrisch kan werken.*
- 2) *Voor auto's wagens, enz. moeten degenen die ze gebruiken hun aanvraag indienen bij den burgemeester.'* (december 1941)

De 'Berichten' van augustus 1942 publiceren bepalingen in verband met verdeling van gashout voor gashoutgeneratoren en het Besluit van 15 oktober 1943 (Staatsblad van 16 oktober 1943, n° 43), stelt de maximumprijzen voor dit gashout vast:

- a) voor leveringen van fabrikanten aan verdelers: 1,150 fr. de 1,000 kilogram;*
- b) voor rechtstreeksche leveringen van fabrikanten aan grootgebruikers: 1,250 frank de 1,000 kilogram. Deze prijzen gelden voor levering op wagon, camion of schip vertrek. (...)*
- c) voor leveringen verdelers aan verbruikers: 1,450 fr. de 1,000 kilogram.*

De maximum prijzen (...) gelden voor gashout met maximum 20 t.h. vochtigheidsgehalte. Voor het hout met een vochtigheidsgehalte dat 20 t.h. overtreft, moet een vermindering van 20 frank per percent vochtigheid boven 20 t.h. en per ton toegestaan worden.'

'Wij vestigen de aandacht op het feit dat de toelatingen om een voertuig uit te rusten met persgas slechts zullen toegekend worden aan de voertuigen, die geschikt bevonden worden en zich niet leenen tot een gazoegenuitrusting. Worden als geschikt aangezien om een gazoegenuitrusting te ontvangen, de voertuigen die ontbrandbare stoffen vervoeren en die waarvan de wegwijzer verscheidene halten voorziet (huis aan huis dienst). Anderzijds deelen de bevoegde overheden ons mede, dat het getal persgasflesschen ter beschikking gesteld van de Corporatie lang niet voldoende is om alle voertuigen te voorzien, die aan de gestelde voorwaarden beantwoorden.' (februari 1942)

In een bericht aan de eigenaars van autovrachtwagens lezen we: *'De centrale diensten der N.L.V.C. deelen ons mede, dat het tegenwoordig onmogelijk is een vergun-*

(69) B-748-961E, nr.961-65-6733, Brief van 24 oktober 1941 van Cools aan Reeder. Generaal Eggert Reeder (1878-1966) is tijdens het grootste gedeelte van de bezetting, na Von Falkenhausen, de hoogst geplaatste Duitse machthebber in bezet België. In tegenstelling tot zijn baas, houdt hij zich als hoofd van de 'Verwaltungsstab', alleen met burgerlijke zaken bezig.

ning te krijgen om een uitrusting met persgas in te richten voor autovrachtwagens met een nuttige last boven de 1,500 kg. De reeds ingediende aanvragen voor autovrachtwagens van dien aard waren voorloopig hangende gebleven in de hoop, dat de noodige vergunningen nog zouden kunnen verkregen worden. Wij brengen ter kennis van onze onderhoorigen, die eigenaars zijn van autovrachtwagens van die soort, dat er hun niets anders overblijft dan deze met gazoegen uit te rusten.' (mei 1942)

'Het Besluit van 9 Januari 1943 (betreffende de aangifte en het in omloop brengen van metalen persgasflessen) (Staatsblad van 21/1/43, p.252) verplicht alle houders van metalen flesschen, die zouden kunnen dienen tot het verzamelen van persgas al of niet gemonteerd op een vrachtwagen, deze aan te geven binnen de 20 dagen bij het Ministerie van Economische Zaken (Dienst Gazoegen) (...)

Bevoorrading in onbevoorsbare oliën. (...) Daar de brouwerijen niet tot deze laatste (aller-noodwendigste voedingsindustrieën) behooren, moesten de leveringen worden stopgezet.' (juli 1942)

Elektrische energie

Het 'Staatsblad' van 15 augustus 1942 (nr. 227) publiceert het 'Besluit tot beperking van het verbruik van elektrische energie (...)' van 31 juli 1942 van het 'Ministerie van Economische Zaken'. 'Het is aan iedere gebruiker verboden het totaal vermogen van zijn elektrische toestellen te verhoogen of te laten verhoogen. (...) De gebruikersbeperkingen bepaald bij onderhavig besluit brengen voor de gebruiker niet de verplichting met zich zijn industriële productie, noch zijn handelsbedrijvigheid, noch de hem opgelegde prestaties te verminderen. De vermindering van verbruik welke zij opleggen moet bereikt worden door een betere aanwending der elektrische energie.'

Door een 'Modificatie' van dit besluit wordt het eveneens verboden nieuwe gebruikers aan te sluiten (oktober 1942)

In het Staatsblad van 26 november 1943, nr. 330, verschijnt het Besluit van 18 november 1943, 'houdende wijziging en aanvulling' van het besluit van 31 juli 1942. Het verbruik van elektrische energie mag 80% en voor zekere groepen gebruikers 90% van hun referentieverbruik niet overschrijden. Verder is het 'verboden de lichtreclamen en verlichte naamborden evenals de elektrische verlichting der uitstalramen in werking te stellen.'

In de 'Berichten' van april 1944 wordt ingegaan op de beperking van dit stroomverbruik, meer specifiek voor de brouwerijen: 'Uw aandacht werd ongetwijfeld reeds herhaald, inzonderheid de jongste maanden, getrokken door de verordeningen waarbij het electriciteitsverbruik voor nijverheidsdoeleinden beperkt werd en wel op 80 t.h. zoo de toomafneming aan het verdeelingsnet bij hooge spanning, op 90 t.h. zoo ze bij lage spanning geschiedt. De gekozen referentieperiode is voor onze bedrijven zeer ongunstig. In het begin er van was het vervoer zoo goed als onbestaande (opeisning door Belgisch en bezettingsleger, vervoer per spoor onmogelijk, dit per water slechts op enkele plaatsen toepasselijk door de vernietiging van sluizen en bruggen). De drie opeenvolgende beperkingen van de densiteit der bieren bracht vermindering der fabricage mede. Ten slotte diende gedurende 72 dagen bier tegen broodzegels verkocht te worden.' Verder volgen aanwijzingen voor besparingen in het stroomverbruik.

'We vestigen de aandacht van onze onderhoorigen op het feit, dat de elektrische centrales op geen enkel oogenblik den stroom mogen afsnijden der brouwerijen, mouterijen of andere voedingsnijverheden, daar, krachtens artikel 3 van bedoeld besluit, de voedingsnijverheden mogen voortgaan den noodigen elektrischen stroom te gebruiken voor het bewaren der bederfbare voedingswaren. Het aftrekken van het noodige bier voor de bevoorrading der bevolking moet, naar onze meening, eveneens begrepen worden bij de bewaringsmaatregelen.' Hier wordt het Besluit van Economische Zaken van 31 januari 1944 bedoeld, verschenen in het Staatsblad van 2 februari 1944.

7.8 Vervoermiddelen

Paarden

Voor de brouwers geldt een speciale regeling voor het inhouden van een deel van de zelf geproduceerde draf, in verband met het gerantsoeneerde paarde-

voer. (Hierop komen we terug in een later nummer van *Ons Heem*).

In het *Staatsblad* van 22 September 1941 verschijnt een nieuwe regeling voor paardenrantsoenen. *'Met vreugde zullen de Nijveraars vernomen hebben dat als niet-landbouwpaarden worden aangezien: de paarden welke toebehooren aan firma's of personen, die geen landbouwer zijn en wier dieren geen landbouwwerk verrichten. Het geldt dus de paarden welke in den handel en de nijverheid gebruikt worden. Deze opvatting zal aan vele nijveraars toelaten, de officiële rantsoenen voor hun paarden aan te koopen. De nieuwe regeling maakt onderscheid tusschen de paarden wier gewicht 450 kg. overtreft en deze die dit gewicht niet bereiken. De paarden van de eerste categorie ontvangen 400 kg., die der tweede categorie 200 kg. voeder per maand.'* Vanaf 1 oktober 1941 wordt dit respectievelijk 300 en 200 kg. Een muilezel heeft slechts recht op 100 kg. (september 1941)

Ook voor de paarden wordt de toestand steeds minder rooskleurig. Dit blijkt uit de *'Mededeeling aan de eigenaars van dieren welke recht hebben op bevoorrading'* van het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, verschenen in het *Staatsblad* van 24 april 1942 (nr. 114): *'Voor de maand Mei 1942 zijn de rantsoenen voor de paarden vastgesteld als volgt: De niet landbouwpaarden van meer dan 450 kilogram hebben recht op 200 kilogram samengesteld voeder (2 zegels); Deze van minder dan 450 kilogram hebben recht op 100 kilogram samengesteld voeder (1 zegel); De half-landbouwpaarden worden niet meer bevoorrad.'* Deze laatste regeling, maandelijks via een mededeling in het *Staatsblad* bevestigd, blijft tot het einde van de oorlog van kracht.

De paardenmarkt ontsnapte evenmin als andere zaken aan de "ordering".

'Een besluit van 29 Mei 1942 ('Staatsblad' van 4 Juni), met het oog op de organisatie van de paardenmarkt, heeft voortaan iederen aankoop van paarden onderworpen aan een aankoopvergunning, afgeleverd door bemiddeling van de locale secretarissen van de N.L.V.C. Die maatregelen zijn toepasselijk op de aankopen van de noodige paarden, om de gestorven of opgeëschte paarden te vervangen.' (juli 1942)

In maart 1943 melden de *'Berichten'* dat *'het 'Verordnungsblatt' van den militaire bevelhebber in België en Noord-Frankrijk (...) een verordening gepubliceerd (heeft) waarbij de handel in paarden en veulens verboden is.'*

In het *Staatsblad* van 5 september 1943 (nr. 248), vinden we dan weer een besluit in verband met de maximum prijzen voor vervoer van goederen met paarden. Uit artikel 2 van dit besluit blijkt dat, *'voor de toepassing van dit besluit (...) het land in drie zones verdeeld (wordt):*

Zone A omvat de gemeenten met meer dan 50,000 inwoners;

Zone B 5,000 tot 50,000 " ;

Zone C minder dan 5,000 " ;

De prijzen per uur, voor gespan van één paard, een voertuig en een voerman variëren, volgens de zone en de zwaarte van het paard, van 35 tot 17 Fr., met twee paarden van 60 tot 28 Fr. en voor een voerspanpaard van 25 tot 11 Fr.

De huur van het bijkomend voertuig varieert voor een voertuig met veren volgens het draagvermogen (2,000 tot 1,000 kg) van 40 tot 20 Fr. en zonder veren van 25 tot 10 Fr. (onafhankelijk van de zone).

Voor onder andere de natiepaarden van Antwerpen is een apart artikel in het besluit voorzien. *'In plaats van een uurprijs mag een prijs per gewicht (...) bedwongen worden. Deze prijs mag niet hooger liggen dan de vergoeding voor een arbeid van acht uren.'*

Automobielen

Reeds vóór de bezetting kwam het gebruik van autovoertuigen in het gedrang. In 1939 werden in de Belgische brouwindustrie ongeveer 2000 vrachtwagens gebruikt. Niet te verwonderen dat zowel de Belgische als Duitse militaire kringen hun begerig oog hierop laten vallen. (70) Verder werd de bevoorrading in benzine ook vóór de Duitse inval steeds moeilijker. *'Le service de mobilisation de la Nation invite les industriels qui disposent encore de camions à organiser leurs transport de façon à réduire au minimum la consommation d'essence. Si la discipline qui s'impose à chacun n'est pas observée le Gouvernement se verrait obligé d'appliquer des mesu-*

(70) PJB, 1947, p. 550.

res de restrictions obligatoire, infiniment plus gênantes pour l'industrie et le commerce. (...) Nous (= de Federatie) faisons appel à l'esprit d'entraide et de confraternité de ceux de nos membres qui disposent encore de moyens de transports afin qu'ils les mettent à la disposition des brasseurs particulièrement atteints par les réquisitions. Nous recommandons d'organiser des services de transports en commun. (...) L'approvisionnement du pays étant devenu de plus en plus difficile, nous engageons les brasseurs à faire strictement les économies que la situation exige, la consommation totale actuelle (d'essence) doit être diminué de 20 à 25 %. (71)

Met het massale bezoek van onze Oosterburen wordt de situatie er natuurlijk niet beter op. Een 'Besluit tot Reglementering' (lees beperking) van het vervoer van vrachtwagens, afgedrukt in de kranten en aangeplakt door de gemeentebesturen, treedt in werking vanaf 19 december 1940. (72) Enkele bepalingen uit dit besluit:

Art. 1.- Niemand mag met een motorvoertuig vervoer van zaken buiten een kring met een straal van 25 kilometer rondom het centrum van de gemeente, waar het voertuig thuishoort, verrichten zonder in het bezit te zijn van een door den leider van het vervoerbureau of zijn gemachtigde uitgereikte vervoersmachtiging. De vervoersmachtiging vermeldt de te vervoeren koopwaar, zomede den of de te rijden rit of ritten. Zij is geldig voor één vervoer of voor den tijd die er in bepaald is. (...)

Art. 2.- Niemand mag met een ledig bedrijfsvoertuig rijden buiten een kring met een straal van 10 kilom. rondom het centrum van de gemeente waar het voertuig thuishoort, zonder in het bezit te zijn van een door den leider van het vervoerbureau of zijn gemachtigde uitgereikte machtiging. (...)

Art. 3. - (...) De zone afgebakend door den kring met een straal van 25 of van 10 kilometer, omvat gansch het grondgebied van de gemeenten waardoor die denkbeeldige lijn loopt.

Art. 4. - Alle vervoerder, wiens bedrijfsmotorvoertuig zich op meer dan 25 kilom. van het centrum van de gemeente, waar het voertuig thuishoort, bevindt, en die over geen weervracht beschikt, moet zich op het dichtstbij, op den terugweg gelegen vervoerbureau aanmelden. Voor de toepassing van die bepaling wordt een lijst van de vervoerbureelen door het Ministerie van Verkeerswezen uitgegeven. Ofwel bezorgt het vervoerbureau een weervracht aan den vervoerder door hem eventueel een vervoerbevel te overhandigen, ofwel laat het bij gebrek aan weervracht, den ledigen terugrit van het voertuig toe en drukt het zijn stempel af op den reiswijzer.'

De 'Berichten' van november 1941 melden verder: 'In principe zijn de oversten van de vervoerbureau's verplicht het traject van de autovrachtwagens voor de levering van dranken te beperken tot die ondernemingen welke binnen een straal van maximum 25 km. gelegen zijn. Men mag zich binnenkort verwachten aan de officiële bevestiging van deze richtlijnen...' In een 'Mededeling' van Van der Vorst van 17 november 1941, betreffende een onderhoud van Cools met de Duitse overheden, lezen we inderdaad dat 'den maatregel die getroffen is geweest, namelijk verbod van meer dan 25 km te rijden, voor alle wagens afhangende van onze Hoofdgroepering' reeds genomen was in december 1940, 'maar tot nu toe nog niet toegepast geweest' is. Deze maatregel zou problemen geven in een grootstad als Brussel. 'Er werd gevraagd (...) een voorstel in te dienen.' Blijkbaar wordt 'uitstel bekomen tot 31 December (...). Vóór dien datum zullen wij het nodige moeten gedaan hebben om verder te organiseren. (73) Het Besluit van 25 juni 1942 van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid, in werking tredend op 1 juli 1942 (Staatsblad nrs. 180-181, van 29-30 juni 1942) regelt 'de uitgifte van verkeersvergunningen voor motorrijtuigen.

Art. 1. - Geen motorvoertuig mag worden gebruikt, tenzij daartoe vooraf een speciale vergunning, 'Verkeersvergunning', genoemd is afgegeven. (...)

Art. 2. - De thans geldende verkeersvergunningen vervallen op 31 Juli 1942.

De geldigheidsduur der verkeersvergunningen is (3) drie maanden voor personenwagens en motorrijwielen, (6) zes maanden voor alle vrachtwagens en voor tractors met nummerplaat.

Art. 3. - Om in het verkeer te worden toegelaten, moeten alle voertuigen ter voorziening in dringende en vitale behoeften en in het algemeen belang van de bevolking worden gebruikt. Ten einde de dringende noodzakelijkheid van de gedane reizen en van de brandstoftoekenning te kunnen controleren, moet voor ieder motorrijtuig een 'Reiswijzer'

(71) PJB, 1939, p. 758, 761, 794.

(72) Zie onder meer Gazet van Mechelen, van 11 januari 1941, p. 5.

(73) B-748-961E, n° 961-56, Mededeling van Van der Vorst van 17 november 1941.

worden gehouden, waarin al de te ondernemen reizen worden opgeteekend (...)

Art. 5. - (...) Al wie de bepalingen van dit besluit overtreedt en aldus de oordeelkundige verdeling der verkeersvergunningen tegenwerkt en 's lands algemeene economie schaadt, wordt gestraft met een geldboete van 100 tot 100,000 frank en met een gevangenisstraf van acht dagen tot één jaar of met één dezer straffen. Bovendien kan de verbeurdverklaring van het rijtuig worden bevolen.'

Dan zij er nog de regelingen in verband met opeisingen.

Het Besluit van 13 mei 1942 van het Ministerie van Financiën (Belgisch Staatsblad van 31 mei 1942, n° 151) regelt 'de betaling, door middel van effecten van de Staatsschuld, van de door de Duitse overheid in België aangekochte en opgeëischte auto-voertuigen. (...) De door de Duitse overheid in België gedane en nog te doen vrije aankopen of opeisingen van autovoertuigen zullen voortaan vereffend worden door middel van Schatkistcertificaten, behalve wat de saldobedragen van minder dan vijfhonderd frank betreft, welke in specie zullen uitgekeerd worden. (...) Er wordt een nieuw type van vijfjarig Schatkistcertificaten gecreëerd met een jaarlijks na vervallen te betalen rente van 1 t.h. 's jaars.'

Een verdere beperking, meer specifiek voor de brouwsector, bestaat erin dat het vervoer van mout vanaf 6 december 1943 aan een machtiging wordt onderworpen. (74)

Trein

Ook in die dagen is het spoor een alternatief voor het wegvervoer natuurlijk. Maar als we het hebben over een oorlogssituatie moeten we dat woord alternatief juist interpreteren: het treinverkeer wordt evenzeer geplaagd door beperkingen en problemen en is, meer nog dan het wegvervoer, doelwit van bombardementen. We zullen het over dit onderwerp hier niet verder hebben. Laten we alleen nog vermelden dat de N.M.B.S. er op aandringt bij haar klanten 'om hun verzendingsplan te herzien om maximaal gebruik te maken van de lange dagen.'

8. De relatie "LEIDERS - ONDERHORIGEN"

Kan men zich, halfweg de 20ste eeuw, een onafhankelijker personage voorstellen dan de gemiddelde dorpsbrouwer, keizer in zijn brouwerij, koning van de wipschieters, voorzitter van de plaatselijke harmonie, ere-voorzitter of erelid van nog een resem andere verenigingen én vaak ook nog eens burgemeester van zijn dorp. Dit volkje van trotse brouwers wil de N.L.V.C. dus in het keurslijf van haar IXde Hoofdgroepering dwingen. Zeker, een flink aantal van hen is gewonnen voor de gedachte van orde en tucht ofte 'Ruhe und Ordnung' die de organisatie vertegenwoordigt, veler reacties is er echter een van aarzelende volgzzaamheid tot het (proberen) vierkant naast zich neer te leggen van de verordeningen. Ook meer actieve vormen van verzet tegen de corporatie doen zich voor. Dit is immers af te leiden uit de brief die Van der Vorst aan Dr. Tuengertahl van de *Ernaehrung und Landwirtschaftsgruppe* stuurt in mei 1941. 'Ik dank U voor uw beslissing betreffende de afschaffing der publicatie van het weekblad "De Belgische Brouwer", gezien de leugens, de chantage en de laster, die hierin tegenover de corporatie uitgesproken werd. Ik heb nota genomen van Uw wensch den heer Mosselmans een betrekking te bezorgen, aangezien de "Belgische Brouwer" zijn eenige middel voor bestaan daartelt. (...) Deze wenscht (echter) hoegenaamd geen betrekking in de Corporatie te bekomen, maar verlangt uitsluitend zijn weekblad verder te mogen publiceren, mits de belofte van in het vervolg een correcte houding aan te nemen tegenover de Corporatie. (75) (76) Aangezien we deze zaak niet verder onderzocht hebben, geven we hier geen verdere commentaar bij. Wel merken we op dat we de naam Mosselmans reeds eerder tegenkwamen en toen bleek dat hij niet wars was van vinnige polemieken.

Een eerste taak van de N.L.V.C. is dus zichzelf te verkopen. Aangezien de IXde voor de brouwers het gezicht is van de N.L.V.C. zijn beide in het hierna volgende bijna synoniem.

(74) Staatsblad, 24 november 1943, nr. 328, Verordening nr. 1/43; Berichten, jg.3, nr. 48, 27 november 1943, p. 457.

(75) B-748-961E, brief van 8 mei 1941 van Van der Vorst aan Dr. Tüngertahl van de 'Ernaerung und Landwirtschaftsgruppe, Koninklijkestraat 145a, Brussel (76) Paul Mosselmans zal zijn weekblad *Le Brasseur Belge* uitgeven van 1941 tot 1948 (A. Perrier-Robert en Ch. Fontaine, *België door het Bier*, Schortgen, G. H. Luxemburg, 1996, p. 189). Eerder was hij verkoopsdirecteur en medewerker van *Het Kleine Brouwersblad*.

8.1 De IXde verkoopt zichzelf

'Het is noodzakelijk dat ieder brouwer, ieder mouter, ieder bierhandelaar, ieder water- of limonadefabrikant of -handelaar, ieder likeurstoker, ieder wijnhandelaar, ieder azijnbrouwer de Corporatie kenne waarvan hij een medelid is. Het is noodig dat hij begrijpe, dat zij geen nieuwe openbare instelling is die zich tegen hem stelt, maar dat zij het groote tehuis is, waarin ieder zijn wel aangewezen plaats weet, om in orde en rechtvaardigheid dat te bekomen wat hem toekomt. (...)

In de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie zijn de Hoofdgroeperingen de marktregelende organen. Hunne onderscheidene bevoegdheid is niet bepaald geworden naar de activiteit van de aangesloten menschen, maar volgens de voortgebrachte, bewerkte of verhandelde producten. (...) De macht van de Hoofdgroepering (reikt) zeer ver (...) en (omvat) werkelijk het gansche product. (...)

Velen die van de Corporatie alleen hare omzendbrieven, hare formulieren en eenige onge-

MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENNING

NATIONALE LANDBOUW-
EN VOEDINGSCORPORATIE

IX° Hoofdgroepering :
Brouwerij, Mouterij, Stokerij
Dranken in 't algemeen

St-Katelijne plaats, 18
BRUSSEL

RP

BRUXELLES
13-14
1941

RECOMMANDÉ

Brouwerij BEIRENS, H. & C.

te
WOMMELGHEM
/Antw.

94*B

De Directeur

hoorde verdichtsels er over kennen, vormen er zich natuurlijk een weinig bemoedigend gedacht over. Hoewel in een veel somberder licht, werd deze weigerige, soms wantrouwige ontvangst door de Leiders voorzien. 't Begin echter maakte het noodig er 't mes op te zetten om in eerste instantie de huidige toestanden nader te belichten en zoo haast mogelijk eenige richtlijnen te stippelen voor de toekomst.'

Dit zijn enkele fragmenten van de zelfpresentatie van de IXde in het eerste nummer van 26 april 1941 van haar lijfblad, de reeds zo vaak geciteerde 'Berichten'. 'Onder corporatief opzicht hebben de "Berichten" een heel eenvoudig programma voorop te stellen: zij zijn de trouwe woordvoerders van de Leiders. (...) Benevens deze verscheidene corporatieve rubrieken (...) hebben de "Berichten" de taak van een zoo wijd mogelijk uitgebreide technische inlichting op zich genomen. Op het voorplan harer bekommelingen stelt de Corporatie de kwaliteit der producten en de verbetering der arbeidsvoorwaarden.' In datzelfde eerste nummer van de 'Berichten' volgt dan nog een bloemlezing van de stappen die de IXde tot dan toe genomen heeft ter verdediging van de belangen van de brouwers:

'Terecht of ten onrechte: de Belgische Brouwerij genoot bij de overheden, zoowel bezettende als Belgische, niet het aanzien waarop zij recht had. Het heeft heel wat moeite gekost deze meening recht te zetten en voor de Brouwerijnijverheid bij de bevoegde instanties het verloren vertrouwen terug te vinden. Dit gezegd zijnde, kunnen we bevestigen:

1° dat in kritische momenten der ravitailleering van het land, de Hoofdgroepering voor de Brouwerijen de bestaande stocks heeft kunnen bewaren;

2° dat zij een planmatige sluiting van bedrijven heeft kunnen vermijden;

3° dat hare onverpoosde werking de afschaffing heeft bekomen van het rantsoeneringsbesluit, dat de verkoop van het bier onderwierp aan de afgifte van broodzegels; terloops worde gezegd, dat dit besluit niet door de Hoofdgroepering werd genomen of voorgesteld, zij heeft integendeel al het mogelijke gedaan om het te doen intrekken;

4° dat gedurende de toepassing van het rantsoeneringsbesluit, dankzij de werking der Hoofdgroepering, de interpretatie werd gegeven, die de vrije verkoop van het bier van 0.8° toeliet;

5° dat dank zij dezelfde werking, het Commissariaat voor Prijzen en Loonen een winstgevende prijs voor dit bier heeft toegestaan;

6° aan hetzelfde Commissariaat werd een ontwerp van vast tarief voor de drie in den handel zijnde biertypen voorgesteld; de bevoegde overheden hebben gemeend het invoeren van een vast tarief niet te kunnen aanvaarden; het besluit van 12-3-41 dat thans de prijzen regelt, geeft ook aan de leiders der Hoofdgroepering geen voldoening; zij blijven ijveren voor afkondiging van een minimumtarief en hopen weldra ook op dit punt voldoening te bekomen;

7° dat steeds, dank zij dezelfde werking, het onbelast gebruik van saccharine, gevraagd door de brouwers, werd toegestaan; (...)

9° dat tegenover het feit, dat de brouwerijnijverheid niet mag rekenen op een aanvulling der grondstoffen, de Hoofdgroepering een brouwplan heeft ingediend bij de Overheden; dit brouwplan werd aanvaard en zal eerstdaags in het Staatsblad onder vorm van besluit verschijnen; het voorziet dat de bestaande stocks aan grondstoffen zullen moeten volstaan tot Maart 1942; het zal door het invoeren der "Brouwkaart" een juiste aanwending der grondstoffen en een verwezenlijking van een gezonde marktordering mogelijk maken. (...)

Aan de Overheden werd een ontwerpbesluit voorgelegd om de verplichte vastlegging der leege flesschen in te voeren. Dit ontwerpbesluit voorziet eveneens het gebruik van vastgestelde inhouden, alsmede de verplichte aanduiding van dezen inhoud op flesschen en glazen. (...)

Den studiedienst bewerkte de invoer en het uitzaaien van veredelde zaaigerst uit Nederland. Hier werd de eerste grondslag gelegd voor de herbevoorrading onzer Brouwerijen.'

Het gaat er soms nogal prozaïsch aan toe in de 'Berichten'. 'Half oogst (1941) is voorbij. Werkelijk, voor wat de brouwerij betreft vervult een terugblik ons met een gewettigde fierheid, want de niet te onderschatten beproeving, waaraan onze lichte bieren in den Zomer het hoofd te bieden hadden, eindigde in hun volledig voordeel, de hooge gisting heeft er veel toe bijgedragen om den schijn te redden. De oude versnijdings-, verzurings- en hopprocédés, gepaard aan de moderne overzadigingssystemen, gaven prachtuitslagen, de scheikundigen werkten hand in hand met de ouderen van het beroep (...). (Men) heeft (...) kunnen vaststellen dat het gebrek aan mout de corporatieve banden dichter heeft toegehaald.' (augustus 1941)

Bij het "zichzelf verkopen" richt de N.L.V.C. zich niet alleen tot zijn leden (een meer hedendaags woord dan "onderhorigen"), maar ook tot het grote publiek, zoals blijkt uit een mededeling in de 'Berichten' van maart 1944: 'In het raam van haar algemeene propaganda, heeft de N.L.V.C. de productie van een paar filmen laten ondernemen. Deze worden in den vorm van gewone cultuurfilm in de bioscopen vertoond als bijgevoegd programma.' In dit zelfde nummer wordt ook één of ander kranteartikel van februari 1944 aangehaald waarin de brouwers lof wordt toegeswaaid: 'Nemen we een voorbeeld aan de brouwers. Ook zij hebben gebrek aan grondstoffen. Maar hebben zij ons desnietegenstaande geen producten gegeven die nog zeer

goed zijn en dit tegen volstrekt geen overdreven prijzen? Waarop wachten onze speksla-
gers om te tonen waartoe zij zelf in staat zijn?'

Ook 'in het buitenland is men ten andere belang gaan stellen in de resultaten, die bereikt
werden door onze brouwers', aldus professor R. Laneau in de 'Berichten' van
november 1942.

Dit helpt natuurlijk ook om bij de brouwers een goede indruk te maken: 'Onze
Hoofdgroepering beschikt afwijzend op alle aanvragen om inlichtingen (van de fiscus)
betreffende de individuele activiteit harer onderhoorigen. Geen enkele wet, besluit of
ander wetgevend document verplicht ons of laat ons inderdaad toe zulke inlichtingen te
verspreiden.' (mei 1943)

8.2 Over bevoegdheden, de stok achter de deur, de zachte dwang en de preek (77)

'Onze 9^e Algemene Hoofdgroepering heeft tot taak: de markt der producten der
Brouwerijen, Mouterijen, Stokerijen (...) in overeenstemming met de wet, te regularise-
ren. De macht regulariseren wil zeggen: er voor zorg dragen dat de uitgevaardigde ver-
ordeningen, vereischt door den toestand en het gemeenschappelijke belang onderhouden
worden.' (juni 1941)

Welke de precieze bevoegdheden zijn van de Voorzitter en dus van de IXde
maakt weleens onderwerp uit van discussie: 'Principieel staat het thans vast, dat de
Voorzitter der Hoofdgroepering niet bevoegd is om minimumprijzen vast te stellen.'
(oktober 1941)

Die minimumprijzen zijn duidelijk een stokpaardje van de IXde.

'Om zijn macht tot een werkelijkheid te maken en de uitvoeringen zijner beslissingen op
te leggen, beschikt (de Hoofdgroepering) over twee wapenen:

1. de eigen controledienst;
2. het recht buitenrechtelijke sancties op te leggen gaande van een waarschuwing tot en
boete van 10,000 frank; van de tijdelijke tot de definitieve sluiting van een bedrijf.'

Aldus het eerste nummer der 'Berichten' van 26 april 1941.

'De algemeene controle der brouwerij is toevertrouwd aan een dienst van 18 controleurs.
Tijdens de jongste drie maanden werden 600 onderzoeken ingesteld en 83 dossiers niet
in regel bevonden; brouwkaarten werden geschorst tot een maximum van 6 maanden.
(...)

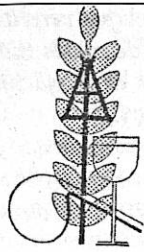
De corporatieve zending is vóór alles opvoedend. In dien zin geeft de Hoofdgroepering
dikwijls aan de getroffen sancties het karakter eener minnelijke schikking.' (15 mei
1943)

Over de boetes in verband met de overtredingen aangaande de borgstelling
hadden we het reeds eerder. Boetes worden ook, hoe kan het anders, uitgedeeld
voor het niet respecteren van de maximum dichtheid van de bieren. Eén van de
mensen die overtredingen in verband met te sterke bieren moeten opsporen is
Gustaaf Du Four uit Ninove. Zijn ervaringen zijn het onderwerp van een ande-
re bijdrage in dit nummer van 'Ons Heem'.

'De toezichters der Hoofdgroepering worden beschouwd als technische afgevaardigden
die speciaal tot hun educatieve taak zullen opgeleid worden. Zij moeten de nijveraar
steeds ten dienste staan, hem voorlichten nopens goed begrip der reglementen en hun
toepassing, bezielde zijn met den geest der corporatieve solidariteit. (...) Degene echter die
moedwillig de verordening der gemeenschap overtreedt in het nadeel dezer gemeenschap
en zichzelf, moet tot de orde teruggebracht worden. (...)

Men zegt soms: de brouwers kunnen geen ordening invoeren en toepassen. Neen, zoo is
het niet. Niet al de "brouwers" zijn slechte mensen, maar enkelen onder hen, steeds
dezelfde, zijn de storende elementen. Enkelen, steeds dezelfde, zijn de oorzaak van de des-
organisatie. Zij bedriegen links, rechts, voerden dumpingsmethoden in, verkochten
nadien aan te hoge prijzen, verkochten aan andermans klienteel, enz., enz. De anderen
volgden, moesten volgen tegen hun zin, omdat geen organisatie bestond om den eerlijke
handel te beschermen, geen marktordering. (...)

(77) De Statuten der Hoofdgroe-
peringen worden vastgesteld door
de Verordening van 25 April 1941
van het Ministerie van Landbouw
en Voedselvoorziening (N.L.V.C.)
en gewijzigd door Verordening
nr. 13/42 van 10 november
1942 (Staatsblad van 13 novem-
ber 1942, nr. 317).

DE ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE DER IXe HOOFDGROE- PEERING

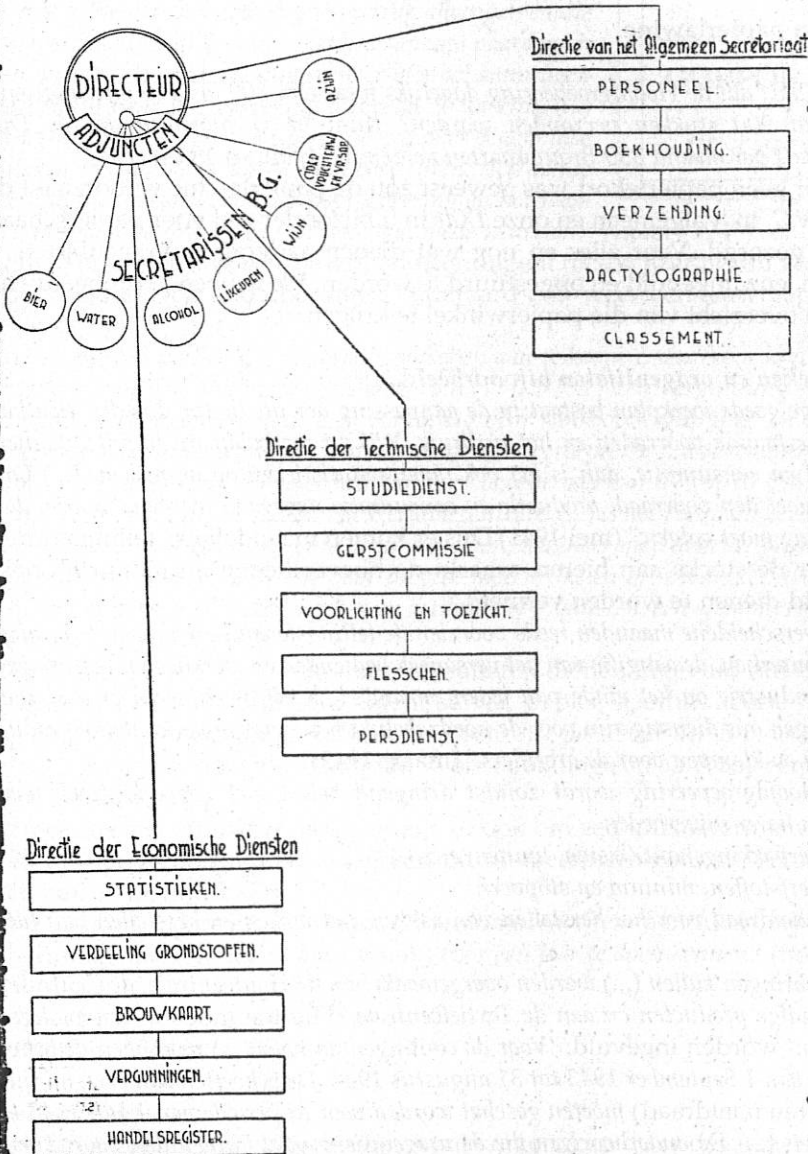
R. DE SAEDELEER.
Directeur du IXe Gr. Gén.

N.L.V.C.

IXe HOOFDGROEPEERING

BROUWERIJ, MOUTERIJ, STOKERIJ, DRANKEN IN 'T ALGEMEEN

Administratieve organisatie.

Dergelijke misdadige bedrijven die het slecht voorbeeld geven en anderen bijna verplichten ook buiten een gezonde marktordering te treden, moeten gestraft en desnoods tijdelijk of definitief gesloten worden. De grondstoffen, te gebruiken tijdens deze tijdelijke sluiting, zullen ter beschikking gesteld worden van de meest behoeftigen. (...)

De Corporatie is geen gendarmerie, maar een gemeenschapshuis voor U allen, waar gij U goed en tehuis moet voelen. Tegenover de organisatie uwer bedrijven kunt gij twee houdingen aannemen: sabotage of samenwerking, aannemen of afwijzen, vertrouwen schenken of weigeren. Het beteekent voor U bloei of verval.' (mei 1941)

'In de eerste helft van September (...) werden door de Technische Afgevaardigden van de Kontrolendienst 61 onderzoeken ingesteld.' (september 1941) 'Onze afgevaardigden hebben (...) een sluikbrouwsel ontdekt: deze brouwerij werd onmiddellijk gesloten.' (november 1941)

Er worden eveneens scheidsrechterlijke commissies in het leven geroepen om de geschillen tussen de brouwers of andere onderhorigen en de N.L.V.C. te behandelen. In deze commissies wordt 'recht gesproken (...) door (...) gelijken, hun collega's die gespecialiseerd zijn in een zelfde industrie- of arbeidstak.' In de Scheidsrechterlijke Commissie van eerste aanleg bij de IXde zetelen 40 scheidsrechters, verdeeld over de 8 bedrijfstakken. (78)

8.3 Een papierlawine

'Wist U b.v., dat de Hoofdgroepering dagelijks meer dan 800 brieven ontvangt en dat er zoowat 900 stukken verzonden worden? Kunt ge U indenken dat de Dienst Brouwkaart per maand 850 Brouwkaarten verzendt?' (januari 1943) (79)

Indien er geen papiertekort was geweest zou de papierlawine veroorzaakt door de N.L.V.C. in 't algemeen en onze IXde in 't bijzonder wel voor papierschaarste hebben gezorgd. Voor alles en nog wat dienen aanvragen, vragenlijsten, statistieken, enz. ingevuld en opgestuurd te worden. We hebben geprobeerd enigszins een overzicht van die papierwinkel te krijgen.

Statistieken en vragenlijsten bijvoorbeeld...

'Het enige goede werkplan bestaat in de aanpassing der productie, dus der dichtheden, aan de bestaande voorraden en het verbruik. Wil dit werkplan nu in feite steunen op voorraad en consumptie, dan is het ook noodig statistieken op de maken. (...) Om de maand moet den voorraad, productie en consumptie nagegaan worden, waarop dan de aanpassing moet volgen.' (mei 1941) Dus er komen maandelijks tellingsformulieren voor de stocks aan bieren, waarin de hoeveelheden en natuurlijk ook de dichtheid dienen te worden vermeld.

'Sedert verscheidene maanden reeds voorzien de tellingsformulieren, voor de brouwerijen en mouterijen, de aangifte van het personeel, bedienden en werklieden, te werk gesteld in elke industrie op het einde van iedere maand. (...) Wij herinneren er aan, dat die inlichtingen ons dienstig zijn voor de noodzakelijke bevoorradingen in textielproducten, schoenen en klompen voor de arbeiders.' (maart 1943)

'Onze Hoofdgroepering wordt zojuist dringend belast met een onderzoek naar de behoeften harer nijverheden

1° aan verpakkingshout (kisten, tonnen, enz.);

2° aan verfstoffen, minium en stopverf;

3° aan naaidraad voor het herstellen van zakken, het maken en herstellen van filtreerweefsels.

Die inlichtingen zullen (...) worden overgemaakt aan de Houtcentrale, de Centrale voor Scheikundige producten en aan de Textielcentrale.' Hiertoe moeten 'eenvoudige vragenlijsten' worden ingevuld. 'Voor de contingenten hout (...) moet men de behoeften schatten van 1 September 1943 tot 31 augustus 1944. De behoeften aan verf, minium en stopverf (en naaidraad) moeten geschat worden voor de periode van 1 Juli 1943 tot 30 Juni 1944. (...) De onderhorigen die de vragenlijsten niet binnen den voorzienen termijn ingestuurd hebben zullen beschouwd worden als zonder behoeften op dat gebied.' (juni 1943)

In juli 1943 en januari 1944 worden de brouwers bestookt met vragenlijsten

(78) Berichten, februari/maart 1943.

(79) Het immense archief van de N.L.V.C. moet een enorm interessante studiebron zijn voor onder meer onze brouwerijgeschiedenis. Bij het voorbereiden van deze studie was dit archief echter 'nog niet geordend en daardoor niet raadpleegbaar.' Aldus een schriftelijke mededeling van het 'Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën' te Brussel, d.d. 20 mei 1994.

betreffende de invoer van vreemde bieren.

'Daar de textielcentrale zoo juist mogelijk de behoeften aan industriële textielproducten voor 1944 wil kennen, verzoeken we U zoo vlug mogelijk de gevraagde documenten te willen terugzenden. (november 1943)

In maart 1944 volgt een vragenlijst voor *'Onderzoek naar de behoeften aan flesschen der brouwers, water- en limonadefabrikanten en bierhandelaars-aftrekkers'* en de maand daarop een vragenlijst in verband met stroomverbruik

Verder zijn er vragenlijsten in verband met de behoeften aan uiteenlopende zaken zoals kolen, zeildoek voor vrachtwagens en SO₂ (ontsmettingsmiddel). De verplichte opgave van de voorraden en het verbruik van vaste minerale brandstoffen en een onderzoek naar de inhoudsmaat van de gebruikte flessen in de brouwerij, dit laatste in juli 1943.

Of aanvragen

'Al onze onderhoorigen zullen zeker met voldoening vernemen, dat onze Hoofdgroeping op initiatief van de Bedrijfs-groeping 'Bier' het besluit genomen heeft om in de mate van het mogelijke de verschillende bevoorradingsaanvragen samen te vatten in één vragenlijst.' (augustus 1942) Zonder enige twijfel!

'De firma's, die van onze Hoofdgroeping afhangen en die over een smidse beschikken voor het beslaan van paarden en wielen, moeten de bevoorrading in ijzer of staal aanvragen bij de Vak- of Bedrijfs-groeping waarvan ze lid zijn. (...) Wij verzoeken onze onderhoorigen, die zelf over een smidse beschikken en daar het bedoelde werk verrichten, zich aan te melden bij hun respectieve bedrijfs-groeping en het jaarlijksch normaal verbruik van ijzer en staal mede te deelen.' (maart 1943)

Voor het verkrijgen van een aanvullend contingent nieuw ijzer in ruil voor ijzerschroot, moeten "de onderhoorigen" uiteraard ook weer een aanvraag in dienen. (april 1943)

'Bedrijven die een machine of apparaat wenschen aan te koopen, waarvoor krachtens de verordening van den Militaerbefehlshaber, d.d. 17-12-1942 een vergunning noodig is (...) verzoeken hun constructeur een 'Aanvraag voor aankoopvergunning' in te vullen (...) De kooper zendt de aanvraag aan de hoofd- of vakgroeping, waarvan hij afhangt en door wier bemiddeling hij gewoonlijk in ijzer bevoorrad wordt.' (april 1943)

'Volgens Verordening nr. 1 (...) van de Reclamecentrale, (...) is het voortaan verboden om 't even welke reclame te voeren of te doen uitvoeren, wanneer men daartoe geen vergunning heeft verkregen. (...) Hij die voor diverse merkartikelen of -producten wenscht te adverteren, moet voor elk dezer merken en artikelen of producten, een afzonderlijken aanvraag indienen.' (mei 1943)

Andere artikelen waarvoor aanvraagformulieren dienen ingevuld om een kans te maken op bevoorrading zijn: kolen, suiker, papier, ijzerhoudende metalen, kroonstoppen, werkkleding, *'rubberbotten voor het personeel der Brouwerij'*, enz. Voor een simpel product als naaidraad wordt ook nog een aankoopvergunning vereist. (januari 1944)

'Aanvragen om een bijzondere toelating' zijn er ook om een uitzondering te mogen maken op het verbod om bouwwerken uit te voeren, volgens de verordening van 12 juni 1943. (juli 1943)

'Wij verzoeken de geïnteresseerde brouwers ons hun behoeften (aan filterproppen der beschermingsmaskers tegen ammoniak) voor een jaar te doen kennen.' (november 1943)

We zullen het hier maar bij laten.

En ontvangstlijsten

Als ze dan eindelijk hun waren hebben ontvangen, zijn de ondernemers er nog niet van af. *'Vóór den 5den der maand, die volgt op deze waarop de schoenen aan het personeel uitgedeeld zijn, zal het ondernemingshoofd naar de Hoofdgroeping een ontvangstlijst van schoenen sturen, op 5 exemplaren ...'* (oktober 1943)

NATLE LANDB. EN VOEDINGS - CORPORATIE IX HOOFDGROEP
- 7 II 1941
CORPOR. NATLE DE L'AGR. & DE L'ALIMENTATION IX GROUPEMENT NATIONAL

Ook voor anderen

Alsof de administratieve verplichtingen tegenover de IXde nog niet voldoende zijn, wordt van de brouwers verwacht dat ze ook voor andere instanties gelijkaardige paperassen in vullen.

'De verordening nr. 1/41 verschenen in het 'Belgisch Staatsblad' nr. 151 van 31 Mei (1941), betreffende de aangifte van bieten en bieteschilfers, is volledig onafhankelijk van de maatregelen die door onze IXde Hoofdgroepering te dien opzichte genomen worden (aangifte der brouwerijstocks). De bovenvermelde verordening gaat uit van de Hoofdgroepering 'Suiker- en Nijverheidsteelten'. Zij bestreeft een ander doel en vergt een speciale aangifte in te zenden, 43 Schildknaapstraat, Brussel.' (juni 1941)

'We hebben te gepasten tijde de brouwers erop gewezen, dat zij boven de documenten, in te vullen voor de Corporatie, nog verplicht waren aangifte te doen van hun grondstoffen aan het Gemeentebestuur, opdat deze haar Statistieken zou kunnen in orde houden. Zekere brouwers, die zich met deze verplichting wilden in regel stellen, vernamen vanwege het gemeentebestuur dat de noodige formulieren niet in haar bezit waren. (...) In geval de gemeentebesturen over gezegde formulieren niet beschikken,...' komen de brouwers er niet onder uit, maar moesten ze zich wenden tot een andere instantie. (juni 1941)

Dit overzicht is zonder meer onvolledig, ... en dan hebben we het niet eens gehad over alle rompslomp rond de bonnen.

8.4 Bijdragen allerlei

De Corporatie en haar Hoofdgroeperingen moeten ook leven. Dus haar onderhorigen mogen zelf bijdragen om de papierlawine waar ze onder bedolven worden, mee te financieren. Bijdragen voor alles en nog wat dienen aldus betaald te worden.

Wat volgt is een wellicht onvolledige opsomming van wat onze arme brouwers moeten ophoesten aan bijdragen, taksen en zo meer.

'Wij brengen ter kennis van onze onderhorigen, dat de Sector 'Voedingsnijverheid', Hertogenlijkestraat, 69, Brussel, zich thans bezighoudt met het innen der bijdragen van Fr. 500.- voor het jaar 1941. Deze som is verschuldigd door alle fabricanten (...) van voedingswaren (...) welke onder de bevoegdheid van de IXde Hoofdgroepering vallen: bier, mout (enz.)' (oktober 1941)

'Taksen op de aanvragen voor grondstoffen en brouwkaart. Ten einde een gedeelte der administratieve kosten, veroorzaakt door het verdeelen van grondstoffen, het zenden van brouwkaarten, de aanvragen voor moutafstand, enz., te dekken, hebben wij besloten een vergoeding van 10 frank (tien frank) per aanvraag te vergen. Voor de eerste maal zal dit geschieden voor de aanvragen, waarvan het verzenden naar de Hoofdgroepering vastgesteld is in den loop van de maand Maart 1942. (...) Onze diensten zullen enkel de aanvragen in aanmerking nemen, waarvoor het bedrag der vergoeding in ons bezit is.' (februari 1942)

Begin december 1941 ontvangen de brouwers een brief van de IXde waarin hun wordt medegedeeld dat voor het dienstjaar 1941, het bedrag van de bijdrage op het product voor de bierfabrikanten, is vastgesteld op 1 centiem per kilo voor de grondstoffen gestort in de beslagkuip gedurende het jaar 1940.80 De verordening die deze bijdrage bepaalt, evenals de bijdragen op mout, alcohol, gist, en dergelijke verschijnt pas in juni 1942 in het 'Staatsblad'. (81)

De energieopwekking wordt evenmin verwaarloosd. *'Om de kosten van de werking der Kolencentrale van 22 juni 1941 af te dekken, wordt er, ten laste der betrokken industriële verbruikers, een retributie geïnd van 1 frank per ton steenkolen, steenkoolbriketten of cokes, die hun door de producenten van hogerbedoelde brandstoffen zal verzonden worden gedurende de maanden November en December 1942, bij uitvoering der programma's, door voornoemde centrale opgesteld. (...) De retributie is ten laste van den industriële verbruiker en mag niet verder in rekening worden gebracht.'* Getekend de directeur van de Kolencentrale, L. Boulet, 24 oktober 1942. (82)

Komen we bij de flessenaftrekkerij. *'Brouwers, fabrikanten van drankwaters en bierhandelaars, aftappers in flesschen: 1 frank per 1,000 afgetapte flesschen in 1941 volgens*

(80) B-748-CM, Vergoedingen-Bijdragen, Brief van begin december 1941 van de IXde aan de brouwers.

(81) Staatsblad van 5 juni 1942, nr. 156, Verordening nr. 28/41 van 1 december 1941 van het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening (N.L.V.C.).

(82) Staatsblad van 31 oktober 1942, nr. 304, Verordening nr. 1 van de Kolencentrale.

hun aangifte aan de hoofdgroepering. (...) De minimumbijdrage voor de (...) bedoelde personen is op 50 frank gesteld. (83)

Deze specifieke bijdragen volstaan niet om de IXde en de collega hoofdgroeperingen een behaaglijk financieel gevoel te geven, dus is men inventief. 'Onverminderd de bepalingen van andere verordeningen of besluiten, wordt, ten laste van de onderhoorigen der hiernabedeelde hoofdgroeperingen van de N.L.V.C., een bijdrage opgelegd gegrond op de beroepsbedrijvigheid van den bijdrageplichtige. (...) De ten laste van de onderhoorigen der Hoofdgroepering Brouwerij, Mouterij, Stokerij, Dranken in het algemeen geïnde bijdragen (voor het dienstjaar 1942) worden als volgt vastgesteld:

I. Bierfabricanten:

9,25 centiem per kilo gestorte grondstoffen in de beslagkuip in het jaar 1941.

II. Fabrikanten van niet als koffiesurrogaat gebruikt mout.

Geen enkele bijdrage zal voor het jaar 1942 worden geïnd. De vorige heffingen worden bekrachtigd. (...)

VII. Gistfabricanten,

6,92 centiem het kilo gist in 1941 geproduceerd en aangegeven bij de Hoofdgroepering (...)

VIII. Invoerders van bier.

Fr. 10.85 per hectoliter bier in 1941 ingevoerd en aangegeven bij de hoofdgroepering (...)

XI. Gerst verkocht aan de brouwers.

Een bijdrage van 5 frank per 100 kilo gerst, verkocht aan de brouwers door de Voedingscentrale der Hoofdgroepering wordt ten laste der koopers geheven.

De minimumbijdrage voor de bij dit artikel bedoelde personen wordt op 50 frank bepaald.

(...) Hetzelfde (het later per verordening vaststellen) geldt voor de bijdragen te betalen door de brouwers van gebotteld bier, de handelaars in gebotteld bier en de fabrikanten van waterdranken.' Getekend P. Meuwissen, 1 mei 1942. (84)

Later zal in het 'Staatsblad' een erratum verschijnen dat de tekst van het hierboven aangehaalde art. 19 par. 1 van deze verordening nr. 5/42 wijzigt in: '9,25 centiemes het kg. grondstoffen gebruikt gedurende het jaar 1941 en onderworpen aan de accijnsrechten.' (juli 1942) Een niet onbelangrijke nuance...

Zulke bijdragen moeten natuurlijk ter zijner tijd aangepast worden. Voor het dienstjaar 1943, gelden volgende bedragen:

'Bierfabricanten: 11,5 centiem per kilogram grondstoffen verwerkt gedurende het jaar 1942 en onderworpen aan accijnsrecht. (...)

III. Fabrikanten van niet als koffiesurrogaat gebruikt mout:

20 frank per ton gerst te week gesteld gedurende de moutcampagne 1942-1943. (...)

VII. Fabrikanten of handelaars-aftappers van bier en drankwaters; 1 frank per 1,000 flesschen afgetapt in 1942, volgens hun aangifte bij de Hoofdgroepering. (...)

IX. Gistfabricanten: 3,5 centiem per kilogram gist in 1942 geproduceerd en aangegeven bij de Hoofdgroepering. (85)

Moet het ons verwonderen dat één en ander niet voor iedere brouwer even duidelijk is? 'De talrijke brieven die ons toekomen, bewijzen dat talrijke onzer onderhoorigen nog niet gefamiliariseerd zijn met de verschillende bijdragen die ze aan de Corporatie moeten betalen en wel aan de sectoren.

Herinneren we er in het kort aan, dat allen die aangezien worden als fabrikanten, bereiders of omvormers, een vaste bijdrage moeten betalen van 500 of 250 fr. aan den sector "Voedingsnijverheid", naargelang ze meer of minder dan 5 personen te werk stellen.

Zij die handel drijven moeten een bijdrage betalen als "handelaar" aan den sector "Handel en Distributie". Deze laatste bijdrage moet ontdubbeld worden in een bijdrage als "groothandelaar" en een bijdrage als "kleinhandelaar". (...)

Bij deze persoonlijke vaste bijdragen komen nog deze, welke men aan de Hoofdgroepering moet betalen, naar verhouding met de verhandelde goederen.' De bijdrage als groothandelaar lijkt 500 Fr. te hebben bedragen en deze als kleinhandelaar 100 Fr.

'Krachtens artikel 5 der verordening van 1 Juli 1942 is de IXe Hoofdgroepering er toe gehouden alle onderhoorigen, die achterstallig zijn met de betaling van om het even welke bijdrage aan één der sectoren, uit te sluiten van alle verdeelingen, vergunningen,

(83) Staatsblad van 30 januari 1943, nr. 30, Verordening betreffende bijdragen verschuldigd aan de Hoofdgroepering.

(84) Staatsblad van 7 mei 1942, nr. 127, Verordening nr. 5/42 van de N.L.V.C.

(85) Staatsblad van 25 april 1943, nr. 115, Verordening nr. 2/43 van het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening.

brouwkaarten, enz.' (maart 1944)

Naast de bijdragen zijn er ook nog de vergoedingszegels. *'De Hoofdgroepering heeft tot nader order en met het doel de lasten der nijverheden (in hoofdzaak de kleine industrieën en den handel) te verlichten, besloten de vergoedingszegels af te schaffen. De aanvragen, die ons ten laatste den 5e Juni (1943) moeten toekomen (kolen, suiker, brouwkaart) of in den loop der maand Juni (suiker, papier, ijzerhoudende metalen, enz.) moeten dus niet meer voorzien zijn van een vergoedingszegel. De terugbetaling der zegels, die bij onze onderhoorigen nog in omloop zijn, zal (later) gebeuren...'* (mei 1943) Ondanks de lasten die de IXde zelf legt op de schouders van haar onderhorigen, klaagt ze zonder enige schroom de hoge belastingen aan die geheven worden op de productie van het bier. *'Wanneer men (...) de ontleding van den kostprijs onder-*

zoekt, dan stelt men met een angstig gevoel de zonder twijfel buitengewoon hoge belastingen vast, die op de brouwerij drukken tijdens deze zware oorlogsjaren.' (januari 1944)

Waarschijnlijk hebben de brouwers het niet geweten, maar wat hun bijdragen aan de IXde betreft krijgen ze een bondgenoot uit onverwachte hoek. Dit kunnen we tenminste afleiden uit een brief van Cools van mei 1942 aan de corporatieleider: Hieruit blijkt dat *'de Militärverwaltung haar standpunt handhaaft, waarbij geen bijdragen mogen geïnd worden van de dranknijverheden op de verdeling van saccharine. Wij herinneren U dat wij voor ons budget 1942, deze inningen in onze speciale ontvangsten voorzien*

'Berichten'

hebben voor een totale som van 1.000.000 Fr., t.t.z. 100 Fr. per kilo saccharine op 10.000 Kgr. te verkoopen gedurende de 10 laatste maanden van dit jaar. Het komt ons zeer moeilijk voor ons budget in evenwicht te brengen indien deze bijdrage niet zou mogen geïnd worden. Het gaat hier over een zeer lichte belasting voor de verbruikers, (...) welke (...) gemakkelijk kan geïnd worden, vermits in België (...) slechts een verdeler van saccharine aan de dranknijverheid bestaat, n.l. de firma Romain Roels te Antwerpen. Bovendien wordt de saccharine aan de brouwers (...) tegen een zeer billijken prijs geleverd, namelijk tegen 220 Fr. per kilo (+ 100 Fr. bijdrage = 320 Fr.) wanneer de prijs op de vrije markt van 2.000 tot 3.000 Fr. bedraagt. (...) Volgens Uwe vorige onderrichtingen hebben wij inderdaad een bijdrage geïnd vanaf 1 Maart 1942. De firma ROELS heeft op deze basis en zonder de minste moeilijkheid, van de dranknijverheden reeds 386.157 Fr. ontvangen en heeft ons dit bedrag ook gestort. (86)

Dat al deze bijdragen niet zonder meer gepikt worden, blijkt dan weer uit een andere brief van Cools aan de corporatieleider in januari 1942. Een handgeschreven P.S. luidt: *'Het geschil met de Mouterijen is principieel bijgelegd en de Federatie zal haar leden aanzetten te betalen.'* (87) Niet alleen de mouters protesteerden, óók P. Beeckman lid van het Commissariaat voor Prijzen en Lonen protesteert bij de Winter, uit vrees voor het opdrijven van de prijzen. (88)

(86) B-748-CM, Vergoedingen-Bijdragen, Brief van 29 mei 1942 van Cools aan de Corporatieleider P. Meuwissen.

(87) B-748-CM, Vergoedingen-Bijdragen, Brief van 24 januari 1942 van Cools aan de Corporatieleider.

(88) B-748-CM, Vergoedingen-Bijdragen, Brief van 28 januari 1942 van P. Beeckman, "le Commissaire aux Prix et aux Salaires", aan secretaris-generaal De Winter.

8.5 Inmenging in het personeelsbeleid

Ook wat hun personeel betreft hebben de brouwers met de nodige problemen te maken. Deze zijn van tweeërlei aard: de eeuwige bevoorradingsproblemen voor aangepaste kleding bv. en de inmenging van de bezettende en Belgische overheden in hun personeelsbeleid. Aangezien beide niet specifiek voor de brouwerijsector zijn, maar alle nijverheden treffen, zullen we hier niet op in gaan. (89)

8.6 Relatie met de bezetter

Vóór en...

Of ze het nu willen of niet, de leiding van de N.L.V.C. en de *Hoofdgroeperingen* zijn de woordvoerders van de bezetter naar hun onderhorigen toe. Dat dit wel eens geïnterpreteerd is als collaboratie zonder meer is te begrijpen maar onrechtvaardig. Iemand als Cools zit gewoon tussen hamer en aanbeeld. Een weinig benijdenswaardige positie dus. Is het daarom dat hij reeds vrij vroeg wenst ontslagen te worden van zijn taak als *Voorzitter van de IXde* en verkiest om de leiding van zijn brouwerij te Alken terug in handen te nemen? (90) Blijkbaar heeft men hem kunnen overtuigen, toch nog op post te blijven tot eind 1943.

Inderdaad zijn de 'Berichten' onrechtstreeks de spreekbuis van de Duitsers. Immers hierin verschijnen verordeningen en dergelijke van de *Militärverwaltung* voorzo-

ver zij van toepassing zijn op de brouwers of hun personeel. Zoals: *'Wij publiceren hieronder betreffende het houden van vergaderingen, onderrichtingen die ons door den Militairen Bevelhebber van België en Noordfrankrijk medegedeeld werden. Deze zullen onze onderhorigen inlichten over de toepassing van de verordening van 11 Juli 1940 en namelijk over het houden van beroepsvergaderingen. "In toepassing van de verordening van den militairen Bevelhebber van 11-7-40 (...), is de aangifte bij de bevoegde Kommandantur niet noodig, wanneer voor vergaderingen namelijk een vastgestelde kring deelnemers uitgenoodigd werd. In alle andere gevallen, t.t.z. als de kring van de deelnemers niet van te voren is vastgesteld en uitnodigingen algemeen verzonden zijn dan wordt principieel de tijdige aangifte bij de bevoegde Kommandantur vereischt. Het speelt daarbij geen rol of de betreffende vergadering al of niet van politieke aard is.'* (maart 1942) En: *'Gezien de Deutsche verordening betreffende het stilleggen van den arbeid (tijdens de eindejaarsfeesten) eveneens toepasselijk was op de drukke-*

Nationale Landbouw en
Voedsel Corporatie

Algemeen Secretariaat

Ref. NDW/RDC

Nota aan de Beheerders der Centrales

Hoofdgroeping "Brouwerij, Mouterij

Betreft: Stappen bij de Duitse Overheid in verband met de
overdrachttaksen

Door verschillende centrales werden bij de Duitse overheid stappen gedaan ten einde van het Ministerie van Financien vrijstelling te bekomen van alle overdrachttaksen.

Ik wijs er op dat dergelijke handelwijze niet passend is. Het heeft immers geen zin de bezettende overheid te betrekken in een aangelegenheid van lauter inwendige administratie.

Het is de strikte wensch van den Heer Secretaris-Generaal van het Ministerie van Landbouw en Voedel voorziening en van den Leider der N.L.V.C. dat men zich steeds onthouden zou van bij de bezettende overheid een of ander Belgische Administratie in een onaangename positie te brengen.

Hoogachtend

(get.) J. Boeynaems

Fonds Boumans, Soma, Brussel.

(89) Op deze personeelszaken wordt wel ingegaan in: Jaarboek 1997, H.K. Wommelgem, P. Daeleman, *Brouwen in Oorlogsomstandigheden, Een bijdrage tot de studie van de Belgische brouwerijproblematiek in de periode 1938 - 1947, Eerste Deel*, p. 216 - 225.

(90) Uit zijn ontslagbrief aan P. Meuwissen van 20 mei 1942 blijkt dat hij 15 juni 1942 volledig ontlast wilde zijn van zijn functie (B-748-CM).

rijen, hebben deze niet op den vastgestelde datum de bevoorradingsbons voor klompen kunnen inleveren.' (januari 1943)

Voor zover het de publicaties in de 'Berichten' betreft zouden we het kunnen hebben over de contacten tussen de "leiders" en de bezetter "vóór de schermen". Veel talrijker echter zijn de contacten,

Achter de schermen

Menigvuldig zijn de contacten, telefonisch, schriftelijk of direct van Meuwissen, Cools, Van der Vorst, De Saedeleer enz. met de Duitsers, waar de meeste onderhorigen, weinig of geen weet van hebben. (91) Toch betreft het zaken die in feite allen direct of indirect aangaan. Belangwekkende zaken zoals het *Wehrmachtbier*, of minder aandachttrekkende zaken zoals de aanschaf van allerlei materiaal door de IXde. Enkele voorbeelden:

- in maart 1941 vraagt Cools aan Dr. Fabian, 'Oberkriegsverwaltungsrat', schriftelijk

toelating voor de aankoop van een refractometer bij de Duitse firma Zeiss (92); - directeur Ant. Van der Vorst vraagt in zijn brief van december 1941 aan de 'Gruppe Ernährung' van de 'Militärverwaltung' een invoerlicentie voor een rekenmachine: 'Unsere Statistikdienste brauchen diese Maschine mit zunehmendem Beduerfnis.' (93) De Duitsers eisen inderdaad maandelijkse statistieken van de IXde zoals we verder zullen zien. Dit verzoek dient ons dus niet te verwonderen.

Dat de bemoeienis van de Duitsers ver gaat blijkt uit de brief van Amlong, 'Oberkriegsverwaltungsrat', aan De Winter waarin wordt opgemerkt dat 'aan te bevelen is (...) de leider van de Bedrijfs- en Vakgroepering niet President maar als Voorzitter te betitelen. President wordt gebruikt voor de leiders van de Hoofdgroepering.' Wellicht gaat het wat dit archiefstuk betreft om een vertaling naar het Nederlands, waardoor één en ander wat van zijn betekenis verliest. (94) Ook wordt de N.L.V.C. er aan herinnerd dat het verboden is in de tijdschriften van de N.L.V.C. iets te publiceren over toekomstige rantsoeneringsregelingen, en dergelijke. (95)

Langs de andere kant tracht de IXde haar contacten met de Duitse bezettingsmacht te gebruiken in het belang van haar leden, onder meer om te proberen brouwers die nog in Duits krijgsgevangenschap verkeren, vrij te krijgen.

(91) Uitgebreide briefwisseling tussen de *Leiders van de IXde* en de bevoegde diensten van de *Militärverwaltung* is te vinden in B-748 en B-755.

(92) B-748-961E, Brief van 14 maart 1941 van Cools aan Fabian.

(93) B-748-961E, n° 961-65-2804, Brief van 15 december 1941 van Directeur Van der Vorst aan de *Gruppe Ernährung van de Militärverwaltung*.

(94) B-748-961E, Brief van 12 juli 1941 van Amlong, *Oberkriegsverwaltungsrat* aan De Winter.

(95) B-748-961E, n° 961-44-, Brief van 10 september 1941 van de *Gruppenleiter Militärbefehlshaber* aan de N.L.V.C.

(96) B-748, n° 960-6, 960-8, 960-20, 960-21

(97) B-748-961E, n° 961-96-17459, Brief van 28 januari van de *Kriegsverwaltungsrat* aan de IXde.

(98) B-748-961E, diverse stukken.

Duitsers en varkensvlees worden wel eens geassocieerd. Is dit dan toch terecht? 'Die Ortskommandantur, Brüssel, Abt. Ic, benoetigt fuer ihre Schweinemaesterei, Avenue Louise N° 229, Treber, und zwar monatlich ein Quantum von 500 K^o, laat de 'Ortskommandant' aan de N.L.V.C. weten in zijn brief van 29 oktober 1942. Ze worden echter met hun eis doorverwezen naar de 'Groupement Céréales et Aliments de Bétails de la CNAA, rue Montagne du Parc, Bruxelles' Ook het jaar voordien was er reeds zulk een opeising van draf geweest. Blijkbaar probeert de N.L.V.C. op een zachte manier deze opeisingen te saboteren, zodat de bezetter wel eens ongeduldig wordt: 'Der Unterzeichnete hat bis heute in dieser Angelegenheit nichts mehr gehoert...' (96)

Ook de Duitse paardenmagen dienen te worden verweerd met Belgische draf: 'Sie werden hiermit ersacht, woecherlich 150 kg. Biertreber zur Verfuegung des deutschen Reitunternehmens Manège du Cinquantenaire, Brussel, Avenue Georges-Henri, zu halten.' (97) Met betrekking tot deze drafleveringen pruttelt de IXde blijkbaar niet al te hard tegen. We vinden in de briefwisseling met de Duitsers immers vanaf begin 1942, regelmatig brieven aan de bezetter gericht, met de informatie dat die of die brouwerij, op dat moment, die hoeveelheid natte draf ter beschikking houdt. (98) Wat de leveringen van het 'Wehrmachtbier' betreft, gaat het er wel wat anders aan toe.

Statistieken voor de bezetter

Zoals reeds terloops vermeld, dient de IXde aan de *Militärverwaltung*, meer in het bijzonder aan 'Militärverwaltungsrat Braun' van de 'Gruppe Ernährung', regelmatig statistieken in verband met te brouwerij-industrie te leveren. We halen er

enkele interessante gegevens uit: (99)

(1) Tewerkgesteld personeel in de mouterij- en brouwerij industrie:

1941 schatting	18000
1942 Brouwerij: Bedienden	2455
Arbeiders	13843
Mouterij: Bedienden	69
Arbeiders	<u>367</u>
	16734

(2) Stocks grondstoffen (in Kg.):

	per 31/1/42	per 28/2/42	per 31/3/42	per 30/4/42
	Brouwers	Brouwers	Brouwers	Brouwers
Mout	15.401.346,90	14.479.636,90	13.516.678,90	12.546.450,90
Suiker	4.994.854,01	4.645.524,79	4.455.291,97	3.914.381,34
Bietenmeel		2.110.154,50		
Andere	3.096.128,6 (+)	616.856,10	2.415.776,60 (+)	2.855.580,60 (+)

(+) incl. bietenmeel

	per 31/5/42		per 31/8/42		per 30/9/43
	Mouters	Brouwers	Mouters	Brouwers	
Mout	2.116.407	13.177.429,90	673.979,5	12.008.683,4	4.702.525
Suiker		3.552.666,62		2.320.795,66	707.080
Andere		2.267.332,6			
Gedroogde bieten					1.433.689

(3) Verbruikte grondstoffen (storting) in Kg:

	1941	Januari 1942	Februari 1942	Maart 1942	Augustus 1942	1ste helft 1942
Storting	28.522.468 kg(°)					15.699.416
Mout		876.365	690.387	1.110.506	1.160.493,50	
Suiker		701.385,42	639.470,67	948.914,34	1.179.758,21	
Overige		411.702		223.647	539.426	

(°) Volgens accijnzen; komt overeen met 5.338.308 Hl. bier

(4) Gefabriceerde bieren:

Januari 1942	: 311.076,17 Hl. (*)
Februari 1942	: 263.347, - Hl.
Maart 1942	: 414.254,07 Hl.
April 1942	: 509.027,8 Hl.
Mei 1942	: 538.948,11 Hl.
Augustus 1942	: 474.807,54 Hl.

(5) Verkochte bieren:

Januari 1942	: 345.880,95 Hl. (*)
Februari 1942	: 329.947,45 Hl.
Maart 1942	: 491.350,59 Hl.
April 1942	: 557.958,80 Hl.
Mei 1942	: 601.364,49 Hl.
Augustus 1942	: 659.466,39 Hl.

(99) B-748-961E, n°s 961-128, 961-130-1974, 961-130-2400, 961-130-6218, 961-130-6338, 961-130-9684, 961-130-31260.

(*) 'Jamais la brasserie belge n'a enregistré une vente et une production aussi basse (qu'en janvier 1942). La cause principale est imputable aux conditions climatiques exceptionnelles.'

(6) Stocks bieren (in Hl.):

Dichtheid	Per 30/4/42	Per 31/5/42	Per 30/9/43
0° - 0°9	226.143	226.482	211.202
1° - 1°7	426.528	454.484	409.603
1°8 - 2°9	153.455	148.069	96.425
3° - 4°	109.476	123.261	80.815
meer dan 4°	140.210	130.311	86.135
Totaal	1.055.812	1.082.607	884.180

(7) Waarde bieren:

De waarde van de bieren verandert in de loop van het jaar (1941) met prijs en densiteit. De gemiddelde waarde wordt geschat op 250 Fr. per hectoliter (accijnzen (?) en onkosten inbegrepen) dus komt men voor 1941 op een totale waarde

voor het dat jaar geproduceerde bier van 250 x 5338308 = 1334577000 Fr. Voor de eerste helft van 1942 rekent men op analoge manier: 300 Fr. x 2659161 (Hl.) = 797748300 Fr.

BROUWERIJ koopt onmidd. al sgeldbel. in stad. burgers-, winkel- of caféhuizen met of zonder baal. Brouwerij M., bur. De Dag. Antw. V.101/437.

11096
BROUWER is onmiddell. koper van een handelshuis, winkel of café, als geldbelegg. Schrijv. Mr Comein, De Dag. Nr 553/4, Antw. V.101/42

553/4

Het Wehrmachtbier

Het verhaal over bier in België tijdens de Tweede Wereldoorlog zou onvolledig zijn indien we niet zouden stilstaan bij het 'Wehrmachtbier', ook 'Marketenderbier' genoemd. Dit is bier van 2.5° (10° Balling) dat aan het Duitse leger dient geleverd te worden, met andere woorden opgeëist wordt. Over dit 'Wehrmachtbier' zullen we het meer uitgebreid hebben in het biernummer van 'Ons Heem'. Daarom beperken we ons hier tot enkele algemeenheden.

'Het leveren van marketenderbier werd geregeld door eenen overeenkomst van de Hoofdgroepering met de Intendatuur van het Duitse leger. Er werd overeengekomen dat enkel bier zou opgeëischt worden bij de brouwerijen die veel zwaar bieren in voorraad hadden, aldus werden de brouwerijen (...) aangeduid. Daar deze hoeveelheden echter bijna uitgeput is zal er een nieuwe regeling gebeuren en de vakgroepering zal hierover haar advies te geven hebben.' Aldus A. Boes, juridisch raadgever van de IXde, in een brief van 24 november 1941 aan de sectie West-Vlaanderen van de Nationale Vakgroep der Brouwerijen en Mouterijen. (100) In een nota van 2 oktober 1942 van P. Maes, adjunct directeur heet het dan dat 'alleen brouwerijen (...) die een grooten

(100) B-755-1540, n° 15.

Foto Fermentatio.

voorraad aan grondstoffen hadden, (...) aangeduid werden om bier te leveren aan de Wehrmacht.' (101)

Het is klaar dat de eerste oorlogsjaren er geen duidelijke afspraken zijn. Het gesprek tussen Boes en Hampel, hoofdinspecteur van de 'Duitse Intendance', eind 1941 is bedoeld om meer duidelijkheid te scheppen. De volgende afspraken zouden zijn gemaakt:

- er zal nog slechts één type bier aan de 'Wehrmacht' worden geleverd en wel met een dichtheid van 60 Balling (2,5 Belgische graden)

- de brouwerijen die moeten leveren zullen door de 'Intendance' worden aangeduid

- de eenheden van de 'Wehrmacht' zullen geen andere bieren meer kunnen opeisen bij niet aangeduide brouwerijen; wel kunnen ze zich op de normale manier bevoorraden bij niet aangeduide brouwerijen met bier van toegestane dichtheid (4° balling), zonder evenwel te kunnen genieten van de vermindering van de accijsrechten.

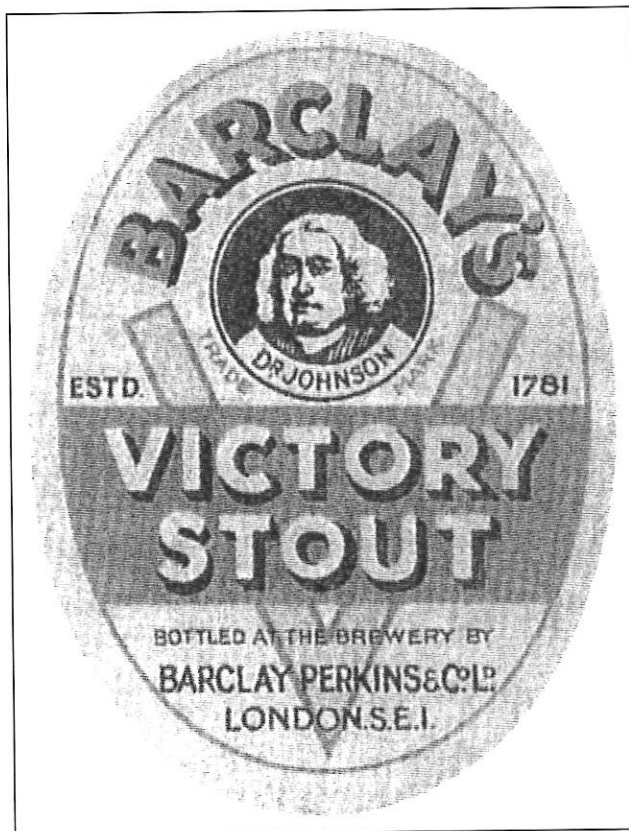
Zelfs met betere afspraken vanaf 1942 worden de regels blijkbaar "soepel" toegepast. Vooral van de kant van de bezetter. Wat echter vooral kwaad bloed zet bij de IXde is het feit dat een flink deel van dit 'Wehrmachtbier' bestemd is voor de Duitse troepen in Noord-Frankrijk. Wat op hoger niveau gebeurt in de verhouding tussen de *Secretarissen-Generaal* en de *Duitse Militärverwaltung*, namelijk warm en koud blazen, gebeurt op een

(101) B-755-1540, n° 124.

vergelijkbare manier op het lagere niveau in verband met het 'Wehrmachtbier' en zeker in deze 'Franse Kwestie'. Maar meer over dit 'Wehrmachtbier' in het algemeen en deze 'Franse Kwestie' in het bijzonder en hoe de brouwers reageerden op deze verplichte leveringen, dus meer in het Bier-nummer van 'Ons Heem'.

9. Het einde van de oorlog . . . en van de Corporatie

De geallieerden landen in Normandië op 6 juni 1944. Het duurt echter tot 3 september eer Brussel wordt bereikt. Antwerpen volgt een dag later.

Op 5 september 1944 deelt P. Tschoffen, namens de regering Pierlot de schorsing van de Secretarissen-Generaal mee, "per 1 september 1944". (102) De pers 'vernam reeds op 6 september 1944 de namen van een aantal arrestanten via het Parket in Brussel. Onder hen was Secretaris-Generaal voor de Bevoorrading Emile de Winter.' (103) Als waarnemend Secretaris-Generaal voor Voedselvoorziening wordt Mathieu benoemd. De Winter, die praktisch de gehele duur van de

(102) M. Van den Wijngaert, *Het Beleid van het Comité van de Secretarissen-Generaal in België tijdens de Duitse Bezetting 1940-1944*, Verhandeling van de Kon.Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, van België, Klasse der Letteren, jg. XXXVII, nr.79, Brussel, 1975, p.VI.

(103) F. Seberechts, *Ieder zijn zwarte, Davidsfonds, Leuven, 1994*, p.105.

(104) *De Roode Vaan*, 27 november 1944, p.1.

bezetting (1940-1944) zijn functie bekleed had, wordt op 8 november in vrijheid gesteld. In deze emotioneel sterk geladen periode lokt dit de nodige negatieve reacties uit, zoals het artikel in 'De Roode Vaan' onder de titel 'Wie beschermt De Winter?' (104) We citeren uit dit artikel zonder verder commentaar. 'Men zal zich herinneren dat aan de pers geen enkele officiële mededeeling werd gedaan, wat laat veronderstellen dat M. De Winter zijn goesting begon te krijgen van het lange wachten en dat hij dreigde compromittante onthullingen te doen over hooggeplaatste personen.' Verder wordt hem in dit artikel verweten dat hij 'konkelde met het V.N.V. om na zijn vlucht naar Frankrijk in Mei 1940 zijn ambt te kunnen hernemen' en dat hij niet aarzelde 'om de bevelhebbende posten van de Bevoorrading toe te vertrouwen aan V.N.V.-ers of gekende pro-nazi's, zoals Piet Meeuwissen.' Een totaal andere beoordeling over De Winter is te vinden in een rapport van 1 augustus 1944 van de 'Sicherheitspolizei'. Hierin wordt de houding van De Winter, die reeds lang in de

Enfin... après
6 années...

la réglisserie belge

SAREB

S.A.

PRODUIT A NOUVEAU

Glycyrrhizine pure, puissante et limpide
Jus de réglisse spécial pour brasseurs

VENTE EXCLUSIVE AUX REVENDEURS

ogen van de bezetter een onaanvaardbare toon aansloeg, als zeer provocerend ervaren. (105)

Het is eveneens in de maand november dat een onderzoekscommissie aan het werk gaat om het gedrag van de *Secretarissen-Generaal* te onderzoeken. Het einde van de oorlog is echter zeker niet het einde van de politieke carrière van De Winter. Van 1949 tot 1971 is hij immers senator voor de Christelijke Volkspartij. (106)

En wat gebeurt er met onze *IXde*? 'De Tijd' van 6 september 1944 bericht hierover: 'De leiders van de Landbouw- en Voedingscorporatie, werden afgesteld en zullen zich te verantwoorden hebben aangaande hun beleid tijdens de bezetting.' Een en ander valt waarschijnlijk nogal mee want in maart 1945 is R. De Saedeleer nog steeds directeur. De *IXde* heet nu echter 'Dienst Brouwerij-Mouterij-Stokerij-Dranken in 't Algemeen' maar is nog steeds te vinden op het zelfde adres als zijn voorganger. De corporatie is vervangen door de 'Algemene Directie van de Mobilisatie van de Oogst', ressorterend onder het 'Ministerie van Ravitaillering'. De dienst van De Saedeleer gebruikt de stock briefpapier van de N.L.V.C. verder, zij het na zwartmaken van logo en naam van de ter ziele gegane corporatie. (107) 'Tijdens een persconferentie heeft Dhr. Delsinne, minister van Ravitaillering, verklaard dat ambtenaren van verschillende Departementen verleden Maandag hun accordo hebben

(105) M. Van Den Wijngaert, op. cit., p. 294.

(106) F. Seberrechts, op. cit., p.199.

(107) B-755-1540.

1945					1946						
Juillet Juli	Août Augustus	Septembre September	Octobre October	Novembre November	Décembre December	Janvier Januari	Février Februari	Mars Maart	Avril April	Mai Mei	Juin Juni

Charbon Kolen	Mixtes Gemengde kolen	Schlamms Schlamm	COKES	Bois fossil Fossiel hout
------------------	-----------------------------	---------------------	-------	--------------------------------

MINISTÈRE
DES AFFAIRES
ÉCONOMIQUES

MINISTÈRE DU RAVITAILLEMENT
Service "Industrie Alimentaire"

MINISTERIE VAN
ECONOMISCHE
ZAKEN

BUREAU de RÉPARTITION
du CHARBON
1, rue de la Régence, Bruxelles

MINISTERIE VAN RAVITAILLEBRING
Dienst "Voedingsniveerheid"

VERDEELINGSBUREAU
STEENKOLEN
1, Regentiestraat, Brussel

MINISTÈRE
DU RAVITAILLEMENT
SERVICE
INDUSTRIE DE LA BOISSON
ET CULTURES INDUSTRIELLES

Cachet
de l'organisme
émetteur
Stempel
van den
uitgever

Index 102 N° 44447

9.700
9.500
9.000
8.700
8.500
8.200
8.000
7.700
7.500
7.200
7.000
6.700
6.500
6.200
6.000

100
200
300
400
500
600
700
800
900
1.000
1.100
1.200
1.300
1.400
1.500

Bon d'Approvisionnement de
Bevoorradsingsbon voor
kilos
kilo

COMBUSTIBLE A USAGE ARTISANAL
BRANDSTOF VOOR AMBACHTELIJK GEBRUIK

Bénéficiaire : Monsieur QUISENAIRE Raoul
Rechthebbende :
Rue :
Straat : 42, rue Bara
Localité : JUMET
Localiteit : 0/708

Nom du détaillant :
Naam van den kleinhandelaar :
Localité :
Localiteit :
N° d'inscription :
Inschrijvingsnummer :

Nom ou cachet du Négociant-Grossiste
Naam of stempel van de groothandelaar
N° de la Commande
N° van de bestelling

Le soussigné bénéficiaire du présent bon d'approvisionnement déclare sur l'honneur que le combustible faisant l'objet du présent bon est destiné uniquement aux besoins proprement dits de son entreprise et ne les dépasse pas.

De ondergeteekende van dezen bevoorradsingsbon verklaart dat de brandstof die hij zich zal verschaffen met dezen bon, uitsluitend bestemd is voor de werkelijke noodwendigheden zijner inrichting en ze niet overschrijdt.

Date, — Datum, Signature, — Handteekening,

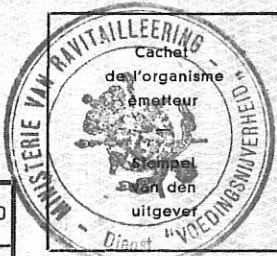
5.700	5.500	5.200	5.000	4.700	4.500	4.200	4.000	3.700	3.500	3.200	3.000	2.700	2.500	2.200	2.000	1.900	1.800	1.700	1.600
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

1945					1946						
Juillet Juli	Août Augustus	Septembre September	Octobre October	Novembre November	Décembre December	Janvier Januari	Février Februari	Mars Maart	Avril April	Mai Mei	Jun Juni

●				
Charbon Kolen	Mixtes Gemengde Kolen	Schlamms Schlamm	COKES	Bois fossile Fossile hout

MINISTÈRE
DES AFFAIRES
ÉCONOMIQUES

BUREAU de RÉPARTITION
du CHARBON
1, rue de la Régence, Bruxelles

B

Index 102 N° 002353

MINISTERIE VAN
ECONOMISCHE
ZAKEN

VERDEELINGSBUREAU
STEENKOLEN
1, Regentiestraat, Brussel

Bon d'Approvisionnement de
Bevoorradingbon voor
kilos
kilo

COMBUSTIBLE A USAGE ARTISANAL
BRANDSTOF VOOR AMBACHTELIJK GEBRUIK

Bénéficiaire : Monsieur QUISENAIRE Raoul
 Rechthebbende :
 Rue :
 Straat : 42, rue Bara
 Localité : JUMET
 Localiteit :

0/708

Nom du détaillant :
 Naam van den kleinhandelaar :
 Localité :
 Localiteit :
 No d'inscription :
 Inschrijvingsnummer :

Nom ou cachet du Négociant-Grossiste
 Naam of Stempel van den groothandelaar
 No de la Commande
 Nr van de bestelling

Le soussigné bénéficiaire du présent bon d'approvisionnement déclare sur l'honneur que le combustible faisant l'objet du présent bon est destiné uniquement aux besoins proprement dits de son entreprise et ne les dépasse pas.
 De ondergeteekende van dezen bevoorradingbon verklaart dat de brandstof die hij zich zal verschaffen met dezen bon, uitsluitend bestemd is voor de werkelijke noodwendigheden zijner inrichting en ze niet overschrijdt.

Date, — Datum, *16 Juin 1945*

Signature, — Handteekening,

9.700
9.500
9.000
8.700
8.500
8.200
8.000
7.700
7.500
7.200
7.000
6.700
6.500
6.200
6.000

100
200 ●
300
400
500
600
700
800
900
1.000
1.100
1.200
1.300
1.400
1.500

5.700	5.500	5.200	5.000	4.700	4.500	4.200	4.000	3.700	3.500	3.200	3.000	2.700	2.500	2.200	2.000	1.900	1.800	1.700	1.600
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

om nieuwe wettelijke statuten te verstrekken aan de voormalige Landbouw- en Voedingscorporatie. Anderzijds zal in dit organisme een zeer strenge uitzuivering doorgedreven worden, maar de ravitailleering van het land stelt zich als eerste vereischte. Er zijn trouwens vaderlandslievende ambtenaren in de kaders van dit organisme, die gedurende de oorlog op clandestiene wijze samengewerkt hebben met de diensten van Othello.' (108)

De 'Dienst Dranken' zal met het verloop van de jaren veertig aan belang inboeten, dit niet helemaal tegen de zin van de brouwers en hun organisaties. Begin 1947 heet het dat 'depuis tout un temps le Service "Boissons" du Ministère du Ravitaillement est entré en liquidation.' (109) Met het wegvallen van de IXde krijgen we inderdaad het (her)opstarten van een heel gamma aan beroepsorganisaties en wordt dus eigenlijk de draad weer opgenomen van vóór de bezetting. 'Na de bevrijding, in september 1944, werd zowel de Federatie als Assbra weder opgericht.' De Federatie had eigenlijk nooit opgehouden te bestaan en De Geest was al die tijd voorzitter gebleven van deze "slappende" organisatie. In 1947 wordt G. De Blicck de nieuwe voorzitter. Assbra vertegenwoordigde 32 grotere brouwe-

rijen, zodat 'als reactie tegen Assbra het Verbond van Kleine en Middelmattige brouwerijen van België (werd) opgericht op 12 september 1945. De kleine brouwers voelden zich verwaarloosd, wensten medezeggenschap over prijzen, accijsrechten en loonsverhogingen en eisten met klem hun rechtmatig aandeel in de ter beschikking gestelde contingenten mout, gerst, suiker en flessen.' (110) Voorzitter van dit verbond wordt Paul Cerckel, brouwer uit Diest. Aangezien met de bevrijding nog lang niet de normale toestand van bevoorrading in grondstoffen en dergelijke is teruggekeerd, wordt als 'bureau commun' voor Assbra en de Federatie het 'Directoire des brasseries belges' opgericht, 'créé au lendemain de la libération en vue d'assurer la représentation et la défense des intérêts généraux de la Brasserie auprès des autorités.' De eerste voorzitter is René Croisier die in 1947 wordt opgevolgd door Claude Wielemans die voordien Assbra presideerde. Wellicht het belangrijkste initiatief dat door het Directorium genomen wordt, naast het doen afschaffen van de brouwkaart, is de oprichting in 1947 van COPEBRAM. (111) De functie van deze organisatie is zo wat te vergelijken met deze van de 'Centrales van de Corporatie': grondstoffen - en in deze periode betekent dit ook vervangingsgrondstoffen zoals maniok - waar mogelijk op de wereldmarkt opsporen, aankopen en verdelen onder brouwers en mouters. Beide beroepen zijn terug te vinden in het letterwoord 'Copebram'. Om ons lijstje met (her)opgerichte beroepsverenigingen af

(108) *De Standaard*, 5 oktober 1944.

(109) *PJB*, 18 april 1947, p. 286

(110) J. Cels, *Het Brouwersgeslacht Maes, 1880 - 1990*, in: *De Vlijt*, Antwerpen, 1999, p. 47.

(111) *PJB*, 1947, p. 280-282.

te maken, vermelden we nog de geboorte van UNIBEX in november 1947. In de raad van bestuur van deze 'Union des brasseurs Exportateurs' komen we een oude bekende tegen, namelijk Ch. Van Breedam, ex-voorzitter van de bedrijfsgroepering 'Bier' van de IXde.

10. De naweeën van een oorlog

In de roes van de bevrijding denk menigeen dat het leed geleden is. Meegesleept door het enthousiasme van de bevrijdingsdagen worden dan ook heel wat voorbarige maatregelen genomen. Dat dit een te optimistische kijk is op de directe toekomst blijkt uit het feit dat de zwarte markt nog welig blijft voorttieren en dat zowat alles nog op de bon is. Pas vanaf 1946 wordt de rantsoenering geleidelijk aan opgeheven. Een flink deel van Belgisch infrastructuur is beschadigd of richting Duitsland verdwenen. Verder zijn er nog de militaire opflakkingen zoals het 'Ardenneroffensief' en de vliegende bommen. Verder hebben we hier in Europa wel eens de neiging te vergeten dat we met een wereldoorlog te maken hebben die pas eindigt met de overgave van Japan.

In deze context gebeuren een aantal merkwaardige dingen die voldoende stof opleveren voor een latere bijdrage en die we daarom hier alleen maar kort zullen vermelden, zonder er over uit te weiden, zoals:

- het terug invoeren van een brouwkaart (september 1944),
- oprichting van het "Directorium" als gemeenschappelijk bureau van ASSBRA en de Federatie om de brouwersbelangen te verdedigen bij de overheid.
- het oprichten, door de brouwersverenigingen in 1947, van COPEBRAM zoals hierboven vermeld
- een zwaar incident in verband met de zwarte gerstmarkt.

De bierdensiteit wordt vrij gegeven op 14 december 1945, dus zowat 15 maanden na de bevrijding. Eerder was echter wel, door het 'Besluit' van 12 september 1945, reeds toegestaan geweest om bier te produceren van 3° (was 1,5°).

In 1947, ondanks de bevoorradingsproblemen en ondanks de bewezen diensten, loopt het 'Kenia-tijdperk' stilaan naar zijn einde.

We moeten wachten tot zowat 1948 vooraleer de bevoorrading weer normaal en zonder problemen verloopt...

Dankwoord en hernieuwde oproep

Tijdens het 'Colloquium op de 42ste Landdag van het Verbond van Heemkunde' te Brugge op 2 oktober 1999, met als thema 'Vlaamse bier- en brouwerijgeschiedenis in een (inter)nationale context' heeft de auteur een deel van de hierboven besproken aspecten van de Belgische brouwerijproblematiek tijdens de tweede wereldoorlog de revue laten passeren, zij het vrij oppervlakkig. Een woord van dank is daarom op zijn plaats aan het adres van het Heemverbond, voor de geboden mogelijkheid om in dit nummer van Ons Heem dieper op deze bijzonder interessante periode uit onze nationale brouwerijgeschiedenis te kunnen ingaan. Deze bijdrage is een eerder theoretische benadering, aangezien voor de samenstelling er van uitsluitend gebruik gemaakt is van geschreven bronnen. Daarom een hernieuwde oproep om mee te werken aan het vervolgonderzoek. Zoals in de inleiding reeds vermeld werd in *Heemspiegel*, Jaargang 20, nr. 2, een vragenlijst afgedrukt waarmee de laatste getuigen gericht kunnen worden geïnterviewd. Woont er dus in uw gemeente of in uw omgeving een brouwer of brouwersgast die deze periode nog heeft meegemaakt aarzel dan niet en ga met deze vragenlijst op pad. (112) Er is trouwens weinig zo boeiend als met een brouwer over zijn vak te spreken.....

(112) Een (extra) vragenlijst kan worden aangevraagd bij het Verbond voor Heemkunde.

Bronnen

Zoals vermeld is de meeste informatie voor deze bijdrage gehaald uit de 'Berichten', het officiële orgaan van de 'IXde Hoofdgroepering', verschenen van april 1941 tot augustus 1944 en 'Het Kleine Brouwersblad' van net voor en net na de oorlog.

Bij het SOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij), werd het fonds BOUMANS (*Auditorat Général près la cour militaire*) geraadpleegd, en meer in het bijzonder de nrs. 748 (*Corporation Nationale de l'Alimentation et de l'Agriculture - Brasserie - De Winter, E (2864/47)*) en 755 (*Réquisition de bières - De Winter, E (559/46)*).

Gebruikte afkortingen

- ASSBRA** = 'Association Belge des Brasseries'. De opvolger van het Consortium. Eerste voorzitter, tot 18 oktober 1939, was Ed. Boes. Hij werd opgevolgd door Alfred Dupont.
- Berichten** = Het orgaan van de IXde.
- B-748-CM** = Fonds BOUMANS, nr. 748, map 'Cabinet Meuwissen'.
- B-748-961** = Fonds BOUMANS, nr. 748, map '961'.
- B-748-961E** = Fonds BOUMANS, nr. 748, map '961 - Ernaerung du 1/2/41 au 12/12/42'
- B-755-1540** = Fonds BOUMANS, nr. 755, map '1540'.
- Consortium** = 'Consortium Belge des Brasseurs', opgericht 23 maart 1915. Verenigde de grotere brouwers. In 1939 omgevormd tot ASSBRA.
- COPEBRAM** = Opgericht in 1947 door het *Directorium*, als aankoopbureau voor inheemse en uitheemse grondstoffen voor de mouters en brouwers, in een periode waarin de bevoorrading nog zeer moeizaam verloopt.
- Corporatie** = zie N.L.V.C..
- Directoire, Directorium** = 'Directoire des Brasseries Belges', opgericht kort na de oorlog als gemeenschappelijk bureau van ASSBRA en de Federatie om de brouwersbelangen te verdedigen bij de overheid. Eerste voorzitter was René Croisier die in 1947 werd opgevolgd door Claude Wielemans.
- N.L.V.C.** = 'Nationale Landbouw- en Voedings Corporatie'.
- IXde** = De IXde Hoofdgroepering van de N.L.V.C.. De Hoofdgroepering die zich met de brouwers bezighield.
- PJB** = 'Petit Journal du Brasseur' (Het Kleine Brouwersblad).
- VEBO** = 'Vereniging voor Brouwonderzoek en Onderwijs', sterk geaffiliëerd met de Hogere Technische Brouwerijschool St. Lieven te Gent.

Paul Daeleman
Meidoornlaan 27
NL 2267 BB Leidschendam

Colloquiumbundels
Studiedagen
Verbond voor Heemkunde

**HEEM- EN VOLKSKUNDIGE MUSEUMPARKEN OF REGIONALE
NETWERKEN VAN KLEINERE HEEMMUSEA**

De museumgedachte is nog nooit zo springlevend geweest als in de jaren negentig. Overal zijn er plannen om met de vorming van een museum te beginnen. Startende en zelfs jarenlang werkende (lokaal) historische musea, algemeen van aard of gespecialiseerd, kunnen hun toekomstplanning, in het kader van het nieuwe museumdecreet, met de in deze colloquiumbundel verzamelde teksten een nieuwe weg zoeken in het zich verder structurerend Vlaamse museumveld.

Zo is er bijzondere aandacht voor een aangepast museumbeleidsplan voor heemkundige musea, waarbij alle elementen voor een kwaliteitsverbetering aanwezig zijn. De museumbeleidsopties voor kleinere musea in Nederland worden evenzeer bekeken. De relatie met het Openluchtmuseum Bokrijk krijgt hier voor vele heemkundige musea ook een startbasis, terwijl de aandachtspunten van het museumdecreet helder worden uiteengezet.

Deze bundel kan men bekomen tegen 450 BEF (port incl.).

DE VREDE VAN MÜNSTER 1648
SCHEIDING BINNEN DE NEDERLANDEN & STAATS-BRABANT EN
DE BRONNEN

De Vrede van Münster betekende een duidelijk politiek einde van de Zeventien Provinciën die sporen naliet op politiek, socio-economisch en cultureel-religieus vlak. Negen bijdragen spelen in op deze hoofdlijnen, zowel als gewone tekst, maar evenzeer vanuit het oogpunt van bronnen en literatuur die behulpzaam kunnen zijn bij verder onderzoek.

Zeker voor het oude hertogdom Brabant, dat zijn gebied als gevolg van deze vrede definitief in twee zag verdeeld worden, is deze bundel interessant.

Deze bundel kan men bekomen tegen 450 BEF (port incl.).

Themanummers *Ons Heem*

In de loop van de voorbije jaargangen van *Ons Heem* verschenen er naast de gewone nummers regelmatig themanummers. Vooral in deze nummers kan men een interessant aanbod vinden van heemkundige bijdragen die als leidraad kunnen dienen voor verder lokaal en regionaal onderzoek. Hieronder volgt een lijst van de nog beschikbare themanummers die zeker in elke bibliotheek thuishoren.

jg. 15, 1961, nr. 5-6,	Tegelnummer	200 BEF
jg. 23, 1969, nr. 3,	Brueghelnummer	200 BEF
jg. 25, 1971, nr. 4,	Iets over boerderijen	200 BEF
jg. 26, 1972, nr. 6,	Herbergen	200 BEF
jg. 27, 1973, nr. 6,	Abdijen en landbouw	200 BEF
jg. 29, 1975, nr. 2-3,	Ijzeren afsluitingen	200 BEF
jg. 30, 1976, nr. 2-3,	Heemtaal	200 BEF
jg. 31, 1977, nr. 3-4,	Schuttersgilden	200 BEF
jg. 31, 1977, nr. 5-6,	Snoepgoed	200 BEF
jg. 32, 1978, nr. 6,	Wijnkultuur	200 BEF
jg. 34, 1980, nr. 1-2,	Het kind in ons heem	200 BEF
jg. 35, 1981, nr. 2,	Bijen	200 BEF
jg. 39, 1985, nr. 3,	Volksdevotie	200 BEF
jg. 40, 1986, nr. 3-4,	Neogotiek in Vlaanderen	200 BEF
jg. 41, 1987, nr. 2-3,	Volksgeneeskunde	200 BEF
jg. 41, 1987, nr. 5,	Landbouw in Haspengouw	200 BEF
jg. 42, 1988, nr. 2,	Postverkeer	200 BEF
jg. 43, 1989, nr. 2,	Roepstenen en kerkpuien	200 BEF
jg. 43, 1989, nr. 4-5,	Jacht en stroperij	200 BEF
jg. 44, 1990, nr. 5,	Rechtshistorisch patrimonium	200 BEF
jg. 45, 1991, nr. 2-3,	Meidagen 1940, WO II in Vlaanderen	200 BEF
jg. 45, 1991, nr. 4-5,	Kaarsen	200 BEF
jg. 46, 1992, nr. 2,	Openbaar vervoer in Vlaanderen	200 BEF
jg. 47, 1993, nr. 2,	Uurwerken en uurwerkmakers	200 BEF
jg. 47, 1993, nr. 4,	Melkverwerking en melkerijen	200 BEF
jg. 48, 1994, nr. 2,	Schuttersgilden	200 BEF
jg. 48, 1994, nr. 3,	Leven in en rond de mijn	200 BEF
jg. 49, 1995, nr. 3-4,	Olieslagmolens	250 BEF
jg. 50, 1996, nr. 1,	Aspecten van Brabant	200 BEF
jg. 50, 1996, nr. 2,	Volksbedevaarten en pelgrimsgebruiken	250 BEF
jg. 50, 1996, nr. 3,	Drinkwatervoorziening door de eeuwen heen	150 BEF
jg. 51, 1997, nr. 1-2,	Huldeboek Jan Gerits	350 BEF
jg. 51, 1997, nr. 3,	Herbergleven in Vlaanderen	200 BEF
jg. 51, 1997, nr. 4,	Het kasteel in ons dorp	250 BEF
jg. 52, 1998, nr. 1,	Vlaamse emigratie naar Engeland en Noord-Amerika	250 BEF
jg. 52, 1998, nr. 2,	Sociale aspecten van de adel	300 BEF
jg. 52, 1998, nr. 3,	Historische en volkskundige aspecten van suiker	150 BEF
jg. 52, 1998, nr. 4,	Pro memorie. Monumenten voor de Grote Oorlog	250 BEF
jg. 53, 1999, nr. 1,	Papiergeschiedenis	250 BEF
jg. 53, 1999, nr. 2,	Tabaksgeschiedenis	250 BEF
jg. 53, 1999, nr. 3,	Baksteen	250 BEF
jg. 53, 1999, nr. 4,	Dood en begrafenissen	250 BEF
jg. 54, 2000, nr. 1,	Humor en verleden	250 BEF
jg. 54, 2000, nr. 2-3,	Gemeentelijke besturen	250 BEF
jg. 54, 2000, nr. 4,	Duivensport	250 BEF

Gewone nummers kunnen tegen 50 BEF (tot 1991) of 75 BEF (1992-1996) per exemplaar aangekocht worden. Gelieve steeds (zowel bij thema- als bij gewone nummers) portkosten toe te voegen: 50 BEF per nummer, 150 BEF per vier nummers. Te storten op rekeningnummer 068-2218590-33 met vermelding van jaargang en nummer. Voor meer informatie kan u vrijblijvend informeren bij het secretariaat van het Verbond voor Heemkunde, Kerkstraat 17 te 2970 's-Gravenwezel, tel. 03 658 90 34, fax 03 685 59 30.